Mikrotörténelem 10.

A felsőbüki Nagyok évszázada

A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában

szerkesztette:

Szijártó M. István

L'Harmattan

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

CC BY-NC-SA 4.0

A felsőbüki Nagyok évszázada. A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában

The Felsőbüki Nagy Family and Their Century in the History of Hungary. Paths of the political elite in the eighteenth and early nineteenth centuries

Szerkesztette Szijártó M. István

https://orcid.org/0000-0003-1800-2998

Kora újkori történelem / Early modern history (12976)

politikai elit, hivatalviselés, diéta, vármegye, jómódú birtokos köznemesség

political elite, office-holding, the diet, county, well-to-do gentry

DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-102-7

OpenAccess

https://openaccess.hu/

A FELSŐBÜKI NAGYOK ÉVSZÁZADA

MIKROTÖRTÉNELEM 10.

Sorozatszerkesztő
Klaniczay Gábor és Szijártó M. István

A sorozatban eddig megjelent:

Sebők Marcell: *Humanista a határon*
A késmárki Sebastian Ambrosius története (1554–1600)

Marianna D. Birnbaum: *Gracia Mendes hosszú útja*

Benda Gyula: *Zsellérből polgár – társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban (Keszthely társadalma 1740–1849)*

Mikrotörténelem másodfokon
(Szerkesztette Papp Gábor és Szijártó M. István)

Kármán Gábor: *Egy közép-európai odüsszeia a 17. században. Harsányi Nagy Jakab élete*

Jean-Claude Schmitt: *A zsidó Hermann megtérése*

Szijártó M. István: *A történész mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata*

Bobory Dóra: *Batthyány Boldizsár titkos tudománya. Alkímia, botanika és könyvgyűjtés a tizenhatodik századi Magyarországon*

Szvák Gyula: *IV. Iván és I. Péter mikrohistoriográfiája*

A FELSŐBÜKI NAGYOK ÉVSZÁZADA

A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában

SZERKESZTETTE:
SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN

L'Harmattan
BUDAPEST, 2024

A kötet megjelenését Bük Város Önkormányzata és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© L'Harmattan Kiadó, 2024
© Szerzők, Szerkesztő 2024

ISBN 978 963 646 102 7
ISSN 1789-0098

A kiadásért felel Gyenes Ádám.
A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás 7

Előszó: A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában
Szijártó M. István 9

Felsőbüki Nagy István (1653–1737) alnádor családfája 12

Felsőbüki Nagy Pál (1704–1776) hétszemélynök családfája 13

1. fejezet: A forrásvidék, avagy adatok és vázlat a kora újkori
Sopron vármegye 16–17. századi nemesi társadalmához,
a megyei nemesség felemelkedésének útjaihoz
Dominkovits Péter 15

2. fejezet: Felsőbüki Nagy István társadalmi mozgástere
Szemethy Tamás 27

3. fejezet: A felsőbüki Nagyok és a Királyi Kúria
a késő rendi korban
Sebők Richárd 51

4. fejezet: A kancelláriai hivatalviselés mint a siker jele.
Felsőbüki Nagy József és a köznemesi hivatali elit
18. századi felemelkedése
Vámos András 79

5. fejezet: Az országgyűlési szereplés mint ugródeszka? Felsőbüki Nagy Pál (1704–1776) karrierje
Nagy János 117

6. fejezet: Keresd a nőt! A felsőbüki Nagy család házasodási stratégiája
Szemethy Tamás 143

7. fejezet: Konfliktusok a családon belül. Viharok felsőbüki Nagy István alnádor (1653–1737) végrendelete körül
Nagy János 165

8. fejezet: Önfejűség vagy korszellem? Felsőbüki Nagy Pál szakítása az évszázados családi hagyománnyal
Melkovics Tamás 191

9. fejezet: Négy nemzedék és ami utána következett
Szijártó M. István 219

Summary in English: The Felsőbüki Nagy family and their century in the history of Hungary. Paths of the political elite in the eighteenth and early nineteenth centuries
Szijártó M. István 245

Tárgy- és névmutató 261

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kötet szerzői köszönik felsőbüki Nagy István alnádor egyenes ági leszármazottja, az Egyesült Államokban élő felsőbüki Nagy István támogatását, amely lehetővé tette a fejezeteket megalapozó kutatások elvégzését és a fejezetek megírását. Felsőbüki Nagy István maga is foglalkozik családja történetével, és 2022-ben ki is adott egy könyvet *Illustrated Overview of the Felsőbüki Nagy Family of Hungary and America* címmel. Köszönettel tartozunk Esztergomi Ilonának az alapos szöveggondozásért, továbbá a Nemzeti Kulturális Alap, valamint Bük Város Önkormányzatának támogatásáért, amely nélkül ez a könyv nem jelenhetett volna meg.

ELŐSZÓ: A POLITIKAI ELIT ÚTJAI A KÉSEI RENDISÉG IDŐSZAKÁBAN

Jelen kötet nem a felsőbüki Nagy család története, hanem Magyarország hosszú 18. századi története néhány kardinális fontosságú aspektusának beható vizsgálata egyetlen család néhány kiemelkedő tagjának életpályájához kapcsolódóan, szélesebb körre kiterjedő vizsgálatok elvégzésével és a kínálkozó párhuzamok kiaknázásával. Egyfajta sajátos mikrotörténelemről van tehát szó, amely egy család kiemelkedő tagjain keresztül az egész politikai elitről kísérel meg érvényes állításokat tenni. A kötet fejezetei a 17. századi előzményektől a 19. század eleji csúcspontig kísérik figyelemmel a magyar hivatalviselő elit történetét. A felsőbüki Nagy család történetének egyes részletei vagy ürügyeként szolgálnak az általánosabb vizsgálatoknak és az ezekre épülő következtetéseknek, vagy éppenséggel ezek vizsgálatából nő ki az általánosabb érvényű hipotézis.

Az első fejezet Dominkovits Péter tollából (*A forrásvidék, avagy adatok és vázlat a kora újkori Sopron vármegye nemesi társadalmához, a megyei nemesség felemelkedésének útjaihoz*) a 17. századi kezdeteket vázolja fel és azt a Sopron vármegyei társadalmi közeget, amelyet a nagybirtokosok, különösen pedig az Esterházy család dominált, ahonnan kiemelkedésre csak az ő szolgálatukon keresztül vezetett út. A második fejezet pedig (Szemethy Tamás: *Felsőbüki Nagy István társadalmi mozgástere*) a patrónus-kliens kapcsolatok szerepét vizsgálja a társadalmi felemelkedésben. Kiindulópontja felsőbüki Nagy István kapcsolata Esterházy Pál és Pálffy Miklós nádorral. Bemutatja, hogy a 17. században még mindennél fontosabb szervitori kapcsolatok hogyan alakultak a 18. században lazább patrónus-kliens kapcsolatrendszerré, illetve hogy ez miként és milyen mértékben határozta meg a köznemes hivatalviselők 18. századi érvényesülését.

A következő két fejezet hivataltörténeti jellegű: Sebők Richárd azt vizsgálja felsőbüki Nagy István alnádor, felsőbüki Nagy Pál *septemvir* és felsőbüki Nagy József személynök pályafutása kapcsán *A felsőbüki Nagyok és a Királyi Kúria a késő rendi korban* címmel, milyen lehetőségeket kínált a legmagasabb bírói hivatalok betöltése a társadalmi mobilitásra a 18. században. Vámos András fejezete pedig (*A kancelláriai hivatalviselés mint a siker jele. Felsőbüki Nagy József és a köznemesi hivatali elit 18. századi felemelkedése*) abból indul ki, milyen nagy volt felsőbüki Nagy József bécsi, a Magyar Udvari Kancellárián folytatott hivatalviselésének szerepe személynöki kinevezésében, majd általában véve igazolja, hogy a többféle központi királyi hivatal közül a Kancellária hivatalainak betöltése kiemelt jelentőségű volt, ezek bizalmi pozícióknak számítottak, mert itt – szemben a többi központi királyi hivatallal – érdemi politikai döntéselőkészítő munka is zajlott.

Felsőbüki Nagy Pál pályafutását és az 1751. és 1764–1765. évi országgyűlést vizsgálva Nagy János az ötödik fejezetben (*Az országgyűlési szereplés mint ugródeszka? Felsőbüki Nagy Pál (1704–1776) karrierje*) bemutatja a diétai szereplés meghatározó fontosságát abban a tekintetben, hogy az országgyűlésen akár kormánypárti, akár ellenzéki szerepben megmutathatta valaki tehetségét és alkalmasságát, majd jó eséllyel kapott a diéta végeztével vezető országos hivatali állást vagy bírói méltóságot. Felsőbüki Nagy Pál előmenetelét is láthatóan előre mozdította szereplése az 1751. és 1764–1765. évi országgyűlésen ítélőmesterként.

A hatodik és a hetedik fejezet középpontjában a család áll. Szemethy Tamás bemutatja, milyen jelentős szerepet játszott a házasodás, illetve a feleségek és a feleségeken keresztül szerzett rokonság egy-egy család 18. századi felemelkedésében. A sógorsági kapcsolatok, úgy látszik, a vérségieknél nem kevésbé voltak meghatározó fontosságúak a társadalmi előmenetel tekintetében (*Keresd a nőt! A felsőbüki Nagy család házasodási stratégiája*). Felsőbüki Nagy István alnádor végrendeletében a második házasságból származó gyermekeit egyértelműen preferálta az első házasságból származókkal szemben. Nemcsak itt találhatjuk nyomát ilyen ellentétnek: a nemesi családokon belül gyakran fedezhetjük fel nemcsak az együttműködésnek, hanem a rivalizálásnak, néha egyenesen az ellenségességnek a jeleit. A nemesi családot ugyanis a közös örökség ténye és reménye tartotta össze, és ez tagjait könnyen szembe is fordíthatta egymással. Ezt a helyzetet tárgyalja egyéb példákat bevonva Nagy János a hetedik

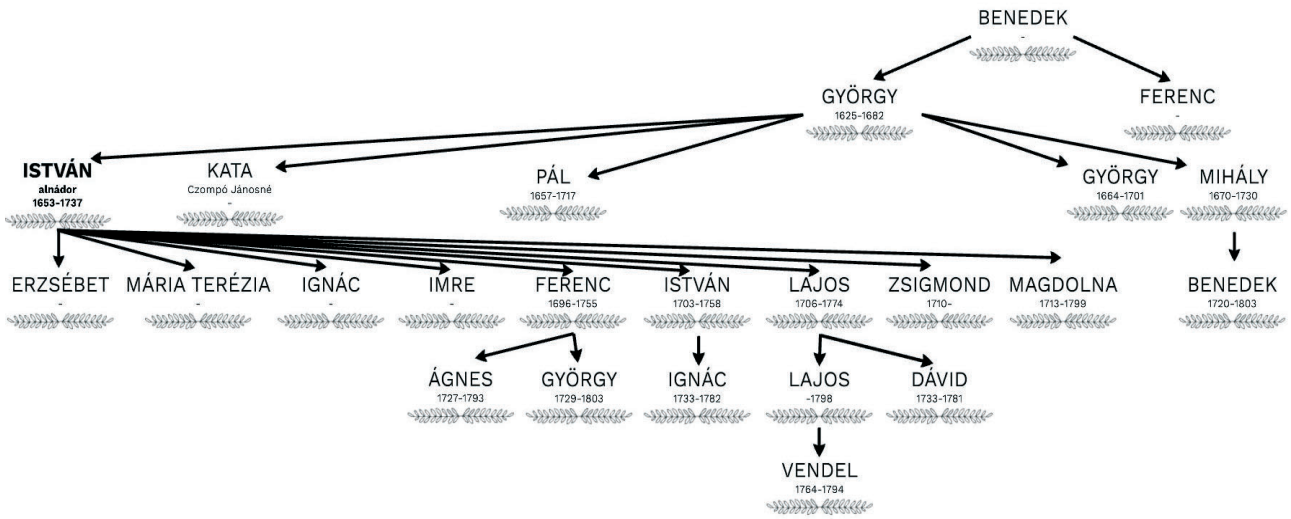
fejezetben (*Konfliktusok a családon belül. Viharok felsőbüki Nagy István alnádor (1653–1737) végrendelete körül*).

Melkovics Tamás a kötet nyolcadik fejezetében (*Önfejűség vagy korszellem? Felsőbüki Nagy Pál szakítása az évszázados családi hagyománnyal*) a család legismertebb tagjának, a reformkori ellenzéki szónoknak a pályafutását teszi vizsgálat tárgyává. Bemutatja, hogy miután a felsőbüki Nagy család lojális tagjai jogászi és hivatali karriereket befutva a *bene possessionatus* köznemesi elitbe emelték családjukat, hogyan és miért lett a 19. század elején a reformellenzék első jeles képviselője felsőbüki Nagy Pál. Végül az utolsó fejezetben (*Négy nemzedék és ami utána következett*) a kötet szerkesztője egy szélesebb körű vizsgálat keretébe illesztve összegzi a tanulságokat. Megállapítható ugyanis, hogy a központi királyi hivatalok (Kancellária, Kamara, Helytartótanács, Kúria) vezető hivatalainak betöltése a 18. században csak egy időszakban adott arra lehetőséget, hogy ezen keresztül bizonyos nemesek a családjukat tartósan az elitbe emeljék fel, mert ez az út a professzionális hivatalviselők Mária Terézia alatt felnövekvő generációja számára már bezárult. A vármegyei hivatalokból érkező, majd a központi dikasztériumok vezető pozícióit elfoglaló köznemeseket a század folyamán vármegyei háttérrel nem rendelkező „bürokraták" váltották fel. A mindvégig szervesen a Sopron vármegyei *bene possessionatus* nemességhez tartozó felsőbüki Nagyok több nemzedéken át történő felemelkedése, majd háttérbe szorulása egyértelműen tükrözi ezeket a folyamatokat.

Jelen kötet sajátos mikrotörténelmi megközelítése a családtörténettől a hivatal- és társadalomtörténeti aspektusokon keresztül a magyar politikai elit útjait a 17. század végétől a 19. század elejéig térképezi fel. Ez a „hosszú 18. század" ebben a tekintetben méltán nevezhető e tipikus felemelkedő köznemesi família, a felsőbüki Nagyok évszázadának.

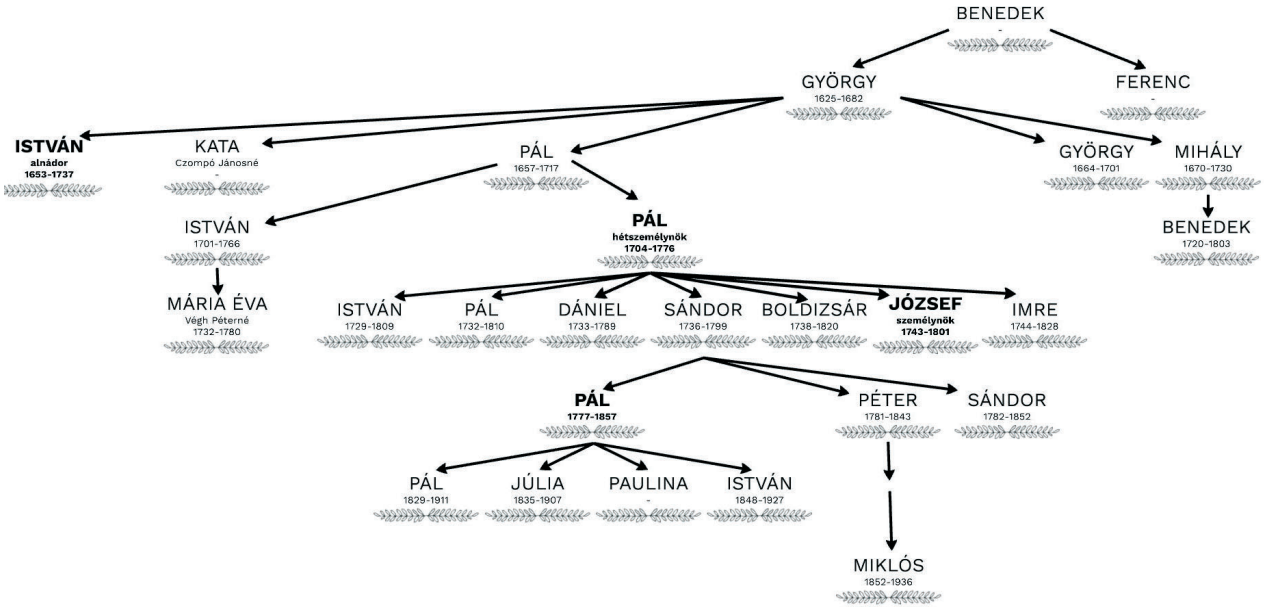
Szijártó M. István
ORCID: 0000-0003-1800-2998

Felsőbüki Nagy István (1653-1737) alnádor családfája.
Készítette Melkovics Tamás
ORCID: 0000-0001-8007-0540

A családfa csak a kötetben szereplő családtagokat tartalmazza.

Felsőbüki Nagy Pál (1704-1776) hétszemélynök családfája.
Készítette Melkovics Tamás
ORCID: 0000-0001-8007-0540

A családfa csak a kötetben szereplő családtagokat tartalmazza.

1. fejezet
A forrásvidék, avagy adatok és vázlat a kora újkori Sopron vármegye 16–17. századi nemesi társadalmához, a megyei nemesség felemelkedésének útjaihoz

Dominkovits Péter
ORCID: 0009-0008-2874-5262

Sopron vármegye a Nyugat-Dunántúl közepes méretű törvényhatósága, amelynek 1526–1848 közötti birtokostársadalmát, miképpen a Mohács előtti birtokszerkezetét is a nagybirtok és a nemesi kisbirtok kettőssége jellemezte. A Magyar Királyság és az osztrák hercegségek közötti középkori eredetű, a Szent Korona tulajdonlását illető dinasztikus konfliktusok miatt a történeti vármegye nyugati területe a 17. század derekáig Habsburg koronazálog volt. E területeket a 17. század derekáig nem érintették az állami adóösszeírások, és az itt fekvő uradalmak csak a 17. század első felében kerültek vissza a Magyar Királysághoz.[1]

A Mohács utáni képet mind országos, mind lokális (azaz megyei) viszonylatban legjobban a korabeli ún. dikális adóösszeírások (*conscriptiones dicales*) bemutatásával tudjuk felvázolni. A forrásokat közzétevő és elemző Maksay Ferenc a nagybirtokot 100 és 1000 porta közé helyezte, míg a jómódú középbirtokot 10 jobbágyportában vagy e fölött határozta meg. Az ezen birtoknagyság alatti birtokokat pedig a nemesi kisbirtok kategóriájába sorolta.[2]

Elemzései alapján a 16. század derekán a Sopron vármegyei jobbágyporták 63,5%-a hét nagybirtokos tulajdonában volt. Közülük a legjelentősebb birtokos Nádasdy Tamás országbíró volt, aki 1554-ben a nádor hivatalára is megválasztottak. A másik két legnagyobb birtokos az indigena Teuffel Erasmus és az enyingi Török család volt. A vármegye birtokszerkezetét ekkor is a szűk középbirtokosság jellemezte, amelynek tagjai az adózó porták mindössze 20%-át birtokolták. A tíz középbirtokból hét világi magánbirtokosé (pl.

[1] Míg az osztrák történetírás nemzedékek során foglalkozott e problémakörrel, a hazai történetkutatásban ez Bariska István nevéhez kötődik. (Bariska 2007.)

[2] Maksay 1990. A kézikönyvnek évtizedekkel korábban napvilágot látott egy Sopron megyére fókuszáló tanulmányváltozata is: Maksay 1979.

gunyafalvi Seged, asszonyfalvi Ostffy stb.), három pedig katolikus egyházi birtokosé volt (a csornai premontrei rendházé, a soproni keresztes konventé és a győri püspökségé). A 67 kisbirtokos (62 világi és 5 egyházi) az adózó porták csupán 16, 7%-ával rendelkezett.

A történeti vármegye nyugati felét, miképpen északi és délkeleti peremét is egyértelműen a nagybirtok túlsúlya határozta meg. Az Ikva völgyét és a Rábaköz birtokszerkezetét pedig a nagybirtok és a középbirtok vegyesen jellemezte a nagybirtok túlsúlyával. Ugyanakkor azt érdemes kiemelni, hogy a vármegye hivatalviselő és politikai elitje a 17. században elsősorban az Ikva völgyéhez kötődött, a rákövetkező évszázadban, egészen a reformkor hajnaláig ez a súlypont a Répce vidékére tolódott. A 20. század első felének történetírása, elsősorban Soós Imre munkái az egykori határvármegyei létre vezették vissza a nemesi falvak létét és sűrű előfordulását.[3] Ugyanakkor ezek a nemesi falvak döntően nem az országhatárnál, a vármegye nyugati szélén, hanem a törvényhatóság déli, Vas vármegyével határos térségében feküdtek.

Ez a birtokszerkezet jellemezte a vármegyét a 16. század végéig. Az ország első számú rendi hivatalát, a nádori méltóságot is megszerző Nádasdy Tamás volt a vármegye legjelentősebb földesura, aki Sopron vármegyében 411 adózó jobbágyportával rendelkezett Mohács után. Ez ekkor a megyei portaszám 37,5 %-át jelentette. Hatalmát és befolyását még inkább kiemelte, hogy számos törzsökös és újabb megyei nemes család a Nádasdyak familiárisi függési rendszerébe tartozott (például a Dócz, gunyafalvi Seged, asszonyfalvi Ostffy), miképpen további családok egyes tagjai hasonlóképpen kötődtek e befolyásos főúr személyéhez (például a Büki, Cseh stb. családból.) Ezen nemesi családok közül külön ki kell emelni több, középkori gyökerekre visszatekintő nagy tekintélyű törzsökös família tagjait. Közülük többen a 16–18. század során – eltérő utakon – maguk is bárói, grófi rangemeléssel az arisztokrácia soraiba emelkedtek. Külön kiemelésre érdemes az ország tudáselitjébe tartozó Cziráky család, vagy a Mohács előtti arisztokráciával, így a Hédervári családdal is rokoni kapcsolatot tartó Viczay család felemelkedése. A 16. század második felében is számos család mind birtokát, mind megszerzett hivatali pozícióját a Nádasdyaknak köszönhette. (Ilyen például a Bagodi, Gosztonyi, Josa, Megyeri, vagy a már említett nemesapáti Szalay család.) Ez a függési viszony jellemezte a 16. század középső

[3] Dominkovits 2022: 101–104.

harmadát, miképpen ezt az 1574. évi adóösszeírások mutatják, csak akkor már a következő főúri generáció, Nádasdy II. Ferenc tartotta kezében a familiárisi függés szálait. A domináns világi arisztokrata család mellett a vármegye többi nagybirtokos családját kevésbé kutatták. Közülük a legjelentősebb az Oláh-Császár család volt. Ők döntően a vármegye nyugati részében rendelkeztek fekvőbirtokokkal (például a lanzsér-lakompaki uradalommal). Ez a család 1574-ben a vármegye adózó portáinak 17%-át birtokolta, de még így is alig több mint a fele volt birtoknagyságuk a Nádasdyak birtokállományának. Hasonlóképpen ezt a változatlannak tűnő struktúrát mutatják a 16. század végén keletkezett portaösszeírások és az 1597. évi conscriptió is.[4]

A vármegye birtokszerkezetének sajátos vonását, hogy Sopron szabad királyi város szisztematikus birtoképítés révén, azaz uralkodói adományok és vásárlások segítségével a 12–16. század során egy nyolc, döntően szomszédos faluból álló, területileg egységes uradalmat (*Stadtherrschaft*) szerzett és szervezett meg, amely révén a város a vármegye egyik nagybirtokosává vált. Ez a speciális uradalom 1574-ben a 92 adózó portával már a törvényhatóság adóegységeinek 8,6%-át birtokolta. Ezzel az uradalommal, és birtokaránnyal Sopron szabad királyi város megelőzte a győri püspököt, aki ekkor csak 76 portával a megyei portaszám 7,1%-ával rendelkezett. A 16. század ezen szakaszában a harmadik legnagyobb birtokos az enyingi Török család volt, amely döntően a Rábaközben koncentrálódó birtokaival (Veszkény, Farád, Csorna, Egyed) összesen 41,5 adózó portával rendelkezett, ami csupán 3, 9%-os részarányt jelentett.

A 17. század gyökeres változást hozott nemcsak a megye birtokviszonyaiban, de az arisztokrácia megyei rendek feletti uralmában, azaz a lokális hatalmi, uralmi viszonyrendszer teljességében is. A térségben egy új, egy minden eddiginél dinamikusabb karriert, és ezzel párhuzamosan birtokkoncentrációt megvalósító család tűnik fel. Ez pedig az Esterházy család, amely jó házasságai révén egy generáción belül immáron nemcsak a vármegyében, de a tágabb dunántúli térségben, sőt országosan is a magyar arisztokrácia meghatározó, majd vezető családjává vált. A 17. századot átívelő birtokszerzése révén, illetve a 17–18. század fordulóján az örökös főispáni címet megszerezve Sopron vármegye domináns birtokosa és első számú politikai cse-

[4] Sopron vármegye 16. századi birtokos társadalmára és annak forrásaira: Dominkovits 1999.

lekvője lett. A megyei rendek fölötti dominanciája nemcsak a rendi korszak egészét, de még a polgári korszakot is jellemezte 1945-ig.[5]

Az Esterházy család kora újkori felemelkedése egyértelműen Pozsony vármegyéhez kötődik, ugyanis a család e megye *bene possessionatus* nemességéhez tartozott. Az Esterházy család szoros rokonsági kapcsolatban állt az ugyancsak e vármegyéhez kötődő Illésházyakkal. A család felemelkedése Esterházy Ferenc Pozsony vármegyei alispán pályajától indul. A tehetséges, feltörekvő Esterházy Miklós (1583–1645) 1612-ben feleségül vette Dersffy Orsolyát, a felsőmagyarországi mágnás, Mágóchy Ferenc özvegyét. E házasság révén szerezte meg azt a vagyont és birtokállományt, amely társadalmi felemelkedésének az alapját jelentette. Az udvarhű Esterházy Miklós birtokközpontját kiváló érzékkel Munkácsról az összetett Habsburg állam központjának és székvárosának, Bécsnek a közelébe helyezte át, és fekvőbirtokainak törzse az oszmán megszállást döntően kikerülő Sopron vármegye lett. A család alig több mint két generációnyi idő alatt zálog-, majd örökjogon uradalmak sorát szerezte meg, és ez által a század végére Sopron vármegye legnagyobb birtokosává vált. E folyamat szimbolikus megjelenítése, és egyben az Esterházy család tudatos hatalmi reprezentációjának része volt a megyecímer átalakítása. Ez a legfőbb rendi méltóságot a nádori hivatalt is megszerző Esterházy Pál időszakában és feltételezhetően az ő kezdeményezésére valósult meg. A 16. századi határvármegyét szimbolizáló páncélos, kardos vitéz a következő évszázadra az Esterházy család birodalmi hercegi címerét tartó páncélos, kardos vitézzé alakult át

A hercegi család megyei rendek feletti uralmát kitűnően illusztrálják a 18. századi megyei közgyűlésekről fennmaradt, a résztvevő rendek névsorát tartalmazó névsorok. Az örökös főispáni hivatalt viselő család gyakran nem a család fejével, hanem egy általa megbízott családtaggal képviseltette magát a köz- és részgyűléseken. Ugyanakkor a személyes jelenlét mellett a birtokkormányzat meghatározó tisztségviselőinek egy-három fős képviselete biztosította a főúri család kontrollját a vármegye rendjei felett.

Sopron vármegye 17. század végi nemesi társadalmát leginkább a nemrég előkerült 1674. évi, a vármegye főnemeseiről, nemességéről és szabad királyi városairól összeállított jegyzék (*cathalogus*) mutatja

[5] Mindezt érzékeltetik a hercegi család szolgálatában álló történész, Hajnal István barátjához, Házi Jenőhöz írott levelei: MNL GyMSVm S L, XIV. 98. Házi Jenő, Sopron város főlevéltárosa irathagyatéka, 11. doboz, Hajnal István és Házi Jenő levelezése, 1913–1939.

be.[6] A jegyzék szerint a törvényhatóságban birtokkal rendelkezik mind az esztergomi érsek (ekkor Szelepcsényi György), mind a kalocsai (ekkor Széchényi György). A birtokos társadalomban katolikus egyházi statust e forrás alapján két szerzetesrend (a bánfalvi pálosok és a csornai premontrei prépostság), valamint a győri székeskáptalan képviselte. Sopron vármegyében feküdt két szabad királyi város, Sopron és Kismarton.[7] A jegyzék a főispánon, Esterházy Pál nádoron kívül még három grófi ranggal rendelkező főnemest tüntetett fel. Draskovich Miklós országbíró a tárgyévben a Nádasdy III. Ferenctől elkobzott Sárvár-felsővidéki uradalmat birtokolta, gróf ipolykéri Kéry Ferenc a kaboldi uradalmat, míg gróf rimaszécsi Széchy Péter a kőszegi uradalmat. 60 nemesi család került a jegyzékbe *domini* megnevezéssel. Valójában ők alkották a vármegye nemesi társadalmának gerincét. Közülük kerültek ki a vármegyei tisztségviselői és diétai követei. Közöttük olyan családok tagjait találhatjuk, mint a katafalvi Falusy, felsőkáldi Káldy, salamonfalvi Ráttky, adászteveli Teveli, kisfaludi Kisfaludy, asszonyfalvi Ostffy, nicki Niczky. Ez a csoport is roppant heterogén összetételű. Közöttük egyaránt találunk középkori múltra visszatekintő, és e térséghez már generációkon keresztül kötődő famíliákat (ilyen például a Káldy, Kisfaludy vagy Niczky, illetve az Ostffy), valamint a Nádasdyak révén e térségben megtelepedett, Nádasdy III. Ferenc fej- és jószágvesztését követően kamarai szolgálatba állt családokat (például Hamerla, Kövér). Bár a jegyzékben a családok nemesi előnevek nélkül szerepelnek, a későbbi felsőbüki Nagyok ősei közül Nagy György neve található meg ebben a forrásban, aki a tárgyévben szolgabírói hivatalt viselt. A nemes urakat követően a nemesi özvegyek következtek, itt forrásunk négy főt sorol fel.[8] A felsorolás végén találhatók a nemesi falvak.[9]

Ebben a társadalmi, politikai közegben voltak tehát olyan nemesi családok, amelyek a 16–17. században generációkon keresztül a tárgyidőszakban az akkor legfőbb megyei birtokos családot, a Nádasdyakat szolgálták. E családok egyik legjobb példája lehet a

6 MNL GyMSVm S L, IV. A. 1. b., Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 6. doboz, 1638.

7 A harmadik város, Ruszt (ma Rust, Ausztria) majd 1681-ben nyeri el a szabad királyi városi kiváltságot.

8 Viczay Jánosné, Ráttky Györgyné, Darabos Gáspárné, Bácsmegyei Györgyné.

9 Míg Kürtössy Ferenc szolgabíró járásában kilenc települést soroltak az összeírást készítő megyei hivatalviselők ebbe a kategóriába, Nagy György járásában hét települést (az ún. három Büköt és Sajtoskált, Mesterházát, Tompaházát és Chernelházát).

késő középkorban a Pozsony megyei Csallóközből az Ikva völgyébe rezidenciáját áthelyező Zeke család, amely már a 16. század utolsó harmadában a Nádasdy család szolgálatában állt, majd a *dominus*, Nádasdy III. Ferenc bukását követően, sikerrel mentette át magát és birtokait Az említett Zeke család több generáción keresztül majorizálta a vezető megyei hivatalokat. A jó feltártság ellenére máig nem ismert egy esetleges *dominus*- vagy patrónusváltás, de a Zekék kiváló alkalmazkodását érzékelteti, hogy a fiág 19. század eleji kihalásáig megyei pozícióját, ha némileg csökkenő mértékben is, de alapvetően megőrizte, és jó házassági stratégiája révén Sopron vármegyei birtokos családból a nagytáj, a Dunántúl jómódú birtokos családjává vált.[10] Ugyancsak ehhez a főúri udvarhoz kötődött a Zeke családdal párhuzamba állítható szervitor família, a Récsey. A Zekékhez hasonlóan ők is egy sikeres migráció révén kerültek Sopron vármegyébe, és rendezkedtek itt be. Ők is a beházasodással történő birtokszerzést követően építették ki egzisztenciájukat ebben a törvényhatóságban.[11]

A Nádasdy család familiárisainak feldolgozottságához képest jelenleg kevésbé ismert az Esterházy család szolgálatában álló 17. századi, megyei hivatalokat viselő vagy a birtokigazgatásban részt vevő familiárisok pályaíve. De kitűnően illusztrálja a helyzetet a megye birtokos társadalmában *homo novus* Eörsy Zsigmond alispánsága, akit az első számú választott megyei hivatalra Esterházy Miklós főispán 1637-ben juttatott be, és aki ezt a hivatalt 1643. évi lemondásáig folyamatosan viselte. Alispánként elsősorban Esterházy Miklós nádor országos politikájának lokális támasza volt. Így nem csoda, ha megyei hivatalától megválva, 1643 és 1645 között a nádor legbizalmasabb politikai tanácsadó körébe tartozott.[12] Egy másik Esterházy-hű familiáris család a Kürtössy, amely az Esterházyak révén került Sopron vármegye nemesi társadalmába.[13] A vármegyei karriereken túlmutató pályaíveknek két célállomása került a figyelem és feltárások fókuszába. Az első a Magyar Udvari Kancellária,[14] a

[10] Dominkovits 2000a.
[11] Dominkovits 2002a.
[12] Hiller 2000.
[13] Dominkovits 2008.
[14] Fazekas 2021: 579.

másik a Magyar Kamara, amelynek esetében már több esettanulmány is született.[15]

Mindezek mellett szólnunk kell egy atipikus család felemelkedéséről is. Ez pedig a Tolnay család esete, amelynek históriáját a 16. század utolsó harmadától a 18. század első évtizedéig tudjuk követni. A Tolnay vezetéknév térségbeli elterjedtségét jól illusztrálja, hogy a 17. század második felében a speciális nemesi társadalommal rendelkező Moson vármegyében is élt egy ilyen vezetéknevű a jelen ismereteink szerint a sopronival rokonsági kapcsolatban nem álló nemesi család, akik közül 1668-ban Tolnay Tamást regisztrálták a megyei nemesi összeírásban.[16] Hasonló nevű, de ugyancsak nem rokon család e században a szomszédos Győr megyéből is ismert.[17] Minthogy ők azok, akik a Nádasdy-familiárisi körből a vármegyei karriert felülmúló országos hivatalt szereztek, indokolt, hogy e család tagjainak intergenerációs pályaívével részletesebben is megismerkedjünk. A forrásfeltárások jelen szakaszában a család neve először Nádasdy Tamás országbíró, majd nádor 1542. évi szervitori jegyzékében tűnik fel. Egy generációval későbbi időszaktól, 1587-től karrierjük eképpen vázolható fel: Vasváry Ferenc kapui udvarbíró 1587. évi jegyzékében Tolnay (Tholnay) Péter szolgálatát jegyezte fel. A Nádasdy család 1593. évi posztókiadási jegyzékében a familiárisok között Tolnay Fábián neve található, aki ekkor Keresztúron (Sopronkeresztúr, ma Deutschkreutz, Ausztria) bizonyos mennyiségű posztót kapott szolgálataiért. Sajnos e Tolnay családnak a 16–17. század fordulóján élt tagjairól máig csekély információval rendelkezünk. Adataink róluk ismét Nádasdy III. Ferenc időszakában sűrűsödnek, és elsősorban a főúrnál ügyvédi (*procurator*) feladatokat ellátó Tolnay Jánosra vonatkoznak. Ő a főurat ifjúkorától szolgálta. A sárvári várhoz tartozó felsővidéki jószághoz tartozó Németkövesden (ma Sopronkövesd része) ugyanazokat a fekvő jószágokat birtokolta, amelyeket egy generációval korábban még Nádasdy Pál adott zálogjogon kivételes politikai karriert befutó procuratorának, Szepsy Jánosnak, aki Sopron vármegyei kisnemesből a Szepesi Kamara tanácsosa lett.[18]

[15] Fallenbüchl Zoltán hivataltörténeti és archontológiai munkái mellett Gecsényi Lajos kora újkori esettanulmányait feltétlenül ki kell emelni. E munkák jelentős része megtalálható: Gecsényi 2008.

[16] MNL GyMSVm Gy L MLR, Cathalogus Dominorum Magnalium Comitatus Mosoniensis Anni 1668, *passim*.

[17] Tolnay János özvegyének, Fonay Annának az 1638. évi végrendeletét közli: Horváth (szerk). 1996: 57–58.

[18] Pályaívére: Dominkovits 2002b.

Ugyanezeket az ingatlanokat később Darás István ítélőmester és hitvese, Szalay Anna is zálogjogon birtokolta. Egy 1640 nyár végén keletkezett *inscriptió*ból, azaz záloglevélből, ismert, hogy az említett Tolnay János Nádasdy Pál szolgálatában fekvőbirtokait tovább gyarapította, és két jobbágytelket szerzett a kapui uradalomhoz tartozó Szentmiklós mezővárosban.[19]

A már említett, ügyvédi feladatokat ellátó Tolnay János mindennapi életviszonyainak feldolgozása egy egyedülálló forrás, az 1620–1653 közötti időszakból fennmaradt részletes számadásai miatt önálló feldolgozást kíván. Tolnay János és hitvese, Cziráky Zsuzsanna korán árvaságra jutott fia, Tolnay Dániel pályája hasonlóképpen más hivatalviselőkhöz hasonlóan a vármegyei szinten kezdődött. Középfokú tanulmányait minden bizonnyal ő is a jezsuiták soproni gimnáziumában végezte. Ezt követően, már 1672-ben nevét a nagyszombati egyetem diákjai között találjuk. 1689. december 1-től 1710 tavaszáig Sopron vármegye jegyzői hivatalát töltötte be. Valószínűsíthetően iskoláztatásának és jogi ismereteinek köszönhette, hogy 1710. április 16-án Tolnay Dániel *magister* Pozsonyban, miután esküjét letette, elfoglalhatta a királyi jogügyigazgató hivatalát. Ezt az országos hivatalt 1711. november 7-én bekövetkezett haláláig viselte. Utód nélküli halálával családja is eltűnt a nyugat-dunántúli famíliák sorából.[20]

Ezek a hatalmi viszonyok határozták meg a 16–17. századi Sopron vármegye életét és a megyét uraló kora újkori arisztokráciához igazodott az udvaraiban szervitori, familiárisi szolgálatot vállaló megyei nemesség, amelynek többsége a megyei hivatalviselésen keresztül működtette a lokális közigazgatást és bíráskodást, míg más tehetséges tagjai országos hivatalokban történtő hivatalvállalásra törekedtek, a korban elsősorban a pozsonyi Magyar Kamaránál, valamint a legjobban iskolázottak a Kancelláriánál. A főnemesi patrónust a birtokigazgatásban, a vármegyei hivatalban vagy országos tisztségekben szolgáló familiárisok mellett természetesen beszélhetünk még a földesúri udvarokban katonai szolgálatot vállaló nemességről. A rájuk vonatkozó szakirodalom csak a tágabb térségre szorítkozó, és mégoly vázlatos áttekintése is szétfeszítené e kis bevezetés kereteit, ezért, engedtessék meg, hogy itt csak e gazdag termés egyik legutóbbi munkájára hivatkozzam, és a Sopron és Vas vármegyék históriájába is jelentős szerepet játszó, a jómódú birtokos

[19] Az egyiken Lepovith Ferenc fia, a másikon, Timár Márton élt.
[20] Tolnay Dániel életútjára röviden: Dominkovits 2000b; Fallenbüchl 1988: 116.

nemesség kategóriájába tartozó felsőkáldi Káldy család tagjaira, Ferencre és Péterre utaljak.[21]

A szervitori-familiárisi szolgálatot vállaló Sopron vármegyei nemesség tipikusnak tekinthető pályaíveinek felvillantása adja meg a hátteret a felsőbüki Nagy család felemelkedésének a történetéhez. Ez a dokumentum Nagy György (predikátum nélkül), 1663. szeptember 11-én Bük településen rögzített és a családi levéltárban fennmaradt végakarata,[22] amiből kiderül, hogy a testáló Felsőbükön is rendelkezett fekvőbirtokkal, hitvesét pedig Pintér Katának hívták, akiről ismert, hogy a felsőbüki Nagy családba házasodott be.

A végakarat bevezető sorai egyértelműen rámutatnak a forrás keletkezésének aktuális körülményeire. Ez pedig nem volt más, mint a Bécset fenyegető oszmán hadjárat, amely miatt a végakarat készítőjének az uralkodó parancsára hadba kellett vonulnia. Ezért, miképpen azt maga írta: „ha ezen utban szerenczetlensegbül halalom történnik teßek maradekumrol es keves javaimrul illien dispositiot." A katolikus felekezetű testáló a második pontban hitvesét, Pintér Katát nemcsak e hitében történő megmaradásra, hanem gyermekeinek ugyanezen hitben történő felnevelésére kérte. Lelki vezetőjének Olasz István atyát kérte fel. Chernel Mihályt igaz atyafiként és saját öccsét, Nagy Ferencet pedig atyafiságos magatartásra kérte: arra, hogy özvegyét és az árvákat vagyonukban ne kisebbítsék meg, hanem inkább támogassák őket. A végakarat ötödik pontja a rokonsághoz való viszonyt rögzítette: javait és házi eszközeit, miképpen a ház épületét is, öccsétől pénzen vette, „Nagy Benedeket megis elegetettem mindenestöl belöle", de Nagy Ferencnek még annyival adósa, amennyit egy ekkor ismert, de napjainkra elpusztult alkulevél mutatott. Végrendeletében eszerint hagyja meg a kiegyenlítést. Ezt követően a két utolsó, a hatodik és a hetedik pontban adósságai kifizetéséről intézkedett.

Nagy György szolgabíróságával kezdődött Sopron vármegyében a felsőbüki Nagy család hosszú évszázada.[23] Ő ezt a hivatalát 1658-tól 1682-ben bekövetkezett haláláig viselte. Leszármazottai közül a legfényesebb hivatali pályát felsőbüki Nagy István futotta be, aki 1684-ben Sopron vármegye jegyzője, 1689–1730 között pedig alispánja volt. Emellett személynöki (1696), majd országbírói ítélőmester lett (1703). Betöltötte a nádori ítélőmester hivatalát (1707 előtt), végül

[21] A témára és szakirodalmára: Balogh 2021; Balogh 2022.
[22] Horváth – Dominkovits 2001: 55–57.
[23] Jelen bekezdés a következő szövegre támaszodik: Dominkovits 2015: 429.

az alnádorét is.[24] Fivére, Pál vármegyei karriert futott be: szolgabíró volt 1689-től 1717-ben bekövetkezett haláláig. Másik fivére, Mihály 1711-ben Sopron vármegye alispánja volt. A következő generációból az előbb említett Pál fia, felsőbüki Nagy István 1732-től Sopron vármegye al-, majd 1738-tól 1745-ig (fő)jegyzője volt, míg felsőbüki Nagy Pál 1738-tól al-, 1745-től (fő)jegyző, 1746 és 1749 között alispán. 1748-ban nádori ítélőmesteri kinevezést kapott. Királyi tanácsosi címmel hétszemélynökként halt meg. A 18. század utolsó soproni alispánját is a felsőbüki Nagy család adta. Sándor 1764-től al-, 1771-től (fő)jegyző, 1779-től 1799-ben bekövetkezett pedig alispán volt. A család pályája a 17. századi kezdetektől magasra ívelt.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Vármegye Győri Levéltára, Mosonmagyaróvári Levéltári Részleg (MNL GyMSVm Gy L MLR)
Cathalogus Dominorum Magnalium Comitatus Mosoniensis Anni 1668.
Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Vármegye Soproni Levéltára (MNL GyMSVm S L)
IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 6. doboz, 1638.
XIV. 98. Házi Jenő, Sopron város főlevéltárosa irathagyatéka, 11. doboz, Hajnal István és Házi Jenő levelezése, 1913–1939.

Hivatkozott irodalom

Balogh Máté 2021: *Batthyány I. Ádám kerületi főkapitány és helyettesei. Középnemesi karrierek a Dunántúlon.* (PhD-disszertáció) Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.
Balogh Máté 2022: A soproni születésű id. Káldy Ferenc vármegyei pályafutása. *Soproni Szemle* (63.) 3. 289–305.
Bariska István 2007: *A Szent Koronáért elzálogosított Nyugat-Magyarország, 1447–1647.* (Archivum Comitatus Castriferrei 2.) Szombathely.
Dominkovits Péter 1999: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. *Soproni Szemle* (53.) 2. 99–122.
Dominkovits Péter 2000a: Közigazgatástörténet–családtörténet. Egy 16–18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék. In:

[24] Papp 1942/1945: 318.

Horváth József (szerk.): *Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből*. Győr, 39–67.
Dominkovits Péter 2000b: Tolnay Dániel levele Kőszeg 1705. december 8-i kuruc ostromáról. *Kőszegi Lapok* (2.) 2. 1–2.
Dominkovits Péter 2002a: Familiárisi szolgálat és vármegyei hivatalviselés. Egy Sopron vármegyei alispán, gálosházi Récsey Bálint. *Korall* (9.) 32–53.
Dominkovits Péter 2002b: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe. Szepsy (Zepsy) János. *Aetas* (17.) 2–3. 5–35.
Dominkovits Péter 2008: A Kürtössy család a 17. századi Sopron vármegyében. Adalék a megyei nemesség összetételéhez, változásaihoz. In: Oborni Teréz – Á. Varga László (szerk.): *Memoria rerum. Tanulmányok Bán Péter tiszteletére*. Eger, 143–156.
Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 420–436.
Dominkovits Péter 2022: Soós Imre, Sopron vármegye elfeledett történetírója. *Soproni Szemle* (76.) 1. 101–104.
Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország főméltóságai. Az udvari főméltóságok archontológiája*. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Fallenbüchl Zoltán. Budapest.
Fazekas István 2021: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Budapest.
Gecsényi Lajos 2008: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből*. Győr.
Hiller István 2000: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodó képesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében. *Soproni Szemle* (54.) 1. 5–19.
Horváth József (szerk.) 1996: *Győri végrendeletek a 17. századból. II. kötet: 1631–1654*. Győr.
Horváth József – Dominkovits Péter 2001: *17. századi Sopron vármegyei végrendeletek*. Sopron.
Maksay Endre [*recte:* Ferenc] 1979: Sopron megye birtokos társadalma a 16. század közepén. *Soproni Szemle* (33.) 150–170.
Maksay Ferenc 1990: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század* közepén, I–II. kötet. Budapest.
Papp László 1942/1945: Esterházy Pál nádor kancelláriájának működése (1681–1713). *Levéltári Közlemények* (20/23.) 310–344.

2. FEJEZET
FELSŐBÜKI NAGY ISTVÁN TÁRSADALMI MOZGÁSTERE

Szemethy Tamás
ORCID: 0000-0001-8403-0116

A rendi keretek között végbemenő társadalmi mobilitás vizsgálata különös érdeklődésre tarthat számot, hiszen Magyarországon évszázadokon keresztül ebben a környezetben kellett előrébb jutniuk a feltörekvő társadalmi aktoroknak, majd ez a társadalomszerkezet öröklődik tovább a 19. század közepén megszülető polgári jogrend által szabályozott társadalmi működésbe is.[1]

Jelen fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy felsőbüki Nagy István alnádor felemelkedésén keresztül megvilágítsuk, milyen lehetőségei voltak a megyei köznemesség tagjainak a magasabb szférák, így az országos szintű hivatalviselés felé továbblépni. Ehhez elsőként a kiválasztott személy életútját kell megismernünk, majd a mobilitás korszakra vonatkozó fogalmi kereteit kell áttekintenünk. Ezek után konkrét példák bemutatásával kontextusba helyezzük felsőbüki Nagy István életútját, végül pedig a megvizsgáljuk az alnádor arisztokrata családokhoz kötődő személyes kapcsolatait, illetve ezeknek a karrierépítésére gyakorolt hatását.

Felsőbüki Nagy István 1653-ban született az 1616-ban címeres nemeslevelet nyerő Nagy Benedek unokájaként, illetve a soproni szolgabíró Nagy György fiaként.[2] Apja 1663-ban kelt végrendelete szerint különösen nagy hangsúlyt fektetett István taníttatására.[3] Ennek megfelelően nem meglepő, hogy ő felsőfokú tanulmányait 1672–1674 között talán a nagyszombati egyetemen végezte.[4] Hiva-

[1] Tóth Zoltán Hajnal István nyomán találóan fogalmazta meg: „a polgári osztálystruktúrának is van rendi társadalomszerkezete." (Tóth 2004: 120.) Vö.: „Minden kultúrfejlődésnek tehát olyan az »osztálytársadalma«, amilyen volt a rendisége." (Hajnal 1942: 165.)

[2] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla.

[3] Nagy György végrendelete 4. pont. (Horváth–Dominkovits 2001: 56.)

[4] Horváth József és Dominkovits Péter a nagyszombati egyetemi tanulmányokat valószínűnek tartják. (Horváth–Dominkovits 2001: LXIX.) Azonban az

talnoki karrierjét városi környezetben kezdte. 1677-ben a gazdag kereskedelmi központ, Kőszeg kérte fel bírájának,[5] majd innen a megyei hivatalviselés magasabb polcának számító jegyzőség felé lépett tovább előbb 1683-ban Sopron, majd 1687-től Sopron és Vas vármegye tekintetében. 1689-re – 36 éves korára – megválasztották Sopron vármegye alispánjává. Ezek után pedig mind Sopron, mind pedig Vas vármegyét képviselhette az országgyűlésen: utóbbit 1708-ban, előbbit pedig 1712 és 1715 között.[6]

A vármegyei hivatalviseléssel azonban nem ért véget a karrierje, hiszen 1693-ban már személynöki ítélőmester, majd 1699 és 1712 között országbírói ítélőmester volt.[7] Ezek után 1715-től 1721-ig nádori ítélőmester lett, majd 1720 és 1724 között alnádor.[8] 1735-ben írt végrendeletében büszkén vallotta, hogy mindig kereső hivatalt látott el, ami alapot biztosított számára ahhoz, hogy tudatos és jelentős birtokgyarapítási stratégiát folytasson.[9] Életét 1737-ben fejezte be Felsőbükön,[10] ahol 1696 körül kastélyt építtetett maga és családja

egyetemi anyakönyveket feldolgozó kutatócsoport erre az időintervallumra bár valóban feltüntet egy Stephanus Nagy nevű hallgatót, őt háromszéki származásúként határozzák meg. (Bognár–Kiss–Varga 2002: 172. Nr.: 867.) Ennek alapján vitatható, hogy felsőbüki Nagy István valóban egyetemre járt volna. Igaz azonban az is, hogy magas szintű jogi ismeretekkel rendelkezett. Ezt többek között Bél Mátyás is hangsúlyozza vele kapcsolatban. (Dominkovits 2015: 429.)

5 Szluha 2003: 579. Kőszegről több, a 18. században magasra emelkedő személy is származott, így itt született 1668-ban Meskó Ádám, aki időben közvetlenül felsőbüki Nagy István előtt volt nádori ítélőmester, majd 1721-ben bárói címet nyert. (Heckenast 2005: 287.; Iványi 1975: 124.; MNL OL A 57 MKL LR 33. 494–497.) De szintén itt született 1677-ben Orczy István, aki utóbb alországbíró, illetve szintén magyar báró, valamint birodalmi báró lett. (Heckenast 2005: 316.; MNL OL A 57 MKL LR 37. 526–531.; ÖStA AVA Reichsadelsakten. Orczy István. 1731. április 30.) Szintén itt született 1710-ben a 18. század folyamán egyedüli magyarként az Udvari Haditanács elnöki tisztjét betöltő Hadik András gróf. (Vásárhelyi–Szluha 2005–2013: I. 229. Vö.: Schmidt–Brentano 2006: 38.; Nagy 1987: V. Hadik.) Illetve szintén Kőszegről származik, és kezdetben felsőbüki Nagy Istvánhoz hasonlóan a városban kezdte hivatalnoki pályáját Szvetics Jakab, aki 1703-ban született, majd királyi személynök lett, és magyar grófi címet nyert. (Vásárhelyi–Szluha 2005–2013: III. 94.; MNL OL A 57 MKL LR 51. 217–220.; Szluha 1995: 101.; Fallenbüchl 1988: 108.) A Festetics család egyik grófi címet szerzett tagja, Pál bár nem Kőszegen született, itt kezdte meg hivatalnoki karrierjét mint joggyakornok. (Magyar Életrajzi Lexikon. http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.)

6 Heckenast 2005: 297.

7 Heckenast 2005: 297. Vö.: Iványi 1991: 419–420.

8 Heckenast 2005: 297.

9 Szluha Márton idézi az 1735-ös végrendeletet. (Szluha 2003: 579.)

10 Heckenast 2005: 297.

részére.[11] Felsőbüki Nagy István családjából elsőként töltött be országos jelentőségű hivatalt, ráadásul karrierje során meglehetősen magasra, egészen az alnádori tisztségig jutott. Felemelkedésének módját, illetve érvényesülési lehetőségeit lehetetlen megérteni a korszakra jellemző hatalomgyakorlási rendszer és a társadalmi érvényesülés kereteinek mélyebb ismerete nélkül, így alább az erre vonatkozó fogalmi kereteket kell elsőként tisztáznunk.

Familiárisok, szervitorok, kliensek, szakhivatalnokok

A középkor folyamán jellemzően a jelentősebb urak *dominus*ként maguk köré gyűjtötték azoknak a nemesi családoknak a tagjait, akik familiárisaiként a főúri udvarukban szolgáltak, katonai kíséretüket adták, birtokaikat igazgatták. A 15–16. században továbbra is fennmaradt az időközben jellemzően örökletes főnemesi címet nyerő jelentősebb családok, illetve az őket szolgáló, az ő udvartartásukhoz tartozó nemesi famíliák közötti kapcsolat. Ugyanakkor megfigyelhető egyfajta elhidegülés a 16. században már egyre gyakrabban szervitornak nevezett szolgáló nemesek és uruk között. Elmondható, hogy az egyenlőtlen kapcsolat több esetben akár a nemesi kiváltságok csorbulásával is járhatott az alárendelt fél számára, például előfordult, hogy a *dominus* joghatóságot gyakorolt familiárisa felett, ugyanakkor a számára hasznos szolgálatot pénzben, természetben vagy akár zálogbirtokok formájában is honorálhatta. *Dominus* és familiárisai között sok esetben szerződéses – tehát formális – kapcsolat is fennállt, amelyben mindkét fél kötelességeit rögzítették, ezzel azonban csak a kölcsönösség látszatát tarthatták fenn, valójában a *dominus*ok egyértelmű erőfölényben voltak szervitoraikkal szemben.[12]

A középkori familiárisi viszony továbbélését tapasztalta Koltai András is Batthyány Ádámmal kapcsolatban végzett kutatásai során. Ő Szekfű Gyula nyomán a 17. századi familiárisi viszonyra vonatkozóan a következő jellemzők meglétét állapította meg: önkéntesség, a kapcsolat felbontásának lehetősége, magánjogi vonatkozású szolgálatvállalás, nem örökletes viszony, a szolgálatokért kapott földbirtok (nem hűbériségről lévén szó, itt zálogbirtokról vagy a királyi birtokadományhoz való hozzásegítésről lehetett szó), a főúri hadseregben

[11] Fazakas 1997: 227.
[12] Varga 1996: 180–181.

való részvétel, illetve bizonyos esetekben a *dominus* udvarában való nevelkedés.[13] Dominkovits Péter a 17. századra vonatkozóan több esettanulmányban is vizsgálta a Sopron vármegyei hivatalnokok társadalmi helyzetét, megállapításai alapján pedig elmondható, hogy a század folyamán továbbra is a familiárisi viszony határozza meg leginkább a vármegye alispánjainak érvényesülési lehetőségeit.[14]

Az elterjedt nézet szerint a 18. századra a hagyományos familiárisi viszony felbomlott, a főurak pedig „magukra hagyták" a köznemességet.[15] Ezzel szemben többen úgy vélik, hogy a 18. század végére jellemző professzionalizációs folyamatok kibontakozásáig,[16] az arisztokrácia és a megyei nemesség között egy patrónus–kliens fogalompárral leírható kapcsolat alakult ki, amely már nem azonos a korábbi középkori eredetű familiaritással, de még nem jellemzi egyértelműen a professzionalizáció nyomán létrejövő formális szerződéses viszony sem.

A patrónus–kliens viszony a familiárisi kötődésénél lazább, azonban továbbra is aszimmetrikus viszonyrendszer volt, amely kulcsfontosságú lehetett a 18. század folyamán, éspedig nemcsak az államigazgatásban hivatalhoz jutó személyek kiválasztásában,[17] hanem a nagybirtokok hatékony igazgatásában is.[18] Pál Judit több példán keresztül is vizsgálta a Károlyiak kliensi hálózatának működését. Vizsgálatai nyomán kimutatható, hogy a Károlyi család kliensei rendszeresen tudósították őket a vármegye ügyeiről, segítettek elintézni patrónusuk ügyes-bajos teendőit, cserébe pedig a Károlyiak segítették klienseik felemelkedését, anyagi gyarapodását.[19]

A patrónus–kliens viszony egyben kulturális, nyelvi mintázatot is hordozott, amely elsősorban a kliensek által írt rendszeres tudósítások kapcsán érhető tetten. Heiko Droste kutatásai alapján elmondható, hogy a kliensek leveleiben általában megjelent az alávetett helyzetre való utalás,[20] ugyanakkor Pál Judit kutatásai alapján nem

[13] Koltai 2012: 248–249.
[14] Dominkovits 2005: 161.
[15] Wellmann 1941; Pál 2007: 1409.
[16] Vö.: Sebők 2016, Khavanova 2014, Fazekas 2014.
[17] Az állami hivatalokban fennálló patrónus–kliens viszonyrendszerre vonatkozóan Fazekas István elemezte a kancelláriai jegyzők csoportját, és tett releváns megállapításokat. (Fazekas 2014: 1144.)
[18] Vári 1990: 11.
[19] Pál 2007: 1409.; Pál 2010: 180.
[20] Droste 2005: 252.

jellemző, hogy a patrónus vagy a kliens szót használnák leveleikben a köztük lévő viszony leírására.[21]

A patrónus–kliens viszony vélhetően a 18. század nagy részében fennállt mint jellemző kapcsolatrendszer a főurak, illetve a vármegyei nemesség között, azonban a század vége felé – például az államigazgatásban – megerősödött az igény arra, hogy emellett a szakértelem is egyre jelentősebb szempont legyen az egyes pozíciókra kiválasztott személyek esetében.[22] Felsőbüki Nagy István életét alaposabban megvizsgálva láthatóvá válik, hogy felemelkedését nagyban segíthette az Esterházy, a Batthyány, illetve a Pálffy család tagjaival ápolt jó kapcsolata. Feltételezésünk szerint ezek a relációk jellemzően leírhatók a patrónus–kliens fogalompárral. Lássuk ennek mibenlétét néhány feltörekvő köznemes kapcsán!

A felemelkedés útjai

Pál Judit több esettanulmányban ismertette az átalakuló főúri hatalomgyakorlás megvalósulását. Károlyi Sándor és Zanathy József esetében azt mutatta be, hogy a Szatmár vármegyébe egyébként Vas vármegyéből érkező Zanathy hogyan kezelte a Károlyiak adósságait, illetve egyéb elintézendő ügyeit, cserébe pedig a kezdetben vasi gyökerekkel rendelkező, Szatmárban ismeretlen nemest hogyan juttatta Szatmár megyei hivatalokhoz Károlyi Sándor fia, Ferenc, aki megörökölte apja kliensi hálózatát.[23]

Szintén Pál Judit dolgozta fel Károlyi Sándor és Erős Gábor szatmári harmincados kapcsolatát, amely azért lehet különösen érdekes, mert Erős Gábor a Károlyiaktól függetlenül is tehetős, tekintélyes embernek számított Szatmár vármegyében, ráadásul Erős nem állt Károlyi közvetlen szolgálatában, hiszen harmincadostisztként, vagyis állami hivatalnokként működött. Kapcsolatuk mindkét fél számára kifizetődőnek bizonyult, hiszen Erős Gábor, aki kuruc oldalon – és feltehetően Károlyi Sándor mellett – harcolt a Rákóczi-felkelésben, végül a gróffá emelt szatmári nagyúr révén nyerhetett amnesztiát, majd Károlyi pártfogását élvezhette előmenetele, végül pedig gyer-

[21] Pál 2007: 1408. Igaz azonban az is, hogy nem példa nélküli például a „patrónus" kifejezés használata a levélváltásokban. Lásd Luca Natale horvát misszionárius pap leveleit. (Tóth 2004: 308.)

[22] Khavanova 2014: 1227.

[23] Pál 2007: 1416–1418.

mekei karrierének építése során. Cserébe hasznos és hű kliensként tudósította a jelentős birtokszerző tevékenységet folytató Károlyi Sándort a Szepesi Kamarában zajló ügyekről, segített a családnak hitelt szerezni, beszámolt a vármegyében zajló fontosabb ügyekről, például pestisjárvány idején a karantén működéséről.[24]

Kapcsolatuk nyomán jól kitapinthatók a patrónus–kliensi viszony főbb jellemzői. Levelezésükben például Erős egyértelműen éreztette, hogy tisztában volt alávetett helyzetével, de az ebből adódó előnyökkel is, egy ponton például így fogalmazott: „hogy én is atyai szárnyai alatt maradván, profitálhassam". Láthatóan lazább volt a kapcsolat köztük, mint a korábbi familiárisi kapcsolatok esetében, hiszen Erős a Károlyiak nélkül is jelentős anyagi bázist tudhatott magáénak, illetve nem állt formálisan a Károlyiak szolgálatában. Ugyanakkor mégis több esetben akár az állami hivatalával szemben is patrónusa érdekeit tartotta szem előtt működése során.[25]

Érdekes példát szolgáltat a patrónus–kliens viszonyra Csáky Imre gróf és Luzsénszky István László esete is. Az ő viszonyuk első megközelítésben egy egyházi hierarchián belüli alá-fölé rendeltségi kapcsolat volt, hiszen Csáky Imre 1702-től váradi püspök, majd 1710-től – külön engedély mellett korábbi tisztségét is megtartva – kalocsai érsek volt,[26] míg Luzsénszky István László 1721-től váradi kanonok, illetve püspöki helynök volt.[27] A köztük fennálló patrónus–kliens viszonyra alapvetően a Luzsénszky és Csáky család történetének kapcsolódási pontjain,[28] illetve a Luzsénszkytől Csákynak küldött levelek alapján lehetett rávilágítani.[29] Kiderült, hogy a Csáky családhoz hasonlóan a Luzsénszkyak is a Szepességből származtak, így vélhetően Csáky Imre, amikor az egyébként romokban heverő váradi püspökségben a káptalan tagjaként új kanonokot nevezett ki, akkor fontos szempont volt számára, hogy a jelölt ne csak az egyházi környezetben tájékozódjon magabiztosan, hanem a Csáky család ügyeinek intézője is tudjon lenni a Szepességben, ha a patrónusnak, Csáky Imrének erre szüksége volt.[30] A Csákyaknak végzett több generáción keresztüli szolgálat, amely idővel familiárisi

[24] Pál 2010: 182., 184., 190–193., 198., 201.
[25] Pál 2010: 190-191, idézet: 190.
[26] Málnási 1926: 3, 99.
[27] Bunyitay 1935: 228.
[28] Vö.: Málnási 1926, 1933; MNL OL P 1493 Luzsénszky család levéltára, 3. m. 6–10.
[29] ÖStA HHStA FA Csáky VII. 165. m.
[30] Szemethy 2020: 184–200.

viszonyból, patrónus–kliensi kapcsolattá alakulhatott át valószínűleg jelentősen hozzájárul Luzsénszky István László sikeres bárói címért benyújtott kérvényéhez, így öt rokonával együtt a főnemesek közé emelkedhetett.[31]

Felsőbüki Nagy István, a kliens

Felsőbüki Nagy Pál legfontosabb patrónusa Sopron vármegye főispánja Esterházy Pál herceg lehetett. Dominkovits Péter értékelése szerint a köztük zajló rendszeres levélváltás arra enged következtetni, hogy a nádor jelentősen segítette felsőbüki Nagy István felemelkedését, ami szerinte a patrónus–kliens viszony korai megjelenítésének tekinthető. Esterházy után felsőbüki Nagy István számított a megye legbefolyásosabb emberének alispánként, ebbe a pozícióba pedig a korszakban elképzelhetetlen, hogy a herceg támogatása nélkül jutott volna.[32]

Esterházy nemcsak a megyei életben segítette kliense előre jutását, hanem az országos hivatalviselés, illetve politikai élet terén is. 1693-ban például Nagyszombatba hívatta a herceg felsőbüki Nagy Istvánt, mivel Jeszenszky Mihály személynöki ítélőmester betegeskedett, a helyére pedig őt javasolta Esterházy. Ezen a ponton tehát tetten érhető, ahogy a vármegyében nagyon gyorsan jelentős karriert befutó felsőbüki Nagy István patrónusa segítségével a megyeiről az országos szintre léphetett tovább.[33] Esterházy Pál támogatását valószínűleg a későbbiekben is élvezhette felsőbüki Nagy István, hiszen országbírói ítélőmesteri tisztségében Pálffy Miklós országbíró Esterházy Pál közbenjárására erősítette meg. Beszédes továbbá az is, hogy Esterházy 1699-es végrendeletének egyik hitelesítője felsőbüki Nagy István volt.[34]

Bár patrónus–kliensi viszonyban vélhetően csak Esterházy Pál herceggel állt felsőbüki Nagy István, családja egy másik tagjával egészen más jellegű kapcsolata alakult ki. 1698. április 9-én felesége, Tompa Rebeka örökösödési jogán Kismartonban egyezséget kötött gróf Esterházy Dániellel a kissitkei jószág átadásáról.[35] Itt

[31] MNL OL A 57 MKL LR 35. 631–639.
[32] Dominkovits 2017: 31–33.
[33] Dominkovits 2017: 32.
[34] Iványi 1975: 124.
[35] Nagy 1987: VIII. Nagy (Felső-büki.)

nem játszott komoly szerepet sem a rangbeli aszimmetria, sem az országos karrierépítés, de a vélelmezett öröklési jog is inkább csak ürügy volt. Valójában felsőbüki Nagy István birtokszerzési ambícióját és az Esterházyak anyagi szükségleteit tárhatjuk fel az adásvétel motivációjaként. A Zala megyei végedi birtokot vélhetően nehezen tudták igazgatni az Esterházyak, akiknek ekkoriban innen távolabb helyezkedtek el birtokközpontjaik, így jól jött nekik felsőbüki Nagy István 8 000 aranyforintos vételi ajánlata.[36]

A Pálffy családból felsőbüki Nagy István elsősorban Pálffy Miklós pártfogását élvezhette, aki mellett előbb mint országbírói ítélőmester, majd mint nádori ítélőmester tevékenykedett. Iványi Emma értékelése szerint az országbírói ítélőmesterségre még Esterházy Pál herceg javaslatára nevezte ki őt Pálffy Miklós – pontosabban tartotta meg a korábban három országbíró alatt is ebben a beosztásban szolgáló felsőbüki Nagy Istvánt. Ugyanakkor munkájával elégedett lehetett, és személyes kapcsolatuk is elmélyülhetett, mivel 1713-ban Esterházy nádor halála után a nádori hivatalba is „vitte őt magával" Pálffy Miklós, majd 1720-ban megtette alnádornak.[37]

1722-ben a betegeskedő személynök helyett – az eddigre valószínűleg bizalmi emberének számító – alnádort javasolta Pálffy Miklós személynökhelyettesként az alsótáblára küldeni. A tét meglehetősen nagy volt, hiszen a Habsburg-ház nőági örökösödésének elfogadásához fontos volt elnyerni az alsótábla jóindulatát, Pálffy nádor pedig úgy ítélte meg, hogy erre kiválóan alkalmas lenne a gyengélkedő főnemesi származású báró Horváth-Simonchich helyett a megbecsült *bene possessionatus* felsőbüki Nagy István.[38]

Felsőbüki Nagy István az udvarnak tetsző módon végezte el diétai feladatát, amelyért jelentős birtokadományt nyert,[39] ugyanakkor alnádorságáról 1724-ben lemondott.[40] Ezt hajlott korával és ebből adódó számtalan betegségével indokolta,[41] nyilván nem alaptalanul,

[36] Ruzsa 1994: 95. Az Esterházyak hercegi ágával Bogyoszlón és Szentmiklóson is birtokszomszédok voltak, hiszen mindkét faluban voltak birtokai a felsőbüki Nagy családnak. (Fónagy 2013: I. 471, 477.)

[37] Iványi 1975: 124, 127.

[38] Csekey 1917: 252–253.

[39] Csekey 1917: 269. Csekey állítását pontosítja Nagy János a jelen kötetben.

[40] Felsőbüki Nagy István levele Pálffy Miklóshoz 1724. március 29. Felsőbük. (MNL GyMSL SL XIII.11. 2. tétel)

[41] Uo.

hiszen ekkor már idős ember, 71 éves volt.[42] Maga helyett Szeleczky Mártont javasolta. Mint írta: „Excellentiád Kegyes Pátriciniumja által had vigasztalthatnék azon Vice Palatinusi hivatallal."[43] Kettejük jó kapcsolata felsőbüki Nagy Istvánnak az 1724-es alnádorságról való lemondása után is megmaradt, hiszen 1731-ben még leveleztek egymással, bár ekkor már semmilyen formális nexus nem kötötte őket össze.[44]

Felsőbüki Nagy István a Pálffyak közül tehát a legközelebbi kapcsolatban Miklós nádorral lehetett, ugyanakkor nem csak vele tartotta a kapcsolatot. Házi Jenő közölt 1979-ben egy akkor magántulajdonban lévő levelet, melyet 1705. december 15-én írt felsőbüki Nagy István Szalonakról Pálffy János generálisnak.[45] A levél írója ekkor Sopron vármegye alispánja, illetve országbírói ítélőmester volt.[46] Az írás a következő módon kezdődik: „Jóllehet kivántam volna örvendetessebb hírekkel udvarolnom Excellentiadnak, de az mostani háború üdőnek változó boldogtalansága így hozván magával reménlem vétekül nem fogja tulajdonottatny, hogy szegén Hazánknak pusztulásra s utolsó romlásra jutót sorsát Excellentiáddal, mint edgyik főle columnájával alázatossan közlöm."[47]

Tartalmát tekintve részletes tudósítást olvashatunk arról, hogy Bezerédj Imre hogyan foglalta el Kőszeg városát kuruc csapataival, illetve részletesen beszámol felsőbüki Nagy István arról is, hogy mely jelentősebb urak csatlakoztak tudomása szerint a kurucokhoz, milyen hírek járnak a felkelők csapatmozgásairól, illetve mit hallott a császári csapatok sikereiről. Megemlíti azt is, hogy családját Kőszegről menekülve hátra kellett hagynia, így felőlük semmilyen híre sincs, azt se tudja, hogy élnek-e vagy már meghaltak.[48] A levelet olvasva jellegét és tartalmát tekintve is kliensi tudósításnak tűnik, ami alapján azt mondhatjuk, hogy István kapcsolata a Pálffy családdal korábbra nyúlik vissza, mint a Pálffy Miklós alatti ítélőmesteri

[42] Heckenast 2005: 297. Életét 1737-ben, 84 éves korában fejezte be. (Heckenast 2005: 297.)

[43] Felsőbüki Nagy István levele Pálffy Miklóshoz 1724. március 29. Felsőbük. (MNL GyMSL SL XIII.11. 2. tétel.) Kérését egyébként nem teljesítette Pálffy Miklós, hiszen Sigray Jánosnak adta az alnádori kinevezést. (Iványi 1975: 127.)

[44] Iványi 1975: 127.

[45] Felsőbüki Nagy István levele Pálffy Jánosnak. 1705. december 15. Szalonak. (Házi 1979: 104–105.)

[46] Heckenast: 297.

[47] Felsőbüki Nagy István levele Pálffy Jánosnak. 1705. december 15. Szalonak. (Házi 1979: 104.)

[48] I. m. 104–105.

szolgálat. A Pálffy Jánosnak tett készséges tudósítása (esetleg tudósításai) a családon belül is számíthattak, így valószínűleg könnyebben nyerhette el Pálffy Miklós bizalmát.

Az Esterházyakon és a Pálffyakon kívül felsőbüki Nagy István vélhetően még egy főnemesi családdal állt patrónus–kliensi kapcsolatban. Országbírói ítélőmesterként Batthyány Ádám országbíró alatt teljesített szolgálatot,[49] így ekkor formális nexusban is volt a Batthyány család egyik tagjával, kliensi kapcsolata azonban ennél a rövid epizódnál jóval tovább tartott.

Kökényesi Zsolt megállapítása szerint a 18. század közepére a felsőbüki Nagy család tagjai már legalább egy generáció óta a Batthyány család kliensei közé tartoztak.[50] Ennek több bizonyítéka is akad, de talán ezek közül a legbeszédesebbek azok az erre utaló részletek, melyeket felsőbüki Nagy István és Batthyány-Strattmann Eleonóra, a fiatalon elhunyt Batthyány Ádám országbíró özvegyének levelezésében találhatunk.

1705. szeptember 21-én Kőszegen íródott levelében például a következő szavakkal utal kliensi viszonyára felsőbüki Nagy István: „Igenis Kegyelmes Asszonyom én sokkal tartozom Excellentiadnak, s Méltósságos Úri Házának […].”[51] Az idézett levélben egyébként a kurucok dúlására, konkrétan a korábban már említett Bezerédj Imre hadainak pusztítására hivatkozva próbálja megindokolni, hogy miért nem tudja személyesen felkeresni patrónusát, Batthyány-Strattmann Eleonórát Bécsben. Néhány héttel később a helyzet felsőbüki Nagy István szempontjából még rosszabbra fordult, hiszen a kurucok kifosztották büki házát, illetve elszállították a gabonáját. Segítségkérő levelében így írja le elkötelezettségét a Batthyány-ház szolgálata mellett: „jövendőben mind Excellentiadnak, s mind egész Méltóságos Házának alkalmatossabban szolgálhatnók, melyre míg élek, kötelezem is magamat.”[52]

Hosszan idézhetnénk még a hasonló formában és tartalommal írt felsőbüki Nagy sorokat, ugyanakkor zárásként álljon itt még egy beszédes mondat, melyen keresztül rámutathatunk arra, hogy egyértelműen megmutatkozott az igény felsőbüki Nagy István részéről, arra hogy ez a kapcsolat generációkon átívelően fennmaradjon a Batthyányokkal: „Midön azért magamat továbbis Excellentiad ta-

[49] Iványi 1975: 124.
[50] Kökényesi 2021: 260.
[51] MNL OL P 1314 Nr. 87133. 1705. szeptember 21. Kőszeg.
[52] MNL OL P 1314 Nr. 87135. 1705. október 3. Kőszeg.

pasztalt sokszori Kegyelmességéért alázatosan ajánlom, egyszersmind obligalom örökössen Excellentiad s méltóságos háza szolgálattyára mind magamat, s mind maradékaimat […].”[53]

A Batthyány családnak is érdekében állhatott a kapcsolat megőrzése, hiszen kliense révén gyorsabban értesülhetett a hivatali ügyek menetéről, mint a formális úton, illetve olyan információkhoz juthatott hozzá, amelyek egyébként hozzáférhetetlenek lettek volna, például a Titkos Konferencia ülésén tárgyalt témák alakulása. A kapcsolat tehát mindkét fél számára kifizetődő volt, hiszen felsőbüki Nagy István befolyásos patrónusa révén kapcsolatba került például az Eleonórával jó viszonyt ápoló Savoyai Jenő herceggel, aki az egyik legbefolyásosabb személynek számított a bécsi udvarban ekkoriban.[54] Az átadott információkért cserébe kérhette patrónusa közbenjárását az udvarban vagy akár a hercegnél is – a kapcsolat tehát, bár egyértelműen aszimmetrikus volt, a kölcsönös előnyök elvén alapult, így tipikus patrónus–kliensi relációként írható le.

Volt-e főnemesi címe felsőbüki Nagy Istvánnak?

Felsőbüki Nagy István társadalmi viszonyrendszerét, karrierívét és vagyoni gyarapodását nézve elmondható, hogy reális távolságba kerülhetett a főnemesi cím megszerzéséhez. Sőt Farkas Sándor 1887-es Csepreg mezővárosról írt monográfiájában egy helyütt egyenesen a következőket olvashatjuk felsőbüki Nagy István bárói címével kapcsolatban: „I. István […], ki báróságot is nyert Sigray József és perlaki Somogy Ferenczczel együtt, de diplomájok nem hirdettetett ki (mely Martonfalván gr. Révay Miklósnál látható).”[55]

Felsőbüki Nagy István kétségtelenül olyan karriert futott be, amelyhez hasonlót bejárva más hivatalnokok sikerrel kérvényezték főnemesi diplomájuk kiadását. A 18. század folyamán négy nádori ítélőmester is a főnemesek közé léphetett. Közülük Brunszvik Antal gróf lett 1775-ben,[56] de őt az időbeli távolság miatt inkább felsőbüki Nagy István unokaöccsével érdemes összevetetni. Három nádori ítélőmester azonban időben is hozzá meglehetősen közel, gyakorla-

[53] MNL OL P 1314 Nr. 87189. 1719. július 1. Bük. A kapcsolat valóban fennmaradt a későbbiekben is. Lásd: Kökényesi 2021: 260.
[54] Kökényesi 2021: 260, 285, 291.
[55] Farkas 1887: 355.
[56] MNL OL A 57 MKL LR 50. 178–180.

tilag felsőbüki Nagy István kortársaként működött. Meskó Ádám 1707 és 1713 között volt nádori ítélőmester,[57] 1721-ben pedig bárói címet nyert,[58] Szluha Ferenc 1722-től volt nádori ítélőmester,[59] bárói címét pedig 1726-ban nyerte,[60] Zichy Ádám 1724-től működött ítélőmesterként,[61] és bárói címét 1732-ben nyerte.[62] Melléjük tehetjük még Sigray Jánost, aki nemcsak ítélőmester, hanem felsőbüki Nagy Istvánhoz hasonlóan alnádor is volt, ráadásul mindkettőjüket Pálffy Miklós nádor nevezte ki erre a pozícióra.[63] Ő 1728-ban nyert bárói címet.[64] Ebben a négy esetben konkrét patrónus–kliens kapcsolataik feltérképezésére egy későbbi kutatásban lehet majd mód, bár már jelenlegi ismereteink mellett is egyértelmű, hogy minden bizonnyal jelentős kapcsolatokkal rendelkezhettek mind az udvarban, mind pedig a magyar elit prominens családjai körében, ami nyilvánvalóan meghatározta pályafutásuk sikerességét.[65]

Az udvar hálájából a *Pragmatica Sanctio* elfogadtatása kapcsán végzett tevékenysége miatt felsőbüki Nagy István egészen biztosan részesült, mivel Szluha Ferenc és felsőbüki Nagy István jelentős szerepet játszott abban, hogy a diéta végül megszavazza a nőági örökösödést, ezért pedig mindketten nagy értékű jutalmat kaptak. Szluha Ferenc 20 000 forint értékű földbirtokot, illetve bárói címet nyert, míg felsőbüki Nagy István 24 000 forintnyi földbirtokot kapott.[66] Nem ismerjük a jutalom odaítélésének pontos hátterét, ugyanakkor hasonló esetekben az udvar örömmel vette, ha konkrét anyagi juttatás helyett inkább valamilyen szimbolikus kegyben részeltetett a kérvényező.[67] Elképzelhető, hogy felsőbüki Nagy István Farkas Sándor által említett állítólagos bárói címét is az 1722–23. évi diétán végzett szolgálataiért ítélték oda, de ennek utóbb nem maradt

57 Wellmann 1999: 428.
58 MNL OL A 57 MKL LR 33. 494–497.
59 Heckenast 2005: 420.
60 MNL OL A 57 MKL LR 35. 439–446. Vö.: Szluha 2002: 347.
61 Iványi 1975: 125. De a Királyi Könyvekben már két 1724-es oklevélben is ítélőmesternek nevezik. (MNL OL A 57 MKL LR 34. 537–538.; MNL OL A 57 MKL LR 34. 608–609).
62 MNL OL A 57 MKL LR 36. 786–790.
63 Békásy 1736: 17.
64 MNL OL A 57 MKL LR 36. 292–302.
65 Sigray János például Keresztély Ágost esztergomi érsek pártfogoltja volt. (Békásy 1736: 17.) Meskó Ádám hitelezői tevékenysége kapcsán szerezhetett értékes kapcsolati tőkét (Ulrich 2008: 449.) Szluha Ferenc pályáját kezdetben Szirmay György ítélőmester egyengette. (Szluha 2001: 53.)
66 Málnási 1933: 270.
67 Ódor 1997: 21.

olyan konkrét nyoma, mint Szluha Ferenc főnemesi rangemelésénél?[68] Volt egyáltalán bárói címe felsőbüki Nagy Istvánnak?

A korábban idézett kötetben, Csepreg mezőváros történetében Farkas Sándor a bárói oklevél lelőhelyeként Révay Miklós gróf magánlevéltárát nevezi meg Martonfalván.[69] Ahhoz hogy értékelni tudjuk ennek valószínűségét, meg kell határoznunk, hogy ki volt az említett Révay Miklós gróf. A Révay család bárói ága felsőbüki Nagy István Magdolna lányának férje, báró Révay Elek révén kapcsolódik a felsőbüki Nagyokhoz.[70] Magdolna 1799. április 18-án – férje birtokán – Martonfán (Martonfalván) halt meg.[71] Házasságukból egy fiú

[68] A korszakban főnemesi címet nyert új arisztokraták megítélése a kortársi és a későbbi történészi vélemények szerint is meglehetősen rossz volt. Bár a köznemesként az újonnan felemeltekre tekintők között bizonnyal volt némi irigység is. Ezzel együtt érdemes figyelembe venni, hogy a köznemesi mentalitásban a „megyetartó urak" közötti stabil pozíció és presztízs bizonyos famíliák esetében akár az udvarban vagy a főnemesség körében való bárói vagy grófi címmel járó előnyöknél is többet jelenthetett. Az új arisztokratákra vonatkozó negatív vélekedést lásd: Grünwald 1910: 64.; Weis 1930: 137–138.; Fekete Nagy 1933: 20–21.; Wellmann 1941; Acsády 1944: 353.; Barta 1984: 152.; R. Várkonyi 1989: 132.; Vörös 1989: 682., 716.; H. Balázs 1989: 897–898.; Barta 2000: 38–39.; Poór 2009: 72., Bóroczy 1936: 45. Ismert még a fertálymágnásság fogalma is, melyet részben gúnyból részben vélhetően irigységből használhattak a köznemesek a főnemesség körébe törekvő személyekre. Róluk Pulszky Ferenc így írt 1884-ben kiadott visszaemlékezésében: „De a nemesség nemcsak lefelé, hanem fölfelé is elzárkózott, a ki mágnásokkal sokat társalkodott, aranykulcsot kapott, vagy mágnásleányt vett el, azt fertálymágnásnak csúfolták: szóval a társaság élesen el volt különítve különböző osztályokra, melyek egymással érintkeztek, de soha egészen össze nem olvadtak." (Pulszky 1884: I. 36.) Mocsáry Lajos a magyar társaséletről írt 1855-ös munkájában úgy fogalmaz, hogy nem szükséges definiálni, hogy kik tekinthetők fertálymágnásnak, úgyis mindenki tudja. Mint írja, elsőre azt gondolhatnánk, hogy ez a nemesi csoport közvetítő lehet a táblabírák (vagyis a jómódú megyei hivatalviselő nemesség) és a főrendek között, valójában azonban a köznemesség jobban idegenkedett tőlük, mint a valódi mágnásoktól. (Mocsáry 1855: 97.) *Tóth Sándor a Sáros vármegyéről írt monográfiájában a korabeli megyei nemesi mentalitásról azt írja, hogy a társadalmi felfogás középkori, tisztes úrnak a földbirtokos köznemes számított, aki hivatalt nem viselt, a „főnemesi kaszt" felé nem törekedett. A fertálymágnások fogalma nála is a korábban idézettek szerinti negatív jelentéssel szerepel.* (Tóth 1912: III. 17.) A szűkebb értelemben vett Magyarországon kívül is használatban volt ez a fogalom. Erdélyben azonban Pál Judit szerint nem számított olyan gúnynévnek, mint az előbb említett esetekben, mivel itt a fertálymágnások valóban közel álltak a valódi mágnásokhoz. (Pál 2009: 88.)

[69] Farkas 1887: 355.

[70] Nagy 1987: IX. Révay. VIII. leszármazási tábla.

[71] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla. Martonfa vagy Martonfalva ma Kemenespálfa település része Vas megyében. (Gyalay 1997: II. 890.)

született, Miklós,[72] aki 1804. január 5-én vezérőrnagyként magyar grófi címet nyert.[73] A Révayak leszármazását átnézve valószínűsíthető, hogy Farkas Sándor őt nevezte meg a felsőbüki Nagyok bárói diplomája őrzőjeként, ugyanakkor megfogalmazása félrevezető, mivel úgy tűnhet belőle, hogy Révay Miklós a kötet 1887-es megjelenésekor még élt, holott ekkor már több mint hatvan éve, 1825. március 11-én Pozsonyban meghalt. Miklósnak, bár háromszor házasodott,[74] úgy tűnik, csak egy lánya született, aki egy Skerlecz báróhoz ment nőül, és akiben a Révayak Miklóstól eredő grófi ága kihalt.[75] Ezek után Martonfa visszakerült a felsőbüki Nagy családhoz,[76] így jó eséllyel az itt őrzött iratoknak is hozzájuk kellett volna kerülniük 1887-re.

Ennél azonban sokkal valószínűbb, hogy ha lett volna ilyen irat, akkor azt felsőbüki Nagy István valamelyik fia őrizte volna meg, például Lajos, akinek a 19. század végéig egészen biztosan voltak élő leszármazottjai,[77] és akinek István kitüntetett figyelmet szentelt 1735-ös végrendeletében.[78] Másrészt azonban az is igaz, hogy önmagában az a tény, hogy felsőbüki Nagy István bárói diplomáját hiába keressük a Királyi Könyvekben, még nem perdöntő, mert nem minden esetben kerültek be ide a főnemesi oklevelek, Éble Gábor, aki a Dessewffy család monográfusa volt, azt írta például Dessewffy Sámuel 1756-os bárói diplomájával kapcsolatban, hogy látta az oklevelet,[79] amelynek azonban a Kancellária átirati jegyzőkönyveiben – vagyis a Királyi Könyvekben – nincs nyoma. Ugyanakkor Dessewffy Sámuel 1775-ben grófi rangemelésben részesült, és ez pedig már a Királyi Könyvekbe is bekerült. Grófi oklevele bevezetőjében pedig egyértelműen utalnak arra, hogy Sámuel báróként részesült az uralkodó kegyben,[80] bárói címét tehát a bécsi udvar is elismerte. Felsőbüki Nagy István szempontjából azonban mégsem tekinthető egyértelműen jogos párhuzamnak Dessewffy Sámuel bárói címe, hiszen míg ő ezt valószínűleg kihirdette, majd használta, környezete tudomással bírt róla, és a központi hivatalok is elismerték. Felsőbüki Nagy István

[72] Nagy 1987: IX. Révay. VIII. leszármazási tábla.
[73] MNL OL A 57 MKL LR 61. 225–230.
[74] Vásárhelyi–Szluha 2005–2013: I. 29.
[75] Nagy 1987: IX. Révay. VIII. leszármazási tábla.
[76] Borovszky 1896–1914: Vas. Pálfa-Mártonfa.
[77] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla.
[78] MNL SML IV. 35 4. csomó. A végrendelettel kapcsolatos elemzést lásd jelen kötet Nagy János által hetedik írt fejezetében.
[79] Éble 1903: 147.
[80] MNL OL A 57 MKL LR 50. 168–170.

főnemesi címére vonatkozóan azonban nincs más adat, mint Farkas Sándor lábjegyzetben közölt megjegyzése. Miről lehetett tehát szó?

Ismerünk olyan esetet, amikor egy köznemesi család azért nem léphetett végül a főnemesek közé, mert a bárói címért benyújtott kérvény elbírálását már nem érhette meg a kérvényező. Petrovszky Ferenc 1762. április 30-án ezredesként a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét nyerte el,[81] amely feljogosította őt bárói cím megszerzésére is,[82] ezt csak külön kérnie kellett volna, azonban 1763-ban, 43 éves korában bekövetkezett halála miatt a címadomány megszerzését nem sikerült végig vinnie.[83] Ugyanakkor Jaromír Hirtenfeld 1857-ben megjelent, a Mária Terézia-rend kitüntetettjeivel foglalkozó életrajzi lexikonában báróként szerepelteti, aminek vélhetően az lehetett az oka, hogy a katonai környezetben, amelyben Petrovszky mozogott egyértelműnek vették, hogy meg fogja kapni a báróságot.[84] Ebben az esetben a Petrovszky Ferenc leszármazottjai megmaradtak a köznemesi státuszban – így például fia, Zsigmond.[85]

Petrovszky Ferenchez hasonlóan kétséges a Mária Terézia-rend lovagkeresztjével 1788-ban kitüntetett Lipthay Antal bárósága is.[86] Vele kapcsolatban Nagy Ivánnál azt olvashatjuk, hogy ő szerezte a család számára a bárói címet, majd 1800-ban meghalt.[87] Ennek ellenére a Királyi Könyvekbe csak fia, Frigyes nevén került be a főnemesi címadomány 1830. június 11-i dátummal, bár tény, hogy jelentős részben apja érdemei miatt került sor rangemelésére.[88] Ebben az esetben még Hirtenfeld sem tesz említést Antal kapcsán bárói címről.[89] Itt valószínűleg arról lehetett szó, hogy a harctéren haláláig aktív – végül Páduában az egy évvel korábban szerzett sebesüléseibe belehaló – tábornoknak,[90] nem volt ideje, pénze és vélhetően megfelelő kapcsolati tőkéje sem ahhoz, hogy főnemesi rangemelésének kiadását megsürgesse, így 1800-ig erre nem került sor. Nagy Iván a beadott kérvény, illetve a lovagkereszttel járó jog alapján tekinthette

[81] Hirtenfeld 1857: 140.
[82] Bár alapvetően ez csak a tartományi bárói, és nem a magyar bárói címre volt igaz. (Szemethy 2020: 105.)
[83] Ódor 2002: 29.
[84] Hirtenfeld 1857: 140. Vö.: Felszeghy 1943: 194. 140.
[85] Vö.: Kempelen 1911–1932: VIII. Petrovszky (mindszentfalvi), Andretzky 1909: 64.
[86] Hirtenfeld 1857: 243.
[87] Nagy 1987: VII. Lipthay.
[88] MNL OL A 57 MKL LR 65. 583–586. Vö.: Áldásy 1904–1942: VIII. 116.
[89] Hirtenfeld 1857: 243.
[90] Hirtenfeld 1857: 244.

őt a címszerzőnek. Ugyanakkor a felsőbüki Nagy család vizsgálata kapcsán fontos lehet, hogy a korábban kiérdemelt bárói diploma nem veszett el, hanem a Lipthay Antal fiának végül – bár bő négy évtizeddel a lovagkereszt megszerzése után – odaítéltetett.

Volt azonban más példa is arra, hogy az elkallódni látszó főnemesi címet ne hagyja veszni a család. A leghíresebb ilyen „címmentő" eset valószínűleg Tisza István kapcsán lehet ismerős, hiszen ő nagybátyja, Lajos grófi címét örökölte meg az uralkodói kegynek és Lajos törekvéseinek köszönhetően.[91] De hasonló módon jutott főnemesi címhez a 18. században Benyovszky Móric testvére, Emánuel[92] vagy Siskovics József unokaöcse, Imre is.[93] Ez utóbbi esetben ráadásul még ez sem jelentett megoldást, hiszen neki sem született fiúgyermeke, így arra volt szükség, hogy egy újabb unokaöcs, Gugánovics Pál is királyi kegyben részesüljön, hogy neve megváltoztatása után Siskovics Pál néven megkaphassa az eredetileg József által elnyert grófi címet.[94]

De nem csak már odaítélt főnemesi címek „átmentésére" volt mód. Ismerünk olyan esetet is, amikor egy–egy jelentős karriert befutó családtag nem a saját nevére, hanem valamely – jellemzően fiatal – férfi rokona számára járta ki a főnemesi címadományt. Tipikus példája ennek a magyar bárói címet – nem egészen 20 éves korában[95] – megszerző Hunyady János, aki 1755. március 24-én emelkedett a főnemesek közé.[96] A rangemelésért benyújtott folyamodvány szerint két nagybátyja, József és István kamarai tanácsosok voltak, rokona András pedig alnádorként működött, míg ennek testvére, László személynök volt,[97] így alapvetően befolyásos rokonainak köszönhette főnemesi címét. Sem az említett Józsefnek, sem pedig Istvánnak

[91] MNL OL K 19 Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára LR 70. 8–9.
[92] MNL OL A 57 MKL LR 56. 274.
[93] MNL OL A 57 MKL LR 52. 446–447.
[94] Szluha 2002: 115., 320.; MNL OL A 57 MKL LR 62. 71–73.
[95] 1735. október 14-én született. A Hunyady család mesztegnyői kriptájának sírkövén olvasható dátum. http://www.somogyitemetkezes.hu/elodeink/sirversek/57/261 – utolsó letöltés: 2023. január 16.
[96] MNL OL A 57 MKL LR 43. 550–554. Nagy Iván szerint János apja, Antal 1753-ban bárói címet nyert (Nagy 1987: V. Hunyady). Ennek azonban ellentmond, hogy Jánosnak a kamarási címért benyújtott kérvényéhez csatolt családfáján apját köznemesként szerepeltetik (ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben H Nr. 111. Hunyady János).
[97] MNL OL A 57 MKL LR 43. 550–554.; MNL OL A 35 MKL 1755. május – Nr. 94.

nem érte meg a felnőttkort egyetlen gyermeke sem,[98] így a bárói ág tovább élését János leendő örököseitől várhatták.

Mint látható, abban az esetben, ha valamilyen eljárásrendi hiba miatt nem léphetett volna életbe felsőbüki Nagy István címhasználati joga, akkor több lehetőség is lett volna arra – nyilván némi idő, pénz és kapcsolati tőke befektetése mellett – hogy az egyszer már odaítélt bárói cím használatát érvényesítsék az örökösei. Minthogy nem ez történt, továbbra is nyitva marad a kérdés: Valóban létezett-e felsőbüki Nagy István bárói diplomája?

Érdemes ismét visszatérnünk Farkas Sándor megjegyzéséhez. Szerinte nem pusztán felsőbüki Nagy István, hanem rajta kívül még ketten: Sigray József és perlaki Somogy Ferenc is főnemesi, bárói címet nyertek. Kettejük közül az utóbbival kapcsolatban kijelenthető, hogy bárói címének nincs máshol nyoma, a családot következetesen köznemesnek tekintik.[99] Sigray József esetében azonban más a helyzet, mivel ő a Királyi Könyvek tanúsága szerint 1724. május 26-án kancelláriai tanácsosként elnyerte a Farkas Sándornál is említett bárói címet.[100] Ráadásul a családból nemcsak ő részesült címadományban, hanem 1728. december 10-én testvére, János is,[101] aki – mivel ő maga ekkor 58 éves és gyermektelen volt – unokaöcsével, Lászlóval együtt léphetett a főnemesek közé.[102] A Sigray család nem állt meg a főnemesség alacsonyabb szintjén, hanem József fia, Károly által 1780. április 21-én a grófok közé is emelkedett.[103]

Mire következtethetünk mindebből? A gróf Révay Miklósnál állítólagosan 1887-ben fellelhető ki nem hirdetett bárói diploma ma már visszakövethetetlen helyre került, ráadásul tudjuk, hogy Farkas Sándor, aki 1853-ban született,[104] nem találkozhatott Révay Miklós gróffal személyesen, így 1887-ben információt közvetett forrásokból szerezte, a hatvan éve halott Révay grófnál pedig egészen biztosan nem láthatta ezt a dokumentumot. Felsőbüki Nagy Istvánnak a pályáját, vagyonát és kapcsolati tőkéjét tekintve Szluha Ferenchez vagy Sigray Józsefhez hasonlóan reális lehetősége lehetett a magyar bárói cím megszerzésére, amelyet elképzelhető, hogy valamilyen

98 Nagy 1987: V. Hunyady
99 Vö.: Nagy 1987: X. perlaki Somogy.
100 MNL OL A 57 MKL LR 34. 551–562.
101 MNL OL A 57 MKL LR 36. 292–302.
102 MNL OL A 57 MKL LR 36. 292–302. Vö.: Nagy 1987: X. Sigray
103 MNL OL A 57 MKL LR 51. 210–214.
104 Magyar Életrajzi Lexikon. http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/f/f05176.htm – utolsó letöltés: 2023. január 16.

oldalágon öröklődő iratban meg is említett/meg is említettek, így valószínűleg ezt interpretálhatta ki nem hirdetett bárói diplomaként Farkas Sándor.

Leszögezhetjük tehát, hogy a felsőbüki Nagy család nem rendelkezett főnemesi címmel. Ezt megerősíti ez eddig leírtakon túl az is, hogy a felsőbüki Nagy István mellett szintén jelentős jutalomban részesülő Szluha Ferenc az elhúzódó eljárás mellett is az 1723-ban lezárult országgyűlés után 1726-ra kieszközölte az udvarnál bárói diplomája kiállítását.[105] Farkas Sándor szerint felsőbüki Nagy István Sigray Józseffel együtt nyerte a bárói címet, akiről tudjuk, hogy már 1724-ben főnemesi címet nyert,[106] tehát ha ebben igaza volt, akkor felsőbüki Nagy Istvánnak még legalább 13 éve lett volna 1737-ben bekövetkezett haláláig, hogy kihirdettesse bárói diplomáját.[107] Valószínűtlen, hogy kezében egy ilyen irattal ezt sem a vármegyében, sem pedig a Királyi Könyvekbe való bevezetés kapcsán a Kancellárián nem kezdeményezte. Beszédes az is, hogy leszármazottjai sem használtak semmilyen főnemesi címet sem, és úgy tűnik, hogy gyermekei apjuk esetlegesen ki nem hirdetett bárói diplomáját sem kísérelték meg átíratni saját nevükre.

Konklúzió

Ha főnemesi rangemelésben vélhetően nem is részesítette a családot a Habsburg uralkodó, felsőbüki Nagy István udvarnak tett szolgálatát jó ideig nem felejtették el Bécsben. Ismert például, hogy 1745-ben, amikor felsőbüki Nagy István unokaöcsének, Istvánnak az Udvari Kamarához való felvételét tárgyalták, a két jelölt közül, Brunszvik Antallal szemben, akit új nemesnek tartottak, felsőbüki Nagy István rokona mellett döntöttek, az indoklásban pedig külön kiemelték, hogy a család régebbi eredetű nemesi címmel rendelkezik, és hűen szolgálta a bécsi udvart.[108]

Brunszvik Antal eltérő felemelkedési stratégiát követett, mint a felsőbüki Nagyok. Antal apja, Mihály galgóci postamester volt,[109]

[105] MNL OL A 57 MKL LR 35. 439–446. Bárói címének már 1724-ben lehetett Bécsben nyoma. Vö.: von Frank 1974: V. 85.; ÖStA AVA *Hofadelsakten*. Szluha Ferenc: *Intimatio,* 1724. június 13. Vö.: Szluha 2002: 347.

[106] MNL OL A 57 MKL LR 34. 551–562.

[107] Heckenast 2005: 297.

[108] Kökényesi 2021: 256.

[109] Vásárhelyi–Szluha 2005–2013: II. 286.

amit nehezen nevezhetnénk a vármegyei nemesség körében kiemelkedő presztízzsel bíró hivatalnak. Hivatalnoki pályája során Antal jelentős tisztségeket töltött be 1738-tól 1745-ig a Helytartótanácsnál titkár,[110] 1747-től 1748-ig személynöki ítélőmester, majd 1749-től 1755-ig országbírói ítélőmester, 1756 és 1762 között nádori ítélőmester,[111] 1762-től 1775-ig kancelláriai tanácsos,[112] Esztergom vármegye adminisztrátora 1769-től 1776-ig, végül Bihar vármegye főispánja 1779. október 23-a és 1780. december 14-e között.[113]

Brunszvik Antal jelentősen felívelő hivatali karrierje ellenére valószínűleg nem csupán kamarai tanácsosi kinevezése kapcsán szembesülhetett azzal, hogy alulmarad – nemcsak a főnemesi, hanem a tekintélyesebb köznemesi családokkal szemben is.[114] Ahhoz, hogy családja gyökeret verjen az elit tagjai között, úgy döntött, kérvényezi a grófi cím elnyerését a Magyar Udvari Kancellárián. A cím megszerzésével vélhetően javítani akarta családja és így saját maga presztízsét is, ezzel elkerülve az imént bemutatott fiatalkori fiaskó megismétlődését gyermekei karrierépítése kapcsán. Vélhetően némi csalódást jelentett számára, hogy a főnemesi címet bár 1775-ben megkapta, ráadásul rögtön gróffá emelte őt az uralkodói kegy, azonban – a korban már meglehetősen furcsa és ritka módon – csak a primogenitura jogán, vagyis csak elsőszülött fiának örökíthette tovább a grófi rangot.[115] Végül kisebbik fia, József jelentős karrierje is szükséges volt ahhoz, hogy utóbb – 1790-ben – a címhasználati jogot kiterjesszék Brunszvik Antal minden egyenesági leszármazottjára.[116]

Felsőbüki Nagy István tehát, úgy tűnik, úgy tudta biztosítani családja stabil helyét a megyei társadalomi elit, illetve az udvari körökben is otthonosan mozgó famíliák között, hogy ehhez nem lépett ki a köznemesség adta keretek közül, vagyis nem szerzett főnemesi címet. Ugyanakkor jelentős birtokait, patrónusai jóindulatát, és az udvar felé tanúsított feltétlen hűségét tovább örökítette a család későbbi tagjaira.

[110] Sebők 2016: 957.
[111] Sebők 2012: 41–42.
[112] Vámos András adatai alapján. (Diaeta)
[113] Fallenbüchl 1994: 70, 76.
[114] Az elérhető magasabb presztízzsel – és nem utolsósorban fizetéssel – járó tisztségekkel összefüggő döntéseiről lásd: Nagy 2019: 1110. Vö.: Fazekas 2014: 1147–1148, 1153.
[115] MNL OL A 57 MKL LR 50. 178–180.
[116] MNL OL A 57 MKL LR 55. 22–29.

Források:

Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára. (Sopron) (MNL GyMSL SL)
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltár. (MNL SML)
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL)
A 35 Conceptus Expeditionum.
A 57 Királyi Könyvek (LR).
Polgári kori kormányhatósági levéltárak (K szekció)
K 19 Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára
Királyi Könyvek (LR)
Családi levéltárak
P 1314 Batthyány család levéltára
P 1493 Luzsénszky család levéltára
Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA)
Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)
Adelsarchiv, Hofadelsakten.
Adelsarchiv, Reichsadelsakten.
Haus-, Hof und Staatsarchiv (HHStA)
Oberstkämmereramt Ahnenproben
Familienarchiv Csaky
Báróczy Sándor feljegyzései a Magyar Nemesi Testőrség Életéből 1760–1800-ig. Összeállította: Krudy Ferenc. Budapest, 1936.
Békásy Ferencz: *Secura quies. Az az bátor nyugodalom, melyet felső-surányi Sigray János, szentelt vitéz az boldog nyugodalomra való sietésének alkalmatosságával megmagyarázott*. Pozsonyban, 1736.
Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. Franklin, Budapest, 1884.
Tóth István György (szerk.): *Misszionáriusok levelei Magyarországról és Erdélyről*. Budapest, 2004.

Hivatkozott irodalom

Acsády Ignác 1944: *A magyar jobbágyság története*. Budapest.
Áldásy Antal 1904–1942: *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke*. I–VIII. Budapest.
Andretzky József 1909: *Baranyavármegye nemesei*. Pécs.
Barta János 1984: *A kétfejű sas árnyékában*. (Magyar história.) Budapest.

Barta János 2000: *A tizennyolcadik század története*. (Magyar századok.) Budapest.

Bognár Krisztina – Kiss József Mihály – Varga Júlia 2002: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777*. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25.) Budapest.

Borovszky Samu (főszerk.) 1896–1914: *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest. http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.

Bunyitay Vince 1935: *A váradi püspökség története az alapítástól a jelenkorig*. IV. Nagyvárad.

Csekey István 1917: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel*. Budapest.

Dominkovits Péter 2005: *Földesúri familiáris, vagy megyei hivatalviselő? Bezerédy György soproni alispánsága* (1655–1662). *Fons, Forráskutatás és Történeti Segédtudományok* (12.) 2. 127–161.

Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 420–436.

Dominkovits Péter 2017: Megyei hivatalviselőkből a rendi diéták követei. Párhuzamos családi karrierek a kora újkori Sopron vármegyében. *Korall* (18.) 70. 23–35.

Droste, Heiko 2005: Briefe als Medium symbolischer Kommunikation. In: Füssel, Marian – Weller, Thomas (szerk.): *Ordnung und Distinktion. Praktiken sozialer Repräsentation in der ständischen Gesellschaft*. Münster, 239–256.

Éble Gábor 1903: *A cserneki és tarkeői Dessewffy család*. Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország főméltóságai. Az udvari főméltóságok archontológiája*. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Fallenbüchl Zoltán. Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1989: *Mária Terézia magyar hivatalnokai*. (Történeti statisztikai füzetek 10.) Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Budapest.

Farkas Sándor 1887: *Csepreg mezőváros története*, Budapest.

Fazakas Péter 1997: A volt Felsőbüki Nagy- (majd Jankovich-, Markovich- és Szapáry-) kastély építésének története. *Vasi Szemle* (51.) 2. 225–229.

Fazekas István 2014: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok* (148.) 1131–1156.

Fekete Nagy Antal 1933: A báró Rudnyánszky család levéltára. *Levéltári Közlemények* (11.) 1–2. 20–21.

Felszeghy Ferenc 1943: *A rendjelek és kitüntetések történelmünkben*. Budapest.
Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. Adattár*. I–II. Budapest.
Frank, Karl Friedrich von 1967–1974: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche*
Reich und die Erblande bis 1823. 1–5. Selbstverlag, Schloss Senftenegg.
Grünwald Béla 1910: *A régi Magyarország 1711–1825*. Budapest.
Gyalay Mihály 1997: *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon* II. Budapest.
H. Balázs Éva 1989: A felvilágosult abszolutizmus Habsburg variánsa. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története, 1686–1790*. Budapest, 831–929.
Hajnal István 1942: Az osztálytársadalom. In: Domanovszky Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet* V. Budapest, 1942. 163–200.
Heckenast Gusztáv 2005: *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*. Sajtó alá rendezte, kiegészítette és az előszót írta Mészáros Kálmán. Budapest.
Hirtenfeld, Jaromir 1857: *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*. I. Wien.
Horváth József – Dominkovits Péter 2001: *17. századi Sopron vármegyei végrendeletek*. Sopron.
Iványi Emma 1975: Az alnádor és a nádori ítélőmester esküje. *Levéltári Közlemények* (46.) 1. 123–128.
Iványi Emma 1991: *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége 1681–1713*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10.) Budapest.
Kempelen Béla 1911–1932: *Magyar nemes családok*. 1–11. kötet. Budapest. https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Khavanova, Olga 2014: „Kitűnő tehetséggel ellátott, különböző nyelveket tudó, jogok tudásával rendelkező…" Hivatalnoki pályafutások a Magyar Kamaránál a felvilágosult abszolutizmus idejében. *Századok* (148.) 1208–1228.
Koltai András 2012: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr.
Kökényesi, Zsolt 2021: *Az udvar vonzásában: A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765)*. Budapest. https://doi.org/10.56037/978-963-414-873-9
Málnási Ödön 1926: *Gróf Csáky Imre bíbornok*. Debrecen.

Málnási Ödön 1933: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732)*. Kalocsa.
Mocsáry Lajos 1855: *A magyar társasélet*. Pest.
Nagy Iván 1987: *Magyarország családai*. Reprint. Budapest. https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Nagy János 2019: Idősebb Brunszvik Antal (1709–1780) közéleti karrierjének vázlata. *Századok* (153.) 1101–1122.
Ódor Imre 1997: A nemesség a XVIII. századi Európában. In: Ódor Imre – Pálmány Béla – Takács Péter (szerk.): *Mágnások, birtokosok, címerlevelesek* (Rendi társadalom – polgári társadalom 9.) Debrecen, 11–30.
Ódor Imre 2002: *Bikal*. Budapest.
Pál Judit 2007: Karrier a „tudatlanság földjén". *Századok* (141.) 1407–1454.
Pál Judit 2009: Erdélyi főispánok a kiegyezés után. *Aetas* (24.) 4. 80–99.
Pál Judit 2010: Az állam és a patrónus szolgálatában. *Korall* (11.) 42. 179–205.
Poór János 2009: *Megbékélés és újjáépítés, 1711–1790*. (Magyarország története 12.) Budapest.
R. Várkonyi Ágnes 1989: A társadalom a 17–18. század fordulóján. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története, 1686–1790*. Budapest, 125–156.
Ruzsa Károly 1994: *Zalavég története*. (Zalai Kismonográfiák 1.) Zalaegerszeg.
Sebők Richárd 2012: Hivatali pályafutások a 18. századi Királyi Kúrián. In: Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon*. Budapest, 15–50.
Sebők Richárd 2016: Professzionalizáció az igazságszolgáltatásban a 18. században. A Királyi Kúria köznemes bíráinak példáján. *Századok* (150.) 945–965.
Szemethy Tamás 2020: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon*. Budapest.
Szluha Márton 1995: Szvetics Jakab királyi személynök és családja – a szerző heraldikai rajzával. *Turul* (68.) 3–4. 99–105.
Szluha Márton 1998: *Vas vármegye nemes családjai. Leszármazási táblák*. Budapest.
Szluha Márton 2001: A Szluha család Salgótarjánban. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* (25.) Salgótarján. 51–61.
Szluha Márton 2002: *Bács–Bodrog vármegye nemes családjai*. Budapest.
Szluha Márton 2003: *Nyitra vármegye nemes családjai*. I–II. kötet. Budapest.

Tóth Sándor 1912: *Sáros vármegye monografiája*. III. kötet. Budapest.
Ulrich Attila 2008: Egy nemesi karrier a XVIII. század elején. A birtokszerző „üzletember", jóbaházi Dőry László. *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* (50.) Nyíregyháza, 445–455.
Varga J. János 1996: A familiárisi – szervitori intézmény átalakulása a 15–16. században. In: Lengvári István (szerk.) *In memoriam Barta Gábor*. Pécs, 177–182.
Vári András 1990: A nagybirtok birtokigazgatási rendszerének bürokratizálódása a 17–19. században. *Történelmi Szemle* (32.) 1–28.
Vásárhelyi Miklós – Szluha Márton 2005–2013: *Magyar császári és királyi kamarások ősfái 1740–1918*. I–III. kötet. Budapest.
Vörös Károly 1989: A társadalmi fejlődés fő vonalai. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*, 1686–1790. Budapest, 675–762.
Weis István 1930: *A mai magyar társadalom*. Budapest.
Wellmann Imre 1941: Az udvari ember. In: Domanovszky Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet. IV. kötet*. Budapest. https://mek.oszk.hu/09100/09175/html/63.html – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Wellmann Imre 1999: Rendi állás és hivatali rang a XVIII. század eleji kormányhatóságokban. In: Csíki Tamás – Rémiás Tibor (szerk.): *18. századi agrártörténelem. Válogatás Wellmann Imre agrár- és társadalomtörténeti tanulmányaiból*. Miskolc. 422–457.

Adatbázisok és weblapok:

Magyar Életrajzi Lexikon. http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Diaeta adatbázis. http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Schmidt-Brentano, Antonio 2006: *Kaiserliche und k.k. Generale 1618–1815*. Wien. http://www.somogyitemetkezes.hu/elodeink/sirversek/57/261 – utolsó letöltés: 2023. január 16.

3. fejezet
A felsőbüki nagyok és a királyi kúria a késő rendi korban

Sebők Richárd
ORCID: 0009-0003-5190-3605

A felsőbüki Nagyok hivatalviselése jelentős mértékben kötődött a korabeli legfelső bírósághoz, a Királyi Kúriához. Jelen tanulmányban felsőbüki Nagy István és Pál kúriai pályafutásának jellegzetességeit, általánosítható vonásait, illetve a Királyi Kúrián belüli helyét keresem. Felsőbüki Nagy József esetén nem a kúriai pályafutás játssza a főszerepet, hanem a hivatali állások örökítése apa–fiú viszonylatban, noha felsőbüki Nagy József apja, Pál nem közvetlenül hagyta kúriai pozícióját fiára.[1]

A 18. század első évtizedeiben különösen fontos volt az uralkodó számára az igazságszolgáltatás reformja és a bírósági szervezeten belüli visszaélések visszaszorítása. A bírósági rendszer reformját az 1722–1723. évi országgyűlésen fogadták el a rendek, majd II. Józsefnek az 1780-as évek második felében bevezetett, de csak alig fél évtizedig fennállott bírósági átalakítását leszámítva, egészen az 1848-as forradalomig azonos struktúrában tevékenykedett a Királyi Kúria két fóruma, a Királyi Tábla és Hétszemélyes Tábla.[2] Ezért is lehetséges egy hosszú időtávú, a késő rendi korszak egészére, az 1724 és 1848 közötti periódusra vonatkozó összehasonlító elemzés elvégzése.

Felsőbüki Nagy István az ítélőmesteri hierarchia csúcsán

Felsőbüki Nagy István Kőszeg város jegyzője, majd bírája volt, 1683 után Sopron vármegye jegyzője lett, 1687-ben mind Sopron, mind pedig Vas vármegye jegyzői feladatait ellátta. 1689-ben már

[1] Kúriai pályafutásukról lásd az 1. számú áttekintő ábrát.
[2] Bónis 1935 és Varga 1974.

Sopron vármegye alispánjaként találkozhatunk nevével. 1693-ban a személynöki ítélőmesteri állást töltötte be, melyet 1699-ben az országbírói ítélőmesteri pozícióra cserélt. 1715-től 1720-ig nádori ítélőmester volt, majd 1720. október 13-án alnádorként említették. Utóbbi tisztségét 1724-ig viselte.[3] Felsőbüki Nagy István bírói karrierje során az ítélőmesteri ranglétra mindhárom állomását végigjárta, ezt a jelenséget Szijártó M. István a 18. századi diétákról szóló kötetében úgy értékelte, hogy „Nagy István pályafutása (személynöki, majd országbírói, azután nádori ítélőmester) nyílt cáfolata a […] a familiaritás tételének: ezek a protonotáriusi megbízatások ekkor már csak egy hierarchia lépcsőfokai voltak, s nem kötődtek közvetlenül valamely patrónushoz."[4] Itt azonban nem a familiáris kapcsolatok változását szeretném vizsgálni,[5] hanem azt, hogy a késő rendi korszakban milyen gyakran fordult elő a Királyi Táblán a felsőbüki Nagy István karrierjére jellemző helyzet: mindhárom ítélőmesteri állás betöltése egymás után.

A teljes vizsgált korszakban felsőbüki Nagy Istvánon kívül hét kúriai bíró járta végig a teljes ítélőmesteri hierarchiát: Aczél István, Brunszvik Antal, Dókus László, Melczer László, Péchy Gábor, Szilassy József és Tersztyánszky János. Tisztségviselésük időbeni megoszlása rendkívül kiegyenlített. Tersztyánszky János, Brunszvik Antal és Péchy Gábor II. József bírósági reformját megelőzően, míg Melczer László, Szilassy József és Dókus László a józsefi bírósági rendszer megszüntetése után került a Királyi Táblára ítélőmesteri állásba, Aczél István pedig a két korszak közötti átmenetet képviselte azzal, hogy 1786-ban a Fellebbviteli Tábla (a józsefi rendszerben ez volt az alsóbb fokú bírósági fórum neve) tanácsosaként kezdte pályáját a Királyi Kúrián. A fent nevezett hét személy hivatalviselését három időmetszetben fogom elemezni: a Királyi Kúriára kerülésük előtti, a Királyi Kúrián véghez vitt, és a Királyi Kúria után betöltött tisztségeik szerint.

Tersztyánszky János 1721 és 1734 között közel másfél évtizeden keresztül volt Esztergom város ügyésze, és 1722-től 1726-ig Esztergom város szenátoraként is tevékenykedett. Némiképp meglepő viszont az, hogy a városi ügyészi feladatai mellett aktívan részt vállalt a vármegyei adminisztrációban is, ugyanis 1724-ben Esztergom vármegye aljegyzői, majd pontosabb dátum nélkül Esztergom vármegye

[3] Heckenast 2005: 297.
[4] Szijártó 2005: 160.
[5] A témában lásd Szemethy Tamás tanulmányát ebben a kötetben.

főjegyzői, 1728-ban pedig szintén Esztergom vármegye helyettes alispáni feladatait is ellátta, továbbá 1730-ban Bars vármegye főjegyzői tisztségét is betöltötte.[6] Brunszvik Antal Pálffy János országbíró jóvoltából 1732 után Pozsony vármegye aljegyzői tisztségébe került,[7] majd 1738-ban kinevezték a Helytartótanács titkárának,[8] ahonnan 1745-ben lépett kúriai alkalmazásba.[9] Péchy Gábor a Tiszán Inneni Kerületi Tábla írnoki állásban kezdte hivatali működését, ahonnan négy év után kiadóvá léptették elő. Ezt a pozíciót nyolc évig töltötte be, majd innen áthelyezték ugyanennek a kerületi táblának a jegyzői székébe két esztendőre.[10] A már fentebb említett Aczél István Temes vármegye jegyzője volt 1779 és 1785 között, mielőtt kinevezték a Fellebbviteli Tábla tanácsosának.[11] Melczer Lászlóról a jelenlegi adatok szerint annyi tudható, hogy kúriai működése előtt, 1788 és 1794 között Borsod vármegye másodalispánja volt.[12] Szilassy József 1785–1786-ban Nógrád vármegye alszolgabírói hivatalát viselte, ezután Nógrád megye főszolgabírójának tették meg, majd hat esztendő elteltével kinevezték a megye főjegyzőjének, mely tisztséget három évig töltötte be, mielőtt királyi kúriai állásba jutott.[13] Dókus László Királyi Kúria előtti tevékenységéről viszonylag sok adattal rendelkezem. 1808-ben lett Zemplén vármegye tiszteletbeli alügyésze, 1810-ben már fizetéses alügyésszé választották, majd 1812-ben első alügyészi állásba jutott. 1814. december 13-án főügyésznek szavazta meg a vármegye közönsége. Ezen hivatalában 1820 decemberében megerősítették, és ezt 1825. május 10-ig, Zemplén vármegyei főjegyzői kinevezéséig betöltötte.[14] 1825 és 1831 között a megye főjegyzői, 1831-től 1836-ig, kúriai kinevezéséig pedig Zemplén vármegye alispáni székét foglalta el.[15]

Tersztyánszky János, Brunszvik Antal és Péchy Gábor személynöki ítélőmesterként kezdték a kúriai pályájukat, Aczél István a Fellebbviteli Tábla tanácsosi állásában, míg az 1792 után a Királyi Kúriára

6 Prokopp 1976: 171–173; Borovszky (szerk.) 1910: 419. Vö.: H. Németh 2018: 791–794; H. Németh 2021: 38–44.
7 Nagy 2019: 1106–1107.
8 Ember 1940: 204.
9 Sebők 2017:46; Nagy 2019: 1108.
10 MNL OL A 1 1741: 17 2; Sebők 2017: 49.
11 Szentkláray 1879: 347; Benda (szerk.) 1952: 273, Héjja 2002: 60.
12 Schem. 1788–1790, 1792–1794; Decsy 1794: 247; Decsy 1795: 216.
13 Decsy 1794: 269; Decsy 1795: 234; Baják 2013: 137–138.
14 Bodnár 2022: 190, 201.
15 Schem. 1832–1836; Bors 1826: 152; Pálmány 2011: 885.

előléptetett bírók mindannyian a létszámfeletti ülnöki pozícióban bizonyíthatták rátermettségüket. Ez utóbbi nem is meglepő, hiszen a 18. század végétől, amikor létrehozták e tisztséget, a létszámfeletti ülnöki állás számított a Királyi Kúrián a karrierek „belépő szintjének". Ekkor már szinte kivétel nélkül minden bíró így került be a Kúriára. Miután lépésenként felértek a legmagasabb presztízsű ítélőmesteri tisztségébe (személynöki – országbírói – nádori/helytartói ítélőmester), mind a heten tovább folytatták karrierjüket. Egyedül Brunszvik Antal hagyta el a Királyi Kúriát, mert ő a Kancellária köznemes tanácsosa lett, vagyis a legnagyobb presztízsű dikasztériumhoz került. Négy bíró (Péchy Gábor, Melczer László, Dókus László és Szilassy József) a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökeinek sorába lépett, ami pedig a nádori/helytartói ítélőmesterek előlépésének szokott módját jelentette. Közülük Péchy Gábor és Melczer László haláláig megtartotta kúriai bírói állását. Dókus László egészen az 1848-as forradalom és szabadságharcig viselte hétszemélyes táblai tisztségét.[16] Szilassy József feljebb lépett még a Hétszemélyes Táblán belül is, mert amikor megtették Torna vármegye köznemes főispánjának, a Hétszemélyes Tábla főnemes ülnökei közé emelkedett, és ebben a méltóságban hunyt el 1836-ban.[17] Ami pedig a csoport fennmaradó két tagját illeti, Tersztyánszky Jánost alnádorrá nevezték ki, és e hivatalát haláláig viselte,[18] míg Benda Kálmán adatai szerint Aczél István alországbíróként tevékenykedett 1802 és 1806 között,[19] de ezt nem erősítik meg egyéb források.[20]

A hét bíró közül három (Tersztyánszky János, Péchy Gábor és Melczer László) kúriai hivatalának betöltése idején meghalt. A további négy személy közül Szilassy József Torna vármegye köznemes főispánja és *septemvir* élete legvégén elnyerte a második koronaőr méltóságát, melyet alig több mint fél éven át viselhetett.[21] Dókus László a szabadságharc leverése után az újonnan felállított igazságszolgáltatási rendszerben is szerepet vállalt, és az eperjesi császári–királyi kerületi főtörvényszék elnöke lett.[22] Aczél István az alországbírói tisztségből (?) a Kancellária köznemes tanácsosai közé lépett előre

[16] Schem. 1842–1848; Pálmány 2011: 885.
[17] Schem. 1828–1836; Fallenbüchl 1994: 102; Baják 2013: 141.
[18] Prokopp 1976: 171, 173.
[19] Benda (szerk.) 1952: 273.
[20] Schem. 1799–1806; MNL OL O12 56; *Naponként-való* 1805: X.
[21] Schem. 1820–1836; Fallenbüchl 1988: 95; Fallenbüchl 1994: 102; Baják 2013: 138, 141–142.
[22] *Közhasznú* 1852–1853; Pálmány 2011: 885.

1806 nyarán,[23] majd két év elteltével rábízták a személynöki hivatalt,[24] melyet azonban az 1808. évi országgyűlésen nem sikerült az uralkodói elvárásoknak megfelelően betölteni.[25] A négy itt vizsgált bíró közül Brunszvik Antal futotta be a legfényesebb karriert, aki – Aczélhoz hasonlóan – a nádori ítélőmesteri állása után a Kancellária köznemes tanácsosa lett 1762-ben, és itt mintegy 13 évig szolgált, 1769-től Esztergom vármegye adminisztrátori teendőit is ellátta, majd 1775. október 7-én grófi rangemelésben részesült. Életének utolsó éveiben Bihar vármegye főispáni székét is elfoglalhatta.[26]

A fentieket összefoglalva elmondható, hogy felsőbüki Nagy István és Tersztyánszky János pályafutása közel azonos. Mindketten vállaltak vármegyei és városi vezető tisztséget, a Királyi Táblára kerülésük után végigjárták az ítélőmesteri hierarchiát, és karrierjük csúcsát az alnádori tisztség betöltése jelentette. Felsőbüki Nagy István lemondott erről az állásról, míg Tersztyánszky haláláig viselte. Tehát azt mondhatjuk, hogy ők ketten nagyon hasonló, a 18. század első felére jellemző hivatali utat jártak be. A csoportból ketten (Brunszvik Antal és Péchy Gábor) első jelentős állásukat nem a vármegyénél, hanem előbbi a Helytartótanácsnál, míg utóbbi a Tiszán Inneni Kerületi Táblánál kezdte. A csoport háromnegyede vármegyei vagy vármegyei és városi kötődéssel rendelkezett, de az idő előrehaladtával a – jelenlegi adatok alapján – a városi hivatali szerepvállalás eltűnt, megerősödött a vármegyei tisztségek jelentősége, közülük is kiemelkedett a központi, írásbeli és jogi elfoglaltságokkal járó hivataloké, úgymint a főjegyzői, a főügyészi és az alispáni pozíció. Mivel az ítélőmesteri hierarchia minden állomásának betöltése volt a csoportképzés elve, ezért a kúriai hivatalviselés értékelése szempontjából az az érdekes számunkra, hogy milyen állások vállalása jellemző az elemzett nyolc személyre az ítélőmesteri éveiket követően. Így elmondható, hogy a nyolc bíróból hat fő megmaradt a Királyi Kúriai keretein belül. Felsőbüki Nagy István és Tersztyánszky János karrierjének végét – ahogy utaltam már erre – az alnádori tisztség jelentette. Szilassy József, Dókus László, Péchy Gábor és Melczer László a felsőbb fórum, a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökeinek sorába emelkedett. A két utóbbi bíró haláláig viselte ezt az állást,

[23] MNL OL A 79 1; Benda (szerk.) 1952: 273.
[24] MNL OL A 79 1; Benda (szerk.) 1952: 273; Fallenbüchl 1988: 108.
[25] Szijártó 2005: 158.
[26] MNL OL A 57 1773–1777: 178; MNL OL A 79 5; Nagy 1857–1868: II. 241; Fallenbüchl: 1994 70, 76; Czeke 1935: 8; Nagy 2019: 1110, 1116, 1118–1119.

míg Szilassy és Dókus innen is tovább folytatta karrierjét. Szilassy a köznemes főispáni kinevezésének köszönhetően még feljebb lépett a Hétszemélyes Táblán, és a főnemes ülnöki tisztségben fejezte be életét és pályáját, míg Dókusnak az 1848–1849. évi események után is lehetősége volt bírói hivatalt vállalni. A nyolc bíró közül ketten a kúriai állásból a Kancellária köznemes tanácsosai közé kerültek. Elmondható, hogy ők ketten (Aczél István és Brunszvik Antal) kiemelkedőbb pályát futottak be csoportbéli társaiknál, míg előbbi személynök, utóbbi pedig Esztergom vármegye adminisztrátora, gróf és Bihar vármegye főispánja lett.

A fentiekből úgy tűnik, hogy azok a kúriai bírók, akik mindhárom ítélőmesteri pozíciót betöltötték, döntő részben a vármegyében kezdték hivatali pályájukat, viszont a protonotáriusi állás betöltése után több különböző irányban folytathatták karrierjüket. Négyen felkerültek a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöki székébe, ketten a Kancellária köznemes tanácsosai lettek. Egyedül Tersztyánszky János járt be felsőbüki Nagy István karrierjével szinte azonos hivatali pályafutást. A későbbi kutatásoknak kell majd kiderítenie, hogy a felsőbüki Nagy Istvánra és Tersztyánszky Jánosra jellemző hivatali előmenetel csak a 18. század első felében, vagy az egész késő rendi korszakban érvényesnek tekinthető-e azon kúriai bírók esetében, akik pályájának csúcsát az alnádori hivatal jelentette.

Felsőbüki Nagy Pál, a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöke

Felsőbüki Nagy Pál a hivatali pályafutását Sopron vármegye aljegyzőjeként kezdte 1738-ban, majd hét esztendővel később a megye főjegyzői állásába lépett elő. Ezt a hivatalt nem sokáig viselte, ugyanis 1746-ban már Sopron vármegye alispáni tisztségét töltötte be. Felsőbüki Nagy Pál néhány év után kiemelkedett a vármegyei közegből,[27] és 1748-ban kinevezték a Királyi Tábla személynöki ítélőmesterének. Közel másfél évtizednyi szolgálatot követően – az országbírói protonotáriusi pozíciót kihagyva – nádori ítélőmesterré tették meg. Ebből az állásából is néhány éven belül továbblépett, és a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökeinek sorába nevezték ki, mely hivatalt 1776-ban bekövetkezett haláláig viselte.[28] Lássuk, mely

[27] Dominkovits 2015: 429.
[28] Sebők 2017: 49.

kúriai bírók pályafutása emlékeztet az övére, akik felsőbüki Nagy Pálhoz hasonlóan a személynöki ítélőmesteri állásukból közvetlenül – tehát az országbírói protonotáriusi pozíciót be nem töltve – a nádori ítélőmesteri állásba nyertek kinevezést. Az 1722 és 1848 közötti időszakot tekintve hét olyan kúriai bírót találtam, akikre ez igaz. Közülük Almásy János és Beöthy Imre 1785 előtt, Majláth György († 1821)[29] a józsefi bírósági reformidőszak alatt, míg Platthy Mihály, Széll Imre, Bartal György és Szögyény(–Marich) László 1790 után kezdte meg bírói pályafutását. Nézzük ismét a királyi kúriai hivatalviselés előtti, a kúriai és a királyi kúriai működést követő pályafutásukat!

Jelenleg nem rendelkezem adattal arról, hogy Almásy János a személynöki ítélőmesteri kinevezése előtt bármilyen vármegyei tisztséget betöltött volna. Beöthy Imre Bihar vármegye aljegyzői állását biztosan viselte, mielőtt 1771-ben a Helytartótanács titkára lett.[30] Majláth György († 1821) Hont vármegye tiszteletbeli esküdtje volt néhány hónapig, az adatok szerint nem is viselt egyéb vármegyei hivatalt, hanem 1781-ben az óbudai kincstári uradalom ügyészi, majd 1784-től a Királyi Jogügyigazgatóság királyi ügyészi állását töltötte be.[31] Széll Imrét 1816-ban nevezték ki Vas vármegye tiszteletbeli aljegyzőjének, három évvel később szintén Vas vármegyében már tényleges másodaljegyzőnek tették meg, 1821-ben pedig első aljegyző lett, majd 1824-től ő látta el Vas vármegye főjegyzői feladatait.[32] Szögyény(–Marich) László 1826 márciusától Pest vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1829 szeptemberétől pedig Pest vármegye tiszteletbeli főjegyzője volt 1832 augusztusáig, ahonnan a Kancellária tiszteletbeli titkárává lépett elő.[33] A fenti adatokból úgy látszik, hogy a tiszteletbeli vármegyei tisztségek betöltése a tényleges vármegyei hivatalokhoz hasonlóan lehetőséget adott a hivatalviselőknek, hogy rátermettségüket bizonyítsák, és néhány év elteltével sikerrel pályáz-

[29] A késő rendi korszakban két különböző, de apa–fiú viszonyban álló Majláth György is kiemelkedő hivatali karriert futott be. A tanulmányban szereplő György 1821-ben hunyt el, pályája csúcsán személynök és főispán volt. Míg azonos nevű fia 1861-ben halt meg, aki a személynöki (1825–1831) és az országbírói (1839–1848) méltóságot is betöltötte. (Thaisz 1821; Lonovics 1863; Jónás 2002b.)

[30] MNL OL A 57 1773–1777: 80, 534; Nagy 1857–1868: II. 5; Ember 1940: 205.

[31] Thaisz 1821: 64; Benda (szerk.) 1952: 274.

[32] MNL OL O 56 227; Pántzél 1819: 196–197; Bors 1826: 132; *Közhasznú* 1826–1836; Nagy 1857–1868: X. 575.

[33] *Vasárnapi Újság* 1893. november 26. 48: 801; Jónás 2002a: 210; Pálmány 2011: 702; Berényiné 2012: 49, 64–67. Vö.: Kiss 2016.

hassanak tényleges, immár díjazással járó hivatali állásokra is. Bartal György és Platthy Mihály közel megegyező vármegyei pályáját járt be. Bartal Pozsony vármegye másodaljegyzői pozíciójában kezdte hivatali működést 1810-ben, hét esztendő múltán Pozsony vármegye főjegyzőjének nevezték ki, majd újabb hat év után a vármegye alispánjának választották 1823-ban, és ebből a hivatalból lépett előre személynöki ítélőmesternek 1827-ben.[34] Platthy Mihály 1813-ben lett Bars vármegye első aljegyzője, 1816-tól 1823-ig viselte a főjegyzői tisztséget. Az 1825–1827. évi diétán Bars vármegye táblabírájaként vett részt, Bars vármegye első alispáni hivatalát 1828 januárjától 1829 novemberéig töltötte be, amikor is kinevezték a Királyi Táblára személynöki ítélőmesternek.[35]

A Királyi Kúrián befutott karrier szempontjából a hét vizsgált bíró csoportját két részre lehet bontani. Az egyikbe azok tartoznak, akik felsőbüki Nagy Pál pályát szinte „lemásolták" a legfelső bíróságon belül. Ahogy korábban láttuk, felsőbüki Nagy Pál Sopron vármegyei alispánból lett személynöki ítélőmester, majd nádori/helytartói protonotárius a Királyi Táblán, végül karrierje csúcsán a köznemes ülnök a Hétszemélyes Táblán. A jelenleg rendelkezésemre álló adatok szerint Almásy János pontosan ugyanezt a pályafutást járta végig a Királyi Kúrián a 18. század első felében: személynöki, majd nádori/helytartói ítélőmesteri állás, utána pedig a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöki hivatala.[36] Beöthy Imre karrierjében pedig mindössze annyi különbség fedezhető fel, hogy ő egy alig kétéves időszakot töltött még a 18. századi Királyi Kúria egyik „belépő pozíciójában", az érseki ülnöki székben is 1775–1776-ban. Onnan viszont az ő hivatali pályafutása is a személynöki protonotáriusi és nádori/helytartói ítélőmesteri tisztségeken keresztül a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökeinek sorába vezetett. Immáron a Hétszemélyes Tábla tagjaként, 1794 és 1806 között az altárnokmesteri feladatokat is ellátta.[37] Széll Imre szintén egy „belépő pozícióban" kezdte kúriai szolgálatát, de 1790 után ez már a létszámfeletti ülnöki állás volt, a korábbi időszaktól eltérően. Széll tehát 1836-ban a Királyi

[34] Pántzél 1819: 169; Schem. 1823–1827; Bors 1826: 81; Bartal 1937: 86–87.

[35] MNL OL O 56 114; Pántzél 1819: 133; Bors 1826: 22–24; Schem. 1828–1830; *Hazai ,s Külföldi Tudósítások* 1829. november 11. 39: 305; Pálmány 2011: 1096.

[36] MNL OL A 1 1741: 90 2–3, 6–7; MNL OL O 11 2; MNL OL O 12 3; MNL OL O 56 1/a 13–16; Schem. 1742–175; Almásy 1903: 35.

[37] MNL OL A 57 1773–1777: 534; MNL OL A 57 1778–1780: 99; MNL OL O 12 15–16; Schem. 1776–1810; Veres 1968: 104.

Tábla létszámfeletti ülnöke lett, ahonnan három év múltával alig két esztendőre személynöki ítélőmesterré lépett elő, majd 1841-től 1847-ig nádori/helytartói ítélőmester, a korszak legvégén pedig a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöke volt.[38]

A másik csoportba pedig azok a kúriai bírók tartoznak, akik felsőbüki Nagy Pálétól eltérő karriert jártak be már a Királyi Kúria keretei között is. Mind a négyükre jellemző, hogy kúriai pályájukat legkésőbb a józsefi reformidőszakban kezdték meg, ami Majláth Györgyre († 1821) érvényes, de még inkább az 1825–1827. évi országgyűlést követően: Bartal György, Platthy Mihály és Szögyény(–Marich) László. Majláth György 1786-ban a Dunán Inneni Kerületi Tábla ülnöki székét cserélte a Fellebbviteli Tábla tanácsosi állására. (II. József reformja során ez volt az alsóbb kúriai fórum neve.) A józsefi bírósági szervezet visszaalakítása után Majláth György a Királyi Tábla létszámfeletti ülnöke lett rövid időre, majd 1792-től személynöki ítélőmester, 1795-től pedig nádori/helytartói protonotáriusi tisztséget vállalt. 1798-ban azonban a Magyar Kamara tanácsosa és jogügyigazgató lett, kilépve a Királyi Kúria szűkebben vett keretei közül.[39] Bartal György az 1825–1827. évi országgyűlésen Pozsony vármegye alispánjaként és ellenzéki követeként vett részt, 1831 végén az ő neve is felmerült, mint a személynöki hivatal várományosa, támogatói között volt József nádor és a Kancellária is. De Reviczky Ádám kancellár inkább Mérey Sándor személynöki kinevezése mellett döntött, mert Bartal lojalitását nem tartotta kellőképpen megalapozottnak, mivel még csak néhány éve hagyta el a rendi ellenzéki politikai tábort.[40] Platthy Mihály szintén az ellenzéki hangadók közé tartozott az 1825–1827. évi diétán, akit Bars vármegye táblabírájaként vezettek fel a megjelentek jegyzékébe. Platthy az országgyűlésen – Bartal Györgyhöz hasonlóan – a kerületi ülés jegyzőjének[41] feladatait látta el, és rátermettségéről vált ismertté, továbbá arról, hogy sokáig a leghevesebb ellenzékiek között lehetett megtalálni. A királyi táblai kinevezés lehetőségének

[38] MNL OL O 56 227; Schem. 1837–1848; *Közhasznú* 1851–1857; Nagy 1857–1868: X. 575.

[39] Thaisz 1821: 64–65; Benda (szerk.) 1952: 274; Fallenbüchl 1988: 115.

[40] Jegyzőkönyv 1825–1827: I. XIX; Völgyesi 2020: 350.

[41] A kerületi ülések 18–19. század fordulóján kialakuló munkarendjében az elnöklő vármegyei követek betűrendben követték egymást a dunai kerületekben, míg a tiszaiknál az ülésrend sorrendjében, de a kerületi ülések jegyzői mind a dunai, mind pedig a tiszai kerületben állandók voltak. (Szijártó 2005: 344–345. Vö.: Dobszay 2019: 198–199.)

hírére azonban egyre mérsékeltebb hangnemet ütött meg, de még az 1830. évi diétán is – amikor már nádori ítélőmesteri pozícióban a Királyi Tábla tagja volt – fenntartotta a kapcsolatait az ellenzéki vezetőkkel. Az 1832–1836. évi országgyűlési tevékenységére ez azonban már nem volt jellemző.[42] Platthy az 1829 novemberétől 1837-ig tartó, mintegy nyolcévnyi kúriai szolgálata után elhagyta a felsőbíróságot, és a Kancellária köznemes tanácsosa lett. A szakirodalomban már többször leírt jelenség, hogy a 19. századi országgyűlésen aktívan szereplő és a kiemelkedő képességű vármegyei követek közül toborozta a kormányzat a kormányszervek későbbi személyi állományát:[43] kormányhű oldalról ez elismerésnek, míg ellenzéki szempontból a vezetőik megvásárlásának, elhiteltelenítésének és a mozgalom megtörésére irányuló szándéknak is értelmezhető. A két itt említett ellenzéki politikus, Bartal György és Platthy Mihály esetében az is megfigyelhető, hogy rögtön személynöki ítélőmesteri állásban kezdték kúriai pályájukat, és nekik nem volt szükséges hosszabb-rövidebb időt eltölteni az 1790 utáni „belépő pozícióban", a létszámfeletti ülnöki tisztségben: egyből egy magasabb presztízsű kúriai tisztségben bizonyíthatták képességeiket. Szögyény(–Marich) László is a fenti két politikushoz hasonló pályát járt be a Királyi Kúrián, amikor személynöki ítélőmesterből lett néhány év leforgása alatt nádori ítélőmester, és alig fél évtizednyi kúriai bíró működés után a Kancellária köznemes tanácsosává lépett elő.[44] Szögyény(–Marich) László átlagostól eltérő hivatali pályafutása esetében biztosan nem elhanyagolható tényező, hogy apja Szögyény Zsigmond személynök, majd alkancellár volt, illetve a korszak egyik nagy tekintélyű, komoly vagyonú és kormányhű tisztviselőjének, Marich István Dávidnak a fiúsíttatott leányát, Máriát vette feleségül, mely frigy révén egyesíthette a Szögyény és Marich családok birtokait, valamint használhatta mindkét família nevét.[45]

Felsőbüki Nagy Pál a Királyi Kúria Hétszemélyes Táblájának köznemes ülnöki állásában fejezete be karrierjét. Ebben az alfejezetben vizsgált hét bíróból további háromról elmondható ugyanez: Almásy Jánosról, Beöthy Imréről és Széll Imréről. Almásy János hétszemélyes táblai tisztségéről 1757. március 10-én lemondott a fia, Almásy Pál

[42] Jegyzőkönyv 1825–1827: I. XIX; Völgyesi 2020: 360.
[43] Dobszay 2019: 177–178.
[44] Schem. 1837–1840; *Vasárnapi Újság* 1893. november 26. 48: 801; Jónás 2002a: 210; Pálmány 2011: 702.
[45] Nagy 1857–1868: X. 848–850.

javára.[46] Széll Imre a forradalmat és szabadságharcot követően a neoabszolutista rendszerben is vállalt bírói feladatot, 1852 és 1857 között a Legfőbb Semmitőszék ülnöke volt.[47] Azonban a fennmaradó négy bíró hivatali előmenetele meglehetősen különbözött felsőbüki Nagy Pálétól. Majláth György († 1821) a kúriai szolgálata után a Királyi Jogügyigazgatóságon a királyi jogügyigazgató tisztséget nyerte el 1798-ban, 1805-től 1808-ig a Kancellária előadó tanácsosaként tevékenykedett, majd 1808-ban visszahelyezték a Királyi Táblára a személynöki székbe, mely hivatalát az 1821-ben bekövetkezett haláláig viselte. 1811-ben megkapta köznemesként Tolna vármegye főispáni méltóságát is.[48] Bartal György és Platthy Mihály a Kancellárián köznemes előadó tanácsosi pozícióban folytatta karrierjét a kúriai évek után, mindketten megmaradtak a kormányszék alkalmazásában az 1848-as forradalomig, egyes adatok szerint 1848 májusában mindketten a Külügyminisztériumba kerültek, ahol Bartal György 1848-ban osztályvezető tanácsosi feladatokat vállalt,[49] míg Platthy feltehetően nem viselt több hivatalt. Szögyény(–Marich) László a kúriai tisztségei után 1848-ig gyors és változatos karriert tudhatott magáénak. 1840 és 1844 között a Kancellária előadó tanácsosaként szolgált, majd a Helytartótanács főnemes tanácsosai sorába emelkedett (noha nincs adatom arról, hogy főnemesi címet szerzett volna), gyaníthatóan a főnemesek számára fenntartott tisztséget azért tölthette be, mert a tanulmányi bizottsági elnöke volt. 1846. október 11-től 1848. április 13-ig pedig – az apjához hasonlóan – a második alkancellári méltóságot nyerte el. A neoabszolutizmus idején is aktív szerepet vállalt Szögyény(–Marich), 1851–1861 között a Birodalmi Tanács tagja, majd alelnöke, 1860–1861-ben másodkancellár volt, de 1861 augusztusi lemondása után visszavonult apósa csóri birtokára. Azonban 1865 szeptemberében visszatért a közéletbe, és elfoglalta Fejér vármegye főispáni székét, mely pozícióról 1884. április 28-án mondott le. Ugyanazon év augusztus 9-én kinevezték tárnokmester-

[46] MNL OL O 11 2.

[47] *Közhasznú* 1852–1857; Nagy 1857–1868: X. 575.

[48] MNL OL A 79 38; Thaisz 1821: 65; Benda (szerk.) 1952: 274; Fallenbüchl 1988: 108, 115; Fallenbüchl 1994: 102.

[49] *Tudományos Gyűjtemény* 1830 (14.) 2: 112; *Tudományos Gyűjtemény* 1834 (18.) 12: 132–133; *Tudományos Gyűjtemény* 1835 (19.) 12: 133; *Tudományos Gyűjtemény* 1836 (20.) 12: 133; *Tudományos Gyűjtemény* 1837 (21.) 12: 117; *Pesti Hírlap* 1848. május 5. 48: 401. *Jelenkor* 1848. május 9. 55: 227; *Pesti Hírlap* 1848. október 12. 185: 956; Bartal 1937: 87–88, 90.

nek. 1888. február 6-án elnyerte az országbírói méltóságot, melyet 1893. november 19-én bekövetkezett haláláig viselt.[50]

A fentiek összefoglalásaként megállapítható, hogy a felsőbüki Nagy Pál pályafutásával azonos mintázatot mutató hét kúriai bíró döntő többsége (hat fő) a vármegyénél kezdte hivatali pályafutását, és e megállapítás alól csupán Almásy János kivétel. A hét vizsgált személyből öten (Bartal György, Beöthy Imre, Platthy Mihály, Széll Imre és Szögyény(–Marich) László) a „vármegyei kancellárián", azaz a jegyzői hivatal valamely alsóbb pozíciójában kezdte vármegyei szolgálatát, majd az aljegyzői tisztségből lépett elő főjegyzőnek – ketten pedig (első) alispánnak is: Bartal György és Platthy Mihály. Fontos részletnek tűnik, főként a 19. század első felében, hogy a tiszteletbeli vármegyei hivatalok viselése is beleszámíthatott a munkatapasztalat időtartamába, hiszen Szögyény(–Marich) László karrierjének első állomásai kivétel nélkül tiszteletbeli megbízatások voltak. Három bíró, Majláth György, Szögyény(–Marich) László és Beöthy Imre viszont nem vármegyei tisztségből, hanem országos kormányszéktől pályázott sikeresen a Királyi Tábla valamely állásába. A Királyi Kúrián végbement hivatalviselésről elmondható, hogy a nádori/helytartói ítélőmesteri tisztséget követően a csoport tagjai fele-fele arányban léptek fel a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökei közé vagy hagyták el a Királyi Kúria szervezetét. Almásy János, Beöthy Imre, Nagy Pál és Széll Imre a hétszemélyes táblai köznemes ülnöki pozíciójukban fejezték be kúriai pályafutásukat, míg Bartal György, Platthy Mihály és Szögyény(–Marich) László a Kancellária köznemes tanácsosaként álltak további alkalmazásba. Egyedül Majláth György került a Királyi Jogügyigazgatóságra, ahol a jogügyigazgató székét foglalta el, de hétévnyi szolgálat után az ő pályája is a Kancellária köznemes tanácsosai között folytatódott. Ahogy Nagy István, úgy Nagy Pál csoportjában is találhatunk két bírót, akinek karrierje fényesebb a többiekénél. Az egyik Majláth György, aki személynök és Tolna vármegye köznemes főispánja lett, míg a másik Szögyény(–Marich) László, aki már a vizsgált korszak időhatárán túl nyerte el a tárnokmesteri, majd az országbírói méltóságot.

A fent említett kúriai bírók – akik felsőbüki Nagy Pálhoz hasonlóan, személynöki ítélőmesteri állásból nádori/helytartói protonotáriusi pozícióba léptek előre a hivatali előmenetelük során – döntő többsége a „vármegyei kancellária" valamely jegyzői állásában kezdték pá-

[50] *Vasárnapi Újság* 1893. november 26. 48: 801–802; Fallenbüchl 1988: 140; Jónás 2002a: 210–211; Pálmány 2011: 702–703.

lyafutásukat, azonban ebben a csoportban már megjelennek egyéb kormányszervek is a Királyi Kúriára kerülés előtti álláshelyekként. A csoport egyik felére az volt jellemző, hogy 1848 márciusa előtt a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöki székében érték el pályafutásuk csúcsát a Királyi Kúrián, míg a másik felére az, hogy karrierjüket a Kancellária köznemes tanácsosi állásában folytatták tovább. Utóbbiak közül kerültek ki azok, akik ebből a csoportból a legfényesebb karriert járták be a 19. század folyamán. Felsőbüki Nagy Pált pályafutása zenitjén érte a halál a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöki állásában. Elmondható, hogy egyrészről emelte családja presztízsét a hétszemélyes táblai tisztségével és elérte az 1780 előtti időszakban az uralkodó bizalmi köréhez nem tartozó jómódú birtokos köznemesek által a Királyi Kúrián elérhető legmagasabb bírói tisztséget, másrészről viszont az is látható, hogy II. József halála után a személynöki ítélőmester és nádori / helytartói protonotáriusi széket betöltő kúriai bírók pályája nem a Hétszemélyes Tábla felé, hanem inkább a Kancelláriára irányult, ahonnan akár a személynöki vagy alkancellári hivatal betöltése is elérhetővé vált azon személyeknek, akik meggyőzték az uralkodót lojalitásukról és rátermettségükről.

Felsőbüki Nagy József személynök, az uralkodó bizalmas tisztviselője és jogi tanácsadója

Felsőbüki Nagy József személynök halotti beszédének szerzője, Somogy Lipót szerint József 1769-ben kezdte pályáját királyi ügyészként, majd 1774-ben ítélőmesteri tisztséget nyert a Királyi Táblán. 1776-ban már kamarai előadó tanácsosi állásban említette Somogy, míg 1780-ban a Kancellária köznemes tanácsosainak sorába került. Karrierjének csúcsán, 1795-ben kinevezték személynöknek, mely hivatalát egészen haláláig viselte.[51] Felsőbüki Nagy József karrierje kapcsán vizsgálni lehetne a késő rendi korszakban személynöki tisztséget betöltő bírák csoportját vagy éppen azon 18. századi hivatalviselők életpályáját, akik hosszabb-rövidebb kormányzati szolgálat után a magasabb presztízsű kormányszékekhez sikeresen pályáztak[52], de ezen aspektusok hosszú időtávú vizsgálata nagyobb lélegzetű kutatást tesz szükségessé. Ebben az alfejezetben arra a

[51] [Somogy] 1802: 6–7; Pálmány 2019: 534, 536.

[52] A jelenség leírására az ítélőmesterek hivatalviselése szempontjából lásd: Sebők 2017. Lásd jelen kötetben Vámos András tanulmányát.

kérdésre keresem a választ, hogy a késő rendi korszakban a legfelső bíróságon mennyire volt gyakori, hogy egy-egy családban az apa és a fia is betöltött bírói hivatalt.

Olga Khavanova már korábban felhívta a figyelmet arra, hogy a 18. században általános eljárás és bevett szokás volt például az iskolai ösztöndíjakra való pályázás során, illetve az egyes hivatali pozíciók megszerzésének kísérlete alkalmával az ősök érdemeire hivatkozni, valamint a család udvarhű tevékenységét az utódok hivatali állással való jutalmazásában remélni. Ugyanis az apák fiaik hivatali elhelyezkedése érdekében is nyújtottak be kérelmeket, és akár el is kísérték gyermeküket a megpályázott munkahelyre.[53] Végül Olga Khavanova megállapításaiból kiindulva azt az esetet vizsgálom meg, amelyben egy apa saját fia javára mondott le kúriai bírói hivataláról.

Gelsei Biró István Győr vármegye táblabírája volt, amikor a frissen megalakult Dunántúli Kerületi Tábla egyik ülnökének nevezték ki.[54] Két év kerületi tábla szolgálat után, 1726-ban a korábban lemondott Zeke István helyére került a Királyi Tábla királyi ülnökeinek sorába, mely hivatalát az 1758-ban bekövetkezett haláláig viselte.[55] Biró István János nevű fiát végrendeletében teljes körű örökösének nevezte meg. Egy keltezés nélküli levélfogalmazványban Biró István az uralkodóhoz folyamodik azért, hogy a királyi táblai királyi ülnöki lemondása után fiát, a már akkor Győr vármegye első alispánjaként tevékenykedő Jánost nevezzék ki a megüresedett állásába.[56] Minden jel szerint Mária Terézia elfogadhatónak ítélte Biró István kérését, hiszen Biró János 1758. június 26-án elfoglalhatta apja helyét a Királyi Táblán a királyi ülnöki székben, bár ő végül meghalt, és nem mondott le.[57] Biró János nem bírói és közigazgatási tapasztalatok nélkül érkezett a Kúriára, hiszen kinevezése előtt közel egy évtizedig, 1749 és 1758 között Győr vármegye első alispánja volt.[58] Mindemellett amikor 1751-ben Győr megye követeként részt vett a diétán, akkor az ellenzéki szellemiségű röpiratokban inkább a királyi udvarhoz húzó személyek csoportjához tartozónak gondolták, mert jó érzékkel választotta meg Biró, hogy mikor kedvezett saját

[53] Khavanova 2005: 1112–1113, 1115–1118, 1121–1122 és 1126–1127.
[54] MNL OL A 1 1724: 8 4.
[55] MNL OL O 12 11; Schem. 1728–1758.
[56] MNL OL P 980 5. cs. Capsa H. Fasc. 1; MNL OL P 980 5. cs. Capsa H. Fasc. 3.
[57] MNL OL O 12 12; Schem. 1759–1772; Nagy 1857–1868: II. 109.
[58] Borovszky (szerk.) 1910: 405.

érdekeinek leginkább a beszéd, és mikor a hallgatás, azaz – ellenzéki szempontból – akkor hallgatott, amikor beszélni kellett volna, és akkor beszélt, amikor hallgatni.[59]

A nedeczei Nedeczky családban is apáról fiúra szállt a Királyi Tábla királyi ülnöki széke. Nedeczky Ferenc Szluha Ferenc ítélőmester mellett volt patvarista, 1726-ban Komárom vármegye aljegyzője, 1727-ben szolgabírója, majd 1738-ban főszolgabírója és helyettes alispánja lett.[60] 1744 és 1753 között már a megye másodalispáni feladatait látta el, míg 1753-tól 1757-ig Komárom megye első alispáni hivatalát töltötte be.[61] A Nedeczky család monográfusa szerint Nedeczky Ferenc nagyon jó kapcsolatokkal rendelkezett megyéje prominens személyiségei között. Komoly befolyását annak is köszönhette, hogy gróf Nádasdy Lipót kancellár bizalmasa volt birtokvásárlási ügyekben, Baranyay János generális birtok-, peres és pénzügyek intézésében számított rá, több esetben is az előkelő, de pénzügyi gondokkal küzdő megyei családok Nedeczky Ferencen keresztül jutottak kölcsönhöz a tábornoktól. Nem hanyagolta el kapcsolatait több rokonával sem, például Nedeczky Károllyal, aki a Kancellária tanácsosa volt 1739 és 1759 között, vagy a szintén Nedeczky Károlynak nevezett veszprémi nagypréposittal, Nedeczky István esztergomi nagypréposittal, továbbá Jankovich Miklós *septemvir*rel sem, akinek a felesége Nedeczky Ferenc nejének az unokahúga volt.[62] Ilyen jelentős kapcsolati tőke birtokában nem meglepő, hogy Nedeczky Ferencet 1757. június 20-án kinevezték a Királyi Tábla királyi ülnökének a korszakban igen fényes pályát befutott Rudnyánszky József helyére.[63] Kúriai állását 1763-ig viselte, amikor is lemondott fia, Nedeczky András javára.[64] Nedeczky András apjához hasonlóan Komárom vármegye aljegyzői pozíciójában kezdte meg a vármegyei hivatalviselést,[65] majd 1757. október 6. és 1762. szeptember 13. között a megye főjegyzői teendőit végezte.[66] 1762. szeptember 13-tól a megye másodalispáni székét töl-

[59] Nagy 2020: 207–208. „A szádnak puskáját, hogy tud beszéllenni. / Jó szós vagy dél után, dél előtt néma vagy / Nem hijába hogy te tök fejed ollyan nagy / Ahol nem köllene ollyan vagy mint Hadnagy / Szollsz, pörölsz, de hol köll, mint darab fa olly vagy." (Nagy 2020: 208., 1045. jegyzet).

[60] Nedeczky 1891: 406.

[61] Borovszky (szerk.) 1907: 500.

[62] Nedeczky 1891: 406–480; Vámos 2016: 102.

[63] MNL OL O 12 124.

[64] Nedeczky 1891: 437. és 492.

[65] Szinnyei 1891–1914: IX. 841.

[66] Fényes 1848: 60; Nagy 1857–1868: VIII. 113 = Szinnyei 1891–1914: IX. 841 = Borovszky (szerk.) 1908: 458.

tötte be,[67] de szinte pontosan egy évvel később, 1763. szeptember 27-én már ki is nevezték apja helyére a Királyi Tábla királyi ülnökének.[68] Azonban Nedeczky András pályafutása – az apától eltérően – nem állt meg a királyi ülnöki pozícióban, ugyanis alig két esztendővel később, 1765. június 30-án a személynöki ítélőmesteri állásba lépett fentebb.[69] Meglátásom szerint Nedeczky András jó adottságait és a hivatali pályára való rátermettségét bizonyítja az, hogy – noha az apja hathatós közreműködésével jutott be a Királyi Kúria személyi állományába – nem elégedett meg az ülnöki székkel, hanem elérte a magasabb presztízsű ítélőmesteri tisztséget is. Feltételezésem szerint az 1764–65. évi diétán azért vállalta az országgyűlési napló vezetését,[70] hogy ezzel is a személynöki ítélőmesteri álláshoz szükséges képességeit bizonyítsa. Majd alig fél évtized múltán sikeresen pályázott a Kancellária köznemes tanácsosi hivatalára, ahol elérte karrierje csúcsát a legtekintélyesebb magyarországi kormányszék alkalmazásában, és hivatali tevékenységét az 1774 márciusa után történt nyugdíjazásáig folytatta.[71]

A vattai Battha családban is apáról fiúra szállt a kúriai bírói állás. Battha Pál hivatali pályafutásáról viszonylag kevés adattal rendelkezem. 1744 februárjától 1756. november közepéig Nógrád vármegye első alispánja volt,[72] majd 1757. április 12-én kinevezték a Királyi Tábla királyi ülnökének a Hétszemélyes Táblára előléptetett Majláth József helyére.[73] Battha Pál 1768. január 2-án lemondott kúriai hivataláról és helyét a fia, Battha Bálint nyerte el,[74] aki korábban Borsod vármegye főjegyzőjeként tevékenykedett.[75] Battha Bálint 1778-tól az altárokmesteri tisztséget is betöltötte,[76] majd 1782. szeptember 27-én előléptették a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnökeinek sorába.[77] II. József bírósági reformjai változást hoztak a Battha Bálint

67 MNL OL A 57 1761–1763: 450; Fényes 1848: 60; Nagy 1857–1868: VIII. 113; Szinnyei 1891–1914: IX. 841; Borovszky (szerk.) 1908: 458.
68 MNL OL A 57 1761–1763: 450.
69 MNL OL A 57 1764–1767: 291–292; Schem. 1766–1769; Szinnyei 1891–1914: IX. 842.
70 Szijártó 2005: 161.
71 MNL OL A 79 39; Vámos 2016: 102.
72 Borovszky (szerk.) 1911: 546. Vö.: Nagy 1857–1868: I. 236; Borovszky 1911 (szerk.): 590.
73 MNL OL O 12 12; Schem. 1758–1768.
74 MNL OL O 12 13; Schem. 1769–1782.
75 MNL OL A 57 1768–1770: 62–63.
76 Veres 1968: 104.
77 MNL OL O 11 7; Schem. 1783–1785.

által viselt hivatal elnevezésében egy rövid időre, ugyanis 1786-tól a Hétszemélyes Tábla tanácsosa lett, és altárnokmesteri pozícióját már nem említik a források, de az 1790-es évek legelejétől ismét a korábbi nevével illették állását.[78]

Az Almásy családban is előfordult, hogy a kúriai állás apáról fiúra szállt. Almásy János 1728 áprilisától 1729 júniusáig Heves vármegye diétai követe volt Vay Ádámmal.[79] Az adatok arra utalnak, hogy Almásyt az 1741. évi diétára is követnek választották meg 1741. április 10-én, azonban május 4-én mégis Dévay Andrást rendelték ki követnek Gosztonyi István mellé.[80] Feltételezésem szerint ez akár összefüggehetett Almásy János kúriai hivatali előmenetelével is, ugyanis Almásy 1730 és 1733 között a Királyi Táblán a személynöki ítélőmesteri állás töltötte be,[81] majd 1733-ban nádori/helytartói protonotáriussá léptették elő.[82] 1741-ben „nyílt titok" lehetett, hogy Almásy szívesen pályázna egy megüresedett köznemes ülnöki pozícióra a Hétszemélyes Táblán. Ez meg is történt, és a kinevezésre is sor került 1741. október 23-án,[83] az országgyűlés lezárulta előtt néhány nappal.[84] Míg arra bőven lehet példát találni a késő rendi korszakban, hogy a Királyi Tábla tagjai vármegyei követi megbízást is vállaltak egy-egy diéta alkalmával, azonban az egyáltalán nem volt megszokott, hogy a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöke legyen vármegyei követ. Ezért azt gyanítom, hogy folyamatban lévő előléptetése is közrejátszhatott abban, hogy Almásy helyett Dévay Andrást delegálta Heves vármegye a diétára. Almásy több mint másfél évtizedig töltötte be a köznemesi ülnöki széket a Hétszemélyes Táblán, amikor is 1757. március 10-én lemondott állásáról Pál nevű fia javára.[85] Időközben Almásy Jánost 1745. június 5-én kinevezte gróf Pálffy János nádor a jászok és kunok nádori főkapitányává is.[86]

Almásy Pál († 1804) Királyi Kúriára kerülése előtti pályájáról nem rendelkezem adattal, de ez összefügghet azzal is, hogy ő már a harmincas évei közepén olyan magas állásba jutott apjának köszönhetően, amilyent sokan csak életük végén nyerhettek el eb-

[78] Schem. 1786–1800.
[79] Bán (szerk.) 2011: 73.
[80] Bán (szerk.) 2011: 74., 57. jegyzet.
[81] MNL OL O 56 1/a 13–16; MNL OL A 1 1741:90 2–3; Almásy 1903: 35.
[82] MNL OL O 12 3.
[83] MNL OL A 1 1741: 90 2–3 és 6–7.
[84] Bérenger – Kecskeméti 2008: 37.
[85] MNL OL O 11 2; Sebők 2022: 584.
[86] Bagi 1995: 23.

ben a korszakban. Mindemellett – apjához hasonlóan – a jász-kun főkapitányi tisztet is párhuzamosan viselte a hétszemélyes táblai köznemes ülnökivel. Az adatok azt mutatják, hogy 1785-ig biztosan megmaradt kúriai hivatalában.[87] A későbbi kutatásoknak kell majd tisztázni, hogyan köszönhetett le arról II. József bírósági reformjai közepette, ugyanis 1786-tól az ő nevével nem találkozunk a tiszt címtárakban, de Ignác és Pál († 1821) nevű fiaiéval igen. A két fiú karrierjéből érdemes kiemelni, hogy Ignác még apja főkapitánysága idején 1773-ban elnyerte a jász-kun alkapitányi megbízatást, majd 1779-ben, amikor apja lemondott a főkapitányi állásáról, akkor azt Ignác kapta meg.[88] Tehát e családon belül nemcsak a kúriai, hanem a jász-kun kapitányi hivatalt is sikerült apáról fiúra örökíteni a 18. század második felében.

Végül a Reviczky családot kell megemlíteni, melyben az apa kúriai tisztségét fiára hagyta. Reviczky József a nagyszombati egyetem elvégzése után, az 1770-es évek közepétől több uradalom ügyészi feladatait látta el. 1786-ban a Tiszántúli Kerületi Táblára nevezték ki ülnöknek.[89] 1796. szeptember 16-án arról értesülünk, hogy Reviczky József professzort előléptették a Királyi Tábla létszámfeletti ülnöki állásába,[90] mégpedig azzal a kötelezettséggel, hogy a pesti egyetemen a *politico-cameralis* tudományok tanáraként óráit még öt-hat évig meg kell tartania.[91] Közel egy évtizeddel később, csak 1805-ban történt végül meg az, hogy az uralkodó felmentette Reviczkyt egyetemi tanári feladatai alól, és a Királyi Tábla érseki ülnökének léptette elő.[92] Reviczky Józsefet 1811. április 26-án Ádám nevű fia váltotta az érseki ülnöki székben.[93] Az ő karrierje fogalmazói állásban kezdődött a lembergi kormányszéknél, majd a cseh-osztrák kancellárián folytatódott, később pedig hadnagyi rendfokozatban részt vett a regensburgi, az asperni és a wagrami csatában.[94] 1811 és 1814 között a Királyi Tábla érseki ülnöke volt,[95] majd a velencei kormányszék tanácsosi pozíciójában tevékenykedett. 1815-ben a Franciaországba benyomult császári hadak élelmezési biztosi feladatait látta el, utána

87 Sebők 2022: 363.
88 Almásy 1903: 67; Sebők 2022: 373–374; 387
89 Csizmadia 1978: 267.
90 MNL OL O 12 151.
91 Csizmadia 1978: 270.
92 Csizmadia 1978: 270.
93 MNL OL O 12 152.
94 *Almanach* 1863: 314.
95 MNL OL O12 152.

pedig a lombardiai alkirály kamarai előadó tanácsosaként szolgált. 1822-ben a galíciai kormányszék alelnöke, 1825-ben az udvari kamara alelnöke, gróf és magyar udvari kancellár lett.[96]

Jól látható, hogy a példák azt a kritikát nem támasztják alá, miszerint az apák a kevésbé jó képességű, a jogszolgáltatásban vagy a hivatali életben tapasztalatlan vagy erre alkalmatlan gyermekük jövőjét szerették volna biztosítani befolyásuk latba vetésével, hiszen Biró János, Nedeczky András és Battha Bálint is vezető hivatalt töltött be a vármegyénél, míg Reviczky Ádám kormányhivatali és katonai tapasztalatokkal rendelkezett. Csak Almásy Pálról és Biró Jánosról mondhatjuk el, hogy ők nem jutottak magasabb állásba annál, mint amit rájuk hagyott az apjuk – igaz, Almásy esetében ez igen komoly feladat lett volna a rendi keretek között. Viszont Battha Bálint, Nedeczky András és Reviczky Ádám is túlszárnyalta az apját, és az utóbbi két tisztviselő ki is lépett a bírósági szervezet rendszeréből, és a korabeli viszonyok között magasabb presztízsű kormányszervek szolgálatába állt. Reviczky fényes karrierjét nyilvánvalóan inkább atipikusnak érdemes tekintenünk a korszak átlagos jómódú birtokos köznemeseinek hivatali pályafutásához képest.

A későbbi kutatások feladata lesz pontosan meghatározni azt, hogy a késő rendi korszakban a Királyi Kúriára kinevezett összes bíró közül hányan köszönhették állásukat apjuk beavatkozásának is. Egy további kutatási iránynak tekinthető az, hogy az egyes királyi kúriai bírók hogyan próbálták támogatni a tágabb rokonságuk országos hivatali pozícióhoz jutását. Azonban az eddigiek alapján azt már leszögezhetjük, hogy a Királyi Kúrián belül is találunk példát arra, hogy az apák törekedtek a hivatali állásukat a fiaikra örökíteni. Felsőbüki Nagy József hivatali pályafutására is az jellemző leginkább, ami a fent bemutatott példák nagy részére: annak ellenére, hogy esetében is feltételezhetjük vagy az apja közbenjárását, vagy az apja kúriai szolgálatának figyelembevételét, a fiú jelentős mértékben túlszárnyalta apja karrierjét, és a korszak egyik nagy presztízzsel járó, bizalmi állásába jutott utolsó éveiben.

[96] *Almanach* 1863: 314.

Összegzés

Felsőbüki Nagy István és Pál királyi kúriai előmenetele nem volt egyedi: mindkét esetben egy-egy hét főből álló csoportot lehetett képezni a kúriai bírókból ugyanolyan kúriai karriermintázattal. Jelentősnek számított az egész korszakban a vármegye, mint a kezdeti hivatali tapasztalatok összegyűjtésének és a jómódú birtokos köznemesség politikai, illetve hivatali szocializációjának színtere. Felsőbüki Nagy István és Nagy Pál hivatali karrierje az átlagosnál sikeresebbnek tűnik a Királyi Kúrián belül, hiszen minden időszakban elérték a bírói struktúrán belül az adott pillanatban egy köznemesnek elérhető legmagasabb szintet: István alnádor, míg Pál a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöke lett. Azonban felsőbüki Nagy István és Pál nem lépett ki a bírósági rendszer keretei közül, hogy egyéb kormányhivatalok szolgálatába álljon. Ez történt viszont felsőbüki Nagy József esetében, aki már a különböző kormányszékeknél történő, hosszabb-rövidebb ideig tartó munkavállalással gyűjtötte össze egyre szélesebb körű tapasztalatait, és ismerte ki egyre jobban a korabeli kormányzati rendszer működését. Őt korai halála megakadályozta a teljes pályaív bejárásában, de így is korának egyik legfontosabb és bizalmi állásáig jutott: betöltötte a személynöki méltóságot.

Felsőbüki Nagy István kiemelkedett a jómódú birtokos köznemesek vármegyei közegéből, és több országos hivatalt is betöltött a Királyi Táblán, ahol alnádorként fejezte be pályafutását. Felsőbüki Nagy Pál szintén elhagyta a megyei közeget, és ugyancsak a Királyi Kúrián viselt magas tisztségeket, majd karrierje és élete végén a Hétszemélyes Tábla köznemes ülnöke volt. Tehát Istvánhoz képest a Királyi Kúria magasabb bírói fórumának bírói közé jutott, azaz tovább emelte a család tekintélyét. A felsőbüki Nagy család életében az említett karrierek mindenképp a társadalmi mobilitást és a magasabb presztízsű országos hivatalok elérését jelentik. A hasonló karriermintájú személyek csoportjának elemzése után viszont kiderült, hogy már a 18. század második felében, de leginkább 19. század első felében több kúriai bírónak is lehetősége nyílt a két felsőbüki Nagynál impozánsabb karriert befutni. Többen bekerültek a Kancelláriára, személynöki hivatalt is elnyertek, vagy akár köznemesként főispáni székbe jutottak. Felsőbüki Nagy József személynöki kinevezését értékelhetjük úgy is, hogy a család kétségtelenül bekerült a jómódú birtokos köznemesség elitjébe, ezt az új státuszt pedig házassági kapcsolatokkal is megerősítették. Feltételezésem szerint

az „új rokonság" és a hivatali tapasztalatai felsőbüki Nagy Józsefet még magasabb állások betöltésére is esélyessé tették volna, ha viszonylag korai halála nem akadályozza meg egy még magasabbra ívelő pályafutás bejárásában.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
Magyar kancelláriai levéltár
A 1 Originales referadae, 1690–1770.
A 57 Királyi könyvek, 1526–1867.
A 79 Index individuorum Cancellariae, 1. kötet, 1690–1821.
Bírósági levéltárak, Kúriai levéltár
O 11 Index Rescriptorum ad Tabulam Septemviralem.
O 12 Index Rescriptorum ad Tabulam Judiciariam, 1. kötet.
O 56 Személyzeti és ügyviteli vegyes iratok, 1724–1861.
Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai.
P 980. Biró (gelsei) család, 1530–1862.

Naponként-való 1790–1791: *Naponként-való jegyzései az 1790dik esztendőben Felséges IIdik Leopold tsászár, és Magyar országi király által, szabad királyi várossába Budára, Szent Jakab havának 6dik napjára rendelt, ,s Szent András havának 3dik napjára Posony királyi várossába által-tétetett, ,s ugyan ott, következő 1791dik esztendőben, böjt-más havának 13dik napján bé-fejeztetett Magyar ország gyűlésének*. Buda.

Naponként-való 1792: *Naponként-való jegyzései az 1792dik esztendőben felséges Ferentz Magyar, és Cseh országi király által, szabad királyi várossába Budára pünkösd havának 20dik napjára rendelt, ,s ugyan ott azon esztendőben Szt. Iván havának 26dik napján bé-fejezett Magyar ország gyűlésének*. Buda.

Naponként-való 1805: *Naponkent-való jegyzései az 1805dik esztendőben Felséges Második Ferencz romai császár, Magyar és Cseh ország' koronás királlya által Po'sony szabad királyi várossában mindszent - havának 13-dik napjára rendeltt Magyar ország' gyülésének*. Pozsony.

Jegyző-könyv 1825–1827: *Felséges Első Ferentz Austriai Császár, Magyar, és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony Szabad Királyi Városában, 1825-dik Esztendőben, Szent-Mihály Havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Jegyző könyve*. Pozsony.

Bors Sámuel 1826: *Tiszti tár*. Pozsony.
Decsy Sámuel 1794–1796: *Magyar almanak*. Béts.
Fényes Elek 1848: *A magyar birodalom statisztikai, geográfiai és történeti tekintetben. Komárom vármegye*. I. kötet. Pest.
Lonovics József 1860–1863: Emlékbeszéd idősb Székhelyi Majláth György M. Akad. Igazgató Tag felett. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei*. 10 kötet. 9. darab. Pest, 1–19.
Pántzél Dániel 1819: *Tiszti kalendáriom 1819. esztendőre*. Béts.
[Somogy Lipót] 1802: *Halotti beszéd mellyel méltóságos felső-büki Nagy Jósef urnak, a' Szent István Rendje Commendátorának, a' Törvényekben Királyi Személyes jelenlétel Helytartójának, Felséges Tsászár, és Apostoli Király Udvari Tanátssossának, Nemes Pest, Pilis, és Sólth törvényessen öszve kaptsolt Vármegyékben a' Fő-Ispányi Hivatal Administratorának etc. etc. tzimmeres Igazságát, és feddhetetlen jámbor életét le rajzolta és, a' midőn Nemes Soprony Vármegyében, Röjtökön, mint tulajdon Urodalmi Helységében, 1802ik esztendőben, Boldog Aszszony Havának 7dik nappán, temettetésének alkalmatosságával a' gyászos Egyházi Tzeremoniák tartatnának élő nyelvel hirdette Somogy Leopold Györi Kánonok, és Plébánus*. Bécs.
Thaisz András 1821: Székhelyi Majláth György, a' Király Személyes Jelenléte a' Tör-vényekben Képviselőjének Életírása. *Tudományos Gyűjtemény* (5.) 11. 76–87.

Almanach 1863: *Magyar Tudom.[ányos] Akademiai [!] almanach csillagászati és közönséges naptárral*. MDCCCLXIII-ra. Pest.
Közhasznú 1826–1836, 1851–1857: *Legújabb Statsistikai, Gazdaságbeli, köz hasznú és mulattató Pesti Nemzeti vagy is: Hazai Kalendáriom […] Pesten, Ns. Trattner János Tamás' betűivel 's költségével*. Pest, 1821–1857.
Schem. 1728: *Calendarium Jaurinense. De Anno Ex Maria Virgine Incarnati Iesu Christi* […] 1728.
Schem. 1730: *Schematismus Inclyti Regni Hungariae* pro anno 1730.
Schem. 1737–1743, 1745, 1747–1759: *Magyar-Országi Statusok Titulusival Bövittetett, Uj Kalendariom*, […] Neupart János […] által. Nyomtattatott Posonyban, találtatik Spaiser Ferencz Compactornál. 1737–1743, 1745, 1747–1759.
Schem. 1744, 1746: *Calendarium Tyrnaviense* […], Tyrnaviae, 1744 és 1746.
Schem. 1760–1785: *Calendarium Jaurinense Titulare et Historicum* […], Jaurini, […] Streibig, 1760–1785.
Schem. 1786–1804: *Vetus et novum calendarium ad annum* […], Tyrnaviae, 1786–1804.

Schem. 1805–1848: *Annus a nativitate Salvatoris nostri Jesu Christi [...] Calendarium [...]*, Budae, 1792–1848.
Tudományos Gyűjtemény 1830, 1834–1837: *Tudományos Gyűjtemény*. Pest, 1817–1841.

Hazai ,s Külföldi Tudósítások 1829
Jelenkor 1848
Pesti Hírlap 1848
Vasárnapi Újság 1893

Hivatkozott irodalom

Almásy Dénes 1903: *A zsadányi és törökszentmiklósi Almásy grófok*. Kétegyháza.
Bagi Gábor 1995: *A jászkun kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig, 1745 – 1848*. (A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 52.) Szolnok.
Baják László 2013: Szilassy József élete és halotti címere. In: Szvitek Róbert József (szerk.) *Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Évkönyve XXVIII*. Budapest, 135–143.
Bán Péter (szerk.) 2011: *Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000*. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14.) Eger.
Bartal Aurél 1937: *A Beleházi és Ethrekarchai Bartal család*. Karcag.
Benda Kálmán (szerk.) 1952: *A magyar jakobinusok iratai 2. Magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai 1794–1795*. Budapest.
Bérenger, Jean – Kecskeméti Károly 2008: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon, 1608–1918*. Budapest.
Berényiné Kovács Gyöngyi 2012: A levelesládától a „leveles tárházig". In: Kiss Anita – Rőczei Lívia (szerk.): *Tanulmányok Pest megye múltjából IV*. Budapest, 43–67.
Bodnár Krisztián 2022: Dókus László, Zemplén vármegye tiszti (fő)ügyésze. In: Kis József (szerk.): *Levéltári évkönyv*. (Új folyam IV.) Miskolc, 188–203.
Bónis György 1935: *A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában, Systematica Commissio*. (Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti szemináriumából 5.) Budapest.
Borovszky Samu (szerk.) 1907: *Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város*. (Magyarország vármegyéi és városai.) Budapest.

Borovszky Samu (szerk.) 1910: *Győr vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai.) Budapest.
Borovszky Samu (szerk.) 1911: *Nógrád vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai.) Budapest.
Czeke Marianne 1935: *Gróf Brunszvik Teréz ősei és oldalági rokonsága. Adatok a grófi Brunszvik-család történetéhez*. Budapest.
Csizmadia Andor 1978: Igazgatástudomány a XIX. század elején, Reviczky József. *Jogtudományi Közlöny* (33.) 5. 267–273.
Dobszay Tamás 2019: *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei, 1790–1848*. (A magyar országgyűlések története) Budapest.
Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 420–436.
Ember Győző 1940: *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története, 1724–1848*. Budapest.
Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország főméltóságai. Az udvari főméltóságok archontológiája*. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Fallenbüchl Zoltán. Budapest.
Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai, 1526–1848*. Budapest.
H. Németh István 2018: Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670–1733. *Századok* (152.) 771–808.
H. Németh István 2021: A rendi társadalom átjárhatósága: polgárok és nemesek a városok élén. *Korall* (22.) 86. 27–55. https://doi.org/10.52656/KORALL.2021.04.002
Heckenast Gusztáv 2005: *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*. Sajtó alá rendezte, kiegészítette és az előszót írta Mészáros Kálmán. Budapest.
Héjja Julianna Erika 2002: *Békés vármegye archontológiája, 1699, 1715–1950. Főispánok és alispánok*. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 8.) Gyula.
Jónás Károly 2002a: Szögyény-Marich László. In: Jónás Károly – Villám Judit: *A Magyar Országgyűlés elnökei, 1848–2002. Almanach*. Budapest, 210–212.
Jónás Károly 2002b: Id. Majláth György. In: Jónás Károly – Villám Judit: *A Magyar Országgyűlés elnökei, 1848–2002. Almanach*. Budapest, 183–186.
Khavanova, Olga 2005: Az apai érdemeket a fiúkban jutalmazni… Az iskoláztatás privilégiuma Mária Terézia uralkodása idején. *Századok* (139.) 1105–1129.

Kiss Anita (szerk.) 2016: *Pest megye archontológiája. A kezdetektől 2016-ig.* [A *Pest megye év-századai, hivataltörténeti áttekintés* című kiadványhoz tartozó vármegyei archontológia, amely csak elektronikus formátumban létezik, http://mnl.gov.hu/mnl/pml/pest_megye_archontologiaja_a_kezdetektol_2016_ig] utolsó letöltése: 2017. július 31.

Nagy Iván 1857–1868: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* I–XII. és pótkötet. Pest.

Nagy János 2019: Idősebb Brunszvik Antal (1709–1780) közéleti karrierjének vázlata. *Századok* (153.) 1101–1122.

Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen.* (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.

Nedeczky Gáspár 1891: *A Nedeczky család.* Budapest.

Pálmány Béla 2011: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848.* I–II. kötet. Budapest.

Pálmány Béla 2019: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812.* I–II. kötet. Budapest.

Prokopp Gyula 1976: Terstyánszky János alnádor (megh. 1754). *Levéltári Szemle* (26.) 2–3. 171–176.

Sebők Richárd 2017: Az 1722–1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő ítélőmesterek prozopográfiai elemzése. *Korall* (18.) 70. 36–64.

Sebők Richárd 2022: *A Királyi Kúria társadalomtörténete, 1724–1848. Köznemesi karrierek a késő rendi kori legfelső bíróságon, különös tekintettel az érseki ülnökökre a királyi ülnökökre és az ítélőmesterekre.* (PhD disszertáció). Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Szentkláray Jenő 1879: *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből, 1779-től napjainkig.* I. kötet. Temesvár.

Szijártó M. István 2005: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792.* Budapest.

Szinnyei József 1891–1914: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. kötet. Budapest.

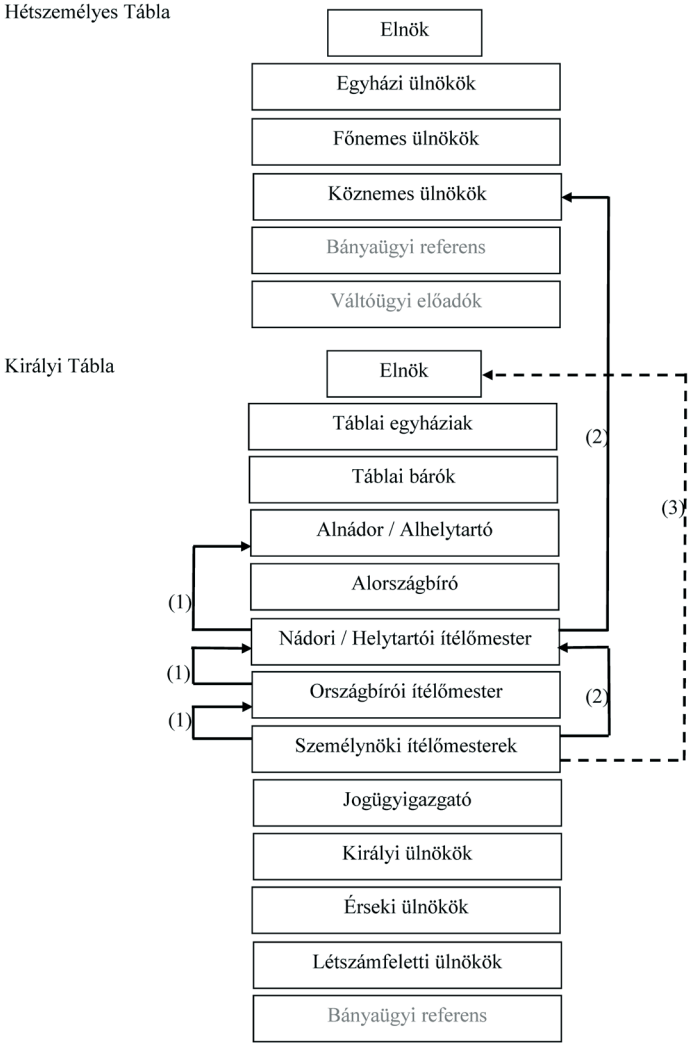
Vámos András 2016: *A Magyar Királyi Udvari Kancellária hivatalnokainak létszáma, előmenetele és díjazása, 1690–1783.* (Szakdolgozat.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Varga Endre 1974: *A Királyi Curia, 1780–1850.* (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III., Hatóság- és hivataltörténet 4.) Budapest.

Veres Miklós 1968: *A tárnoki hatóság és a tárnoki szék, 1526–1849.* (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 2.) Budapest.

Völgyesi Orsolya 2020: A Királyi Tábla tagjai az 1832–36. évi országgyűlésen. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig.* Budapest–Eger, 345–364.

3.1. ábra
Felsőbüki Nagy István (1), felsőbüki Nagy Pál (2) és felsőbüki Nagy József (3) pályafutása a Királyi Kúrián. Felsőbüki Nagy József esetében a szaggatott vonal a Királyi Kúrián kívüli hivatali állomásokat jelöli

4. fejezet
A kancelláriai hivatalviselés mint a siker jele. Felsőbüki Nagy József és a köznemesi hivatali elit 18. századi felemelkedése

Vámos András
ORCID: 0009-0008-1030-4426

Felsőbüki Nagy József élete és pályafutása (1743–1801)

1795. július 12. napján elhunyt az ország nádora és helytartója, az uralkodó testvére, Sándor Lipót főherceg. A bécsi kormányzat szinte azonnal, néhány napon belül személycseréket hajtott végre a Pest-Budán székelő legfontosabb királyi szervek, a Helytartótanács és a Királyi Kúria vezetői között. A tisztogatás során menesztették a felvilágosodás és az alkotmányosság megóvásának mérsékelt híveit, köztük gróf Zichy Károly országbírót, Ürményi József személynököt és másokat. Pótlásukra országbíróvá Végh Péter eddigi tárnokmestert, személynökké pedig vejét, felsőbüki Nagy József kancelláriai tanácsost nevezték ki.

Felsőbüki Nagy József tevékenységéről, pályafutásáról keveset tudunk, szakirodalmi említése ritka. Jellemző, hogy Nagy József életére, pályára vonatkozó a legbővebb forrás, a temetésén Somogy Lipót győri kanonok, későbbi szombathelyi püspök által elmondott *Halotti beszéd*, amelyet nem sokkal később, 1802-ben nyomtatásban is kiadtak Bécsben.[1] Életútjának ismertetése ideális alkalom arra, hogy bemutassuk, kik alkották a 18–19. századi kései rendiség köznemes hivatalnokságát, és milyen emelkedő pályát futottak be e rétegnek magasra törő tagjai. Felsőbüki Nagy József ugyanis személynöki kinevezésével elérte, amit köznemes a 18. században elérhetett, a hivatali hierarchia csúcsára vagy annak legalábbis egyik csúcsára emelkedett.

Felsőbüki Nagy József a nemességet szerző Nagy Benedek ükunokája, az ifjabb Nagy István udvari kamarai tanácsosnak[2] unokaöccse

[1] [Somogy] 1802: 4–8.
[2] Róla lásd röviden e kötet zárófejezetét.

és Nagy Pál ítélőmesternek, *septemvir*nek és Kecskés Juditnak a fia volt. 1743-ban született, tanulmányait a soproni jezsuita gimnáziumban végezte.[3] A *Halotti beszéd* említi ugyan, hogy a *magister philosophiae* címmel illették, de ezen túl egyetemi stúdiumairól nincs tudomásunk. A beszéd szerint apja nagyon tudatosan készítette fel arra a pályára, amely magasabb tisztségek elnyeréséhez vezet, és jogra személyesen oktatta. A beszéd arról már szemérmesen hallgat, hogy Nagy Pál esetleg a befolyását is latba vetette volna fia pályájának egyengetése érdekében. Iskolái elvégzése után „prokátori hivatalhoz fogván"[4], 1769-től kincstári fiskális, tehát a király szolgálatában álló jogász volt. A fiskálisok vezetője a királyi jogügyigazgató volt, akinek hivatalát 1774-ben szervezték meg, de már felsőbüki Nagy József nélkül. Őt ugyanis ebben az évben személynöki ítélőmesterré nevezték ki a Királyi Táblára.[5] Két évvel később, 1776-tól már a császár hivatalnoka volt: Bécsbe költözött, amikor az Udvari Kamara, tehát egy császári szerv magyar tanácsosává nevezték ki, ezáltal pedig egy a korban igencsak szűk csoportnak lett a tagja.[6] A Kancelláriára 1780. április 14-én nyert tanácsosi kinevezést.[7]

A Kancellária tanácsosaként felsőbüki Nagy József is szerepet kapott a jozefin reformok bevezetésében. 1787-ben ő volt kancelláriai felelőse az új büntető törvénykönyv (*Sanctio Criminalis Josephina*) magyarországi adaptálásának, és a bevezetése érdekében kiadott rendeletet is ő ellenjegyezte a kancellárral együtt.[8] 1788-ban, mint az uralkodó által kijelölt biztos, ő végezte el a Kúrián a jozefinus bírósági reform, a *Novus Ordo* tapasztalatainak levonásához szükséges vizitációt.[9] II. József közigazgatási reformja során a kerületi biztos-jelöltek között az ő neve is felmerült, de végül kinevezésére

3 Kökényesi 2021: 249.

4 [Somogy] 1802: 6.

5 Megjegyzendő, hogy ezen a ponton forrásaink ellentmondók. Az 1776. évi tiszti címtárban (Sebők 2022: 671.) és az ügyvédvizsgák jegyzőkönyveinek egyes bejegyzései (MNL OL O 78. 1. kötet 68. és 88.) szerint felsőbüki Nagy Istvánnak hívták ekkor a személynöki ítélőmestert, a vizsgajegyzőkönyvek más bejegyzései (MNL OL O 78. 1. kötet 84., 89., 91., 93., 101. és 103–106.) szerint viszont Józsefnek. Mivel azonban a családfán ebből az időszakból Istvánt nem találunk, nincs okunk kételkedni a *Halotti beszéd* hitelességében.

6 Kökényesi 2021: 488–491.

7 MNL OL A 78. 1. kötet 213.

8 Hajdu 1982: 348. és Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről fol. 3v.

9 Hajdu 1982: 348.

nem került sor, és maradt a Kancellárián.[10] A kerületi főispánok kiválasztása során Ürményi József vetette fel a nevét, mint akit a feladatra legszívesebben javasolna, mert másoknál rátermettebb férfi, de a Kancelláriát – érvelt Ürményi – mégsem lenne szabad megfosztani alkalmas hivatalnokaitól.[11]

Felsőbüki Nagy József tanácsosi tevékenységéről az 1790-es évekből állnak rendelkezésünkre bővebb adatok. 1790 végén felterjesztést készített arról, hogy az uralkodó vizsgálja felül azon rendelkezését, hogy a megyei közgyűlések jegyzőkönyvét a Helytartótanács kérje be, mivel azokon felségsértő kijelentések is elhangozhattak.[12] Az 1790–1791. évi országgyűlés idején, 1790 szeptemberében részt vett azokon a tanácskozásokon, ahol a Kancellária és a Kúria magyar reprezentánsainak, a német államférfiakat megkerülve sikerült megegyezést létrehozniuk az uralkodó és a rendek között. E megállapodás nyomán kerülhetett korona a király fejére, és jöhetett létre a később sokszor idézett 1791. évi 10. törvénycikk.[13] Az országgyűlés után felsőbüki Nagy József volt a felelőse a kiküldött állandó bizottságok közül a jogügyi bizottság kancelláriára beérkező jegyzőkönyvei feldolgozásának,[14] és még ugyanebben az évben (tehát 1791-ben) a közjogi ügyek referense is lett, miután Pászthory Sándort fiumei kormányzóvá nevezték ki.[15] Az 1792. országgyűlés idején ugyancsak jelen lehetett a koronatanács több ülésén is, amikor a rendek feliratairа válaszul adandó királyi leiratokat tárgyalták. A Kancellária részéről felsőbüki Nagy József a *subsidium*ot és az úrbéri kérdéseket, valamint a magyar nyelvet érintően készített *resolutio*-tervezeteket. Ezeken a német nyelven folytatott üléseken a napirendet és az előterjesztéseket ő olvasta fel.[16] 1794-ben, magyar részről másodmagával tagja volt az elfogott és Bécsbe szállított jakobinusok ügyének kivizsgálására kiküldött osztrák udvari vizsgálóbizottságnak, később pedig, a perek alatt több alkalommal kancelláriai referense volt az ügynek.[17] Tudjuk, hogy azok közé tartozott, akik kétségbe vonták Martinovicsnak a szervezkedést leleplező beismerő vallomásainak valóságalapját.[18]

[10] Szántay 2014: 1172.
[11] Hajdu 1982: 182.
[12] Mályusz 1926: 289.
[13] Mályusz 1926: 32–37.
[14] Mályusz 1926: 482.
[15] Mályusz 1926: 711.
[16] Mályusz 1926: 524–525. és 542.
[17] Benda (szerk.) 1952: 9. és 84.
[18] Benda (szerk.) 1952: 281.

Bécsi tartózkodása idején, 1778. május 19-én házasodott össze Végh Annával. Az ifjú ara apja Végh Péter kancelláriai tanácsos, későbbi országbíró, anyja pedig felsőbüki Nagy Mária Éva volt, a néhai Nagy István udvari kamarai tanácsos lánya, vagyis az újdonsült férj unokatestvére volt. A két tanú Győry Ferenc és Kelcz József kancelláriai tanácsos volt.[19] Felsőbüki Nagy József e házasságot talán nemcsak annak köszönhette, hogy Nagy Mária Éva révén személyes kapcsolatot alakíthatott ki leendő feleségével és apósával, hanem annak is, hogy találkozásuk akár mindennapos is lehetett, mivel bécsi tartózkodása elején egy utcában lakott a Véghekkel.[20] A kancelláriai kinevezését vélhetően e házasságnak köszönhette, hiszen apósa tanácsosi helyét töltötte be, miután utóbbit személynökké léptették elő. Felsőbüki Nagy József és Végh Anna egyetlen ismert gyermeke, Nagy Julianna 1788-ban vagy 1789-ben született. 1804-ben vagy 1805-ben Ürményi Miksával, Ürményi József fiával házasodott össze.[21]

Felsőbüki Nagy József a kancelláriai állását egészen 1795-ig töltötte be, amikor személynökké nevezték ki. A Királyi Tábla élére való kinevezése azt is jelentette, hogy Végh Péter már említett egyidejű előléptetésével, az országbírói és a személynöki méltóságot após és veje töltötte be egyszerre. Személynöki minőségében a nádor helyett eljáró adminisztrátorként ellátta Pest vármegye főispáni teendőit,[22] és elnökölt az 1796. évi országgyűlés alsótábláján. 1798-ban apósával együtt részt vett azon a bécsi értekezleten, amelyen a titkosrendőrség magyarországi megszervezését tárgyalták.[23]

1801 december első napján részt vett Bécsben egy konferencián, amelyen az uralkodó és József nádor jelenlétében a soron következő országgyűlés összehívásáról tárgyaltak.[24] Az utazás során megbetegedett, amelynek szövődményei miatt ötvennyolc éves korában Pesten december 25-én elhunyt. A nádor már pár nappal korábban jelentette az uralkodónak, hogy a személynök egészségi állapota

[19] Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien. Trauungsbuch Bd. 02–72. fol. 223r–v.

[20] A Végh család az Altenfleischmarkt 729. szám alatt, Nagy József ugyanott a 703. sz. alatt lakott. Hof- und Staats-Schematismus 1778: 22. és 185.

[21] Mivel Nagy József és Végh Anna leánya, Julianna élete 38. évében, 1826 októberében halt meg, 1788-ban vagy 1789-ben született. Nagy 1857–1868: IV. 209., XI. 428–430., XII. 122.

[22] *Magyar Hírmondó* 1795.08.07.: 189.

[23] Domanovszky 1925: I. 215.

[24] Domanovszky 1925: I. 419.

visszaérkezése óta romlik, és az új évet nem valószínű, hogy megéri.[25] Felsőbüki Nagy József halála, bár beteges volt, váratlanul érte kortársait, legalábbis ez derül ki a temetést celebráló Somogy Lipót beszédéből, aki megemlítette, hogy egy hónappal korábban még kérelemmel fordult az elhunythoz.[26] Halála után özvegye 1000 forint nyugdíjban részesült.[27]

Felsőbüki Nagy József pályafutásának, egyéni tevékenységének szakirodalmi értékelése nagyon szűkszavú. Ha említették is, akkor is inkább csak az 1795. évi őrségváltás által kinevezett tisztségviselők között, akiket mint csoportot összefoglalóan jellemeztek és nem mint egyéneket. Mályusz Elemér szerint ők a felvilágosodás által meg nem érintett, elődeik széles látókörét nem öröklő becsületes hivatalnokok voltak, az idősebb generáció reakciós tagjai, az udvar odaadó hívei, „megcsontosodott, fejlődésre, belátásra képtelen emberek."[28] Domanovszky Sándor szerint az ekkor kinevezettek, ellentétben az elmozdítottakkal, színtelen, a nemzeti ügyért és alkotmányosságért ki nem álló emberek voltak.[29] Hasonlóan vélekedett róluk Benda Kálmán is, aki szerint lojalitásukkal kitűnő egyéniségek voltak, személy szerint Nagy József pedig szorgalmas bürokrata.[30] E jellemzések azonban vélhetően arra az előterjesztésre vezethetők vissza, amelyet nyéki Németh János királyi jogügyigazgató nyújtott be az új nádornak és amelyben az új vezetőgárda tagjainak kívánatos tulajdonságairól is szót ejtett.[31] Árnyalható Mályusz Elemérnek az öregebb korosztályra való utalása is, hiszen a kinevezettek közül egyedül Végh Péter tűnt ki magasabb, a leváltottak közül pedig Berzeviczy Gergely fiatalabb korával, de a többiek, leköszönők és újak egyaránt az 1740-es és 1750-es évek szülöttjei voltak. Felsőbüki Nagy József például két évvel fiatalabb volt elődjénél, Ürményi Józsefnél.

Felsőbüki Nagy József talán nem a legnevesebb személy volt a felsőbüki Nagyok családfáján, azonban ő volt az, aki legmagasabbra jutott a hivatali ranglétrán. Személynöki kinevezése egy sikeres pályafutás csúcsa volt, azonban előbb a csúcs közelébe kellett eljutni. A siker előszobája az ő esetében a Magyar Udvari Kancellária tanácsa volt. Ez olyan csomópont volt, amelyet sok sikeres közne-

[25] Domanovszky 1925: I. 468.
[26] [Somogy] 1802: 4. és 8.
[27] MNL OL A 79. 1. kötet 40.
[28] Mályusz 1926: 222.
[29] Domanovszky 1944: II. 181.
[30] Benda 1980: 443.
[31] Domanovszky 1925: I. 16.

mesi hivatalnok pályája érintett. Ezért a Kancellária tanácsosainak pályafutásának alakulását érdemes alaposabban megvizsgálnunk annak reményében, hogy ezzel megragadhatjuk a hivatalnok köznemesség és a hivatali arisztokrácia 18. századi felemelkedésének legfontosabb jellegzetességeit. A vizsgálat során előbb a kancelláriai tanácsosok pályafutását kell számba venni és összehasonlítani, hogy utána elhelyezhessük közöttük Nagy Józsefet és közvetlen rokonait.

A kancelláriai tanácsosok pályafutása és csoportjaik

A 16–17. században az uralkodó mellett nem volt olyan önálló és állandóan működő hivatali szerv, amely a magyar ügyeket intézte volna. A török kiűzése után a megszaporodó teendők miatt már szükség volt egy állandóan működő kormányszékre, ezért 1690-ben megszervezték a dikaszteriális jellegű új, általános hatáskörű központi kormányszéket, a Magyar Udvari Kancelláriát. A Kancellária feladata elvben kiterjedt minden olyan magyar érdekeltségű ügyre, amely nem tartozott más szakirányú szerv (Haditanács, Udvari Kamara) hatáskörébe. A gyakorlatban azonban a hatáskörök képlékenyek voltak, és azon ügy került a Kancelláriához, amelyet a kormányzati érdekből, az aktuális erőviszonyoknak köszönhetően vagy más okból elé utaltak.[32] A Kancellária tanácsüléseken szavazással elfogadott testületi döntéseket hozott, majd a megtárgyalt ügyek elintézésére érdemi, kormányzati és politikai jellegű javaslatokat terjesztett fel az uralkodóhoz. A tanácsot a kancellár, az alkancellár(ok)[33] és a tanácsosok alkották, a döntéseket az egyik tanácsos vagy a referendárius titkár készítette elő.

A Kancellária illetékességi köre többször is jelentősen módosult. 1777-ben a Bánát inkorporációjával megszűnt az Illír Deputáció,

[32] Ember 1983: 9. és Ember 1946: 113–119., megszervezésére: Fazekas 2021: 273–285.

[33] Az alkancellári tisztséggel 1720-ban találkozunk először. 1720–1725-ben gr. Erdődy László Ádám, 1727 és 1733 között gróf Batthyány Lajos töltötték be. 1761-től volt állandó alkancellár, 1782-től első és második alkancellári állást is rendszeresítettek. A Kancellária számára kiadott 1727. évi Instrukció szerint az alkancellár eredendően az egyik tanácsos volt, akit megbíztak a kancellár szükség szerinti helyettesítésével. A szabályzat a vicegerens és nem a vice cancellarius kifejezést használta vele kapcsolatban. (MNL OL A 77. *Instructiones* No. 41. D. 3r.)

amelynek hatásköre egy részét átvette a Kancellária.[34] A Magyar Kancelláriát II. József 1782. május 27-én rendelet útján egyesítette az Erdélyi Kancelláriával. Ugyanebben az évben átkerültek hatáskörébe az Udvari Kamarától a magyarországi (és erdélyi) pénzügyek is. Ekkor az Udvari Kamarától egy egész osztályt, kilenc hivatalnokot helyeztek át a Kancelláriába.[35] A két kancellária az 1783. évben hajtotta végre az egyesülést. II. Lipót 1791. február 20-án újból szétválasztotta a két kormányszéket[36] és az Udvari Kamarát is ujjászervezte eredeti feladatkörével.

A kormányszék személyzetről két jól felhasználható forrás maradt fent. Az első a Kancellária tisztviselőinek 1690 és 1783 közötti, tehát a megszervezéstől az összevonásig tartó időszaknak évenkénti névsorát és az évközi változásokat közlő *Status Cancellariae* című segédkönyv, amellyel egy megegyező tartalmú segédkönyv maradt fent Bécsben is.[37] A második forrás valójában két majdnem tökéletesen egyforma betűrendes névmutató könyv, mindkettő címe *Index individuorum Cancellariae,* és évkörük 1690-től 1808-ig tart, így vizsgálatunkat is erre az időszakra terjeszthetjük ki.[38]

A Kancellária hivatali létszáma többszörösére nőtt a vizsgált egy és egynegyed évszázad alatt. 1690. évi megalakításakor 15 fővel kezdte meg munkáját. Nagy József kinevezésekor, 1780-ban 67 fő volt a létszám. 1783-ban, az egyesítés után a Kancellária magyar osztályát 100 fő az, az erdélyi osztályt pedig 21 fő alkotta. A tanácsosok száma ugyancsak nőtt. 1690-ben négy, 1780-ban hét, 1783-ban pedig tíz tanácsos szerepel a névsorban.[39] 1690 és 1808 között összesen 99 tanácsos szolgált a Kancellárián. Ebbe a létszámba nem számítottam bele az erdélyi tanácsosokat, akikkel 1783 és 1791 között közös szervezet alkottak. 1690-től az 1783. évi egyesítésig 59, azt követően 1808-ig pedig még 40 tanácsost neveztek ki. Ők jelentik e vizsgálat alapsokaságát.

A Kancellária tanácsát kezdetben igyekeztek úgy összeállítani, hogy kapjon helyet benne egyházi személy, egy birodalmi jogban

34 Ember 1975: 474.
35 MNL OL A 78. 1. kötet 223–228., MNL OL A 79. 1. kötet 40.
36 Fazekas 2014: 1135.
37 MNL OL A 78. *Status Cancellariae* 1690–1783.
38 MNL OL A 79. *Index individuorum Cancellariae* 1–2. kötet 1690–1821. A forrás az 1808. évet követő időszakra csak nagyon szórványosan tartalmaz adatokat, így a hivatalnokok jelzett éven túli pályafutására vonatkozó adatokat más forrásból kellett pótolni.
39 MNL OL A 78. 1. kötet 1., 211–212., 234–237.

magas szinten jártas jogász, egy horvát tanácsos és egy a kamarai ügyeket ismerő tanácsos. A későbbiek során is megfigyelhető, hogy a tanácsosok kinevezésekor figyelembe vették, hogy mindig legyen a kormányszéken az említett kormányzati területekhez értő személy. 1723 után, vagyis a Helytartótanács létrehozását, illetve a Királyi Kúria szervezeti reformját követően erről a két helyről érkező tanácsos is mindig kapott helyet a Kancellária tanácsában. A tanács összetétele jól jelzi: valóban a magyar kormányzat csúcsszerve volt a Kancellária.

Ha a köznemesség felemelkedését kívánjuk vizsgálni a hivatalviselésen keresztül, akkor őket el kell különítenünk a tanácsosok más rendi állású csoportjaitól. Bár a Kancellária egyházi és arisztokrata tanácsosai hivatali pályafutásának részletekbe menő elemzése nem célja vizsgálatunknak, a köznemesek helyzetével való összevetés érdekében mégis szükség van e csoportok helyzetének felvázolására is. Rendi állás és származás szerint a tanácsosokat a következő csoportokba osztottam:

1. egyházi tanácsosok (12 fő),
2. arisztokraták – közéjük csak a született arisztokratákat, a felmenőik által szerzett főúri címmel rendelkező világi tanácsosokat számítottam (18 fő),
3. német tanácsosok, akik birodalom nyugati feléből származó, tapasztalt, nem honfiúsított hivatalnokok voltak és sem korábban, sem később nem szolgáltak magyar kormányszervnél (4 fő)[40],

[40] Az 1690. évi átszervezéskor a kormányzat szükségét látta annak, hogy az osztrák örökös tartományok hivatalnokai közül már tapasztalt, a birodalmi jogban jártas személyeket is nevezzenek ki tanácsosoknak a Kancelláriára. Összesen négyen váltották egymást. Közülük az első Johann Georg Hoffmann alsó-ausztriai tanácsos volt, akit már idős korában, 68 évesen neveztek ki az újonnan felállított magyar kormányszékhez 1690-ben. 1702 utolsó napján, életének 80. évében halt meg. 1699-ben nevezték ki létszámfeletti, majd Hoffmann halála után tényleges tanácsosnak Georg Leonhard Weiglert, akinek sok egyéb címe közül a kancelláriai segédkönyv az udvarmesteri bíróságon betöltött ülnöki állását említi meg. Weigler 1716-ban bekövetkezett haláláig volt a Kancellárián. 1725-ben nevezték ki Bernhard Heinrich Germeten jogászprofesszort, az Udvari Kamara tanácsosát, cseh referenst és Lotharingiai Ferenc kancelláriájának vezetőjét. Tizennégy éven keresztül, 1739-ben bekövetkezett haláláig szolgálta a kormányszéket. Helyére Johann Hüttner alsó-ausztriai tanácsos érkezett. 1746-ig maradt a Magyar Kancellárián, utána áthelyezték az Osztrák Udvari Kancelláriára. A kormányszék 1746. évi instrukciójának kiadása után több

4. köznemesi származású tanácsosok, beleértve azokat is, akik maguk érdemeiért nyerték el a főúri diplomát (65 fő).

Az 1690 és 1808 közötti időszakban összesen tizenhat egyházi személyt neveztek ki a Kancelláriára, akik mindannyian a kormányszék tanácsában foglaltak helyet. Közülük négyen kancellári, 12-en tanácsosi kinevezést nyertek, alacsonyabb beosztásba egyikük sem került. A katolikus klérust tizennégyen képviselték, míg 1792 és 1807 között egymást váltva két szerb ortodox püspök is kinevezést nyert.[41] Az egyháziak szerepvállalásának több jól elkülöníthető korszakát különböztethetjük meg. Az első az 1732-ig tartó időszak volt. Ekkor, kivéve az első világi kancellár, Illésházy Miklós (1706–1723) hivatali idejét, a középkori hagyományoknak megfelelően maga a kancellár képviselte az egyházat a Kancellária tanácsában, aki mindig megyés püspök volt. Acsády Ádám veszprémi püspöknek a kancellári méltóságról való 1732. évi lemondása után azonban már csak világi főurakat neveztek ki a kormányszék élére. A klérus pozícióit azonban nemcsak az a tény veszélyeztette, hogy a kormányszék vezetését elvesztették, hanem az is, hogy az új helyzetben nem volt szabályozva az egyház képviseletének módja a Kancellárián, és ez ahhoz vezetett, hogy az 1746. évi új instrukció kiadásáig egyáltalán nem volt egyházi tanácsos kinevezve.[42]

Az 1746. évi instrukció kiadását követően még összesen hét főpapot neveztek ki a Kancellária tanácsába, akik egyikük kivételével rendel-

külföldi honos tanácsost nem neveztek ki. (A rájuk vonatkozó adatok: MNL OL A 78. 1. kötet 8., 14., 25., és 64., illetve MNL OL A 79. 1. kötet 22. és 62.)

41 Jaklin Balázs (kancellár 1690–1695), Tuscan Pál (tanácsos 1690–1692), Mattyasovszky László (kancellár 1696–1705), gróf Csáky Imre (tanácsos 1701–1702) Erdődy László Ádám (tanácsos 1704–1720, alkancellár 1720–1725, címzetes kancellár 1725), gróf Esterházy Imre (kancellár 1725), Acsády Ádám (kancellár 1725–1732), Klimo György (tanácsos 1746–1751), báró Patachich Ádám (tanácsos 1751–1760), Bajzáth József (tanácsos 1765–1773, alkancellár 1773–1777), Okolicsányi Imre (tanácsos 1782–1785 és 1790–1795), gróf Sauer Kajetán (1785–1790) Rosos Pál (1795–1808), Kurbélyi György (1808–1809). Az Illír Kancellária feloszlatása után kinevezett szerb ortodox püspökök: Petrovics Péter (1792–1798), Avakumovics István (1798–1807).

42 Az egyház kiszorulását a haugwitzi reformok során kiadott 1746. évi kancelláriai instrukció igyekezett fékezni, amely rögzítette az egyházi tanácsos posztját. (Lásd: Fazekas 2014: 1147.) Ez az előírás, – az egyháziak tizennégy évi hiányzásának tükrében – önmagában is jelzi az egyháziak háttérbe szorulását a kormányzaton belül, valójában ennek a ténynek a tudomásul vétele. Az egyháziak részvétele a Kancellária tanácsában már nem volt magától értetődő, ezért kellett az instrukció által helyet biztosítani nekik.

keztek már helytartótanácsi vagy királyi kúriai hivatali tapasztalatokkal, vagyis az egyház már kipróbált kormányzati emberei voltak. A hivatali professzionalizáció tehát az egyházban is jelentkezett.[43] Első kormányszéki tanácsosi kinevezésükkel egy időben mindegyiküket egyúttal címzetes püspökké is szentelték, leköszönésükkor pedig Okolicsányi Imre és gróf Sauer Kajetán (felsőbüki Nagy József kortársai) kivételével mindnyájan megyés püspökök lettek.[44] A vizsgált időszakban (1690–1808) általában is csak egy egyházi személy foglalt helyet a tanácsban,[45] de összesen 24 évig egyáltalán nem is volt egyházi tanácsos a Kancellárián[46] Mivel a tanácsban ülő világiak száma fokozatosan nőtt, az egyháziak befolyása a tanács elé kerülő ügyek kimenetelére csökkent. A kormányzat 18. századi erőteljes szekularizációja tehát a Kancellárián is megfigyelhető.

Világi arisztokraták közül összesen 18 szolgált a Kancellárián tanácsosként.[47] Társadalmi rangjuknál fogva tanácsosi állásnál alacsonyabb beosztásba a 18. század utolsó két évtizedéig nem kerültek, és a kancelláriai kinevezést megelőzően hivatalinak számító pozíciót is csak legfeljebb nagyon fiatalon, esetleg az Alsó-Ausztriai Kormányzat tanácsosaként töltöttek be, amely inkább tűnik szerény, de valós jövedelemmel járó tiszteletbeli címnek, mint munkával járó

43 Klimo György, Okolicsányi Imre, Kurbély György a Helytartótanács főpapi tanácsosai voltak. (Ember 1940: 198.) Bajzáth József, Sauer Kajetán és Rosos Pál a Királyi Tábla egyházi ülnöke volt. (Sebők 2022: 365. és 392.) Patachich Ádámról nincs adatom.

44 Klimo novi püspök, Bajzáth és Okolicsányi ansariai püspökök voltak, Patachich Ádám novi püspök. Az említett tanácsosok közül hármat kineveztek később megyés püspökké. Klimo György pécsi (1751–1777), Patachich Ádám előbb nagyváradi püspök (1760–1776) majd kalocsai érsek (1776–1784), Bajzáth József (1777–1802), Rosos Pál (1808–1809) és Kurbélyi György veszprémi püspökök (1809–1821) lettek.

45 Egyszerre két egyházi személy foglalt helyet a tanácsban a korszak legelején (1690–1692), amikor a kancellár mellett még Tuscan Pál zágrábi kanonok is a tanács tagja volt. A korszak végén (1792–1807) ugyancsak két egyházi tanácsos szolgált egyszerre, amikor a katolikus címzetes püspök mellett az említett ortodox püspökök egyike is tanácsos volt.

46 1732 és 1746, 1760 és 1765, 1777 és 1782 között.

47 Kéry Ferenc gróf (1690–1700), Batthyány Lajos gróf (1718–1733), Patachich Sándor báró (1733–1747), Kollonich (Zay) László (1739–1759), Pálffy Miklós gróf (1741–1746), Balassa József gróf (1754–1756), Batthyány Tivadar gróf (1762–1770), Pálffy Lipót gróf (1762–1777), Erdődy Lajos Rudolf gróf (1770–1777), Nádasdy Mihály gróf (1777–1785), Zichy Károly gróf (1782–1785), Esterházy (II.) Ferenc gróf (1785–1789), Révay Péter gróf (1790–1795), Pálffy József gróf (1792–1808), Koháry Ferenc (1798–1801), Püchler József báró (1800–1823), Cziráky Antal gróf (1808–1817), Esterházy József gróf (1808–1827).

állásnak.[48] Az 1770-es évek végétől azonban e téren változásnak vagyunk tanúi. Ekkortól már az arisztokraták sem kerülhettek rögtön a Kancellária tanácsába, előbb nekik is tapasztalatot kellett szerezniük alacsonyabb beosztásban vagy más kormányszék tanácsában. A tapasztalatszerzés helye legtöbbjük esetében a Helytartótanács volt, de közülük többen, még a legelőkelőbb családok ifjú tagjai is (például Esterházy Ferenc vagy Pálffy József gróf) még helytartótanácsosi kinevezésük előtt alacsonyabb beosztásban, kancelláriai fogalmazóként vagy titkárként kezdték munkájukat.[49] Ez a változás annak a jele, hogy ekkorra a hivatali szervezet működése és működtetése már nagyobb tapasztalatot kívánt, és ezt a gyakorlatot már nem pótolta a társadalmi állás, ami teret nyitott a tehetségesebb, vagy lojálisabb köznemes hivatalnokok számára.

Végül pedig a köznemesek sorából került ki a Kancelláriába kinevezett tanácsosok zöme, összesen 65 fő. Arányuk a tanács létszámának növekedésével folyamatosan nőtt. Közülük mindösszesen 12 főt neveztek ki közvetlenül a Kancellária titkárainak sorából, akik közül nyolcan szolgáltak korábban ennél alacsonyabb beosztásban is.[50] Összesen tehát a köznemes tanácsosok közel ötöde volt kebelbéli hivatalnok. A többiek (53 fő) a Kancellárián kívülről, más szervektől érkeztek, vagy néhány esetben érkeztek vissza.[51] A közvetlenül megelőző szolgálati helyük szerint közöttük 12 helytartótanácsost és öt magyar kamarai tanácsost találunk. Legtöbbjük, összesen 20 személy, a Királyi Kúriáról érkezett, közöttük négy köznemesi ülnök a Hétszemélyes Tábláról, három királyi táblai ülnök, nyolc

[48] Kökényesi 2021: 487.

[49] Kancelláriai tanácsossá kinevezése előtt Zichy Károly korábban az Udvari Kamarában szolgált, Esterházy Ferenc kancelláriai fogalmazó majd helytartótanácsos, Révay Péter helytartótanácsos, majd *septemvir*, Pálffy József kancelláriai fogalmazó, titkár majd helytartótanácsos, Koháry Ferenc kancelláriai titkár és helytartótanácsos, Püchler József kancelláriai fogalmazó és titkár, Cziráky Antal helytartótanácsi fogalmazó, titkár és tanácsos, Esterházy József helytartótanácsos volt.

[50] Koller Ferenc, Battha László, Skultéty Ferdinánd, Pászthory Sándor, Redl Ferenc és Somlyai János rögtön titkárként kezdték kancelláriai szolgálatukat A többiek közülük egyedül az idősebb Végh Péter emelkedett fel az írnokok sorából. Az 1783 előtt szolgálók közül Koller József, Hunyady László és Koncsek Bernát kiadóként, Szlávy Pál és az 1783 után kinevezettek közül a polgári származású Névery Elek fogalmazóként kezdtek.

[51] Négy esetben (Péterffy János Ferenc, Izdenczy József, Bedekovich Ferenc és Brunszvik József esetében) előfordult ugyanis, hogy egy alacsonyabb beosztású kancelláriai hivatalnokot előbb máshol kinevezték magasabb tisztségbe, majd onnan helyezték vissza tanácsosnak a Kancelláriára.

ítélőmester, egy alországbíró, három királyi jogügyigazgató, valamint – és ez kiemelendő – egy személynök, Száraz György. A Báni Tábláról szintén érkezett egy ítélőmester. A birodalmi szervektől vagy az örökös tartományok hivatalaiból érkeztek összesen tízen, soraikban felsőbüki Nagy Józseffel. A magyar királyi vagy a birodalmi hivatal szervezeten kívülről mindösszesen öten érkeztek, négyen a megyei közéletből, míg az ötödik katona volt. [52]

Ha azt is számba vesszük, hogy kinevezésüket megelőzően (nemcsak közvetlenül, hanem bármikor előtte) melyik központi szervnél szolgáltak a Kancellária tanácsosai, akkor azt találjuk, hogy a Helytartótanácsban még egy, a Magyar Kamarában még kettő, Királyi Táblán még kilenc és az Udvari Kamarában még négy személy szolgált valamikor korábban pályafutásuk során,[53] vagyis e tanácsosok mögött már változatos pályafutás állt, és jelentős tapasztalatokkal rendelkeztek az állam működésével kapcsolatban.

Ha a hivatalviselő köznemesség felemelkedését és annak lehetséges útjait kívánjuk vizsgálni, akkor a kancelláriai tanácsosok között a csoportokat érdemes úgy kialakítanunk, és ezek egyikében felsőbüki Nagy Józsefet elhelyeznünk, hogy figyelembe vegyük a teljes megelőző hivatali pályafutásuk mellett még azt is, hogy hányadik hivatalviselő nemzedékbe tartoztak. Az említett szempontok alapján a tanácsosok között a következő csoportokat különböztethetjük meg:

a) első generációs királyi hivatalviselők, akik korábban vármegyei tisztséget viseltek (22 fő),
b) legalább második generációs királyi hivatalviselők, akik korábban vármegyei tisztséget viseltek (6 fő),
c) első generációs bürokrata hivatalnok nemesek megyei hivatalviselés nélkül (21 fő),
d) legalább második generációs bürokrata hivatalnok nemesek megyei hivatalviselés nélkül (16 fő).

[52] A tanácsosok kinevezésük előtti tisztségére lásd 2. mellékletet.

[53] Helytartótanácsi titkár volt még korábban Brunszvik Antal. A Magyar Kamara tanácsosa volt Cothmann Antal és Neuhold János. A Királyi Táblán ítélőmester volt Ürményi József és felsőbüki Nagy József, jogügyigazgató, előtte ítélőmester nyéki Németh János és Majláth György, ülnök és jogügyigazgató volt Lányi József. A Hétszemélyes Tábláról a Kancelláriára áthelyezett négy ülnök közül korábban Semsey András ítélőmesterként, ócsai Balogh Péter, Almásy Ignác ülnökként, Fáy Barnabás ülnökként és alországbíróként a Királyi Tábla tagjai voltak. Az Udvari Kamaránál szolgált korábban titkárként majd tanácsosként Száraz György, titkárként Niczky Kristóf, ifjabb Végh Péter és Redl Ferenc.

A csoportok kialakítása során azokat tekintettem királyi hivatalviselőnek, akik bármilyen királyi kormányszéknél vagy királyi bíróságnál állást töltöttek be. Közülük másodgenerációs tisztviselőknek azokat tekintettem, akiknek az apja, nagyapja viselt már bármilyen rangú hivatalt az említett királyi szervek egyikénél. A vármegyei tisztviselők közé számítottam azokat is, akiket országgyűlési követté választottak. A bürokrata hivatalviselők fogalma alatt pedig azokat értem, akik pályafutásuk alatt vármegyei tisztséget egyáltalán nem viseltek, hanem kizárólag csak a királyi, és ezt megelőzően legfeljebb az egyházi vagy a magánadminisztrációban működtek, és hivatali munkát végeztek.

Az első csoportba, a vármegyéből induló, a király szolgálatát tekintve első generációs tanácsosok közé 22 személy tartozik.[54] A vármegyei közéletből országos szintre feljebb lépve, közvetlenül a Kancelláriába csak Somssich Antal, Hadrovics Antal és Pogány Lajos útja vezetett. Palásthy Ferenc, Török József, Szécsen Sándor és Lovász Zsigmond előbb a Helytartótanács köznemesi tanácsosa, Ghillányi György és Gyürky István a Magyar Kamara tanácsosa, ócsai Balogh Péter a Hétszemélyes Tábla ülnöke, a többiek pedig a Királyi Tábla bírái voltak, és csak ezután nevezték ki őket a Kancelláriába tanácsosnak.[55]

A csoport tagjai közül 11 főt neveztek ki 1783-ig a Kancelláriára. A még a 17. században elhunyt Ghillányi Györgyöt leszámítva pályafutásukban közös, hogy mindnyájan részt vettek vármegyei következtében legalább egy országgyűlésen.[56] Vármegyei tisztségüket tekintve már nem ilyen egységes a kép. Ghillányi Györgyöt,[57] Sigray Józsefet,[58] Szluha Ferencet,[59] Palásthy Ferencet,[60] Török Józsefet,[61]

[54] Ghillányi György báró (1690–1697), Sigray József (1717–1731), Szluha Ferenc báró (1723–1729), Palásthy Ferenc (1731–1748), Száraz György (1731–1732), Mattyasovszky Imre (1731–1736), Reviczky János (1736–1739), Somssich Antal (1748–1758), Szvetics Jakab (1750–1765), Török József (1758–1769), Farkas Gáspár (1762–1769), Szentiványi Ferenc (1783–1785), Szécsen Sándor (1785) Hadrovics Antal (1785–1794), Lovász Zsigmond (1788–1798), Semsey András (1789–1792), Pogány Lajos (1792–1793), ócsai Balogh Péter (1794–1795), Gyürky István (1795–1806), Somogyi János (1795–1801), Aczél István (1806–1808), Petkovich Lajos (1807–1822).

[55] Lásd: 2. melléklet és a hozzá tartozó jegyzetek.

[56] A 18. századi országgyűlési naplókban szereplőkre lásd: Diaeta Adatbázis

[57] Nagy 1857–1868: IV. 403.

[58] Vas és Zala vármegyéknek is volt alispánja. MNL OL A 57 34. kötet 558–559.

[59] Sebők: 2022: 636.

[60] MNL OL A 57 40. kötet 175–177.

[61] Nagy 1857–1868: XI. 301.

Farkas Gáspárt[62] és Somssich Antalt[63] alispánnak is megválasztották. Mattyasovszky Imre táblabíró,[64] Reviczky János[65] és Szvetics Jakab[66] főjegyző volt. Egyedül Száraz György esetében nincs adatunk vármegyei hivatalviselésről, csak követségről, de megyei kötődése neki is volt, hiszen Békés megye megbízott bécsi ágenseként működött.[67] Az 1783 után kinevezett további tizenegy személy között kilenc alispánt, egy főjegyzőt és egy aljegyzőt találunk, és ötüket választották országgyűlési követté.[68]

A vármegyéből induló második generációs hivatalnokok kis létszámú csoportjába mindössze hatan tartoznak: Patachich Boldizsár, Fekete György, Festetics Pál, Nedeczky András, Bedekovich Ferenc és Fáy Barnabás. Nedeczky és Fáy kivételével az előző csoport többségéhez hasonlóan voltak országgyűlésen követek, Patachich Boldizsár Horvátországé, a többiek megyéjüké. Patachich,[69] Festetics[70] és Nedeczky[71] alispánként szolgálta megyéjét, míg Fekete táblabíróként, Bedekovich Ferenc Varasd megyei,[72] Fáy Barnabás pedig korábban borsodi főjegyző volt.[73] Viszonylag alacsony számuk jelzi, hogy a második hivatalnoki generáció tagjainak már kevésbé volt szüksége megyei szerepvállalásra ahhoz, hogy később a Kancelláriánál állást nyerjenek.[74] Patachich Boldizsár a megyei közéletből közvetlenül

[62] Sebők 2022: 595.
[63] Szijártó 2021: 69.
[64] Sebők 2022: 614.
[65] Nagy 1857–1868: IX. 738.
[66] Sebők 2022: 638.
[67] Héjja 2009: 459.
[68] Somogyi János Vas vármegyei alispán és Veszprém vármegyei követ, Szentiványi Ferenc nógrádi alispán, Balogh Péter és Gyürky István nógrádi alispán és követ, Lovász Zsigmond aradi főjegyző, szolgabíró majd temesi alispán, Semsey András torontáli alispán, Hadrovics Antal varasdi alispán, Petkovics Lajos varasdi alispán és követ, Pogány Lajos máramarosi alispán és követ, Aczél István temesi főjegyző, Szécsen Sándor pedig zágrábi aljegyző volt, mielőtt királyi szolgálatba lépett volna. (Somogyi, Szentiványi, Semsey és Aczél pályafutására: Sebők 2017: 46–58.; Gyürkyre: Nagy 1857–1868: IV. 503.; Lovászra: MNL OL A 57 60. kötet 823–825.; Hadrovicsra: [Lehoczky] 1796: 193.; Petkovichra: *Magyar Kurir* 1796.11.22.: 671–672. és [Lehoczky] 1796: 216.; Pogányra: Nagy Iván 1857–1868: IX. 369–370; Szécsenre: MNL OL A 57 63. kötet 149.) Országgyűlési szereplésükre lásd: Diaeta Adatbázis
[69] Pályafutása összefoglalóan: MNL OL A 57 27. kötet 426–434.
[70] Pályafutása összefoglalóan: Nagy 2020: 434–435.
[71] Pályafutása összefoglalóan: Sebők 2022: 617.
[72] Pályafutása összefoglalóan: MNL OL A 57 64. kötet 789.
[73] Pályafutása összefoglalóan: Sebők 2022: 595–596.
[74] Mindannyiuk apja vagy nagyapja töltött be királyi szervnél állást. Patachich Boldizsár nagyapja, István személynök volt. (Fallenbüchl 1988: 107.) Fekete

került a Kancelláriára. Fekete György kancelláriai kinevezése előtt az Udvari Kamara tanácsosa, Festetics Pál pedig a bécsi Pénzverési és Bányászati Igazgatóság (*Bergwerksdirectionskolleg*) tanácsosa volt. Nedeczky András előbb a Királyi Táblán személynöki ítélőmester, Fáy Barnabás pedig a királyi tábla (érseki) ülnöke, majd alországbíró, végül *septemvir* volt. Bedekovich Ferenc helytartótanácsos volt, de azt megelőzően fogalmazóként és titkárként szolgált már a Kancellárián.

A harmadik csoportba, az első generációs, tanácsossá kinevezett bürokraták közé összesen 21 személy sorolható.[75] Közülük nyolc személyt neveztek ki a kebelbéli titkárok közül: Hunyady Lászlót, idősebb Végh Pétert, Koncsek Bernátot, Skultéty Ferdinándot, Somlyai Jánost és Névery Eleket.[76] Megjegyzendő, hogy a csoport tagjai közül, ha nem is közvetlenül kinevezése előtt, de pályája korábbi időszakában még Izdenczy József is szolgált itt titkárként, aki az Erdélyi Kancelláriát is megjárva, a Galíciai-Lodoméria Kancelláriáról érkezett vissza.[77] A Helytartótanácstól érkezett Adelffy János (korábban Kancellária melletti ágens)[78], Győry Ferenc, Cothmann

György azonos nevű apja a Helytartótanács köznemesi tanácsosaként szolgált. (Ember 1940: 202.) Nedeczky András apja, Ferenc a királyi tábla ülnöke volt. (Sebők 2022: 617.) Festetics Pál apja, Festetics Kristóf előbb helytartótanácsos, majd a Hétszemélyes Tábla ülnöke volt. (Nagy 2020: 434.) Bedekovich Ferenc apja, Miklós a báni táblán volt ülnök. (MNL OL A 57 48. kötet 291–292.) Fáy Barnabásnak pedig Gábor nevű nagyapja előbb a Tiszántúli Kerületi Tábla elnöke volt, később pedig ő is helytartótanácsos lett. (Nagy 1857-1868: IV. 131., Ember 1940: 202.)

75 Mednyánszky Pál báró (1693–1708), Péterffy János Ferenc (1709–1731), Hunyady László (1718–1723), Adelffy János (1733–1750), idősebb Végh Péter (1747–1751), Koncsek Bernát (1759–1762), Brunszvik Antal (1762–1775), Cothmann Antal báró (1766–1768), Győry Ferenc (1768–1783), Kelcz József (1774–1783), Izdenczy József (1776–1785), Skultéty Ferdinánd (1777–1790), Neuhold János (1782–1791), Bachó János (1783–1785), Mikos Mihály (1785–1808), Wlassics Mihály (1787–1799), Boros Lajos (1791–1820), Lányi József (1792–1818), Somlyai János (1799–1803), nyéki Németh János (1801–1806), Névery Elek (1808–1828).

76 Lásd: 2. melléklet és a hozzá tartozó jegyzetek

77 Izdenczy József jogi tanulmányai után Barkóczy Ferenc egri püspök titkára volt. Ezután Bécsbe került, mint Károly főherceg magyartanára. 1761 február 13-án nevezte ki a királynő a Kancelláriára fogalmazónak. 1763 és 1769 között már tanácsjegyző, 1769 és 1771 között titkár volt. 1771-ben tanácsossá nevezték ki az Erdélyi Kancelláriára. 1771 és 1776 között valamikor a Galíciai-Lodoméria Udvari Kancelláriának is tanácsosa volt. 1776-ban tért vissza tanácsosként a magyar Kancelláriába. 1785-ben kinevezték első magyarként az Államtanácsba. (MNL OL A 57 63. kötet 136–137., MNL OL 78. 1. kötet 124., MNL OL A 79. 1. kötet 26. és a kötet elejébe behelyezett külön lapon fol. 1r.)

78 MNL OL A 79. 1. kötet 1.

Antal báró, Bachó János, Boros Lajos és Lányi József tanácsosok, a Magyar Kamarából pedig Mednyánszky Pál báró és Péterffy János Ferenc tanácsosok. Kelcz József és Brunszvik Antal a Királyi Tábla ítélőmesterei voltak. Három hivatalnok érkezett a birodalmi szervektől, Neuhold János az Udvari Kamara tanácsosa, Wlassics Mihály a galíciai gubernium tanácsosa, Mikos Mihály pedig az Udvari Haditanács kancelláriájának a titkára volt.[79]

A negyedik csoportba, a második és többedik generációs, vármegyei háttér nélküli bürokrata tisztviselők csoportjába tizenhat személy tartozik.[80] Kinevezése előtt kebelbéli kancelláriai titkár volt Battha László, Koller József és ennek fia, Koller Ferenc, Redl Ferenc és Szlávy Pál.[81] A Kúriáról érkezett Niczky Kristóf, ifjabb Végh Péter, Almásy Ignác és Brunszvik József, aki utóbbi korábban szolgált már alacsonyabb beosztásban a Kancellárián. Az Udvari Kamarából érkezett Ürményi József, felsőbüki Nagy József és Majláth György, de ők is szolgáltak korábban a Királyi Táblán. Nedeczky Károlyt és Pászthory Sándort a Helytartótanácstól, Kempelen Farkast a Magyar Kamarából helyezték át. Utóbbi fivére, Kempelen János bár második generációs hivatalnok volt, mégsem illeszkedik pontosan ebbe a csoportba, mert kinevezése előtt katonatisztként szolgált.[82] Mindegyikük apja töltött már be királyi hivatalt, akiknek a hátterét megvizsgálva, azt tapasztaljuk, hogy közöttük is túlnyomó többségében, háromnegyed részben voltak a bürokrata hivatalnokok.[83]

79 Lásd: 2. melléklet és a hozzá tartozó jegyzetek.

80 Koller József (1722–1745), Nedeczky Károly (1739–1759), Koller Ferenc (1748–1762), Niczky Kristóf (1762–1765), Kempelen János (1765–1792), ifjabb Végh Péter (1765–1780), Battha László (1769–1776), Ürményi József (1773–1785), felsőbüki Nagy József (1780–1795), Brunszvik József (1784–1785), Redl Ferenc (1785–1792), Pászthory Sándor (1785–1791), Kempelen Farkas (1786–1798), Almásy Ignác (1798–1806), Majláth György (1806–1808), Szlávy Pál (1807–1808/1811).

81 Szlávy Pált formálisan nem sorolhatnánk ebbe a csoportba, mivel pályafutása legelején, még 28. életéve előtt Csongrád megyei főjegyző volt. 1755-ben született és 1782-ben nevezték ki fogalmazónak a Kancelláriára. A tanácsosi kinevezést már kipróbált kebelbéli hivatalnokként negyedszázaddal később, 1807-ben (esetleg 1806-ban) nyerte el. Tanácsosi kinevezésében így nem játszhatott szerepet megyei hivatalviselése. Vay 1806: 335–336., továbbá Nagy 1857–1868: X. 761–763.

82 Lásd: 2. melléklet és a hozzá tartozó jegyzetek.

83 Almásy Ignác apja, Almásy Pál a Hétszemélyes Tábla ülnöke, később kerületi biztos lett. (Sebők 2012: 39.) Koller József apja, Koller János Kristóf 1685 és 1692 között a Magyar Kamaránál helyezkedett el számvevőségi írnokként, majd a budai kamarai adminisztrációnál szolgált. (Fallenbüchl 1968: 263., illetve Fallenbüchl 1989: 57.) A Kempelen fivérek apja, Kempelen Engelbert, az Udvari

A négy csoportba tartozó összesen 65 köznemes tanácsos nagyobb, de nem túlnyomó arányban volt inkább bürokrata hátterű: 37 fő a 28 vármegyei hátterűvel szemben. A generációk között már jóval nagyobb az eltérés: az első generációs hivatalnokok majdnem kétszer annyian voltak, mint a későbbi generációkba tartozók (43 fő a 22 fővel szemben). A két szempontot együtt vizsgálva pedig azt állapíthatjuk meg, hogy amíg az első generációs hivatalnokok között azonos arányban voltak vármegyei és bürokrata hátterűek (22 fő a 21 fővel szemben), addig a kisebb számú nem első generációs királyi hivatalnok majdnem háromnegyede bürokratának mondható (22 főből 16 fő) Tehát kialakult egy többgenerációs köznemesi hivatalviselő réteg, de ennek a Kancellária tanácsáig felkapaszkodó elitje nem volt zárt, kasztosodott csoport.

A vizsgált karrierekből világosan megállapítható, hogy a kancelláriai tanácsosi állás magasabb presztízsű volt a Magyar Kamara és a Helytartótanács köznemesi tanácsosi beosztásánál, valamint a személynöki méltóság kivételével a Királyi Tábla valamennyi (érseki és királyi köznemesi ülnöki, ítélőmesteri, alországbírói, alnádori és jogügyigazgatói) állásánál. Összesen 32-en léptek elő kancelláriai tanácsossá ezekből a pozíciókból közvetlenül, és rajtuk kívül még heten töltötték be korábban ezeket az állásokat, míg ellentétes irányú pályát nem találunk. A legfontosabb utánpótlásbázis közvetlenül vagy közvetve a Királyi Tábla volt, ezt követte a Helytartótanács.

Kamara tanácsosa volt. (Nagy 1857–1868: VI. 184.) Majláth György apja, a családot felemelő Majláth József előbb királyi táblai ülnök, majd *septemvir*, végül kerületi biztos volt. (Sebők 2022: 611–612. és Szántay 2014: 1171–1172.) Nedeczky Károly atyja, Nedeczky Imre 1730-ban személynöki ítélőmester volt. (Sebők 2022: 617.) Redl tanácsos apja, Redl Ferenc József 1756 és 1763 között a Magyar Kamara tanácsosa, később bácsi kamarai adminisztrátor volt. (Fallenbüchl 1970: 297.) Az idősebb Szlávy Pál ítélőmesterként, majd jogügyigazgatóként szolgált. (Sebők 2022: 636.) Ürményi József apja, Ürményi István járulnokként került a Kancelláriára 1718-ban. Negyvenöt évvel később mint alregisztrátor ment innen teljes fizetéssel és királyi tanácsosi címmel nyugdíjba. (MNL OL A 79. 1. kötet 61.) Ifjabb Végh Péter, Koller Ferenc és Brunszvik József pedig olyan családból származtak, ahol már az első generációs hivatalnokok közé sorolható apa (idősebb Végh Péter, Koller József és Brunszvik Antal) is kancelláriai tanácsosként szolgált. Vármegyei hátterű, de később királyi hivatalt viselő apát felsőbüki Nagy Pálon kívül még hármat találunk. Battha László apja, Battha Pál Nógrád vármegye alispánja, majd a Királyi Tábla ülnöke volt. (Sebők 2022: 587.) Niczky Kristóf apja, Niczky György pedig vármegyei pályafutása során volt somogyi főjegyző, zalai alispán, később a Királyi Kúrián épített karriert mint ítélőmester, majd királyi jogügyigazgató, végül *septemvir* lett. (Sebők 2022: 618.) Pászthory Sándor apja, Pászthory László soproni alispán, később királyi táblai ülnök, végül *septemvir* volt. (Sebők 2022: 623.)

A Kancellária tanácsába kevés kivétellel tehát csak olyan hivatalnokokat neveztek ki, legyen szó akár köznemesekről, főnemesekről vagy egyháziakról, akik más kormányzati szerveknél már kellő tapasztalatot szereztek, esetleg titkárként már jól ismerték a Kancellária működését. Utóbbiak azonban a kinevezett köznemesi származású tanácsosoknak csak alig több mint egyötödét alkották, tehát a kívülről érkezők voltak túlsúlyban. Ez nyilván szükségszerű is volt, mert a kancelláriai titkárok nagyarányú előléptetésével sem lehetett volna a tanácsot feltölteni.

A vármegyei közélet és hivatalviselés szintjéről huszonnyolcan indultak, de közülük csak négyen nyertek közvetlenül kinevezést a Kancelláriára. A többieknek előbb más tisztségekben, elsősorban a Királyi Táblán kellett bizonyítaniuk. A vármegyéből indulók tehát már a Kancelláriába érkezésük előtt beolvadtak a királyi szervek hivatalnok nemességének soraiba. Ez más kormányzati szervek esetében nem így volt, és ezt néhány számszerű adattal is alátámaszthatjuk.

Az 1708 és 1792 közötti országgyűléseken résztvevő összesen 616 vármegyei követ közül 37 személyt neveztek ki közvetlenül a Királyi Kúria valamelyik táblájára ülnökké vagy ítélőmesterré, és 22 személyt a Helytartótanács tanácsosává.[84] Ezzel szemben a Kancelláriára közvetlenül ugyanebben az időszakban (1708–1792) csak egyetlen volt országgyűlési követet neveztek ki, Somssich Antalt. A neves archontológus, Fallenbüchl Zoltán számításai szerint Mária Terézia uralkodása idején szolgálatot teljesítő 25 helytartótanácsos közül 11 érkezett közvetlenül vármegyei hivatalból.[85] Papp Gábor ennek a számításnak időhatárait kiterjesztette a teljes 1724 és 1783 közötti időszakra, és kimutatta, hogy a Helytartótanács összesen 45 köznemesi tanácsosából 15 érkezett a vármegyéből, 11 fő egyéb helyről kívülről, 12 fő titkárként kezdte ott szolgálatát, és hét tanácsos emelkedett fel szubaltern beosztásból.[86] Sebők Richárd a Királyi Tábla tagjaival kapcsolatban végzett számításai során megállapította, hogy az 1724 és 1785 között kinevezett 23 királyi táblai ülnök közül tizenkettő volt megyei alispán, illetve egyikük főjegyző közvetlenül kinevezése előtt. A szintén 23 ítélőmester közül pedig hárman alispánok és öten fő- vagy aljegyzők voltak, mielőtt kinevezték őket.[87]

[84] Vámos 2014: 277.
[85] Fallenbüchl 1989: 68.
[86] Papp 2006.
[87] Sebők 2016: 959. és 963–965.

Tehát, amíg a Királyi Tábla és a Helytartótanács nagy számban vett fel vármegyei hivatalviselőket soraiba, illetve utóbbi szubaltern alkalmazottjaival is nagyobb mértékben pótolta a tanácsosokat, addig a Kancellária második ütemben tőlük szívta el vezető hivatalnokaikat. A Kancellária tanácsa tehát a kormányszékek hierarchiájának a csúcsán állt, már eleve az ide való kinevezés a sikeres pályafutás jele, az itt szolgáló tanácsosokat a magyar hivatalnoknemesség elitjének kell tekintenünk.

A legsikeresebb tanácsosok későbbi pályafutása

A Kancelláriára kerülő köznemes tanácsosok a legnagyobb tapasztalttal rendelkező hivatalnokok közé tartoztak, így nem meglepő, hogy később más, magasabb tisztségek betöltőit is közülük választották ki nagyobb számban. Ebben bizonyára az is közrejátszott, hogy a kinevezésekre sok esetben magának a Kancelláriának kellett javaslatot tennie. A 65 köznemesi tanácsos közül a jelenleg rendelkezésre álló adataink szerint 33 fő tanácsosként is hunyt el vagy vonult vissza végleg, míg 32 főnek tovább folytatódott a pályafutása.[88] A vármegyei hátterű és a kizárólag bürokrata hátterű tanácsosok közel azonos mértékben, fele-fele arányban folytatták máshol karrierjüket. A hivatalnoki generációk összehasonlításakor viszont szignifikáns különbséget látunk a későbbi generációk javára. Míg a 43 első generációs tanácsos közül 16, addig a 22 későbbi generációs tanácsos közül 16 fő lépett tovább.

4.1 táblázat
A Kancelláriáról továbblépők száma a köznemes tanácsosok csoportjaiban

Hivatalnoki generáció	„Vármegyei" háttér	„Bürokrata" háttér
első	10 fő a 22 főből	6 fő a 21 főből
későbbi	4 fő a 6 főből	12 fő a 16 főből

[88] Betűrendben: Almásy Ignác, Aczél István, Bachó János, ócsai Balogh Péter, Bedekovich Ferenc, Brunszvik Antal, Brunszvik József, Fáy Barnabás, Fekete György, Festetics Pál, Győry Ferenc, Gyürky István, Hunyady László, Izdenczy József, Kempelen János, Koller Ferenc, Lovász Zsigmond, Majláth György, felsőbüki Nagy József, nyéki Németh János, Niczky Kristóf, Pászthory Sándor, Redl Ferenc, Semsey András, Sigray József, Somogyi János, Szécsen Sándor, Szentiványi Ferenc, Szvetics Jakab, Török József, Ürményi József és ifjabb Végh Péter.

A 32 említett tanácsos kancelláriai szolgálatát közvetlenül követően a következő állásba került:

Magyar központi szervekhez:	**17 fő**
Királyi Kúria	
személynök (Királyi Tábla)	8 fő
Hétszemélyes Tábla köznemesi ülnök	1 fő
Hétszemélyes Tábla főnemesi ülnök	3 fő
Hétszemélyes Tábla első tanácsos	1 fő
Helytartótanács	
második alelnök	1 fő
első tanácsos	1 fő
főúri tanácsos	1 fő
Magyar Kamara	
szepesi kamarai igazgató	1 fő
Magyar területi irányításhoz:	**5 fő**
kerületi biztos	3 fő
fiumei kormányzó	1 fő
főispán, főispáni adminisztrátor	1 fő
Más birodalmi szervhez:	**10 fő**
Udvari Kamara	
alelnök	1 fő
tanácsos	4 fő
államtanácsos, konferenciatanácsos	3 fő
Galíciai Törvényszék (elnök)	1 fő
élelmezési főhadbiztos	1 fő

A Kancellária tanácsából közvetlenül személynökké nevezték ki Hunyady Lászlót (1723), Fekete Györgyöt (1748–1762), Koller Ferencet (1762–1765), Szvetics Jakabot (1765–1780), ifjabb Végh Pétert (1780–1789), felsőbüki Nagy Józsefet (1795–1801), Aczél Istvánt (1808) és Majláth Györgyöt (1808–1821). Ürményi József (1789–1795) és Semsey András (1802–1808) pedig pályafutásuk egy későbbi szakaszában töltötték be ezt a tisztséget. Vagyis a vizsgálatunkba bevont személyek közül összesen tízen nyerték el a Királyi Tábla elnöki állását, és 1748-tól egészen 1821-ig mindig közülük nevezték

ki a személynököt.[89] Majláth György 1821-ben bekövetkezett halála után még hat személynököt neveztek ki 1848-ig, közülük négyen, sorrendben ifjabb Majláth György, Mérey Sándor, Szerencsy István és végül Zarka János szintén kancelláriai tanácsosok voltak kinevezésük előtt.[90] Tehát a személynökök kiválasztásakor kiemelt szerepe volt a kancelláriai tapasztalnak, és csak olyan személy emelkedhetett a Királyi Tábla elnöki pozíciójába, akit a kormányzati döntéshozók Bécsben már személyesen megismertek.

A legfelső bírói fórumra, a Hétszemélyes Táblára a köznemesi származású kancelláriai tanácsosok közül öten távoztak. Főúri ülnök lett Niczky Kristóf (1765),[91] ócsai Balogh Péter (1795)[92] és Gyürky István (1806)[93], pedig közülük csak Niczky rendelkezett főúri címmel. Brunszvik József a *Novus Ordo* idején a került a legfelsőbb bírói fórumra mint egyedüli első tanácsos, de később, már a grófi rang birtokában ő is főúri tanácsos lett.[94] Egyedül csak nyéki Németh Jánost nevezték ki köznemesi ülnökké a korábbi kancelláriai tanácsosok közül, így az ő esetében nem beszélhetünk előrelépésről. Ugyanis a köznemesi ülnöki pozícióból négy tanácsos is érkezett a Kancelláriára (az imént említett ócsai Balogh Péteren kívül Semsey András, Almásy Ignác és Fáy Barnabás), tehát inkább a kancelláriai tanácsosság jelentette a magasabb rangot. Összehasonlítva a Királyi Tábla és a Kancellária személyi összefonódásának mértékével, a Hétszemélyes Tábla és a Kancellária közötti személyi áramlás a vizsgált korszakban kevésbé volt jelentős, és Niczky esetét leszámítva egészen a 18. század végéig nem volt átjárás az ülnöki pozíció és a kancelláriai tanácsosi állás között.

A köznemes kancelláriai tanácsosok közül későbbi pályafutásuk betetőzéseként hatan, Fekete György (1773–1783), Niczky Kristóf (1786–1787), Végh Péter (1795–1802), Szentiványi Ferenc (1802–1806), Ürményi József (1806–1825) és Brunszvik József (1825–1827) került a magyar igazságszolgáltatás és államigazgatás elérhető leg-

[89] MNL OL A 79. 1. kötet 1., 38–39. és 55., továbbá Fallenbüchl 1988: 108. Egyetlen ellentétes irányú pályafutást találunk csak, Száraz Györgyét, akit a személynöki állásából helyeztek át a Kancellária tanácsába.

[90] Sebők 2022: 104–105.

[91] MNL OL A 79. 1. kötet 40.

[92] Ócsai Balogh Péter a kancelláriai tanácsosságáról politikai okokból lemondott, és kérte visszahelyezését a Hétszemélyes Táblára, ahol kancelláriai kinevezése előtt köznemesi ülnök volt. (MNL OL A 79. 1. kötet 8.)

[93] MNL OL A 79. 1. kötet 20.

[94] Sebők 2022: 592–593.

magasabb pozíciójába, az országbírói méltóságba.[95] Fekete, Niczky és Brunszvik ekkor már grófok voltak, de a többiek továbbra is köznemesek maradtak. Az országbírói méltósággal kapcsolatban is tehetünk egy nagyon hasonló megállapítást ahhoz, mint amelyet a személynöki állás esetében megtettünk: az 1773 és 1848 közötti háromnegyed évszázadban, csupán három évet (1783–1786) leszámítva, mindig egy korábbi kancelláriai tanácsost neveztek ki, és közülük csak két személy (gróf Zichy Károly és gróf Cziráky Antal) nem volt köznemesi születésű.[96] Megállapítható, tehát hogy a felsőbb bíróságok vezető tisztségeinek kiemelkedő jelentősége van a tanácsosok további pályafutásában.

A Kancellária tanácsosait később a kormányszékek vezető állásaiban is viszontlátjuk. Alkancellárrá nevezték ki hosszabb időre Fekete Györgyöt (1762–1773) és Almásy Ignácot (1821–1826), rövid átmeneti időre Semsey Andrást (1808) és Somogyi Jánost (1809).[97] Azonban egyiküket sem közvetlenül kancelláriai tanácsosi pozíciójából léptették elő, hanem mindnyájan később tértek ide vissza, vagyis köznemesi születésű tanácsosból a Kancellárián vezető nem lehetett. Kancellári méltóságra köznemesi sorból felemelkedő személyt pedig sohasem neveztek ki: ezt az állást fenntartották a született arisztokratáknak.[98]

A Helytartótanács vezetését és átalakítását bízta az uralkodó 1783-ban (a már gróf) Niczky Kristófra mint elnökre, aki ekkor már régen elhagyta a Kancelláriát, és éppen a Magyar Kamara elnöke volt. Segítőtársat viszont a Kancelláriáról kapott, ugyanis támogatására a király Győry Ferencet nevezte ki helytartótanácsi első tanácsosnak, amely pozíciót az ő kedvéért hozták létre. 1785-ben, Győry távozása után, őt váltva érkezett vissza Helytartótanácshoz a Kancellárián csak heteket-hónapokat eltöltő Szécsen Sándor, aki a második alelnöki állást foglalta el, amelyet pedig az ő számára

[95] Fallenbüchl 1988: 73. Nádori méltóságba 1765-ig csak született arisztokraták kerültek, később pedig Habsburg főhercegek.

[96] Az utolsó országbíró, ifjabb Majláth György (1839–1848) már nem szerepel a vizsgálatunkba bevont kancelláriai tanácsosok között, mivel őt már 1808 után nevezték ki a Kancelláriára.

[97] Fallenbüchl 1988: 102–103.

[98] Itt érdemes megjegyezni, hogy az udvari méltóságok sem álltak nyitva a köznemesi születésű tanácsosok előtt. A későbbiekben mindösszesen ketten emelkedtek ilyen méltóságra, Fekete György és Koller Ferenc, mindketten már grófi cím birtokában. Előbbi főudvarmester (1766–1773), utóbbi főpohárnok (1778–1786) volt. (Fallenbüchl 1988: 86. és 92.)

hoztak létre. Három évvel később követte őket Ürményi József mint első alelnök és kincstartó, de Niczkyhez hasonlóan ő sem közvetlenül a Kancelláriából érkezett. Miután ő egy évvel később távozott, Szécsen vette át a helyét.[99] Főúri helytartótanácsosok közé nevezték ki a Kancelláriáról közvetlenül Sigray Józsefet, és pályája során később Festetics Pált, valamint főúri diploma nélkül is közöttük foglalt helyet tárnokmesterként, majd országbíróként hivatalból Végh Péter és Szentiványi Ferenc is.[100] A Magyar Kamara vezetője lett a későbbiekben Fekete György ideiglenesen, továbbá kincstartóként, illetve elnökként Niczky Kristóf, Ürményi József, Szécsen Sándor és Semsey András,[101] alelnöke pedig Festetics Pál.[102] A szepesi kamarai adminisztráció igazgatója lett az éppen nyugalomba vonulni készülő Török József.[103]

A megbízhatónak és alkalmasnak tartott kancelláriai tanácsosokat oda helyezték, ahol éppen szükség volt szolgálatukra a napirenden lévő reformok vagy az uralkodó akaratának végrehajtásában. Így lett II. József uralkodása idején a megyei reformot végrehajtó kerületi biztos (kerületi főispán) a Kancelláriából kikerülve Ürményi József, Szentiványi Ferenc, Bachó János, és valamivel később Győry Ferenc.[104] Pászthory Sándort fiumei kormányzóvá,[105] Lovász Zsigmondot előbb császári-királyi élelmezési főhadbiztossá,[106] majd trieszti kormányzóvá nevezték ki.[107]

Vármegyei főispánná, főispán-helyettessé vagy adminisztrátorrá összesen 28 főt neveztek ki a köznemes kancelláriai tanácsosok közül.[108] Ezeket a tisztségeket túlnyomórészt más tisztségekkel párhuzamosan, több esetben már a kancellária tanácsossággal egy időben

99 Ember 1940: 197.
100 Ember 1940: 200.
101 Fallenbüchl 1988: 111. és Fallenbüchl 1972: 346.
102 Fallenbüchl 1970: 294.
103 Fallenbüchl 1967: 222.
104 Szántay 2014: 1171–1172.
105 MNL OL A 79. 1. kötet 46.
106 MNL OL A 57 60. kötet 823–825.
107 Domanovszky 1929: 2. 421.
108 Almásy Ignác, Bachó János, ócsai Balogh Péter, Bedekovich Ferenc, Brunszvik Antal, Brunszvik József, Fáy Barnabás, Fekete György, Festetics Pál, Győry Ferenc, Gyürky István, Izdenczy József, Kelcz József, Koller, Ferenc, Lányi József, Lovász Zsigmond, Majláth György, felsőbüki Nagy József, Niczky Kristóf, Pogány Lajos, Semsey András, Sigray József, Somogyi János, Szécsen Sándor, Szentiványi Ferenc, Szvetics Jakab, Ürményi József, ifjabb Végh Péter. (Felsőbüki Nagy Józsefre: Magyar Hírmondó 1795.08.07.: 328., Szveticsre: MNL OL A 57 51. kötet 217., a többiekre: Fallenbüchl 1994: 116–123.)

vagy karrierjük leszálló ágában viselték. Egyedül Fáy Barnabás volt az, aki miután a Kancelláriát elhagyta, egyéb tisztséget nem viselt. Őt még tanácsossága idején nevezték ki Szabolcs vármegye főispáni adminisztrátorává 1817-ben, majd 1823-tól párhuzamosan Ung vármegyében is betöltötte ezt az állást. Végül nyugdíjba vonulásakor, 1827-ben kérésére utóbbi vármegye rendes főispánjává nevezte ki az uralkodó.[109]

Későbbi pályafutása során a birodalom nem magyar kormányzati szerveihez került tíz tanácsos. Tartományi vezetői beosztásba került Brunszvik Antal, aki galíciai törvényszéki elnök lett,[110] Ürményi József, akit Kelet-Galícia kormányzójává nevezték ki,[111] valamint a már említett Lovász Zsigmond trieszti kormányzó. Koller Ferenc 1768 és 1777 között egy bécsi székhelyű, de területi illetőségű szerv, az Illír Deputáció utolsó vezetője volt.[112] Az Udvari Kamara tanácsosává nevezték ki 1762-ben Festetics Pált,[113] tíz évvel később Török Józsefet,[114] majd 1791-ben Redl Ferencet, Semsey Andrást és Kempelen Jánost.[115] Almásy Ignác 1811 és 1821 között alelnök volt ugyanitt, így a birodalmi kormányszerveknél a vizsgálatunkba bevont köznemesi tanácsosok közül formálisan ő töltötte be a legmagasabb hivatali pozíciót.[116] A legmagasabbra, már a birodalom tényleges vezetésének szintjére mégis inkább Izdenczy József jutott, akiről közismert, hogy több évtizedig szolgált az Államtanács tagjaként és jelentős politikai befolyással is bírt. Őt követte állam- és konferenciatanácsosként 1801-től Somogyi János, 1806-tól Bedekovich Ferenc,[117] 1808-tól pedig Aczél István.[118]

A 65 vizsgált köznemesi származású kancelláriai tanácsos közül az onnan érkezőkkel és oda távozókkal együtt, összesen 22 fő szolgált a birodalom különböző hivatalaiban pályafutása során. Ha összevetjük az ő névsorukat a személynökké vagy végül országbíróvá kinevezett 14 személy névsorával, akkor láthatjuk, hogy utóbbiak közül tízen szolgáltak valamelyik birodalmi szervnél is, vagyis igen nagy volt a

[109] Fallenbüchl 1994: 97. és 106., továbbá *Magyar Kurir* 1827.08.17.: 106.
[110] Fazekas 2014: 1147.
[111] MNL OL A 79 1. kötet 61.
[112] Ember 1975: 476.
[113] MNL OL A 79 1. kötet 17.
[114] Kökényesi Zsolt 2021: 490.
[115] *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1791: IV. 282.
[116] MNL OL A 57 63. kötet 777.
[117] MNL OL A 79 1. kötet 7. és 53.
[118] *Magyar Kurir* 1808.11.14.: 594. és *Magyar Kurir* 1808.11.18.: 628.

személyi átfedés mértéke. Ez azt is jelenti, hogy a köznemes kancelláriai tanácsosok harmada az összbirodalmi hivatalnoki karnak is tagjává vált. Az udvarhoz fűződő lojalitásukhoz nem férhet kétség. E szervezetekbe a magyarok közül csak a legmegbízhatóbbakat nevezték ki, azokat, akik a magyarokkal szemben sokszor barátságtalan bécsi közegben is azonosulni tudtak a kormány érdekeivel és céljaival.[119]

A fentebb felsoroltak annak a köznemesi hivatali elitnek a kiemelkedő tagjai voltak, amely a 18. század utolsó három évtizedében végül egyenrangú partnere lett az államigazgatásban a 16–17. századi eredetű nagybirtokos arisztokráciának. A Kancellária hivatalnokai a király hivatalnokai voltak, fizetésüket tőle kapták, állásuk és előmenetelük tőle függött. A hivatalviselő nemeseknek a korábbi századokra jellemző familiáris jellegű személyes függése a főméltóságoktól egyre inkább lazult,[120] és helyébe a hivatali hierarchia korszerűbb függelmi viszonyai és szabályai léptek. Az új hivatali rendszer megnyitotta az utat a köznemesi hivatalnokok felemelkedése előtt. Ennek egyik számszerű bizonyítéka, hogy a vizsgált 65 kancelláriai tanácsos közül összesen 21 nyert főúri diplomát.[121] Az új időket jelezte az is, hogy ekkortól kezdve köznemesi születésű – még ha közben bárósított, gróffá tett – személyek kezdték betölteni a legmagasabb állásokat, az országbírói és tárnokmesteri méltóságokat, akik közül többen a Kancellária egykori tanácsosai közül kerültek ki. A 18. század folyamán tehát kialakult a magyar hivatali arisztokrácia, és ennek folyamatnak volt kiemelt helyszíne a Kancellária tanácsa.

[119] Ember 1936: 250–251.

[120] Wellmann 1940–1941: 260–262.

[121] Gróf lett: Fekete György (1758) Niczky Kristóf (1765), Koller Ferenc (1768 k.), Festetics Pál (1772), Török József (1774), Brunszvik Antal (1775), Szvetics Jakab (1780), Győry Ferenc (1785), Brunszvik József (apjától nem örökölte, 1790), Szécsen Sándor (1811) és Almásy Ignác (1815). Báró lett: Ghillányi György (1688), Mednyánszky Pál (1689) Patachich Boldizsár (1706), Péterffy János Ferenc (1723), Sigray József (1724), Szluha Ferenc (1726), Száraz György (1731), Cothmann Antal (1765), Izdenczy József (1811) és Bedekovich Ferenc (1822). (Szécsenre vonatkozóan lásd: MNL OL A 57 63. kötet 147-155., Almásyra: MNL OL A 57 63. kötet 775–781., Ghillányira: MNL OL A 57 19. kötet 276–279., Mednyánszkyra: MNL OL A 131 1m 734., Patachichra: MNL OL A 57 27. kötet 426–434., Péterffyre: MNL OL A 78 1. kötet 37., Izdenczyre: MNL OL A 57 63. kötet 135–141., Bedekovichra: MNL OL A 57 64. kötet 789–794., a többiekre: Szemethy 2014: 314–316.)

Felsőbüki Nagy József és rokonsága a hivatali nemességen belül

A felsőbüki Nagy család tagjai Nagy József működése idején már nemzedékek óta viseltek hivatalt Sopron vármegyében. Dédapja és nagyapja, Nagy György és Pál főszolgabírák, nagyapjának testvérei, Mihály és István, valamint apja és Sándor nevű testvére a vármegye alispánjai voltak. Rokonai tehát számos megyei tisztséget betöltöttek, de közöttük is találunk olyan személyt, aki királyi hivatalt is betöltött. Nagyapjának testvére, Nagy István, és apja, Nagy Pál alispáni hivatalukat letéve a Királyi Táblán nyertek állást. Az előbbi ítélőmester (1693–1720), utóbbi ítélőmester, majd *septemvir* lett. Józsefhez hasonlóan nagybátyja, István az Udvari Kamara tanácsosa volt (1745–1766).[122]

Felsőbüki Nagy József pályafutása kivételesnek bizonyult családjában. Ugyanis a felsőbüki Nagy család tagjai jellemzően vármegyei tisztségeket viseltek, intézményi és társadalmi hátországuk, tanulóiskolájuk a nemesi vármegye volt, még azoknak is, akik később királyi hivatalra emelkedtek. Felsőbüki Nagy József viszont csak a központi (királyi, császári) szerveknél szolgált: a Királyi Kúrián, az Udvari Kamarában és a Kancellárián. A bürokrata királyi hivatalnokok közé tartozott, ellentétben atyai rokonai többségével. Nem a gyökeret eresztett vármegyei jómódú (*bene possessionatus*) nemesek hagyományos pályáját futotta be. Már lakhelye, tehát mindennapi közege is jelentősen különbözött az övékétől, hiszen udvari kamarai, majd kancelláriai hivatala két évtizedig a császárvároshoz kötötte, később személynökként Pestre tette át székhelyét. Személyes pályafutása sokkal inkább illeszkedik felesége, Végh Anna közeli családtagjaihoz, mint a felsőbüki Nagyokéhoz. A Véghek a házasság megkötésekor már hét évtizede szolgálták hivatalnokként az uralkodót anélkül, hogy megyei kötődésük lett volna.

A későbbiekben a verebi előnevet használó Végh család felemelkedésének megalapozója idősebb Végh (I.) Péter volt, akinek hivatali pályafutása a ranglétra aljáról indult.[123] Ő jelentős kapcsolati tőkére

[122] Kökényesi 2021: 488.

[123] Egyes adatok szerint 1671-ben született, de ez esetben negyvenéves kora után állt volna alacsony rangú járulnokként a Kancellária szolgálatába, ami nem valószínű. (Károly 1904: 529.) 1712 elején fizetés nélküli járulnokként állt munkába, majd miután két haláleset következtében megüresedett egy jegyzőiírnoki állás, 1713-ban előléptették. 1718-tól kiadó és fogalmazó, 1727-től titkár, 1747-től létszámfeletti tanácsos volt. 1751-ben a kancellária azon tagjai közé

tett szert azáltal, hogy 1720 körül vette feleségül Csuzy Juliannát, aki a prominens ellenzéki Csuzy Gáspár Fejér megyei alispán édestestvére, és az ekkor még pályakezdő Fekete György féltestvére volt.[124] Az idősebb Végh Péter leszármazottjai több generáción keresztül viseltek királyi hivatalt.[125] Közülük második fia, ifjabb Végh (II.) Péter, felsőbüki Nagy József leendő apósa volt a legsikeresebb. Pályafutását vejéhez hasonlóan fiskálisként kezdte,[126] majd 1753 és 1763 között az Udvari Kamara titkára volt.[127] 1762-ben királyi jogügyigazgatóvá nevezték ki,[128] és így a Kamarának is tanácsosa lett.[129] A királynő az 1765. évi személycserék során tanácsossá nevezte ki a Kancelláriára.[130] Itt másfél évtizedig, 1780 tavaszáig maradt ekkor személynökké nevezték ki.[131] 1782-től baranyai főispán is volt.[132] Hét év múlva az ország főméltóságainak sorába emelkedett: tárnokmesternek (1789–1795) nevezték ki. 1795-ben országbíró lett, és méltóságát 1802. évi nyugalomba vonulásáig viselte.[133] Országbírósága idején hivatalból a Helytartótanácsnak is tagja volt.

---

tartozott, akiket az országgyűlés idejére áthelyeztek Pozsonyba. Itt halt meg 1751. augusztus 8-án délután egy és két óra között. (Pályafutására: MNL OL A 78 1. kötet 21., MNL OL A 79 1. kötet 62., MNL OL A 83 3. cs. 1750. fol. 41., halálára: MNL OL A 78 1. kötet 101.)

124 Nagy 1857–1868: XII. 121.

125 Idősebb Végh Péter elsőszülött fia, Végh (I.) Ignác 1750 és 1783 között kamarai titkár majd tanácsos volt, és a harmincadügy igazgatójává is kinevezték. (Fallenbüchl 1970: 297. és 299.) Végh (I.) Ignác fiai közül, Végh Antal előbb a Dunáninneni Kerületi Tábla, majd a Királyi Tábla ülnöke és alországbírója, később *septemvir* lett. Végh (I.) Ignác egyik unokája, (III.) Ignác már a reformkorban egy rövid ideig tartó kancelláriai titkári beosztás után, szintén a Kúrián csinált karriert, majd pályafutását a Hétszemélyes Tábla ülnökeként és váltófeltörvényszéki elnökként fejezte be. (Sebők 2022: 643–644.) A család későbbi előnevét a Fejér megyei Vereb helyiségről vette, amelyet (I) Ignác szerzett meg. (MNL OL A 57 50. kötet 187.) A verebi előnevet így csak ő és közvetlen leszármazottjai viselték. A szakirodalomban fivérét, az országbíró Végh Pétert is említik ezzel az előnévvel, azonban a korabeli dokumentumokban neki és gyermekeinek neve egyetlen alkalommal sem fordul elő ilyen formában.

126 Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien. Trauungsbuch Bd. 02–56. fol. 60v.

127 Kökényesi 2021: 488.

128 Fallenbüchl 1988: 115.

129 Fallenbüchl 1970: 297.

130 MNL OL A 79. 1. kötet 63.

131 A Fallenbüchl Zoltán által közölt *Liber Dignitatorum Saecularium* szerint 1779-ben nevezték ki, de a kancelláriai segédkönyv 1780-t ír. Fallenbüchl 1988: 108. és MNL OL A 79. 1. kötet 63.

132 Nagy 1857-1868: XII. 121–122.

133 Fallenbüchl 1988: 72–73.

Első felesége felsőbüki Nagy Mária Éva, a már említett Nagy István udvari kamarai tanácsos lánya, tehát Nagy József unokatestvére volt. A házasságot 1752-ben kötötték.[134] Végh Péter második felesége, gróf Nádasdy Boldizsár lánya, Nádasdy Lipót kancellár unokahúga, Erzsébet volt.[135] A második esküvőre 1780 után kerülhetett csak sor, mivel Nagy Mária Éva ez év november 14. napján hunyt el.[136] Az országbíró két fia, Végh István és Végh (III.) Péter szintén viseltek hivatalt.[137] Egyiküknek sem volt felnőttkort megért fia, így a Végh család ezen ága kihalt.

Felsőbüki Nagy József pályaíve alapján tehát apósának, ifjabb Végh Péternek örökébe lépett, aki hozzá hasonlóan pályakezdőként fiskális, ezt követően az Udvari Kamara hivatalnoka, később kancelláriai tanácsos, majd személynök lett anélkül, hogy valaha is viselt volna megyei tisztséget. Mikor pedig Végh Péter országbíróvá lépett elő, akkor veje lett a személynök. A felsőbüki Nagy és a Végh családon keresztül tehát két felemelkedési modellt is be lehet mutatni: a megyei politikában jelentős, ott vezető szerepet vállaló és időről időre országos tisztségeket is elnyerő családét, illetve az alacsonysorból induló, generációkon át szolgálva nemzedékről nemzedékre emelkedő, és a királyi szolgálatban tartósan megmaradó hivatalnok nemességét. A két családot, annak ellenére, hogy a főnemesség sorába emelkedést nem érték el, kiemelkedően teljesítő tagjaiknak köszönhetően a sikeres 18. századi hivatalviselő famíliák közé sorolhatjuk.

[134] Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien. Trauungsbuch Bd. 02–56. fol. 60v.

[135] Nagy 1857–1868: IV. 209., XI. 428. és 430., XII. 122.

[136] Károly 1904: 529.

[137] Az 1763-ban született Végh István már húszévesen a Helytartótanács titkára lett, majd 1807-től 1833-ig tanácsos volt ugyanitt. (Ember 1940: 203. és 205.) A napóleoni háborúk idején a nemesi felkelésekkel kapcsolatos ellátási és egyéb teendőket irányította az országos biztosság aligazgatójaként, 1808-tól már főigazgatójaként és tábori főbiztosként. (Felhő–Vörös 1961: 498. és 501.) 1805-ben örökölte apja baranyai főispánságát, majd 1825-ben koronaőrré választották. (Fallenbüchl 1988: 955.) Végh (III.) Péternek, már nem jutott rögtön királyi hivatal, így neki már rövid ideig megyei tisztséget is kellett vállalnia, amikor Fejér megye főjegyzője volt. (Magyar Hírmondó 1792.04.17.: 535., *Magyar Hírmondó* 1793.08.30.: 328.) Később a Magyar Kamara tanácsosává nevezték ki. (Fallenbüchl 1972: 347.)

4.1 MELLÉKLET

A Magyar Udvari Kancellária tanácsosai (1690-1808 között kinevezettek)[138]

Ghillányi György báró	1690–1697	
Hoffmann, Johann Georg	1690–1702	
Kéry Ferenc gróf	1690–1700	
Tuscan Pál	1690–1692	zágrábi kanonok
Mednyánszky Pál báró	1693–1708	
Patachich Boldizsár	1693–1719	
Weigler, Georg Leonhard	1699–1716	
Csáky Imre gróf	1701–1702	novi püspök
Erdődy László Ádám gróf	1704–1720	nyitrai püspök
Péterffy János Ferenc	1709–1731	
Sigray József	1717–1731	
Batthyány Lajos gróf	1718–1727	
Hunyady László	1722–1723[139]	
Koller József	1722–1745	
Szluha Ferenc báró	1724–1729	
Germeten, Bernhard Heinrich	1725–1739	
Mattyasovszky Imre	1731–1736	
Palásthy Ferenc	1731–1748	
Száraz György báró	1731–1732	
Patachich Sándor báró	1733–1747	
Adelffy János	1733–1750	
Reviczky János	1736–1739	
Hüttner János	1739–1746	
Kollonich László gróf	1739–1758	
Nedeczky Károly	1739–1759	
Pálffy Miklós gróf	1741–1746	
Fekete György	1745–1748	
Klimo György	1746–1751	novi püspök

[138] A tanácsosok hivatali idejét elsősorban a névmutatókönyv (MNL OL A 79) szerint tüntettem fel. A hivatali működésük végét, főként ha az már a 19. századra esett, azonban már többször nem jelzi a segédlet, így ezeket az adatokat más forrásból pótoltam.

[139] Tanácsosi kinevezésére a betűrendes névmutatókönyv az 1722. évi dátumot adja meg, azonban más források alapján korábbi időpontot is jelezhetnénk. Hunyadyt ugyanis egyszerre említik hol titkárként, hol tanácsosként, hol referendáriusként vagy ezek kombinációjaként.

Végh Péter id.	1747–1751	
Koller Ferenc	1748–1762	
Somssich Antal	1748–1758	1779-ig nyugdíjasként említve
Szvetics Jakab	1750–1765	
Patachich Ádám báró	1751–1760	novi püspök
Balassa József gróf	1754–1756	
Festetics Pál	1758–1762	
Török József	1758–1769	1770–1772 nyugdíjas
Koncsek Bernát	1759–1762	
Batthyány Tivadar gróf	1762–1770	
Brunszvik Antal	1762–1775	
Farkas Gáspár	1762–1769	
Niczky Kristóf	1762–1765	
Pálffy Lipót gróf	1762–1777	
Bajzáth József	1765–1773	ansariai püspök
Kempelen János	1765–1791[140]	
Végh Péter, ifjabb	1765–1779	
Cothmann Antal báró	1766–1768	
Győry Ferenc	1768–1783	
Battha László	1769–1776	
Nedeczky András	1769–1774	
Erdődy Lajos gróf	1770–1777	
Ürményi József	1773–1785	
Kelcz József	1774–1783	
Izdenczy József	1776–1785	
Skultéty Ferdinánd	1776–1790	
Nádasdy Mihály gróf	1777–1785	
Nagy József (felsőbüki)	1780–1795	
Neuhold János	1782–1791	
Okolicsányi Imre	1782–1785	először ansariai püspök
Zichy Károly gróf	1782–1785	
Bachó János	1783–1785	
Szentiványi Ferenc	1783–1785	
Brunszvik József	1784–1785	
Szécsen Antal	1785[141]	
Redl Ferenc	1785–1791[142]	1786-tól az erdélyi osztályon

[140] *Hadi es Más nevezetes történetek* 1791: IV. 282.
[141] Szécsen Antal csak néhány hetet vagy hónapot volt az 1785. év folyamán a Kancelláriára beosztva. MNL OL A 57 63. kötet 149–150.
[142] *Hadi es Más nevezetes történetek* 1791: IV. 282.

Esterházy Ferenc gróf	1785–1789	
Sauer Kajetán gróf	1785–1790	arbei püspök
Pászthory Sándor	1785–1791	
Hadrovics Antal	1785–1794	
Mikos Mihály	1785–1808	
Kempelen Farkas	1786–1798	
Wlassics Mihály	1787–1799	
Lovász Zsigmond	1788–1798	
Semsey András	1789–1791[143]	
Okolicsányi Imre	1790–1795	újból ansariai püspök
Révay Péter gróf	1790–1795	
Boros Lajos [144]	1791–1820	a nádori kancellária igazgatója
Pogány Lajos	1792–1793	
Petrovics Péter	1792–1798	szerb ortodox püspök
Pálffy József gróf	1792–1808/1811[145]	
Lányi József	1792–1819[146]	
Balogh Péter (ócsai)	1794–1795	
Bedekovich Ferenc	1794–1806	
Somogyi János	1795–1801	
Gyürky István	1795–1806	
Rosos Pál	1795–1808[147]	ansariai püspök
Koháry Ferenc gróf	1798–1801[148]	
Almásy Ignác	1798–1811[149]	
Avakumovics István	1798–1807	szerb ortodox püspök
Somlyai János	1799–1803	
Püchler József báró	1800–1823[150]	
Németh János (nyéki)	1801–1806	
Aczél István	1806–1808	
Majláth György	1806–1808	

[143] *Hadi es Más nevezetes történetek* 1791: IV. 282.
[144] Boros Lajos a kancelláriai segédkönyvben egyáltalán nem szerepel. Kinevezésére és halálára: Hadi és Más Nevezetes Történetek 1791: IV. 218–219., és Hazai ,s Külföldi Tudósítások 1820.06.28.: 217.
[145] Az 1808. évi bécsi tiszticímtárban még szerepel, az 1811. éviben már nem. Hof- und Staats-schematismus 1808: 181–182. és Hof- und Staats-schematismus 1811: 186–187.
[146] *Magyar Kurir* 1819.05.28.: 336.
[147] *Magyar Kurir* 1808.06.07.: 722., MNL OL A 79 1. kötet 32.
[148] *Magyar Hírmondó* 1801.01.02.: 3.
[149] MNL OL A 57 63. kötet 777.
[150] *Magyar Kurir* 1823.02.28.: 135.

Szlávy Pál	1807–1808/1811[151]	
Petkovich Lajos	1807–1822[152]	
Cziráky Antal gróf	1808–1817[153]	
Esterházy József gróf	1808–1827[154]	
Fáy Barnabás	1808–1823[155]	
Kurbélyi György	1808–1809[156]	pristinai püspök
Névery Elek	1808–1827[157]	

[151] Pálffy Józseffel megegyező módon, az 1808. évi bécsi tiszticímtárban még szerepel, az 1811. éviben már nem.
[152] *Magyar Kurir* 1822.08.06.: 83.
[153] *Magyar Kurir* 1817.05.02.: 271.
[154] Fallenbüchl 1988: 90.
[155] *Magyar Kurir* 1823.07.08.: 23., és *Hazai's Külföldi Tudósítások* 1823.07.09.: 17.
[156] *Magyar Kurir* 1809.08.29.: 18-19.
[157] *Magyar Kurir* 1827.06.26.: 400.

4.2 MELLÉKLET

A köznemesi születésű tanácsosok kancelláriai tanácsosi kinevezésüket közvetlenül megelőző állása

Kancelláriai titkár: Battha László, Hunyady László, Koller Ferenc, Koller József, Koncsek Bernát, Névery Elek, Pászthory Sándor, Redl Ferenc, Skultéty Ferdinánd, Somlyai János, Szlávy Pál, id. Végh Péter[158]
Helytartótanácsos: Palásthy Ferenc, Adelffy János, Nedeczky Károly, Török József, Cothmann Antal, Győry Ferenc, Bachó János, Szécssen Sándor, Bedekovich Ferenc, Boros Lajos, Lányi József, Lovász Zsigmond[159]
A Magyar Kamara tanácsosa: báró Ghillányi György, báró Mednyánszky Pál, Péterffy János Ferenc, Gyürky István és Kempelen Farkas[160]
A Hétszemélyes tábla köznemesi ülnöke: Semsey András, ócsai Balogh Péter, Almásy Ignác, Fáy Barnabás[161]
Személynök: Száraz György[162]
Alországbíró: Aczél István[163]
Ítélőmester a Királyi Tábláról: Brunszvik Antal (nádori), Brunszvik József (országbírói), Kelcz József (személynöki), Nedeczky András (személynöki), Niczky Kristóf (személynöki), Somogyi János (nádori), Szentiványi Ferenc (személynöki), Szluha Ferenc (személynöki)[164]
Királyi táblai ülnök: Farkas Gáspár érseki ülnök, Sigray József és Mattyasovszky Imre királyi ülnökök[165]
Jogügyigazgató: Reviczky János, Szvetics Jakab, ifjabb Végh Péter[166]

158 MNL OL A 79 1. kötet 4., 22., 28–29., 41., 46., 49., 52-53., 55. és 62.
159 Ember 1940: 202–203.
160 Fallenbüchl 1968: 253., Fallenbüchl 1970: 294–298. és Fallenbüchl 1972: 346–347. (Kempelen Farkas formálisan a Helytartótanácstól érkezett, mert azt 1785 és 1791 között összevonták a Kamarával. Az összevonás előtt azonban kamarai tanácsos volt, ezért ebbe a csoportba kell számítanunk őt.)
161 Almásyra: MNL OL A 57 63. kötet 777. és Sebők 2022: 373., ócsai Baloghra: Sebők 2022: 166.; Semseyre: Sebők 2022: 629., és Fáyra: Sebők 2022: 595–596.
162 Fallenbüchl 1988: 108.
163 Sebők 2022: 584.
164 Sebők 2022: 592., 606., 617., 619., 631–632. és 636.
165 Sigrayra: Szijártó 2021: 349.; Mattyasovszkyra és Farkasra: Sebők 2022: 595. és 614.
166 Fallenbüchl 1988: 114–115.

Báni ítélőmester: Petkovich Lajos[167]
Az Udvari Haditanács kancelláriájának titkára: Mikos Mihály[168]
Udvari kamarai hivatalnok: Fekete György, felsőbüki Nagy József, Ürményi József, Neuhold János, nyéki Németh János és Majláth György[169]
Pénzverési és Bányászati igazgatósági hivatalnok (Bergwerksdirectionskolleg): Festetics Pál [170]
Galíciai-Lodoméria kancelláriai tanácsos: Izdenczy József[171]
Galíciai guberniumi tanácsos: Wlassics Mihály[172]
Megyei hivatalviselő: Patachich Boldizsár, Somssich Antal,[173] Hadrovics Antal[174] és Pogány Lajos
Katona: Kempelen János[175]

[167] Domanovszky 1925: II. 737., Hazai 's Külföldi Tudósítások 1807.07.18.: 42.
[168] *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1789: 1. kötet 27–28. (1789. július 14.)
[169] Majláthra vonatkozóan: Magyar Kurir 1805.08.30.: 274., Neuholdra: MNL OL A 78. 1. kötet 228., a többiekre: Kökényesi 2021: 488–491.
[170] Nagy 2020: 435.
[171] MNL OL A 79. 1. kötet elejébe behelyezett külön lapon fol. 1r.
[172] Sarlay 1900: 204.
[173] Szijártó 2021: 69.
[174] [Lehoczky] 1796: 193.
[175] MNL OL A 78. 1. kötet 138.

Források

Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien. Trauungsbuch Bd. 02–56. (1752–1754)
https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/01-st-stephan/02-056/?pg=125 - Utolsó letöltés: 2022.03.31.
Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien. Trauungsbuch Bd. 02–72. (1777–1779)
https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/01-st-stephan/02-072/?pg=457 - Utolsó letöltés: 2022.03.31.
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 57 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. *Libri regii.*
A 77 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. *Instructiones*
1. mintacsomó: 1690–1848
A 78 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. *Status Cancellariae,* 1690–1783
1. kötet: *Status Cancellariae*
A 79 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, *Index individuorum Cancellariae,* 1690–1821
1. kötet: *Index individuorum Cancellariae*
A 83 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. *Acta solutionem et distributionem salarialem Cancellariae concernentia,* 1701–1766
A 131 Magyar kancelláriai levéltár, Családtörténeti cédulagyűjtemény (Illésy-gyűjtemény)
O 78 Bírósági levéltárak, Személynöki levéltár, Királyi Személynök. Protocolla neo-censuratorum advocatorum
1. kötet: *Prothocollum advocatorum examinatorum.* 1769–1783
Hadi és Más Nevezetes Történetek (1789-ben *Hadi Történetek* címmel), 1789, 1791
Hazai 's Külföldi Tudósítások - Nemzeti Újság, 1807, 1820, 1823.
Hof- und Staats-Schematismus der röm. kais. auch kais.-königlich und erzherzoglichen Haupt- und Residenz-Stadt Wien: derer daselbst befindlichen höchsten und hohen unmittelbaren Hofstellen, Chargen und Würden, niederen Kollegien Instanzen und Expeditionen, nebst vielen andern zum allerhöchsten Hof, der Stadt und den k. k. Erbländern gehbrigen geistlichen-weltlichen und militär-Bedienungen, Versammlungen, Stellen und Aemtern, mit einem dreyfachen Register versehen. auf das

Jahr 1778. https://books.google.hu/books?id=r_VYa-xhjQoC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false – Utolsó letöltés: 2023.03.31.
Hof- und Staats-schematismus des österreichischen Kaiserthumes 1808. Wien. https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=shb&datum=1808&page=313&size=45 – Utolsó letöltés: 2023.03.31.
Hof- und Staats-schematismus des österreichischen Kaiserthumes 1811. Wien. https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=shb&datum=1811&page=332&size=45 – Utolsó letöltés: 2023.03.31.
Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről. Budán. A'Királyi Akadémiának Betűivel. M. Dcc Lxxxviii.
Magyar Hírmondó, 1792–1793, 1795, 1801
Magyar Kurir, 1796, 1805, 1808-1809, 1817, 1819, 1822–1823, 1827
[Somogy Lipót] 1802: *Halotti beszéd mellyel méltóságos felső-büki Nagy Jósef urnak, a' Szent István Rendje Commendátorának, a' Törvényekben Királyi Személyes jelenlétel Helytartójának, Felséges Tsászár, és Apostoli Király Udvari Tanátssossának, Nemes Pest, Pilis, és Sólth törvényessen öszve kaptsolt Vármegyékben a' Fő-Ispányi Hivatal Administratorának etc. etc. tzimmeres Igazságát, és feddhetetlen jámbor életét le rajzolta és, a' midőn Nemes Soprony Vármegyében, Röjtökön, mint tulajdon Urodalmi Helységében, 1802ik esztendőben, Boldog Aszszony Havának 7dik nappán, temettetésének alkalmatosságával a' gyászos Egyházi Tzeremoniák tartatnának élő nyelvel hirdette Somogy Leopold Györi Kánonok, és Plébánus*. Bécs.

Hivatkozott irodalom

Benda Kálmán (szerk.) 1952: *A magyar jakobinusok iratai 2. Magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai 1794–1795*. Budapest.
Benda Kálmán 1980: Az udvar és az uralkodó osztály szövetsége a forradalom ellen (1795–1812) In: Mérei Gyula – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története 1790–1848*. Budapest, 1980. [Pach Zsigmond Pál (szerk.): Magyarország története V. kötet] 425–471.
Diaeta Adatbázis = A Diaeta Kutatócsoport Adatbázisa. http://szijarto.web.elte.hu/segitseg.htm – Utolsó letöltés: 2023.03.31.
Domanovszky Sándor (szerk.) 1925–1935: *József nádor iratai*. Kiadta és magyarázatokkal kísérte Domanovszky Sándor. I–III. kötet. Budapest.
Domanovszky Sándor 1944: *József nádor élete*. I–II. kötet. Budapest.

Ember Győző 1936: Az egységes monarchia gondolata Mária Terézia korában. *Századok* (70.) 7–8. 241–248.
Ember Győző 1940: A m. kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848. Budapest.
Ember Győző 1946: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig.* Budapest.
Ember Győző 1975: A Habsburg birodalom központi kormányszervei 1711–1765. *Történelmi Szemle* (18.) 2. 445–488.
Ember Győző 1983: Magyarország közigazgatása 1711–1765. *Levéltári Közlemények* (54.) 1–2. 3–100.
Fallenbüchl Zoltán 1967: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. *Levéltári Közlemények* (38.) 2. 193–236.
Fallenbüchl Zoltán 1968: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. *Levéltári Közlemények* (39.) 2. 233–268.
Fallenbüchl Zoltán 1970: A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században. *Levéltári Közlemények* (41.) 2. 259–336.
Fallenbüchl Zoltán 1972: A Magyar Kamara tisztviselői II. Józseftől a polgári forradalomig, 1780-1848. *Levéltári Közlemények* (43.) 2. 327–395.
Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország főméltóságai. Az udvari főméltóságok archontológiája.* **Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Fallenbüchl Zoltán.** Budapest.
Fallenbüchl Zoltán 1989: *Mária Terézia magyar hivatalnokai.* Budapest. (Történeti statisztikai füzetek 10.)
Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai, 1526–1848.* Budapest.
Fazekas István 2014: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok* (148.) 5. 1131–1155.
Fazekas István 2021: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között.* Budapest.
Felhő Ibolya – Vörös Antal 1961: *A Helytartótanácsi Levéltár.* Budapest.
Hajdu Lajos 1982: *II. József igazgatási reformjai Magyarországon.* Budapest.
Héjja Julianna Erika 2003: *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája 1715–1848.* (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11.) Gyula.
Károly János 1904: *Fejér vármegye története 5.* Székesfejérvár [!].
Kökényesi Zsolt 2021: *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765).* Budapest. https://doi.org/10.56037/978-963-414-873-9
[Lehoczky András] 1796: *Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae; praemissa est series chronologica quatour statuum et ordi-*

num e diplomatibus eruta. Posonii. Pars I. I. regni Hungariae et partium eidem adnexarum quator status et ordines, serie chronologica, e diplomatibus deducti, et historico-politicis notationibus illustrati. per ANDREAM LEHOTZKY, I. Tab. Distr. Cis. Dan. & I. CC. Poson. Thurotz. Comaro &c. jur. Assessorem. Pozsony.

Mályusz Elemér (szerk.) 1926: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai.* Budapest.

Nagy Iván 1857–1868: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* I–XII. és pótkötet. Pest.

Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen.* (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.

Papp Gábor 2006: *A Helytartótanács köznemesi tanácsosai (1723–1783).* Az első eredmények. Elhangzott a Diaeta munkacsoport 2006. április 12-i konferenciáján. https://szijarto.web.elte.hu/PG.html – Utolsó letöltés: 2023.03.31.

Sarlay Sámuel 1900: Wlassics család. In: Komáromy András – Petkó Béla (szerk.): *Nagy Iván Családtörténeti Értesítő* 2. 200–211.

Sebők Richárd 2012: Hivatali pályafutások a 18. századi Királyi Kúrián. In: Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. századi végi Magyarországon.* Budapest, 15–50.

Sebők Richárd 2016: Professzionalizáció az igazságszolgáltatásban. A Királyi Kúria köznemes bíráinak példáján. *Századok* (150.) 4. 945–965.

Sebők Richárd 2022: *A Királyi Kúria társadalomtörténete 1724–1848. Köznemesi karrierek a késő rendi kori legfelső bíróságon, különös tekintettel az érseki ülnökökre, a királyi ülnökökre és az ítélőmesterekre.* (PhD disszertáció) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Szántay Antal 2014: II. József kerületi biztosai. *Századok* (148.) 5. 1170–1185.

Szemethy Tamás 2014: Rangemelésben részesült új főrendek a 18. században. In: Dobszay et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig.* Budapest, 299–317.

Szijártó M. István 2021: *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben.* Budapest.

Vámos András 2014: A távollévők követeinek pályafutása két állítás tükrében In: Dobszay et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig.* Budapest, 273–282.

Vay László 1806: *A német hivség, avagy Bécs polgárjai a frantzhadban.* Nagyvárad.

Wellmann Imre 1940–1941: Rendi állás és hivatali rang a XVIII. századeleji kormányhatóságokban. *Levéltári Közlemények* (18–19.) 250–303.

5. FEJEZET
AZ ORSZÁGGYŰLÉSI SZEREPLÉS MINT UGRÓDESZKA? FELSŐBÜKI NAGY PÁL (1704–1776) KARRIERJE

Nagy János
ORCID: 0009-0005-7889-3296

Felsőbüki Nagy Pálnak (1704–1776) történeti irodalmunkban mostoha sors jutott.[1] Úgy tűnik, hogy nehéz megtalálni méltó helyét két jóval ismertebb családtagja, nagybátyja, a korai barokk stílusú büki kastély építtetője és a *Pragmatica Sanctio* országgyűlési elfogadtatásában jelentős szerepet játszó rendíthetetlenül aulikus alnádor, felsőbüki Nagy István (1653–1737),[2] és saját unokája, Pál (1777–1857) a felvilágosult rendiség képviselője, többszörös diétai ellenzéki vezérszónok között.[3] Személyére az utóbbi időkben a 18. századi rendi országgyűlések történetét vizsgáló kutatók figyeltek fel, és elsősorban prozopográfiai munkáikban említették a nevét.[4] Az eddigi szakirodalom, elsősorban Sebők Richárd és Szijártó István munkái alapján jellemezhető pályafutása. Vezető vármegyei pozíciót, főjegyzői hivatalt betöltő köznemesként könnyen juthatott el a Királyi Kúria bírói állásáig, amit jogtudásának és az uralkodóház iránti lojalitásának egyaránt köszönhetett.[5] Jó alkalmat, egyfajta ugródeszkát jelentett a későbbi hivatali karrierhez az országgyűlési szereplés,[6] amelyen felsőbüki Nagy Pál kúriai kinevezésétől fogva vett részt. A familiaritás kötelékeit lassan felváltó professzionalizáció és szakszerűsödés érvényesülését is megfigyelhetjük az életpályáján: a vármegyei írásbeliség és hivatalszervezet vezetését ellátó főjegyzőségből a Kúrián belül egyfajta „szamárlétrá"-t járt be a személynöki, majd a nádori ítélőmesterségen keresztül, végül a valamikori

[1] Genealógiai adataira: Szluha 2012: 174–175.
[2] A kastélyra újabban: Koppány 2014: 140–141. Felsőbüki Nagy István alnádor és alispán 1722–23. évi diétai szerepére: Szijártó 2021: 274.; Forgó 2021: 24–25., 41.
[3] Utóbbira újabban: Melkovics 2013.
[4] Sebők 2016: 957–958.
[5] Az 1722-1792 között a diétán részt vett ítélőmesterek közül hatan viseltek korábban vármegyei jegyzői tisztséget: Sebők 2017: 39.
[6] Szijártó 2005: 163.

ítélőmesterek pályafutásának egyik legtipikusabb végállomásán, a Hétszemélyes Tábla egyik köznemesi ülnöki állásában fejezte be bírói karrierjét és életét is.[7] A királyi kegy magasabb szintjét jelezhette a hétszemélynökség, amely sokkal kevesebb hivatali kötöttséggel járt: például elfogadott volt, ha a bírák idős korukkal járó gyakoribb betegeskedéseik miatt gyakran távol maradtak az ülésektől, és a pereket sem a tábla tagjai, hanem a Királyi Tábla személyzete referálta.[8] A Szijártó István által „konszolidációs nemzedék"-nek nevezett generáció tagjaként felsőbüki Nagy Pál még éppen ki tudta használni a III. Károly által reformált és Mária Terézia idején tovább növelt létszámú bírósági szervezet bővítésének előnyeit,[9] de családját már nem tudta bejuttatni a magyar arisztokrácia soraiba.[10] Ennek ellenére sikerként könyvelhető el, hogy a bürokrata köznemességhez tartozó familiáját tartósan benn tartotta a politikai elitben: országos bírósági karriert befutó nagybátyja, István kezdeményezését ő szilárdította meg, és törekvésének sikerét jelzi, hogy fia, József a század végén elnyerte a személynöki méltóságot.[11]

Jelen írásomban amellett érvelek, hogy a vármegyei hivatalokat betöltő, majd a kúriai grádicsokat végig járó felsőbüki Nagy Pál számára a diétai szereplés, így 1751. és 1764–65. évi országgyűlés fontos ugródeszka volt ugyan társadalmi felemelkedésében, de karrierjét ugyanilyen mértékben előlendítette gyakorlati közigazgatási és jogi tapasztalatai, és bátyja, Nagy István udvari kamarai tanácsos által mobilizált családi és patrónusi kapcsolatrendszer. A fentebb idézett szerzőkkel ellentétben jelen munkámban én a kvalitatív módszert részesítem előnyben. A vizsgálatba bevont források olyan tényezőkre világíthatnak rá egy életpálya vizsgálata kapcsán, ame-

[7] Sebők 2017: 31., 45. Az országbírói ítélőmesterséget sok társához hasonlóan felsőbüki Nagy Pál is átugrotta. Sebők Richárd kutatásai szerint 1730 és 1785 között hat-hat alkalommal kívülről, illetve a királyi táblai királyi és érseki ülnöki, öt alkalommal pedig ítélőmesteri hivatalból kerültek be a Hétszemélyes Tábla köznemesi ülnöki posztjára.

[8] Varga 1974: 16–17.

[9] Szijártó 2019: 1194–1195.; Szijártó 2021: 140–145. Én életkora és életpályája jellegzetességei alapján sokkal inkább ebbe a nemzedékbe sorolnám be, mint a teréziánusba.

[10] Felsőbüki Nagy Pál ennek a folyamatnak kétségkívül haszonélvezője lehetett. A Mária Terézia idején, 1741-ben elrendelt bővítés során a Hétszemélyes Tábla személyi állománya 4 fővel bővült (1 főpap, 1 főnemes, 2 köznemes). Jankovich Miklós, akinek a helyére felsőbüki Nagy Pál 1765-ben kinevezést nyert, ennek a reformnak köszönhetően került 1742-ben a Hétszemélyes Táblára. (Sebők 2012: 19., 39.)

[11] Szijártó 2021: 144–145., 415–416.

lyek a prozopográfiai módszert követve nem lennének lehetségesek. Felsőbüki Nagy Pál életpályája kezdeteinek bemutatásához a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltárában fennmaradt családi levéltárban megmaradt levelezéseket, továbbá az egyes országgyűlések naplóit, illetve a kancelláriai levéltár egyes állagait használtam fel.

Pályakezdés: a családi és patrónusi kapcsolatrendszer szerepe

Főhősünk apja, Pál, Sopron vármegye főszolgabírája,[12] anyja damonyai Landor Margit volt.[13] Testvéreivel együtt korán árvaságra jutott: apja, Pál 1717-ben bekövetkezett halálát követően feltehetően unokanővére, felsőbüki Nagy Erzsébet (Landor Péterné) házánál nevelkedett, aki befogadta őt bátyjával, felsőbüki Nagy Istvánnal (1701–1766) együtt.[14] Az oktatás fontosságát korán felismerő családi hagyományt követve – valószínűleg soproni gimnáziumi tanulmányok után –[15] ő is eljutott a nagyszombati egyetemre,[16] ahol 1724–25-ben tanult, és itt bölcsészeti baccalaureatust szerzett.[17] Az ezt követő évekről nehezebb a fennmaradt források alapján számot adni, de annyi bizonyos, hogy felsőbüki Nagy Pál ekkor már ügyvédi tevékenységet folytatott. Felsőbüki Nagy István és Pál 1732-ben elvállalták az állítólag kicsapongó életet élő és teljesen eladósodott nagynénjük, a már említett megözvegyült felsőbüki Nagy Erzsébet jogi képviseletét, aki a neki tett szolgálatokért 4000 forint értékű móringját engedte át.[18] Felsőbüki Nagy Pál 1733-tól bizonyosan a

[12] Hivatalát 1689 és 1711 között töltötte be. (Dominkovits 2015: 429.)

[13] Genealógiai adataikra: Szluha 2012: 174-175., Nagy 2020: 448. Könyvemben tévesen adászteveli Tevely Magdolnát tüntettem fel édesanyjaként, aki Nagy Pál második felesége volt, és férje halála után másodszor is férjhez ment Káldy Zsigmondhoz. 1754-ben hunyt el.

[14] MNL OL P 1997 A felsőbüki Nagy család levéltára. 1746. évi iratok. Felsőbüki Nagy Erzsébet kérvénye a Királyi Táblához. (Kelt 1734 körül, 1746. augusztus 23-i másolatban.)

[15] Valószínűleg a család több tagjához, így bátyjához is hasonlóan ő is itt végezhette középfokú tanulmányait, de erre jelenleg még nem rendelkezem adatokkal. (Dominkovits 2002: 151.; Dominkovits 1997: 72.)

[16] Az oktatás fontosságát már főhősünk nagyapja, felsőbüki Nagy György szolgabíró is felismerte 1663-ban írt végrendeletében, amikor két fia, István és Pál taníttatásáról intézkedett. (Horváth-Dominkovits 2001: 56. (24. sz.))

[17] Kmetty–Szögi–Varga 2021: I. köt. 501. (5087. sz.)

[18] Horváth 2014: 135–136.

gróf Széchényi család (idősebb Zsigmond és fiai) birtokainak jogi képviselőjeként (*fiscalis procurator*) működött, amely tevékenysége alispáni hivatalviselése idejéig dokumentálható a családi levéltári források segítségével.[19] Az idősebb Széchényi Zsigmond halálát (1740) követő, a fiai között végbemenő birtokosztályt felügyelő választott bíróság tagjai közt is megtaláljuk felsőbüki Nagy Pál nevét a tekintélyes galánthai Fekete György és Sajghó Benedek szentmárton-hegyi (azaz pannonhalmi) főapát társaságában.[20]

A dunántúli (Sopron és Somogy vármegyei) Széchényi-birtokok igazgatásában betöltött szerepét az is hangsúlyossá teszi, hogy a család tagjai közül Széchényi I. Zsigmond fiai közül Antal, Ignác és ifjabb Zsigmond is katonai pályára léptek, és az osztrák örökösdési háború idején birtokaiktól évekig távol éltek, ezért szükségük volt a hazai jogban járatos és a gyakran változó uradalmi tisztviselőket is felügyelő, a közelben élő és megbízható szakértőre. Széchényi Antal 1741. november 15-én meg is tette felsőbüki Nagy Pált általános meghatalmazottjának.[21] Bizalmi szerepét mutatja, hogy Széchényi Antal nevében 1747-ben – a Patachich Sándor halálával megüresedett – somogyi főispánságot kérelmezte az uralkodótól – sikertelenül.[22] Az eladósodott Széchényi család hitelezője is volt, ami kedvező anyagi helyzetét sejteti. Gróf Széchényi Ferenc 1775-ben tetemes adósságot örökölt. A kölcsönökből 2000 forintot felsőbüki Nagy Pál tanácsos, 2300 forintot pedig az ő örökösei folyósítottak.[23] Az úr és ügyvédje közötti viszony korántsem volt egyértelműen alá- és fölérendeltségen alapuló, ugyanis felsőbüki Nagy Pál felesége, Kecskés Judit révén áttételesen atyafiságba került a Széchényi családdal. Kecskés Judit anyja, az árván maradt Jambrikovits Erzsébet ugyanis a Széchényi család nevelt lánya volt. Erzsébet anyját Széchényi Juditnak hívták,

[19] MNL OL P 1997. 1733. évi iratok. Széplak, 1733. február 23. Széchényi Zsigmond válasza az újkéri Medgyesi István kérvényére. Az uradalom körüli megbízatására: uo. 1744. év. Neveklov, 1744. október 23. Széchényi Antal gróf levele felsőbüki Nagy Pálhoz. Továbbá az egyes családtagok hozzá írt levelei: OSZK Ktt. Quart. Hung. 1925., 1924., 1933.

[20] Fraknói 2002: 48.

[21] Bártfai Szabó 1913: II. köt. 126.

[22] Bártfai Szabó 1913: II. köt., 151., 153. A műveletre: MNL OL P 1997. 1747. évi iratok. Felsőbüki Nagy István levele öccséhez, Pálhoz. Sopron, 1747. május 21. és uo. Széchényi Antal gróf levele felsőbüki Nagy Pálhoz. Lieri tábor, 1747. május 19.

[23] Bakács 1970: 120.

aki gróf Széchényi György korán elhunyt lánya, Jambrikovits György kapitány felesége volt.[24]

Felsőbüki Nagy Pál ügyvédi szerepével párhuzamosan vármegyei szolgálatot vállalt: 1738-tól Sopron vármegyei aljegyző, 1745-től – hivatali elődje, bátyja Nagy István kincstári ügyészi (*fiscalis procurator*) és udvari kamarai tanácsosi előléptetése révén beállt üresedés folytán – főjegyző, 1746 és 1749 között alispán lett.[25] Vármegyei szerepvállalása a helyi elithez tartozó szűkebb családja példáját tekintve szinte törvényszerűnek tűnik: nemcsak István nevű nagybátyja és apja, idősebb Pál, hanem másik nagybátyja, Mihály (+1730) is viselt egy ideig vármegyei hivatalt. Az utóbbi alispánként, sőt 1728–29. évi diétán országgyűlési követként is képviselte Sopron vármegyét.[26] Vármegyei hivatalvállalásában felsőbüki Nagy Pál maga mögött tudhatta a főispán, Esterházy Pál Antal támogatását, akit a jelek szerint nagy megelégedéssel töltött el jegyzői, és alispáni működése.[27]

Felsőbüki Nagy Pál vármegyei tisztségekbe,[28] majd országos dikasztériumokba kerülésében – a forrásfeltárás jelenlegi szintje alapján úgy tűnik – döntő szerepet játszott bátyja, felsőbüki Nagy István (1701–1766), a bécsi Udvari Kamarához előléptetett tanácsos, aki 1745-től kezdődő bécsi jelenléte és ott kiépített kapcsolatrendszere segítségével igyekezett testvére hivatali karrierjét is egyengetni.[29]

[24] Csatkai 1940: 6.

[25] Dominkovits 2015: 429. Érdekesség, hogy az 1749. végi Sopron vármegyei tisztújításon való lemondásáig, 1749. november 29-ig felsőbüki Nagy Pál párhuzamosan viselte az ítélőmesteri és az alispáni hivatalt: ez idő alatt, 1748. január 30-tól ténylegesen Festetics Pál intézte a vármegye ügyeit mint helyettes alispán. (Dominkovits 2022a: 308.)

[26] Felsőbüki Nagy Mihály 1711-ben volt rövid ideig alispán. (Dominkovits 2015: 429.; Sümeghy–Dominkovits 2015. 18.)

[27] MNL OL P 1997 1745. évi iratok. Sopron, 1745. április 21. uo. Bécs, 1746. május 11., uo. Bécs, 1746. november 16. Felsőbüki Nagy István levelei öccséhez, Pálhoz.

[28] Természetesen a vármegye főispánjának, Esterházy Pál Antal hercegnek és jogügyigazgatójának, Jeszenák Jánosnak a döntése volt az elsődleges. Felsőbüki Nagy István 1745. évi királyi ügyészi kinevezésekor Jeszenák javaslatára Nagy Istvánt a jegyzői hivatalban öccse, Pál követte. (MNL OL P 1997. Sopron, 1745. április 21. Felsőbüki Nagy István levele öccséhez, Pálhoz.)

[29] Sopron vármegyében is bátyja támogatása lehetett felsőbüki Nagy Pál előrelépéseinek egyik motorja, akinek hivatali utódja volt mind az al-, mind a főjegyzőségben. A grazi egyetemen is tanult felsőbüki Nagy István ugyanis 1725-ban Sopron vármegye újonnan létrehozott fiskálisi tisztségébe került, majd 1732-től vármegyei al-, 1738-tól főjegyző lett egészen kincstári ügyészi, majd udvari kamarai tanácsosi előléptetéséig. (Varga 2004: 113. (1063. sz.); Dominkovits 2015: 429.; MNL OL P 1058 Szent István-rend levéltára. Lajst-

A Pálhoz írt, az 1740-es években keletkezett levelek a család ottani reputációjának emelkedését és a pozsonyi–bécsi kormányzati politika információs hálózatába való bekapcsolódását tükrözik. A korban a tudás még mindig íratlan szabályok és praktikus rutinok elsajátítása révén volt megszerezhető, nem is voltak formális kvalifikációs eljárások. A magasabb jogi-közigazgatási tisztségek betöltésénél sem volt elvárás a formális végzettség, elegendő volt, hogy ha az illető egyetemi tanulmányokat folytatott. Nem a specifikus szaktudás megléte volt a kiválasztás fő kritériuma, hanem az általános szavahihetőség, tisztesség, erkölcsösség.[30] Az egyes kormányzati területek között nagyobbak voltak az átjárási lehetőségek. Felsőbüki Nagy István 1745. június 26-án közölte a hírt, hogy Gyöngyösy Gábor tanácsos helyére őt nevezte ki az uralkodó Bécsbe az Udvari Kamarához, és már rögtön azzal a tervvel állt elő Pál öccsének, hogy utódjául őt fogja ajánlani kincstári ügyésznek és „onnén vagy Directorságra [királyi jogügyigazgatóságra] vagy Ítélő Mesterségre vagy Tabula Regiae Assessorságra [királyi táblai ülnökségre] leszen Kegyelmed accomodatioja".[31] Mint a bécsi udvar kegynyilvánításaival foglalkozó legújabb vizsgálat is kimutatta, ahhoz, hogy valaki uralkodói kinevezést kapjon, a hivatali munkában szerzett gyakorlaton túl a pályázónak a támogató közbenjárók hálózatát is fel kellett vonultatnia.[32] Felsőbüki Nagy István nem is tétlenkedett sokáig: hamarosan meg is szerezte öccse előléptetéséhez Erdődy György gróf, magyar kamaraelnök,[33] majd Niczky György jogügyigazgató támogatását.[34] Ezzel szemben úgy tűnik, hogy felsőbüki Nagy Pál nem kívánt kamarai szolgálatba lépni, hanem a kúriai pályát preferálta volna, és a Királyi Tábla érseki ülnöki állását szerette volna elnyerni.[35] (Kincstári ügyvédi állásba végül unokatestvérük, az ekkor még a Sopron megyei aljegyzőségre pályázó felsőbüki Nagy, Benedek (1720–1803) került 1766-ban. Ő felsőbüki Nagy Mihály egykori alispán fia volt.)[36]

romozott kérvények 1764–1794. 29. doboz. No. 61. Felsőbüki Nagy István kérvénye. 1765. február 22.)

30 Stollberg-Rilinger 2019: 236., 242–243.

31 MNL OL P 1997 1745. évi iratok. Bécs, 1745. június 26. Felsőbüki Nagy István levele Pál öccséhez.

32 Stollberg-Rilinger 2019: 235–236.

33 Uo. Bécs, 1745. augusztus 14. Felsőbüki Nagy István levelei Pál öccséhez.

34 Uo. Bécs, 1745. december 18.

35 Uo. 1746. évi iratok. Bécs, 1746. április 20.

36 Uo. Bécs, 1746. április 20. Uo. Bécs, 1746. április 20., Szluha 2012: 179. Nem ismert, hogy milyen szerepe volt végül felsőbüki Nagy Benedek kamarai állásának megszerzésében rokona pártfogásának, de annyi bizonyos, hogy

Felsőbüki Nagy Pál számára a kúriai pálya lehetősége ténylegesen 1747-ben nyílt meg, amikor Niczky György korábbi jogügyigazgató a Hétszemélyes Tábla nemesi ülnöki pozíciójába, Szvetics Jakab pedig az így megüresedő jogügyigazgatóság élére került, és így az általa eddig betöltött személynöki ítélőmesterség megüresedett. Felsőbüki Nagy István, úgy tűnik, hogy már ekkor belekezdett a kérvényezésbe öccse érdekében a személynöknél és a kamaraelnöknél. Támogatásáról biztosította őt galánthai Fekete György, felsőbüki Nagy István udvari kamarai tanácsos korábbi kollégája, ekkor kancelláriai tanácsos,[37] későbbi személynök is, aki különösen jó véleménnyel volt a nemrégen megválasztott soproni alispánról.[38] Végül felsőbüki Nagy Pál ítélőmesteri kinevezésről Grassalkovich Antal személynök jellemzően először a pártfogót, Nagy Istvánt értesítette még azt megelőzően, hogy az érintett Nagy Pálnak megírta volna a hírt. Az új hivatalát 1748-ban elfoglaló felsőbüki Nagy Pál kinevezése legalább annyira szólt a magasabb állású bátynak, mint a személyesen nem ismert soproni alispánnak.[39]

Az agilis báty, felsőbüki Nagy István ezután sem röstellt a család ügyes-bajos dolgaiban eljárni és tanácsokat adni. A hivatali előrelépésnek ára volt, a kancellária által kivetendő 4-500 forintos taksa, amelynek fizetése alóli mentességét is felsőbüki Nagy István járta ki öccse számára a kancellárnál.[40] Ezen túl a bécsi kapcsolatépítésre és a kötelező köszönetnyilvántartásra is próbálta rávenni a gazdasága gondjaival foglalkozó fivérét. Így például az újonnan kinevezett személynök, Fekete György üdvözlésére és köszönete kinyilvánítására, illetve a császárvárosba való felutazására serkentette, a család hivatalnoki-jogász ethoszával érvelve: „jó ugye a

Benedek 1754-től a selmecbányai bányakamaránál, majd 1766-tól pedig Pesten állt szolgálatban kincstári ügyvédként. (ÖStA FHKA KU Fiskalitäten und Verlassenschaften. Kt. 558. Fasc. 13. subd. 3.)

37 Tisztségeire: Kökényesi 2021: 474., 488.

38 MNL OL P 1997 1747. évi iratok. 1747. évi iratok. Bécs, 1747. július 26. Felsőbüki Nagy István levele Pál öccséhez. Fekete szerint felsőbüki Nagy Pál „egy bötsületes emberséges ember, igazságszerető és a' ki ha hazudni akarnais nem tudna".

39 MNL OL P 1997. 1747. évi iratok. Pest, 1747. augusztus 22. Grassalkovich Antal személynök felsőbüki Nagy Istvánnak. Grassalkovich kinevezését azzal indokolta, hogy „azzal az úrnak is satisfactiot tehetek", hozzátéve, hogy örül, hogy „nagy dícséretét halván […] kedves Eöccsének, és érdemei Promotiojában is eszköz lehetek".

40 MNL OL P 1997. 1748. évi iratok. Bécs, 1748. augusztus 14. Felsőbüki Nagy István levele öccséhez, Pálhoz.

gazdasághis, de azt tartom, nékünk írásbul eddigh jobb hasznunk volt, mind a gazdaságunkbúl, sőtt a' mi gazdaságunkh vagyon, az írással szerzettük, ezért nem árt ha egy keveset félre teszi".[41] Tanácsa talán nem is volt haszontalan: néhány héttel később felsőbüki Nagy Pálnak a győri jezsuita kollégiumban tanuló és a bölcsészeti kurzust lezáró fia, István, atyja kifejezett akaratából nyomtatásban megjelenő tézisfüzetét ajánlotta az ő új hivatali főnökének, galánthai Fekete Györgynek, sőt (apjával együtt) meghívta őt a nyilvános védésére is.[42] Ezek a példák azt a szakirodalmi megállapítást támasztják alá, hogy a barokk korszakban a sikert elérő pályázó a közbenjáró irányába hosszú ideig, akár holtig tartó tartó köszönettel tartozott, amelyet igyekezett minél gyakrabban kinyilvánítani.[43]

1750-ben a következő hivatali üresedést észlelve felsőbüki Nagy István ismét résen volt: a Szvetics Jakab jogügyigazgató kancelláriai tanácsosi kinevezésével megüresedő helyre Brunszvik Antal országbírói ítélőmestert javasolta volna az Udvari Kamara. Tüsténtírt Pál fivére érdekében az országbírónak az ítélőmesteri tisztség betöltése érdekében,[44] ám ezúttal a felsőbüki Nagyoknak nem kedvezett a szerencse.[45] Felsőbüki Nagy István számára azonban Pál kúriai jelenléte nem volt személyes érdek nélkül való: például számos alkalommal kért tőle iratokat saját pereihez, bizonyos küszöbön álló percselekmények késleltetését vagy tájékoztatást a megszerezni kívánt Somogy megyei babócsai uradalomról.[46]

41 MNL OL P 1997. 1748. évi iratok. Bécs, 1748. július 6. Felsőbüki Nagy István levele öccséhez, Pálhoz.

42 MNL OL P 1997. 1748. évi iratok. Győr, 1748. július 28. Ifjabb felsőbüki Nagy István levele apjához, Nagy Pálhoz. Felsőbüki Nagy István (1729–1809) még 1748-ban belépett a jezsuita rendbe, 1752 és 1757 között a nagyszombati egyetemen hallgatott teológiát, majd a bécsi egyemen is tanult (1762). (Kmetty–Szögi–Varga 2021: II. köt., 749. (7668. sz.); Szluha 2012: 176.)

43 Stollberg-Rilinger 2019: 245.

44 MNL OL P 1997. 1750. évi iratok. Bécs, 1748. március 18. Felsőbüki Nagy István öccsének, Pálnak.

45 Végül Brunszvik Antal megmaradt a hivatalában, és a kúriai és kamarai szolgálat között metszetet biztosító jogügyigazgatóságot Hrabovszky Antal foglalta el. (Sebők 2012: 42.)

46 Lásd: MNL OL P 1997. 1748. évi iratok. Bécs, 1748. augusztus 14., uo. 1748. október 26.

Az 1751. évi diétán

Felsőbüki Nagy Pál ítélőmesterként ezen a diétán – akárcsak a következő, 1764–65. évi során – nemcsak a diétai feliratok és sérelmek megfogalmazásában, az egyes diétai küldöttségekben vett részt, hanem az egyes vitákban is bátran győzködte a rendi ellenzéket. Már az országgyűlés első szakaszában fontos feladatot kapott: az egyes sérelemtípusokat (politikai, gazdasági, jogügyi) összegyűjtő három vegyes bizottság (*mixta deputatio*) közül ő a jogügyi munkájában vett részt május 19-től 29-ig. Az azonos tárgyba tartozó sérelmek végleges formába öntéséről és a diéta előtti referálásáról egy-egy ítélőmester gondoskodott, így ez a munka a *juridica* tekintetében felsőbüki Nagy Pálra hárult. Május 29-én zajlott le az összegyűjtött sérelmek országgyűlés előtti lediktálása (*dictatio*, *dictatura*), majd június 2-án a főrendek előtti referálása.[47] Felsőbüki Nagy Pál részt vett az indigenák státuszának kivizsgálására kiküldött bizottság munkájában, így az előző diéta által még nem igazolt indigenák névsorát ismertette a diéta nyilvánossága előtt július 3-án.[48] Június 15-én pedig a szabad királyi városok általa megszerkesztett sérelmeiről tett jelentést a felsőtáblán.[49]

Az uralkodóhoz való lojalitása az adóviták során több alkalommal megnyilvánult. Felsőbüki Nagy Pál kijelentései (így a nemesi felkelés elégtelenségére, az osztrák örökös tartományok rendjeinek a Haugwitz-reformok során történt jogvesztésére, azaz adófizetésére való utalásai) méltán váltott ki indulatot a rendi ellenzék soraiból. A diéta legfontosabb témája, a kormányzat által kért 1 milliós adóemelés vitájában június 11-én Rudnyánszky Józseffel együtt maga is felszólalt.[50] A következő nap is megnyilvánult, amikor azzal érvelt az emelés érdekében, hogy a nemesi felkelés nem elegendő az ország védelmére, ezért több pénzre van szükség az állandó hadsereg fegyverben tartására.[51] Az ülés során bizonyította elszántságát akkor is, amikor a rendi ellenzék obstrukciója miatt nem tudtak határozatot

47 OK 700.470. 19–20. p.; Nagy 2020: 118.
48 OK 700.470. 93. p.; Nagy 2020: 229.
49 Hornig 1903: 55. A sérelmek módosítására és a városi követek ilyen irányú befolyásolására is kísérletet tehetett. (Nagy 2020: 403.)
50 MNL OL N 114 13. köt. 1751. június 11-i ülés.
51 MNL OL N 114 13. köt. 1751. június 12-i ülés. és OSzK Ktt. Fol. Lat. 616. 121. p. (66. fol.)

hozni az adóemelés mértékéről.[52] Fekete György személynök és felsőbüki Nagy Pál ítélőmester nem tudták megállapítani a többséget az elhangzott vélemények alapján, ezért fejenkénti szavazást (*votizatio*) akartak elrendelni, mire a csendet kiabálás váltotta fel. Az egyik napló szerint a rendbontást elkövető rendeket felsőbüki Nagy Pál arra intette, hogy „ne kényszerítésre tegyék azt, amit még most önként is megtehetnek".[53] A másik forrás szerint az ítélőmester, miután csendre utasította a rendeket, az örökös tartományok előjogaik egy részétől az 1748–49–ben lezajlott Haugwitz–reformok során megfosztott rendjeinek példáját hozta fel a jelenlévőknek: „ha Őfelsége, más örökös tartományok példájára annak [ti. az adónak az] elviselésére kényszerít, vajon mit fogunk tenni? Veszélyes dolog királyokkal vetélkedni".[54]

Amikor felsőbüki Nagy Pál június 15-én azt jelentette ki, az adóemelés szükségességére utalva, hogy „utóbb is kelletik adnunk", mondatát Csuzy Gáspár veszprémi követ, az ellenzék egyik vezére szakította félbe: „Kell adni repetálnunk [ti. az adóemeléstől visszalépünk], mert az kénszerítést jelenteni látszatik". Erre felsőbüki Nagy Pál a „kell" szó jelentését magyarázta el ebben az esetben: „Eö Felsége szükségét, Hazánk végső romlása el távoztatására kell adni".[55] Felsőbüki Nagy Pál tehát arra a korabeli Európában bevett jogértelmezésre hivatkozott, hogy az ország szükséghelyzetben lévén, az uralkodók pénzügyi hozzájárulást kérhettek a rendektől, amelyet azok nem tagadhattak meg.[56] Csuzy szavaiban ezzel szemben az a rendi értelmezés sejlik fel, hogy a rendek alku nélkül nem kényszeríthetők az adózás elfogadására. Az ellenzéki követ és felsőbüki Nagy Pál személynöki ítélőmester közötti nézeteltérés az 1751. augusztus 11–i alsótáblai ülésen szinte már tettlegességig fajult. Az ítélőmester a királynő által megküldött leiratok törvénybe szerkesztését sürgette, azzal érvelve, hogy az országgyűlésnek ezt a munkát a királynő augusztus 18-i elutazásáig el kell végeznie. Vele szemben Csuzy a rendi ellenzék egyik vezetőjeként a törvények meghozatalának a

[52] A szavazási rendet a korszakban írott házszabály nem szabályozta, szokásjogi alapon a század közepén a leggyakoribb a véleménynyilvánítással történő szavazás volt. A szavazatokat mérlegelték, és csak legritkább esetben számolták. A többséget a személynök állapította meg. Mint itt látjuk, ebben a Királyi Tábla személyzete is segítségére lehetett.

[53] OK 700.470. *Diarium diaetae*. 40–41. p.

[54] MNL OL N 114 13. köt. 1751. június 12-i ülés.

[55] MNL OL N 114 13. köt. 1751. június 21-i ülés.

[56] A *necessitas* fogalmára: Sashalmi 2015: 103.

következő diétára való halasztását követelte, arra hivatkozva, hogy nincs elegendő alapul szolgáló királyi rendelet a törvények megfogalmazásához. Végül a patthelyzetet az oldotta fel, hogy a királynő elutazását és a diéta befejezését későbbre halasztotta.[57]

Mária Terézia felfigyelt felsőbüki Nagy Pál kiemelkedő diétai munkájára. Ennek elismeréseként az országgyűlés berekesztésekor augusztus 27–én ítélőmester-társával, Brunszvik Antallal együtt királyi tanácsosi címet adott neki, amelyeknek taksáját külön kegyként el is engedte.[58] Ugyanekkor egy kisebb értékű, függő éremmel díszített nyakláncot is kapott felsőbüki Nagy Pál Mária Teréziától.[59]

Az 1764–65. évi diétán

Az 1764–65. évi diéta vitái során felsőbüki Nagy Pál ismételten határozottan képviselte a kormányzati álláspontot. Tagja volt az uralkodót a diétára hívó és üdvözlő Bécsbe kiküldött országgyűlési bizottságnak is.[60] A diéta kezdetén, 1764. július 9-én *a tractatus diaetalis* rendjét felbomlasztani kívánó, a diéta napirendjét megszabni próbáló ellenzéki törekvésekkel szemben foglalt állást. Amikor a rendek a sérelmek tárgyalásának előre hozatalát és a királyi előterjesztések tárgyalásának későbbre halasztását kérték az uralkodótól, felsőbüki Nagy Pál kiállt amellett, hogy először a királyi előterjesztéseket kell tárgyalni, ugyanis a *gravamen*ek az előző diétán nem orvosolt, felhalmozódott sérelmek a királyi *propositió*k elintézésének mindig akadályai lesznek.[61] A bécsi udvari könyvtár igazgatójának, Kollár Ádámnak a magyar rendi jogokat támadó, az uralkodó támogatásával kiadott könyve (*De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae…*) elleni országgyűlési felzúdulás lecsendesítésére is kísérletet tett Koller személynökkel együtt. Felsőbüki Nagy Pál amellett érvelt az alsótábla előtt, hogy a szerző megbüntetését – a nádor közvetítésével – nyugodtan rábízhatják az uralkodóra, és ebbe nem szükséges a felsőtáblát is bevonni. A könyv

[57] MNL OL A 95 I. 20. köt. 1751. augusztus 11-i ülés.

[58] MNL OL A 1 1751. év. No. 118. Pozsony, 1751. augusztus 26. Nádasdy Lipót kancellár előterjesztése.

[59] MNL OL E 584 16. cs. Pozsony, 1751. szeptember 23. Jeszenák János levele Fekete György személynökhöz.

[60] A bizottságot 1764. június 23-án küldte a ki a diéta: OK 700. 456. 1764. június 23-i ülés. 20. p.

[61] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 1764. július 9. 7. fol., r.

piacon levő példányainak bevonása és a szerző publikációs tilalma elegendő büntetés lehet – javasolta felsőbüki Nagy Pál. Mint tudjuk, kívánalma nem került meghallgattatásra, a rendek végül saját hatáskörben egy országgyűlési vizsgálóbizottságot alakítottak az ügy kivizsgálására.[62] Miként az 1751. évi diétán, most is rábízták az országgyűlés kezdetén a sérelmek egy részének, a közpolitikai (*politica et publica*) sérelmek összegyűjtését és megszerkesztését, illetve az országgyűlés előtti referálását.[63] Festetics Pál titkos jelentése szerint felsőbüki Nagy Pált viszont annyira megfélemlítették az általa szerkesztett sérelmi listán történt, az alsótábla követei által tett módosítások, hogy betegség ürügyén meg sem jelent az 1764. augusztus végi három-négy ülésen. Helyette a jelentéstétel feladata és a sérelmi felirat vonatkozó részének átfogalmazása Majthényi Károly országgyűlési ítélőmesterre maradt.[64]

Az országgyűlési naplók áttekintése után úgy tűnik, hogy felsőbüki Nagy Pál e diéta során a nemesi felkelés (*insurrectio*) kormányzat által javasolt reformja ügyében kapcsolódott be legtöbbször a vitákba az uralkodói álláspont védelmében. A királynő célja az volt, hogy a nemességet egy 30 000 fős állandó hadsereg kiállítására és ellátására kötelezze a nemesi felkelés rendszertelenül összehívott és hadászatilag elavult intézményének fenntartása helyett.[65] Felsőbüki Nagy Pál a vitákban felváltva alkalmazta a kormányzati érvelésnek azon eszköztárát, amely a nemesi felkelés reformjával való fenyegetést ürügyként használta a magasabb adóösszeg elfogadása érdekében, másfelől a bevezetendő intézkedéseknek a nemesi kiváltságokra veszélytelen voltát domborította ki megnyugtatásképpen.[66] Szeptember 4-én is e körül a kérdés körül csaptak fel a leghevesebben az indulatok az alsótáblán. A rendek teljesen elutasító magatartását felsőbüki Nagy Pál igyekezett feloldani. Szerinte a tervezett intézkedések nem sértenék a nemesi előjogokat, sőt a sérelmekben foglaltak egy része is orvoslást nyerne, így a nádor főhadparancsnoki jogkörét

[62] Uo. 9. fol. Nádori ítélőmesterként később, július 14-i vitán is principálisa, a nádor közvetítését javasolta a rendeknek az ellenzék által könnyebben befolyásolható bizottság kiküldése helyett. (Uo. 13. fol.)

[63] ÖStA HHStA KA, Nachlass Neny. Festetics Pál titkos jelentése. No. 18. 1764. július 30. (A jelentés latin nyelvű melléklete.)

[64] ÖStA HHStA KA, Nachlass Neny. Festetics Pál titkos jelentése. No. 34. 1764. augusztus 28.

[65] Stefancsik 1942: 12.

[66] Az előbbire az 1751. évi diétai felszólalások áttekintése alapján: Nagy 2020a 123.

is helyreállítanák, a magyar kormányszervek rendelnék ki az egyes parancsnokokat, de a portaszám szerinti katonaállítás gyakorlata is megmaradna.[67] Másnap a reform melletti érveket sorolva arra jutott, hogy ez a reform a nemesség jobbágyai feletti uralmát sem érintené: a földesúrnak megmaradna joga arra, hogy a kiállítandó lovas-, és gyalogos katonákat maga jelölje ki.[68] A szeptember 27-i ülésen a személynök mellett csak felsőbüki Nagy Pál és Jeszenák Pál távollévő követ szólalt fel a kormányzati törekvések védelmében.[69] A rendi ellenzék vezérszónokaival szemben a nemesi felkelés (illetve az 1741. évi 63. törvénycikk) kormányzati értelmezését képviselte, miszerint a személyes felkelést nem lehet elválasztani a bandériumállítástól, ahogy ezt Balogh János nógrádi követ szeretné. A bandériumállítási kötelezettsége pedig az 1715. évi 8. törvénycikk értelmében továbbra is fennáll.[70] E mellett érvényben maradna szerinte az 1741. évi diétai idézett törvénycikk kitétele, hogy az „ország fundamentalis törvényeit" nem sértve lehet kiállítani a felkelést.[71]

Részt vett az adóösszeg körüli vitákban is, így október 11-én az alsótáblán az alnádor által javasolt 4,5 milliósra emelt éves adóösszeg megszavazása érdekében szólalt fel.[72] Hangsúlyozta, hogy a királynő és az ország a „legnagyobb szükségben" (*in summa necessitas*) van, ezért kérte a „néhány milliós" adóösszeg megszavazását a rendektől. A következő napon Szlávy Pál ítélőmesterrel együtt „erélyesen" támogatta ismét az emelést,[73] és október 13-án az éves *contributió*n felül az 1761-ben alapított bécsi nemesi testőrség fenntartására további adó megszavazását sürgette.[74] A hazai igazságszolgáltatás 1728-29. évi diéta óta halogatott reformjára kiküldött jogügyi bizottság anyagának vitájában is részt vett. Ő olvasta fel november 24-én a Szlávy Pál által összeállított munkálatot (*opus*), majd november

[67] MTA Ktt. Jogt. Oszt. 2r 44. *Diarium diateae anni 1764 et 1765*. 156. fol.
[68] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 1764. szeptember 5. 25. fol.
[69] Horváth 1868: 397.; Szijártó 2021: 416.
[70] Vagyis a nemesi felkelés kiállítása alkotmányos kötelezettség és nem egyedi lehetőség, megajánlás kérdése. Ezt az álláspontot a kormányzat „ideológusa" Kollár Ádám is osztotta fentebb említett könyvében. (Tóth 2022: 1093–1094.) A felfogás 18–19. század fordulóján jelentkező utóéletére: Poór: 2003.
[71] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 1764. szeptember 27. 43. fol. A vitára még: Horváth 1868: 396–397.
[72] ÖStA HHStA KA, Nachlass Neny. Festetics Pál titkos jelentése. No. 44. 1764. október 11.
[73] ÖStA HHStA KA, Nachlass Neny. Festetics Pál titkos jelentése. No. 45. 1764. október 12.
[74] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 84. fol.

26-án a változtatások mellett érvel az ezek ellen felszólaló vármegyei követekkel szemben.[75] A földesúr–jobbágy viszony rendezésére szánt, de végül a rendek ellenállása miatt meg nem valósult úrbéri törvénytervezet szerkesztésében, illetve a módosításokban és az ezzel kapcsolatos országgyűlési adminisztratív munkában is aktívan részt vett 1765 elején. Így például 1765. január 28-án a törvénytervezet fogalmazványait és a rendek erre tett észrevételeit ő olvasta fel az alsótábla előtt, majd másnap a sok ellentmondás miatt újraszerkesztett tervezetet szintén, és ő ment ezt referálni a főrendekhez is. Február 1-jén pedig a felsőtábla válaszát is ő közölte a rendekkel.[76]

Felsőbüki Nagy Pál ezen a diétán több bizottságnak is tagja lett. Az országgyűlés küldte ki a tagnak a Stájerországgal fennálló közös határ kivizsgálására kiküldött bizottságba.[77] Az országgyűlés végén a megemelt új adóösszeg egyes törvényhatóságok közti felosztását (*rectificatio portarum*) végző bizottságnak is tagja lett.[78]

Mint a fentiekben láttuk, felsőbüki Nagy Pál a diéta minden fontosabb kérdésében vagy a viták során nyilvánult meg, vagy a Királyi Tábla adminisztratív munkájából vette ki a részét. Ezek után nem csoda, hogy előléptetése sem váratott sokáig magára.[79] A Jankovich Miklós halálával megüresedett egyik hétszemélynöki állás betöltése ügyében a Magyar Udvari Kancellária már 1764. augusztus 22-én írt az uralkodónőnek, miszerint a Hétszemélyes Tábla – a korabeli gyakorlat szerint – elküldte saját jelöltjeinek névsorát, amelyben Kvassay László alnádor és Pászthory László királyi táblai ülnök mellett ott szerepelt felsőbüki Nagy Pál neve is. Ugyan a kormányszerveknek a diétával kapcsolatos sűrű elfoglaltságai miatt a kinevezési procedúra késést szenvedett, ám az év vége felé ismét visszatértek a kérdésre.[80] Az időközben elhunyt Niczky György hétszemélynök utódjának személyéről is megkezdődtek a találgatások, amelynek során bátyja, felsőbüki Nagy István ismételten kész volt pártfogóként közbenjárni

[75] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 110–111., 114. fol.

[76] OSZK Ktt. Fol. Lat. 637. 183–184., 187., 199. fol.

[77] Szijártó 2021: 415.

[78] ÖStA HHStA KA, Nachlass Neny. Festetics Pál titkos jelentése. ad ^{Nrum} 87^{mum} (1764. december 19-i dátummal, a jelentés melléklete.)

[79] Felsőbüki Nagy Pálnak következő előléptetésére – számomra egyelőre még ismeretlen okból – 1762-ig várnia kellett, amikor elnyerte a nádori ítélőmesterséget.

[80] MNL OL A 1 Originales referadae. 1765. év. No. 71. 1764. december 30. Magyar Udvari Kancellária javaslata a Jankovich Miklós halálával megüresedett hétszemélynöki állásra. (Az iratanyagnak mikrofilm másolatát használtam: MNL OL X 4384. 10025. tekercs).

öccse érdekében. Az egyik, 1764. december 24-i levelében Niczky halálhírét közölve megnyugtatta, hogy Festetics Pál udvari kamarai tanácsosnak és Cothmann Antal kamarai titkárnak köszönhetően „Felséghes Asszonyunknál jó emlékezetben vagyon" főhősünk, és ismételten felajánlotta, hogy emlékeztetni fogja Mária Teréziát öccse előléptetésére.[81]

Az országgyűlés alatt – a fent említetteken kívül – újabb önjelölt pályázók is feltűntek a látóhatáron Jankovich megüresedett helyének elnyerésére, így Zarka István volt vasi alispán, Majthényi Károly országbírói ítélőmester, Tersztyánszky János esztergomi alispán és követ, illetve Sághy Mihály hevesi alispán és követ. A Kancellária véleményében első helyen javasolta Nagy Pált, másodikon Majthényi Károlyt, harmadikon Pászthory Lászlót a hétszemélynökségre. A kancellár az első körben esélyesnek mondott Kvassayt nem támogatta, mert sógora, Almásy Pál bírája volt, és kinevezése esetén rokoni összefonódás lépett volna fel. Mária Terézia végül felsőbüki Nagy Pált és Pászthory Lászlót nevezte ki hétszemélynöknek és Majthényi Károly felsőbüki Nagy Pál helyére nádori ítélőmesternek léphetett elő.[82] Az indoklásban felsőbüki Nagy és Pászthory esetében egyaránt hangsúlyos helyet kaptak országgyűlési érdemeik, illetve ezek mellett sokéves kúriai bírói tapasztalataik, illetve jogi szaktudásuk.[83] A diéta végeztével – miként ez már az 1751-ben is történt[84]– az uralkodó szimbolikusan is biztosította hálájáról a hűségüket kimutató ítélőmestereket: a Kancellária útján felsőbüki Nagy Pált és Majthényi Károlyt aranylánccal jutalmazta munkájukért.[85] A hétszemélynöki tisztségre való kinevező oklevél 1765. március 23-án kelt, és ez is különösen hangsúlyozta a megjutalmazottnak a legutóbbi diéta során az uralkodói szándékok és kívánságok előmozdításáért tett

[81] MNL OL P 1997. 1746. évi iratok. Bécs, 1764. december 24. Felsőbüki Nagy István levele öccséhez, Pálhoz. (Tévesen az 1746. évi iratokhoz besorolva.)

[82] Sebők 2017: 48.

[83] MNL OL A 1 Originales referadae. 1765. év. No. 71. 1764. december 30. Magyar Udvari Kancellária javaslata a Jankovich Miklós halálával megüresedett hétszemélynöki állásra. (Az iratanyag mikrofilm másolatát használtam: MNL OL X 4384. 10025. tekercs,)

[84] Ekkor aranyláncot Brunszvik Antal országbírói ítélőmester kapott.

[85] Az ajándékozást a kora újkori Habsburgok uralkodók gyakran alkalmazták alattvalóik politikai cselekvésének befolyásolására és hűségük elmélyítésére. Az ajándékokat a politikai elit tagjai odaadó szolgálatukkal viszonozták. (Kalocsai 2022: 355., 357.) Az aranylánc adományozására: MNL OL A 1 Originales referadae. 1765. év. No. 72. 1765. március 30.

buzgalmát.[86] A Kancellária végül 1765. július 2-án utasította a Hétszemélyes Táblát arra, hogy tétesse le az új ülnökkel hivatali esküjét, ezzel együtt ö nyerje el ülőhelyét és szavazati jogát.[87]

Ezen az országgyűlésen felsőbüki Nagy Pál mellett a család több tagja is szerepet kapott: nemcsak a kincstár országgyűlés elé terjesztendő sérelmeit Festetics Pállal együtt összeállító és ezekkel Pozsonyba is leutazó testvére,[88] felsőbüki Nagy István, hanem Pál három fia, a távollévő indigenák (honfiúsított külföldiek) követeiként megjelenő Sándor és Dániel, továbbá Sopron vármegye képviseletében, ifjabb Pál szolgabíró.[89] Ismételten felsőbüki Nagy István szervezőkészségének volt köszönhető, hogy megbízókat, vagyis *principális*okat talált Sándor és Dániel nevű unokaöccseinek a diéta alkalmával. Ugyan csak Lamberg Ferenc Antal gróf és a felsőbüki Nagyok csepregi birtokszomszédja, Sinzendorf Vince gróf Nagy Sándor táblabíró számára kiállított követi megbízólevele ismert,[90] de a gróf Caraffa, a gróf Eltz indigena családok is említésre kerülnek a levelezésben mint követi megbízók. Tudjuk, hogy a két utóbbi grófi család felsőbüki Nagy Istvánon keresztül az országgyűlési iratgyűjteményt (*acta*) is igényelt magának a diéta végeztével a követeiktől.[91] A korszakban a gyakorlati jogi tapasztalatszerzés egyik formája volt kezdő jogászok számára a távollévő mágnások országgyűlési képviseletének elvállalása. Ezt a jelenséget tehát a felsőbüki Nagy családon belül is

[86] MNL GyMSL SL XIII.11. 2. tétel. Családtagok közéleti tevékenységével kapcsolatos iratok. Nagy Pál királyi tanácsosnak a hétszemélyű tábla bírájának közéleti működésével kapcsolatos iratok. 1765. március 23.

[87] MNL OL A 35-b. II-1765. 691. kötet. Lajstromkönyv 1765-1766. 1765. június, No. 66. és július No. 16.

[88] ÖStA FHKA KU Fiskalitäten und Verlassenschaften. Kt. 558. Fasc. 13. Fas. 13., subd. 5. Felsőbüki Nagy István és Festetics Pál jelentései. Bécs, 1764. december 17. és 19.

[89] Sopron megye eredetileg Illésy Ferenc mellé 1764. április 2-án Kramarics László jegyzőt delegálta a pozsonyi diétára követéül, ám az ő korai halála után helyére 1764. július 18-én kelt megbízólevele értelmében Esterházy Miklós herceg főispán felsőbüki Nagy Pál legidősebb fiát, ifjabb Pál főszolgabírót nevezte ki, aki 1759-től töltötte be a vármegye egyik szolgabírói hivatalát. (Sümeghy–Dominkovits 2007: 18., 27.; Dominkovits 2003: 252.)

[90] MNL OL P 1997. 1764. évi iratok. Bécs, 1764. június 14. Franz Anton Lamberg gróf megbízólevele felsőbüki Nagy Sándornak, és MNL OL P 1997. 1764. évi iratok. 1764. június 15. Sinzendorf Vince gróf megbízólevele felsőbüki Nagy Sándornak.

[91] MNL GyMSL SL XIII. 11. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes-, és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 1. Családtagok által írt és családtagokhoz címzett levelek. Bécs, 1764. június 15. Felsőbüki Nagy István levele Pál öccséhez és uo. 1765. november 26.

megfigyelhetjük. Felsőbüki Nagy Pál hét fia közül négyen közigazgatási és jogi pályára léptek (ifjabb Pál főszolgabíró, Dániel a kőszegi kerületi tábla jegyzője, majd ülnöke lett,[92] Sándor az alispánságig vitte, József pedig a személynökségre emelkedett).[93]

Kitekintés: Sopron vármegyéből induló karrierek a 18. században

Ha Sopron vármegye 1708 és 1765 közötti vezető tisztviselőinek (alispánjának és főjegyzőinek) pályaívével vetjük össze Nagy Pál felemelkedését, meglepő megállapítást tehetünk.[94] A teljes archontológia hiányában elvégzett szúrópróba-szerű vizsgálat is azt mutatja, hogy a vezető vármegyei tisztségekből regionális (kerületi ítélőtáblai) és országos tisztségre, sőt a Habsburg Monarchia központi kormányszerveinek hivatalaira jól láthatóan sokan léptek elő.[95] Ebben minden bizonnyal szerepet játszhatott a vármegye Bécshez és Pozsonyhoz való relatív közelsége, ezáltal a gyakori személyes érintkezések a főméltóság-viselőkkel és a központi kormányszékek tisztviselőivel, a főispánoknak, a befolyásos Esterházy hercegeknek a patrónusi támogatása vagy az itteni vármegyei tisztviselők a soproni jezsuita gimnáziumnak köszönhetően az átlagosnál magasabb képzettsége.[96] Egyedi, de annál jelentősebb alkalmat jelenthettek az országos is-

[92] Dániel 1763-ban került a kőszegi kerületi táblára az Oszterhuber Antal halálával megüresedő jegyzői pozícióba, egyelőre fizetés nélküli státuszba. A publikált archontológia szerint 1779 és 1790 között volt a kerületi tábla ülnöke. (MNL OL A 1 Originales referadae. 1763. év. No. 70., 142. 1763. július 26., 29. és Chernel 1877: 144.)

[93] Rajtuk kívül István, Boldizsár és Imre egyházi pályára léptek. Szluha 2012: I. köt. 176-177., Nagy 1861: 8. köt. 37. (A Szluha Márton által megrajzolt családfáról József hiányzik. Nagy Iván csak családtagokat sorolja fel, de pontos leszármazást nem ad.)

[94] A korabeli Sopron vármegyének nincs publikált archontológiája, így az alábbi fejtegetések csak saját adatgyűjtésemen alapulnak, amelyek a 18. század második és harmadik harmadát ölelik fel, de nem teljes körűek. A más vármegyékkel történő pontosabb összehasonlításhoz szükséges lenne Sopron vármegye esetén is elkészíteni a részletes archontológiát.

[95] Somogy megyében a 18. század egészét vizsgálva a hivatalukat letett alispánok majdnem fele lépett felsőbb hivatalba, amely a szerző által vizsgált többi vármegyével összevetve magas értéknek számít. (Szijártó 2021: 67.) Benyomásaim szerint Sopron vármegye esetén még ennél magasabb arányok is elképzelhetőek.

[96] Sopron város iskolaközpont jellegét és a 18. századi vármegyei tisztviselőréteg képzésében kiemelkedő szerepét bemutatja: Dominkovits 1997. és Dominkovits 2002.

mertség megszerzésére az országgyűlések, ahol a követek demonstrálhatták az uralkodó iránti lojalitásukat, vagy éppen ellenzéki magatartásukkal hívták fel magukra a figyelmet, hogy később annál magasabb árat szabjanak a kormány számára szolgálataikért. Sopron vármegye országgyűlési követeit Sümeghy Dezső és Dominkovits Péter közleményének köszönhetően pontosan ismerjük.[97] Nézzük ezért most végig, hogy Sopron vármegyének a diétára is eljutó vezető tisztségviselői, vagyis alispánjai, főjegyzői milyen pályát jártak be!

A névsorban találjuk a század elején az időben nagyjából párhuzamos megyei karriert befutó felsőbüki Nagy Istvánt, Nagy Pál nagybátyját, aki királyi táblai karrierje csúcsán alnádor lett és petőházi Zeke Istvánt, aki vármegyei jegyzői hivatala mellett 1717-ben királyi táblai ülnökséget nyert el.[98] Míg felsőbüki Nagy Istvánt élete során négyszer is megválasztották Sopron megye rendjei követükké (1687, 1712, 1714, 1722–23), az utóbbi két diétán már a Királyi Tábla tagjaként, addig Zeke István egy alkalommal (1722–23) jegyzőként képviselte a vármegyét a diétán.[99] Nagy István alnádorként a betegeskedő személynök helyetteseként elnökölt az alsótáblán az 1722-23. évi diétán, de diétai szereplése ellentmondásos: míg a nőági örökösödés alsótáblai 1722. június 30-i kimondásában jelentős szerepet játszott,[100] addig végletekig ellenezte az udvar által szorgalmazott bírósági reformot, mert a kerületi táblák tervezett felállítása saját egzisztenciális érdekeit sértette.[101] Az 1709-ben megválasztott, majd nem sokkal később lemondó Tolnay Dániel főjegyzőből 1710-ben lett királyi jogügyigazgató.[102] Két országgyűlés (1728–29, 1741. évi) gyakran felszólaló botrányhőse és vezérszónoka volt a pasquillusok által

97 Sümeghy–Dominkovits 2007.

98 Sebők 2020: 165.; Dominkovits 2017: 27–28. Zeke István 1695-1710 között főszolgabírája, majd 1710–1730 között a vármegye főjegyzője volt. A királyi táblai ülnöki tisztségre 1717-ben nyert kinevezést, amely hivatalában 1726. évi lemondásáig megmaradt. Törvényhatósági karrierje csúcsaként 1730–1738 között Sopron megye alispánja is lett.

99 Sümeghy–Dominkovits 2007: 17.; Dominkovits 2000: 49. Ezen túl Zekét az 1708. évi diétára követnek is jelölték, de nem választották meg.

100 Szijártó 2021: 274.; Forgó 2021: 41. Felsőbüki Nagy Istvánnak feltehetőleg 1722. június 30-i, a leányági örökösödés elfogadását indítványozó szónoklatának magyar nyelvű fogalmazványa a családi levéltár állományában megtalálható: MNL GyMSL SL XIII. 11. 2. tétel. Családtagok közéleti tevékenységével kapcsolatos iratok. Nagy István nádorhelyettes, Sopron vármegyei alispánja, királyi tanácsos közéleti működésével kapcsolatos iratok. Országgyűlési iratok. (dátum nélkül)

101 Forgó 2021: XIII.

102 Iványi 1991: 403.

gyakran ostorozott Czompó Sándor, a szerény földbirtokkal rendelkező büki birtokos családból származó alispán, aki 1741-ben kőszegi kerületi táblai elnök lett.[103] Mária Terézia korának tisztviselői közül folytatta a sort e fejezet főhősének bátyja, felsőbüki Nagy István, aki al-, majd főjegyzőségét követően 1744-ben léptett először kincstári ügyvédként,[104] majd 1745-ben referensként a bécsi Udvari Kamara szolgálatába. Vármegyéje képviseletében részt vett az 1741. évi diétán, ahol aktív szerepet játszott a nemesi felkelés megszavazásában, sőt a megyei bandérium alezredeséként (*vicecolonellus*) megfordult az osztrák örökösödési háború hadszínterein is.[105] Felsőbüki Nagy Pál utódára, a huszonhat évesen a helyettes alispáni, majd 1749-ben első alispáni alispáni székbe került, és az 1751. évi diétán kormánypárti felszólalásairól elhíresült Festetics Pálra hosszú bécsi karrier várt: 1756-ban a bécsi *Münz-, und Bergwerksdirektionskolleg*, vagyis a Pénzverési és Bányaigazgatóság, majd 1758-ban a bécsi Magyar Udvari Kancellária tanácsosa lett, végül pályáját a Magyar Kamara alelnökeként fejezte be.[106] A felsőbüki Nagy Pál alispánsága alatt a főjegyzői tisztséget betöltő, majd Festeticset viceispánként követő és az 1751. évi országgyűlésen is szereplő Pászthory László 1756-ban a Királyi Táblára, majd 1765-ben (éppen egykori hivatali elődjével együtt) nyert kinevezést a Hétszemélyes Táblára.[107] Vas megye korábbi követe, Adelffy Antal 1755-től a főispán által kinevezett, majd a megyegyűlés által megválasztott alispán volt. Innen a kőszegi kerületi tábla elnöki tisztségébe távozott 1761-ben.[108] Az 1764-65. évi diéta követeként nagy mértékű adóemelést ígérő és ezért a *pasquillus*ok célkeresztjébe került Illésy Ferenc alispán 1765 végén kapott előléptetést Kőszegre,[109] ahol kerületi tábla egyik ülnöki állását kapta meg. Ezt töltötte be 1779. évi nyugdíjazásáig.[110]

[103] Chernel 1877: 143.; Szijártó 2021: 433–435.; Dominkovits 1997: 72., 76.

[104] Kincstári ügyvédi (*fiscalis procurator*) kinevezéséről már 1744. augusztus 21-i levelében beszámolt öccsének. (MNL OL P 1997. 1744. évi iratok. Damonya, 1744. augusztus 21.)

[105] Kökényesi 2021: 255–256.; Kökényesi 2021a: 412.; MNL GyMSM SL IV.1.a Prot. XI. 1229.p. A nemesi felkelés idején viselt tisztségére vonatkozó levéltári adatot Dominkovits Péter bocsátotta rendelkezésemre, amelyet ezúton hálásan köszönök.

[106] Bölöny 1979: 105–112.; Fallenbüchl 1992: 310.; Kökényesi 2021a: 413.

[107] Sebők 2016: 957., 964.

[108] Chernel 1877: 143.; Nagy 2020: 348.

[109] A róla szóló gúnyversekből néhány: Lőkös 1989: 205–207.; OSZK Ktt. Fol. Hung. 1109. 21. fol. Die 3ª Augusti publicatur.

[110] Chernel 1877: 144.

Tudomásom szerint vármegyei hivatalt nem viselt ugyan, de megyei birtokosként és Esterházy Pál nádor familiárisaként – felsőbüki Nagy Istvánhoz hasonlóan – Meskó Ádám nádori ítélőmesterként vállalta el a megye diétai képviseletét 1712-ben és 1714-ben. Meskó később királyi jogügyigazgató lett, és 1721-ben bárói címet szerzett.[111]

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy felsőbüki Nagy Pál hivatali és közéleti pályájában fontos ugródeszkát jelentettek az országgyűlések, különösen az 1764–65. évi. A diétákon ítélőmesterként jelentős feladatot kapott: a rendek által megfogalmazott egyes sérelemtípusok összegyűjtését és írásban való megszerkesztését. 1751-ben ő volt a jogi, 1764-ben a közpolitikai sérelmek szerkesztője. Ezen munkáján túl kiállt az egyes viták során a kormányzati célok érdekében, így például mindkét alkalommal az adóemelésért, az utóbbi alkalommal leginkább a nemesi felkelés reformja ügyében szólalt föl. Mária Terézia felsőbüki Nagy Pálra személyesen is felfigyelt, ezt bizonyítják a mindkét diétát követően neki adományozott kitüntetések. Pályájának sikerében meghatározó szerepet kapott a családjában hagyományosnak mondható feltétlen lojalitás a Habsburg-dinasztiához, továbbá az oktatás, az ügyvédi-jogászi tudás gyakorlati kamatoztatása. A szomszédos nagybirtok igazgatásában jogi képviselőként való részvétel felsőbüki Nagy Pál esetében összeférte a vármegyei szolgálattal, sőt az itt szerzett helyi kapcsolatrendszert és tapasztalatot a vármegyei apparátuson belül feltehetően jól gyümölcsöztethette. Bátyja, István szerepe – akivel párhuzamosan indult életpályája – meghatározónak tűnik különösen Pál kúriai karrierjének alakításában. Ő nemcsak egyfajta családi stratégia mentén próbálta alakítani famíliája sorsát, de közvetítőként, brókerként képviselte Sopron vármegye és az itteni helyi elit érdekeit a Habsburg Monarchia kormányzati központjában. Pál pályáján a nagybírákhoz való familiaritás nyomait alig érzékelhetjük, sokkal inkább egyfajta *ad hoc* patrónus–kliens viszony megnyilvánulásait olvashatjuk a fennmaradt levelezésekben az egyes állások megszerzése kapcsán. Felsőbüki Nagy Pálnak a Sopron vármegyei közegből való kiemelkedése – összevetve a többi olyan kortársával, aki a vármegye vezető pozícióiból indult, és akiket

[111] Iványi 1991: 363.; Sümeghy–Dominkovits 2007: 17.; Szemethy 2020: 264–265.

országos vagy központi kormányszervhez léptettek elő – korántsem nevezhető egyedinek, sőt egyenesen jellemzőnek mondható.

Jelen esettanulmány alapján több irányba lehetne továbblépni. A későbbi kutatások kapcsán nagyobb figyelmet kellene szentelni a politikai elit körében szövődő családi hálózatoknak. Egy ilyen vizsgálatban a felsőbüki Nagy család részéről Pál alakját háttérbe szorítva István tölthetné be a központi szerepet.[112] Ugyan vizsgálatom a vagyonszerzésre nem terjedt ki, de feltételezem, hogy felsőbüki Nagy Pál a család eredetileg szerényebb vagyonú és tekintélyű ágának sarjaként későbbi birtokszerzései során birtokállományát gyarapítva a nagybirtokosok által dominált Sopron megyében a középbirtokosok közé került, és ezzel megvetette a felsőbüki Nagyok röjtöki ága felemelkedésének alapjait.[113]

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 1 Originales referadae.
A 35: Magyar Kancelláriai Levéltár. Conceptus expeditionum.
A 95: Magyar Kancelláriai Levéltár. Acta Diaetalia.
E 584 Magyar Kamara Archivuma. Galánthai Fekete család levéltára.
N 114: Regnikoláris Levéltár. Kovachich Márton György gyűjteménye.
P 1058: Szent István-rend levéltára.
P 1997: A felsőbüki Nagy család levéltára

[112] Horváth 2020: 146. A szerző a családfán helytelenül felsőbüki Nagy Pál lányaként szerepelteti Végh Péter későbbi országbíró (1725–1807) feleségét, (Mária) Évát, aki valójában felsőbüki Nagy István udvari kamarai tanácsos lánya volt. (Horváth 2020: 154. Vö.: Szluha 2012: 174–175.; Lipthay 2009: 19., 22–23.)

[113] Leveleinek tanulsága szerint felsőbüki Nagy Pál székhelyét Röjtökön tartotta. Az itt mai is álló barokk kastélyt ő vagy fia, József építtette. (Csatkai 1940: 7.) A Mária Terézia-kori úrbéri birtokállományra kiterjedő összeírás szerint felsőbüki Nagy Pálnak Sopron és Vas vármegyében tíz községben 33 jobbágytelke, összesen 893 úrbéres holdnyi birtoka volt, ám birtokállománya még így is elmaradt bátyja, felsőbüki Nagy István vagyona mögött, aki 8 helységben, 88 telek és 3176 hold felett rendelkezett. (Felsőbüki Nagy István birtokait ekkor már özvegye neve alatt tüntették fel). A tisztánlátást nehezíti, hogy ugyanekkor egy nemesi előnév nélküli Nagy Istvánné neve is felbukkan Sopron vármegye úrbéri tabellái között. Ő damonyai birtokosként további 8 jobbágytelek és 219 úrbéres hold birtokosaként lett feltüntetve. (Fónagy 2013: II. köt., 941–942., 1195.)

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltára (MNL GyMSL SL)
IV.1.a Sopron Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Köz-, és kisgyűlési jegyzőkönyvek
XIII.11. A felsőbüki Nagy család levéltára
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (MTA Ktt.)

Országgyűlési Könyvtár (OK)
700. 456. *Inclyti Regni Hungariae Partiumque Eidem annexarum Anno 1764/5. Posonii celebratorum Comitiorum Acta Publica cum Diario pro Spectabili ac Magnifico d[omi]no Iosepho Kvassay de Eadem S[acrae] C[aesareae] R[egiae] et A[postolicae] M[aiestatis] ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum Consiliario nec non per Inclytum Regnum Hungariae Tavernicorum Regalium Magistri vices-gerente per Joannem Durászy.*
700.470: *Diarium diaetae regni Hungáriae* 1751.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (OSZK Ktt.)
Fol. Lat. 616. *Diarium et acta diaetalia sub decursu generalium inclyti regni Hungáriáé comitiorum a die 18a mensis Aprilis, usque ad 23ium Augusti anni 1751 in Libera, Regiaque civitate Posoniensi continuative celebratorum.*
Fol. Lat. 637. *Diarium diaetae Posoniensis 1764.*
Fol. Hung. 1109. *Collectio pasquillorum.*

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ÖstA HHStA)
KA Nachlässe, Nachlass Neny.
Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv (ÖStA FHKA KU)
KU Kamerale Ungarn

Hivatkozott irodalom

Bakács István 1970: *A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII–XVIII. században.* Budapest.
Bártfai Szabó László 1913: *A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. II. 1733–1820.* Budapest.
Chernel Kálmán 1877: *Kőszeg sz. kir. város jelene és múltja.* Szombathely.
Csatkai Endre 1940: *A röjtöki kastély.* Sopron. (A Soproni Szemle különnyomata).

Dominkovits Péter 1997: Egy középfokú oktatási intézmény a vármegyei elit képzésében. Adatok a soproni jezsuita gimnáziumnak a vármegyei tisztikar iskoláztatásában betöltött szerepéhez a XVIII. század első harmadából. In: Sasfi Csaba (szerk.): *Iskola és társadalom. A Zalaegerszegen 1996. szeptember 5-6-án rendezett konferencia előadásai.* (Zalai Gyűjtemény 41.) Zalaegerszeg. 65–78.

Dominkovits Péter 2000: Közigazgatástörténet – családtörténet. Egy 16–18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék. In: Horváth József (szerk.): *Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből.* Győr. 39–67.

Dominkovits Péter 2002: Sopron a 18. század egyik regionális oktatási központja. (Adatok és szempontok a nyugat-dunántúli vármegyei tisztikarok, nemesi elit társadalomtörténeti feldolgozásához.) In: *A város térben és időben. (Sopron kapcsolatrendszerének változásai). Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről. 2002. szeptember 25.* Szerk. Turbuly Éva. Sopron, 123–170.

Dominkovits Péter 2003: Egy 18. századi Sopron vármegyei tisztviselő javairól (Kramarics László jegyző hagyatéka). In: *Léptékváltó társadalomtörténet. Benda Gyula tiszteletére,* szerk, K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc. Budapest. 246–267.

Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 429–436.

Dominkovits Péter 2017: Megyei hivatalviselőkből a rendi diéták követei. Párhuzamos családi karrierek a kora újkori Sopron vármegyében. *Korall* (70.) 70. 23–35.

Dominkovits Péter 2022: Tisztújítások az úrbérrendezés előtti, 18. századi Sopron vármegyében. *Soproni Szemle* (76.) 3. 306–309.

Fallenbüchl Zoltán 1992: Mária Terézia magyar dikaszteriális tanácsosai. In*:* Kovács Ilona (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1984–1985.* Budapest. 283–334.

Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. Adattár.* I–II. Budapest.

Forgó András 2021: *Auf Ihrer Kaiserlichen Majestät allergnädigsten Befehl. Hofrat Johann Georg von Managettas Berichte über den ungarischen Landtag, 1722–1723 und 1728–1729.* (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien XX.) Wien.

Fraknói Vilmos 2002: *Gróf Széchényi Ferenc 1764-1820.* Az utószót írta: Soós István. Budapest.

Hornig Károly 1903: *Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója. Függelékül Birónak Rómába tett két jelentése 1752-ből és 1757-ből.* (Adalékok a veszprémi püspökség történetéhez 2.) Veszprém.

Horváth Antal 2014: *Cherneldamonyaháza a történelem szélárnyékában.* Szombathely, 2014.

Horváth Gyula Csaba 2020: A 18. századi vármegyei követek rokoni kapcsolathálója. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 18. századtól 1918-ig.* Budapest–Eger, 137–156.

Horváth Mihály 1868: Az 1764-ki országgyűlés története. In: *Horváth Mihály kisebb történelmi munkái.* Pest, 1868. I. 377–422.

Horváth József-Dominkovits Péter 2001: *A 17. századi Sopron vármegyei végrendeletek.* Sopron.

Iványi Emma 1991: *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége 1681–1713* (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10). Budapest.

Kalocsai 2022: Az ajándékozás szerepe és hatalmi dimenziói a 18. századi Habsburg Birodalomban. In: Molnár Dániel – Molnár Dóra – Dr. Nagy Adrián Szilárd (szerk.): *XXV. Tavaszi Szél Konferencia. Tanulmányok. III. kötet.* Budapest, 2022. 354–368.

Kmetty Adrienn – Szögi László – Varga Júlia 2021: *A nagyszombati egyetem bölcsész és teológus növendékei. I. 1635-1735.* Esztergom.

Kmetty Adrienn – Szögi László – Varga Júlia 2021: *A nagyszombati egyetem bölcsész és teológus növendékei II. 1735–1777. Esztergom.*

Koppány Tibor 2014: *Kastélyok a végvárak mögött. Késő reneszánsz és kora barokk kastélyépítészet a 16–17. századi Dunántúlon.* Budapest.

Kökényesi Zsolt 2021: *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765).* Budapest. https://doi.org/10.56037/978-963-414-873-9

Kökényesi Zsolt 2021a: Az érvényesülés útján. Az Udvari Kamara magyar tisztségviselői a 18. században. *Századok* 155. 2. sz. 395–436.

Lipthay Endre 2009: *A verebi Végh család története.* Vereb.

Lőkös István 1989: *Különb-különb féle jó és rossz szagú virágokkal tellyes kert. Pasquillusok a XVII-XVIII. századból.* Válogatta, szerkesztette, utószóval és jegyzetekkel ellátta Lőkös István, Budapest.

Melkovics Tamás 2013: *Felsőbüki Nagy Pál. Élete, politikai pályafutása és közéleti szerepvállalásának jelentősége.* (A Magyar Nyugat Történeti Kiskönyvtára 13.) Vasszilvágy.

Nagy Iván 1861: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* 8. kötet. Pest.

Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen.* (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.

Nagy János 2020a: A vármegyei követek „csendes forradalma". Viták az 1751. évi országgyűlésen. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig.* Budapest–Eger, 119–135.

Sashalmi Endre 2015: *Az emberi testtől az óraműig. Az állam metaforái és formaváltozásai a nyugati keresztény kultúrkörben 1300–1800.* Pécs.

Sebők Richárd 2012: Hivatali pályafutások a 18. századi Királyi Kúrián. In: Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon.* Budapest. 15–50.

Sebők Richárd 2016: Professzionalizáció az igazságszolgáltatásban. A Királyi Kúria köznemes bíráinak példáján. *Századok* (150). 4. 945–965.

Sebők Richárd 2017: Az 1722–1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő ítélőmesterek prozopográfiai elemzése. *Korall* (18.) 70. 36–45.

Sebők Richárd 2020: Az 1722-1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő érseki ülnökök és királyi ülnökök prozopográfiai elemzése. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés - polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig.* Budapest–Eger, 157–194.

Stefancsik Benedek Konrád 1942: *Az 1764/65. évi pozsonyi országgyűlés.* Kassa.

Stollberg-Rilinger, Barbara 2019: Gunst als Ressource? Personalentscheidungen am Wiener Hof des 18, Jahrhunderts. In: *Kulturen des Entscheidungen. Narrative-Praktiken- Ressourcen.* Herausgeben von Ulrich Pfister. Göttingen. https://doi.org/10.13109/9783666356896.230

Sümeghy Dezső – Dominkovits Péter 2007: Sopron vármegye követei a rendi országgyűléseken (1580–1847). *Arrabona* (45.) 2. 7–32.

Szemethy Tamás 2020: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon.* Budapest.

Szluha Márton 2012: *Vas vármegye nemes családjai II. kötet. L-Zs.* Budapest.

Szijártó M. István 2005: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792.* Budapest.

Szijártó M. István 2019: A professzionális hivatalnokok teréziánus nemzedéke és a bürokraták hatalomátvétele. *Századok* (153.) 6. 1189–1206.

Szijártó M. István 2021: *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom-, és kultúrtörténeti megközelítésben.* Budapest.

Tóth Gergely 2022: Az Aranybulla recepciója a 18. századi politikai irodalomban, történetírásban és jogtudományban. *Századok* 156. (2022) 6. 1087–1118.
Varga Endre 1974: *A Királyi Curia 1780–1850*. Budapest.
Varga Júlia 2004: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin, 1560–1789*. Budapest.

6. FEJEZET
KERESD A NŐT! A FELSŐBÜKI NAGY CSALÁD HÁZASODÁSI STRATÉGIÁJA

Szemethy Tamás
ORCID: 0000-0001-8403-0116

A nagymamám húgának a veje, a Laci, sokat szekírozta anyósát azzal, hogy a Károlyiak azért nősültek annyit a saját családjukból, mert senki mást nem tartottak elég jónak. A Károlyiak, ha maguk voltak, teljes biztonsággal vallották be önmaguknak, hogy Magyarországon nincs jobb náluk.

Ezzel szemben az Esterházyaknak már Miklós nádor óta Európa volt a játszóterük, ott ipi-apacsoztak. Ebben a kontextusban a Salamon nemzetségbeli származás nem volt olyan jelentős – volt, hát volt –, mint a Kaplony a Károlyiaknál. Az Esterházyak nem sokat gondolkodtak azon, hogy kik s mik.[1]

Péter Katalin szavaival élve: „a barokk a társadalmi mozdulatlanság ideje volt Magyarországon."[2] Véleménye szerint az 1620 és 1780 közötti időszakban a zárt elit tagjává alapvetően azok a személyek és rajtuk keresztül azok a famíliák tudtak válni, akiknek sikerült beházasodniuk valamely jelentősebb családba.[3] Vizsgálata alapvetően a tituláris arisztokráciára vonatkozott, ugyanakkor a társadalmi folyamatok logikáját tekintve a rendi társadalmi elit más tagjaira, így például a jómódú vármegyei nemességre is alkalmazható.

[1] Esterházy Péter: *Harmonia caelestis*. Budapest, 2000. 453.

[2] Péter 1991: 76.

[3] Péter 1991: 77. Lawrence Stone az angol elit vizsgálata kapcsán szintén kiemelt figyelmet fordított a házasodási stratégiára. Megállapításai szerint az angol elit valójában sokkal zártabb volt, mint ahogy azt a közkeletű toposz szerint gondolhatnánk. A hagyományos, földbirtokos elit tagjai az általa vizsgált 1540 és 1880 közötti időszakban valójában inkább csak kivételes esetekben házasodtak össze az üzleti életben sikeres családok tagjaival. (Stone 1993: 91–93.)

Connubium

A társadalmi elfogadottság legmagasabb fokának a házassági kapcsolatot tekinthetjük. Ezt az állítást támasztja alá Max Weber is, amikor azt mondja, hogy kommenzalitás és *connubium* közül az, hogy hajlandók vagyunk-e feleségül venni valakinek a lányát, jóval magasabb társadalmi elismertséget jelez, mint ha csak egy asztalhoz ülünk le vele étkezni.[4] Jelen munkámban arra teszek kísérletet, hogy felsőbüki Nagy család generációkon átívelő házasodási stratégiáját bemutassam és elemezzem. A 18. századra a jómódú vármegyei köznemesség soraiba emelkedő família több szempontból is érdekes és vizsgálatra érdemes alany lehet. Egyrészt a család relatíve gyorsan – a 17. század folyamán nagyjából három generáció alatt – Sopron vármegye legtehetősebb családjai közé lépett, amit vélhetően legalább részben a szerencsés, illetve átgondolt házasodási stratégiájának köszönhetett. Másrészt a család több tagja országos hivatalokat viselt a 18. század folyamán, közvetlenül érintkezett a legjelentősebb főnemesi családok tagjaival, és ennek a kapcsolatnak nemcsak a hivatali-formális aspektusa volt, hanem gazdasági is, például, amikor egy-egy főúrnak hitelt nyújtottak, vagy birtokot vásároltak tőlük,[5] illetve amikor a társasági összejöveteleken találkoztak.

Mindezek alapján adódik a kérdés, hogy a felsőbüki Nagyok felemelkedését hogyan segítették a házastársaik. Honnan kerültek ki, és milyen társadalmi háttérrel rendelkeztek? Más feltörekvő családokkal összehasonlítva mely hasonlóságok, illetve különbségek figyelhetőek meg házasodási stratégiájukban? Az itt elvégzendő elemzésnek hátteret két korábbi kutatás biztosít. Ezek közül az egyik, a Somogy vármegyei köznemesség házasodási stratégiáját elemzi,[6] a másik pedig a főnemesi címet nyert 18. századi új arisztokratákra vonatkozik.[7]

A felsőbüki Nagy család tagjai soha nem szereztek főnemesi címet, így vizsgálatunk szempontjából elsősorban a somogyi köznemesekre vonatkozó vizsgálatból érdemes kiindulnunk. Szijártó István tanulmányában háromszor három famíliát elemez, amelyek a vármegyei nemesi társadalom három szintjén helyezkedtek el. Jól látszik, hogy az alsó és középső szinten élő köznemesek jellemzően

4 Weber 1987: 307.
5 Ruzsa 1994: 95.
6 Szijártó 1992.
7 Szemethy 2020.

Somogy vármegyéből választottak maguknak házastársat, míg a leggazdagabb (gyulai Gaál, Inkey és Somssich) családoknál már a választottak 74%-a vármegyén kívüli volt, bár jellemzően továbbra is dunántúli. Magyarországon kívüli házastárs egyedül a Somssich családnál jelent meg, ugyanakkor ez a família a 19. század folyamán két ágon is a főnemesek közé emelkedhetett, és vagyonával, a családtagok karrierútjával, kapcsolatrendszerével kiemelkedett a többi Somogy vármegyei család közül.[8]

Szijártó István elemzéséből tehát kiderül, hogy a felsőbüki Nagyokhoz hasonló somogyi jómódú birtokos elit – bár házastársai majd háromnegyedét a vármegye határain kívülről választotta – jellemzően továbbra is a környező területek köznemességéből házasodott. Érdemes azonban még egy társadalmi csoport házasodási stratégiáját megvizsgálni.

A kor „társadalmi mozdulatlansága" mellett is egyértelmű, hogy jónéhány famíliának sikerült a főnemesség soraiba emelkednie. Közülük az 1711 és 1799 között főnemesi címet nyert köznemesek, illetve az ő gyermekeik házasodási stratégiáját korábban már alaposabb vizsgálat alá vetettem. Az említett időszakban 76 családból 91 személy kapott magyar bárói vagy grófi címet.[9] Felemelkedésükhöz jellemzően több tényező is hozzájárult, így fontos lehetett az általuk viselt hivatal és rang, az udvarnak tett szolgálatok, a birtokvagyon mérete, de több esetben érezhető volt a házassággal szerzett rokoni kapcsolatok jelentősége is.

A főúri rangot szerző 91 személyből 10 új arisztokratának már az édesanyja is főnemes volt, ami kétségtelenül előnyös lehetett a társadalmi érintkezésben.[10] A 91 érintett házastársainak társadalmi hátterére vonatkozó összegzést az alábbi táblázatban láthatjuk:

[8] Szijártó 1992: 32–38, 41–42.

[9] Szemethy 2020: 245–248. A vizsgálat részét csak a köznemesként főnemesi címet nyert személyek jelentették.

[10] Benyovszky Móric, Berzeviczy Ferenc, Dávid Károly, Kállay János, Sigray János, Sigray József, Sztáray Imre, Török József, Vay Dániel és Miklós. (Szemethy 2020: 245.)

6.1 táblázat: A főúri rangot szerző személyek házastársai

Házastársaik Új arisztokraták	Régebbi eredetű	Új arisztokrata	Indigena	Köznemes	Összes házastárs
Hivatalnokok	5	3	3	24	35
Katonák	5	3	5	18	31
Grófok	4	6	6	18	34
Összesen	14	12	14	60	100

Jellemzően a házasságkötésre még a főnemesi rangemelés elnyerése előtt kerülhetett sor, így a csoport tagjai a házasodási stratégiájuk szempontjából összevethetők Szijártó István korábban bemutatott eredményeivel. Mint látható, a házastársak 60%-a köznemes – vélhetően a jómódú vármegyei köznemesség soraiból került ki – ugyanakkor azonos mértékben, 14–14%-kal képviseltették magukat a régebbi eredetű és az idegen származású főnemesek, valamint megjelentek a vizsgált személyekhez hasonlóan főnemesi címüket frissen szerzett személyek, illetve ezek gyermekei is.

További következtetésként adódik, hogy a régebbi eredetű családok tagjai gyakorlatilag azonos mértékben voltak elérhetők (vagy inkább elérhetetlenek) házastársként a katonák és a hivatali pályát befutó új arisztokraták számára, illetve nem mutatható ki szignifikáns különbség az alacsonyabb főnemesi címet elnyerő bárók és a grófok között sem, ami ismételten a főnemesség korábban már többször említett zártságára utalhatott. Kétségtelen tény azonban, hogy a Szijártó István által vizsgált, akár tehetősebbnek számító családoknál is jóval szélesebb az a társadalmi (és vélhetően földrajzi tér), amelyből az új arisztokraták a házastársaikat választhatták. Ennek a legfőbb oka a vármegyén kívüli kapcsolatoknak vélhetően már a házasságkötés előtti megléte lehetett, ami a felemelt személyek által viselt országos hivatalokból, magas katonai beosztásukból, illetve kiterjedt birtokállományukból adódhatott. A felsőbüki Nagyok vizsgálata során ennek megfelelően azt feltételezhetjük, hogy azoknak a családtagoknak lett kalkulálhatóan társadalmilag és/vagy földrajzilag „távolabbi" házastársa, akik valamely országos hatáskörű hivatalban, illetve a hadseregben töltöttek be valamilyen pozíciót.

Az új arisztokraták gyermekeinek házasodási lehetőségeit az alábbi táblázat mutatja be.

6.2 táblázat: A főúri rangot szerző személyek gyermekeinek házastársai

Csoport	Régebbi eredetű	Új arisztokrata	Indigena	Köznemes	Összes házastárs
Hivatalnokok	11	15	19	43	88
Katonák	11	9	10	13	43
Grófok	20	8	18	14	60
Összesen	42	32	47	70	191

Az adatokból kiderül, hogy – a főúri rangra felemelt személyekkel ellentétben a házasságkötésükkor sok esetben vélhetően már főnemesi címmel rendelkező gyermekek – házastársainak már csak 37%-a származott köznemesi családból, míg 22% a régebbi főnemesek közül, 25%-uk pedig az idegen eredetű famíliákból talált magának házastársat. Az új arisztokraták aránya – ha nem is jelentősen – szintén emelkedett: 12%-ról 17%-ra. A korábban említettekkel ellentétben itt már egyértelműen látszik mind a grófi címnek a báróinál magasabb presztízse – hiszen az ő esetükben nem 22%-ban, hanem több mint 33%-ban kerültek ki régebbi eredetű főnemesi családokból a házastársak –, mind pedig a 18. század második felében megerősödő birodalmi integrációs trend melynek keretében egyre több idegen eredetű házastársat fedezhetünk fel a vizsgált csoportban.

A nagy múltú arisztokrata családok közül az Esterházyak 6, a Perényiek és Révayak 5–5, valamint a Batthyányak 3 fővel képviseltették magukat az új arisztokraták és gyermekeik házastársai között, ám jellemzően ezek a famíliák a felemelt személyek gyermekeinél kerültek elő mint házastársak, illetve egy-egy család körül csoportosultak, így például Grassalkovich Antal mindegyik felnőttkort megért gyermekéről elmondhatjuk, hogy régebbi eredetű főnemesi családból származott a házastársa, kettejüknek pedig az Esterházyak közül került ki a férje, illetve a felesége.[11]

A felsőbüki Nagy család gyermekei nem rendelkeztek azzal a többlettel, amit egy főnemesi cím megléte biztosíthatott számukra a párválasztás kapcsán, ugyanakkor a család több tagja is a rang-

[11] Szemethy 2020: 287.

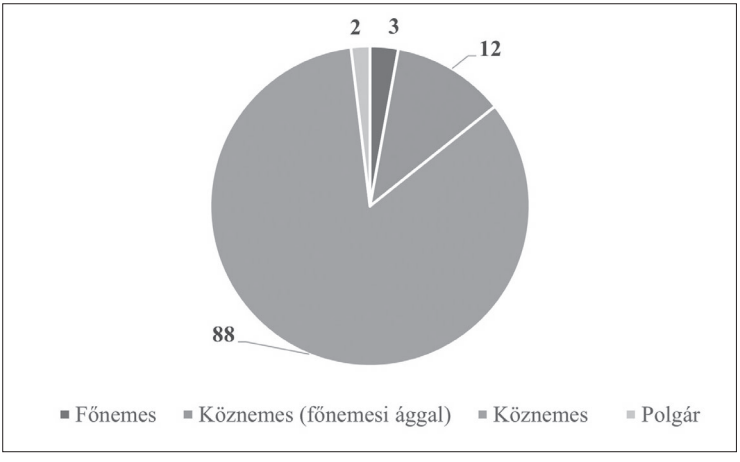
emelésben részesült személyekhez hasonló pályát járt be. Közülük kiemelkedik a jelen kötetben külön fejezetben tárgyalt felsőbüki Nagy István alnádor, aki a *Pragmatica Sanctio* elfogadtatása kapcsán jelentős szolgálatot tett az udvarnak. Azok közül, akik az 1722–1723. évi diétán kiálltak a nőági trónöröklés mellett, Szluha Ferenc ítélőmester és felsőbüki Nagy István kapta a legjelentősebb jutalmat. Azonban míg Szluha a 20 000 forint mellé bárói címet is nyert, addig az alnádor Nagy István, bár magasabb összeget, 24 000 forintot, de jellemzően nem készpénzt, hanem ilyen értékű földbirtokvagyont kapott, addig őt főnemesi címmel nem tüntették ki.[12] A két összeg közötti különbözet – 4000 forint – nagyjából a bárói cím elnyerésének költségeit jelentette.[13] Források hiányában csak feltételezés, de elképzelhető, hogy felsőbüki Nagy István az elérhető jutalmak közül inkább a minél jelentősebb földbirtokadományt választotta, és ezzel társadalmi közegét tekintve szándékosan maradt a „megyetartó urak" szintjén.[14] A házasságok elemzése kapcsán azonban érdemes különös figyelmet szentelni mind az ő, mind pedig a gyermekei által választott házastársak társadalmi hátterének, mivel feltételezésem szerint a felsőbüki Nagy család István alnádor kapcsán jutott a legközelebb az új arisztokraták fent bemutatott házasodási lehetőségeihez.

A felsőbüki Nagy család házasodási stratégiája

Vizsgálatom során a nemesi címet 1616-ban elnyerő[15] Nagy Benedeket tekintettem az első generációnak, majd egészen a 19. század közepéig, a hetedik generáció tagjaiig elemeztem a família tagjainak házastársait.[16] Az elemzést jelentősen megkönnyítette, hogy Körtvélyessy Gyula közkincsé tette kiterjedt genealógiai feltárásának eredményeit, így az egyes generációkhoz tartozó családtagok, illetve házastársaik azonosításához alapvetően ez a gyűjtés szolgált alapul.[17]

[12] Málnási 1933: 270.
[13] Fallenbüchl 1989: 51.; Halmos 1995: 453.
[14] Erről részletesebben lásd a második fejezetet.
[15] MNL OL A 57 61. 59–62. Vö.: Szluha 2003: 578.
[16] Az elemzés alapját képező adatbázist a függelékben közzétettem. Elérhető: elte-hu.academia.edu/TamásSzemethy.
[17] Körtvélyessy Gyula kutatásai alapján: https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/default.htm és https://family

Elemzésem során elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a felsőbüki Nagyok házasodási stratégiája mennyiben volt összhangban a család felemelkedésével? Megjelentek-e azok a tehetősebb, térben távolabbi, illetve magasabb presztízsű családok, melyek segíthették a felsőbüki Nagy család egy-egy ágának felemelkedését, illetve jelezhették az általuk már elért magasabb státusz meglétét. Összesen 83 családtagot sikerült azonosítanom, illetve besorolom a hét generációba. Hozzájuk pedig 105 házastársat sikerült rendelnem. Kutatásom következő lépéseként megállapítottam a házastársak rendi jogállását. Jobb partiként értelmeztem azokat a házastársakat, akik olyan családból származtak, melynek főnemesi ága is volt, így belőlük külön csoportot hoztam létre. Eredményeim az alábbi kördiagrammon láthatók.

6.1 ábra: A felsőbüki Nagy család házastársainak rendi tagozódása

Összességében megállítható, hogy a 105 házastársból 100 egészen biztosan köznemesi származású volt. Pusztán ennek alapján is látható, hogy a felsőbüki Nagyok ritka kivételektől eltekintve házasodásukat tekintve nem emelkedtek ki a vármegyei köznemességből.

Generációkon keresztül – akár még a 18. század végén is – kiemelkednek a házastársakat adó családok közül a 17. század folyamán a felsőbüki Nagyokkal párhuzamosan felemelkedő olyan családok, mint – a teljesség igénye nélkül – a 16. század végén nemességet

trees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/toc_individuals.htm – utolsó letöltés: 2023. január 16.

nyert Simon család,[18] a felsőbüki Nagyokhoz hasonlóan 1616-ban nemesített Krempchichek,[19] az 1649-ben armálist nyert Köntösök,[20] az 1612-ben felemelkedő Herényiek,[21] az 1643-ban nemességüket kihirdető Körössyek,[22] de ezekhez hasonlók a felsőbüki Nagy családdal csak a 18. század végén rokoni kapcsolatba kerülő, nemesi címüket 1628-ban kihirdető medgyesi Somogyiak[23] vagy az 1642 óta nemes perlaki Somogy família.[24]

A náluk régebbi eredetű köznemesség már a 17. században is képviselteti magát azok között, akik a felsőbüki Nagyok házastársait adták. A chernelházi Chernel család például nemesi címét egészen az Árpád-korig vezette vissza.[25] A későbbiekben több hasonlóan régi eredetű család is feltűnt a felsőbüki Nagyok sógorságában, többek között felsőbüki Nagy István alnádor második felesége révén a középkori eredetű nemesi címmel rendelkező Martonfalvayak.[26] Szintén már a középkorban a *nobilitas* tagjai közé tartoztak a damonyai Landorok,[27] a mesterházi Mesterházyak,[28] a Kállayak,[29] a Niczkyek,[30] a nádasi Tersztyánszkyak,[31] a bezerédi Bezerédjek,[32] az Ürményiek[33] vagy a rumi és rábadoroszlói Rumyak.[34] Mellettük azonban végig jelen vannak a kisebb, kevésbé jelentős múlttal rendelkező családok is.[35]

Egy-egy család többször is megtalálható a házastársak között. A legnagyobb számban a felsőbüki Nagyok a birtokvagyon egyben tartása miatt házasodtak össze négy család egy-egy tagjával.[36] A hasonló időszakban felemelkedők közül a perlaki Somogy csa-

[18] Nagy 1987: X. Simon (Felső-őri).
[19] Ruzsa 1994: 207.
[20] Kempelen 1911–1932: VI. Köntös.
[21] Kempelen 1911–1932: V. Herényi (breznóbányai).
[22] Kempelen 1911–1932: VI. Kőrössy.
[23] Kempelen 1911–1932: VI. Somogyi (medgyesi), nemes és gróf.
[24] Nagy 1987: X. Somogyi.
[25] Nagy 1987: III. Chernel (Chernelházi).
[26] Nagy 1987: VII. Mártonfalvay (Mártonfalvai).
[27] Kempelen 1911–1932: VI. Lándor (alias Tyapak).
[28] Kempelen 1911–1932: VII. Mesterházy (mesterházi).
[29] Nagy 1987: VI. Kállay (nagykállói).
[30] Nagy 1987: VIII. Niczky (niczki) gróf és nemes.
[31] Nagy 1987: XI. Tersztyánszky (Trsztyei vagy nádasi).
[32] Kempelen 1911–1932: II. Bezerédj (bezerédi).
[33] Nagy 1987: XI. Ürményi (Ürményi).
[34] Nagy 1987: IX. Rumy (Rumi és Rába-Doroszlói).
[35] Lásd: Függelék.
[36] Lásd: Függelék.

lád,[37] a Véghek[38] és a Darások[39] három-három fővel képviseltették magukat a házastársak között, a régebbi, középkori eredetű nemességből pedig a Landor[40] és a Martonfalvay[41] két-két fővel, illetve a Bezerédj[42] família hárommal. Az ismétlődés adódhatott a földrajzi közelségből, esetleg – például a Végh család esetében – a párhuzamos hivatali pálya is indokolhatta a rokoni szálak megerősítését.[43]

További kutatásnak kell megvilágítania azt, mennyiben emelte egy személy presztízsét az, ha valaki egy főnemesi címmel is rendelkező családba házasodott be. Ugyanakkor azt feltételezzük, hogy ezek a famíliák valamivel nagyobb presztízzsel rendelkeztek, illetve például az udvarnál könnyebben tudtak érvényesülni, mint azok a családok, amelyek egy ágának sem sikerült főnemesi címadományhoz jutnia. A felsőbüki Nagyok házastársai közül egy-egy a következő családokból került ki: Ebergényi,[44] Széchenyi,[45] Nádasdy,[46] Kállay,[47] Szepessy,[48] Niczky,[49] Orczy,[50] medgyesi Somogyi,[51] siklósi Andrássy,[52] Dőry,[53] Szluha,[54] illetve bessenyői Beőthy.[55] Ezen famíliáknak legalább egy ága rendelkezett magyar bárói vagy grófi címmel.

Bár minimális számban, de találunk főnemeseket is a felsőbüki Nagyok házastársai között. Ketten közülük idegen eredetűek: Engeshoffen Róza bárónő és Schwingheim Terézia bárónő – bár az ő esetében bárói címe vitatható, hiszen a szakirodalom csak biro-

37 Nagy 1987: X. Somogyi.
38 Nagy 1987: XII. Végh (Verebi)
39 Kempelen 1911–1932: Pótlék. Darás.
40 Kempelen 1911–1932: VI. Lándor (alias Tyapak).
41 Nagy 1987: VII. Mártonfalvay (Mártonfalvai).
42 Kempelen 1911–1932: II. Bezerédj (bezerédi).
43 Nagy 1987: XII. Végh (Verebi), illetve lásd a negyedik fejezetet.
44 Nagy 1987: Pótlék. Ebergény (Ebergényi és telekesi).
45 Nagy 1987: X. Széchenyi (Sárvári és felső-vidéki, gróf).
46 Nagy 1987: VIII. Nádasdy (Nádasdi gróf, Fogarasföld örökös ura.).
47 Nagy 1987: VI. Kállay (N.-kállói).
48 Nagy 1987: X. Szepessy (Négyesi, báró és nemes).
49 Nagy 1987: VIII. Niczky (Niczki, gróf és nemes).
50 Kempelen 1911–1932: VIII. Orczy (orczi), nemes és báró.
51 Kempelen 1911–1932: VI. Somogyi (medgyesi), nemes és gróf.
52 Nagy 1987: I. Andrássy (siklói) család.
53 Kempelen 1911–1932: III. Dőry (jobbaházi) nemes és báró.
54 Balogh 1901: 144.
55 Nagy 1987: II. Beőthy (bessenyői és örvendi, gróf és nemes). Kempelen Béla, bár említi a grófi rangemelést, hozzáteszi, hogy hiteles adata erre vonatkozóan nincsen. (Kempelen 1911–1932: Beöthy (besenyői)) Illésy szerint 1794-ben bajor grófi címet nyertek. (MNL OL A 130 - Illésy - 1b – 2370.)

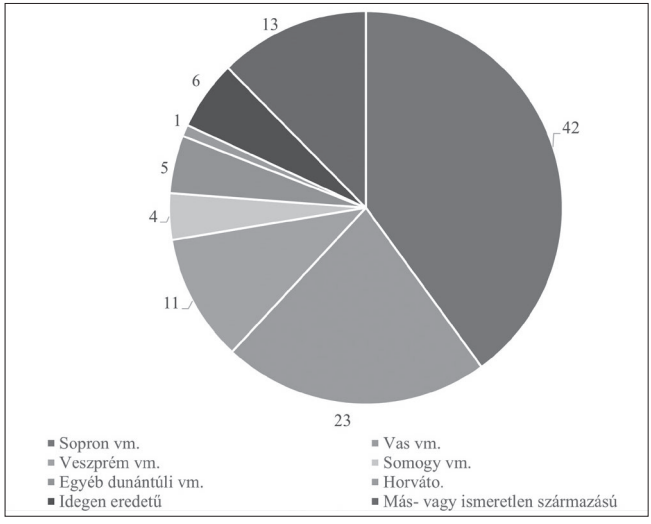
dalmi lovagi rangról tud –,[56] harmadikuk pedig báró Révay Elek, aki a régebbi eredetű magyar főnemességhez tartozott.[57] A korábban említettek szerint nem meglepő módon mindhárman az alnádor,[58] felsőbüki Nagy István, illetve a szintén országos hivatalt betöltő, de egy generációval később élt *septemvir*,[59] felsőbüki Nagy Pál ágán találhatók. Rájuk a fejezet végén külön vissza fogok térni.

Összességében tehát azt látjuk, hogy a 105 házastárs közül csak kettő tekinthető minden kétséget kizáróan főnemesnek, és ők is a felsőbüki Nagy család országos hivatalt befutó tagjainak gyermekeihez kötődtek. A 6.1 kördiagram adataiból kiolvasható, hogy a házastársak között két polgári származásút is számon tartunk. Az ő esetük különleges, mivel mindketten a híres reformkori politikushoz, felsőbüki Nagy Pálhoz kapcsolódnak, ugyanakkor csak egyikük volt hivatalosan házastársi státuszban. Morenich Gáspár soproni polgármester lányát, Alojziát 1812-ben vette feleségül Pál. Miután azonban házasságuk megromlott, Klein Izabellával élt együtt, akiről azonban kevés közelebbi ismerettel rendelkezünk. A polgár házastársak közé csak a valószínűség alapján soroltam be.[60]

Térbeliség

A házastársak társadalmi hátterének elemzése után érdemes részletesebben kitérnünk a földrajzi származásukra is. Az alábbi kördiagramon külön szerepelnek azok, akik vélhetően Sopron vármegyéből származtak. Jelentőségük miatt külön feltüntetem Vas és Veszprém vármegyét is, illetve az egyéb dunántúli, horvátországi, valamint külföldi származást. Akik ezekbe a kategóriákba nem voltak besorolhatók, a „más- vagy ismeretlen származású" kategóriába kerültek.

[56] Siebmacher 1909: IV. 117.
[57] Nagy 1987: IX. Révay család. Szklabinai és blatniczai báró, trebosztói s bisztricskai.
[58] Heckenast 2005: 297.
[59] Nagy 1987: VIII. Nagy (Felső-büki).
[60] Németh 2008: 30, 32.

6.2 ábra: A felsőbüki Nagy család házastársainak származása földrajzilag

Szijártó István korábban ismertetett Somogy vármegyei vizsgálata szerint a legtehetősebb nemesi családok esetében a házastársak 26%-a vármegyén belülről származott.[61] A felsőbüki Nagyok esetében 40%-ra tehető a Sopron vármegyeik aránya, ami jelentősen magasabb arány, mint a somogyi *bene possessionatus* elit esetében. Figyelemre érdemes, hogy az „ősi fészekhez", Bükhöz (amely akkor három részből állt) nagyon szoros a kapcsolat, hiszen a másodiktól a hetedik generációig összesen 15 házastárs származik valamelyik Bükről,[62] illetve ide sorolható még a felsőbüki Nagy családon belüli négy házasság is,[63] ami így összesen 19 (18%) Bükhöz kapcsolódó házastársat jelent. Ez többek között azért is érdekes, mert az úrbérrendezés korára a család birtokvagyona alapján országosan is a legnagyobb földtulajdonosok közé tartozott ugyan, hiszen több mint 4000 úrbéres holddal bírtak, de a három Bükben bírt javaik csak elhanyagolható részt tettek ki a teljes vagyonukból.[64]

[61] Szijártó 1992: 41.

[62] Pintér, Czompó, mankóbüki Horváth, Bán, mankóbüki Balogh (kétszer), Ebergényi, Mesterházy, Gaál, Hetyessy, Pászthory, Tóth, Kramarics, Szalay, Káldy.

[63] Lásd: Függelék.

[64] Fónagy 2013: II. 941–942.

A vármegyén kívüli kapcsolatok elsősorban a közeli vármegyékbe irányultak, ami nem meglepő, hiszen például az úrbérrendezés korában Sopron vármegye mellett még Vasban, Veszprémben, illetve Somogyban voltak birtokosok a felsőbüki Nagyok.[65] Az említett vármegyékből Vas a felsőbüki Nagyok házastársainak 22%-át adta, Veszprém 10,5%-át, míg Somogy vármegye 4%-át. A további dunántúli vármegyék 5% körüli értékkel vannak jelen, ami azt jelenti, hogy a teljes dunántúli régió a család házastársainak 81,5%-át adta. A házastársak között egy horvát eredetű család található, ahonnan Sztariczky Borbála, felsőbüki Nagy István alnádor unokájának a felesége származott.[66] Minthogy azonban a horvát családok között rendre előfordult, hogy dunántúli nemes családokkal házasodtak össze, így elképzelhető, hogy itt sem beszélhetünk igazán jelentős földrajzi távolságról.[67] Abban az esetben, ha nem dunántúli családdal került kapcsolatba a felsőbüki Nagy család, akkor jellemzően valamelyik jelentősebb, tehetősebb, nagyobb múltú famíliából házasodtak. Ezek közé tartozott például a Kállay,[68] a Szepessy,[69] a Dőry,[70] az Andrássy,[71] az Okolicsányi[72] vagy a Ferenczy família.[73]

A külföldi családokból származó házastársak országos hivatalt betöltő vagy a hadseregben szolgálatot vállaló felsőbüki Nagyokhoz, illetve az ő gyermekeikhez kötődtek, és jellemzően nem a Habsburg Monarchia Lajtán túli nemességének első vonalához tartoztak. Közülük talán csak Engelshoffen Ferenc Lipót altábornagy, temesi kormányzó rokonának,[74] báró Engelshoffen Jánosnak a lánya, Róza emelhető ki,[75] de az ő családja is csak atyja és nagybátyja révén nyerte a bárói címét 1722-ben.[76]

[65] Fónagy 2013: II. 941–942.
[66] Szluha 1998: felsőbüki Nagy II. leszármazási tábla.
[67] Szemethy 2022: 240–241.
[68] Nagy 1987: VI. Kállay (nagykállói).
[69] Nagy 1987: X. Szepessy (Négyesi) báró és nemes.
[70] Kempelen 1911–1932: III. Dőry (jobbaházi) nemes és báró.
[71] Nagy 1987: I. Andrássy (siklói).
[72] Nagy 1987: VIII. Okolicsányi (Okolicsányi).
[73] Nagy 1987: IV. Ferenczy (Vizkelethi).
[74] Borovszky 1896–1914: Temes. Temesi kormányzók.
[75] Körtvélyessy Gyula a Győri Egyházmegyei Levéltár házasságkötésre vonatkozó bejegyzésére hivatkozva jelöli meg Jánost apjaként pontos jelzet nélkül. https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/default.htm?page=Engelshofen-Roza-ind00422.htm – utolsó letöltés: 2023. január 16.
[76] Nagy 1987: IX. Poncz család. Vö.: Kempelen 1911–1932: VIII. Poncz (ab Engelshoffen), báró.

Összességében tehát jól látszik, hogy a felsőbüki Nagy család hét generáción keresztül erősen kötődött „törzsterületéhez", Sopron vármegyéhez, azon belül pedig a három Bükhöz. Abban az esetben, ha máshonnan választottak házastársat, fontos szempont lehetett saját birtokaik elhelyezkedése, így pedig a házasság kapcsán hozományként megszerezhető birtokoknak a már meglévőkhöz való csatolása. Ennek megfelelően a felsőbüki Nagy családról kijelenthető, hogy a *bene possessionati*ra jellemző házasodási stratégiát folytatott.

Mikrovizsgálat: az országos jelentőségű felsőbüki Nagyok

A korábban említettek szerint a család országos jelentőségű karriert befutó tagjainak nagyobb esélye volt előkelőbb származású házastársra szert tenni. Ennek megfelelően öt családtagnak a házasodási stratégiáját alaposabban is megvizsgáltam. A mikroelemzés alá vont személyek tehát felsőbüki Nagy István alnádor, felsőbüki Nagy István udvari kamarai tanácsos, felsőbüki Nagy József személynök, felsőbüki Nagy Pál *septemvir*, illetve a reformkori tevékenysége miatt kiemelkedő felsőbüki Nagy Pál.

Nagy István alnádorral kapcsolatban korábban azt az óvatos megállapítást tettük, hogy vélhetően a családból ő állt legközelebb ahhoz, hogy főnemesi címet szerezhessen. Kétszer házasodott.[77] Első felesége – a szakirodalom szerint erdélyi eredetű – tompaházi Tompa családból származó Rebeka volt,[78] a második pedig a korábban már említett Martonfalvay családból kikerült Erzsébet.[79] István esetében tehát azt láthatjuk, hogy nem lépett túl a jómódú köznemesi szinten saját házasságkötései kapcsán, azonban hivatali karrierje tekintetében országos szintre emelkedett, ennek pedig gyermekei házasságkötései kapcsán lehetett érdemi hatása.

Mindkét feleségétől születtek gyermekei. Végrendeletéből kiderült, hogy második házasságából született leszármazottjait részesítette előnyben, közülük is főként Lajost.[80] Első feleségétől, Tompa Rebekától született Erzsébet, Mária Terézia és Ferenc,[81] akik összesen

[77] Szluha 1998: felsőbüki Nagy I. leszármazási tábla.
[78] Nagy 1987: XI. Tompa (Tompaházi).
[79] Nagy 1987: VII. Mártonfalvay (Mártonfalvai).
[80] MNL SML IV. 35 4. csomó. A végrendelet elemzését lásd a hetedik fejezetben.
[81] Nagy 1987: VIII. Nagy (Felső-büki).

öt alkalommal házasodtak.[82] Kétszer a régebbi eredetű köznemesi származású damonyai Landorok[83] és a Niczkyek közül,[84] három alkalommal pedig a kevésbé jelentős köznemesi famíliának számító Ribényi,[85] Palotay[86] és Madarász családból[87] nyertek házastársat.[88]

Velük szemben Martonfalvay Erzsébettől született gyermekei jóval előkelőbb házastársakat találtak, hiszen ketten közülük főnemessel léphettek frigyre: Lajos báró Engelshoffen Rózával,[89] Magdolna pedig báró Révay Elekkel.[90] Ifjabb felsőbüki Nagy István (aki nem azonos az udvari kamarai tanácsossal), a roppant tehetős és nemesi címét a 13. századig visszavezető nádai Tersztyánszky családból származó Jusztinát vehette el,[91] és csak – a családban szokatlan módon katonai pályára lépő – Zsigmond házasodott össze a kevésbé jelentős Csapó famíliához tartozó Annával.[92]

A hét generációban található három főnemes házastárs közül tehát kettő kötődik az alnádor gyermekeihez, a két minden kétséget kizáróan arisztokrata házastárs. Közülük báró Engelshoffen János császári tanácsossal feltehetően Bécsben találkozhatott felsőbüki Nagy István. A Révayakról pedig az derült ki, hogy több esetben – szám szerint öt alkalommal – hajlandónak mutatkoztak frigyre lépni alacsonyabb származású, de feltörekvő családok tagjaival.[93]

De hogyan hatott a fertálymágnássága későbbiekben a leszármazottak házasodási lehetőségeire? Felsőbüki Nagy Lajos gyermekei viselték csak a felsőbüki Nagy nevet, így vizsgálatomban velük foglalkoztam, Révay Elek gyermekeivel pedig nem. Lajosnak két fia született Engelshoffen Róza bárónőtől. Ők a felsőbüki Nagy család legtöbb tagjával ellentétben nem vármegyei vagy országos hivatalt

82 Szluha 1998: felsőbüki Nagy I. leszármazási tábla.
83 Kempelen 1911–1932: VI. Lándor (alias Tyapak).
84 Nagy 1987: VIII. Niczky (niczki, gróf és nemes).
85 Kempelen 1911–1932: IX. Ribényi.
86 Nagy Ivánnál és Kempelen Bélánál is csak egy Zemplén megyei kihalt családot említenek ilyen néven. Ennek ellenére elképzelhető, hogy a Dunántúlon a 17. században a török elleni harcokban aktív Palotay Ferenc rokonáról lehet szó. (Pálffy 1998: 156.)
87 Kempelen 1911–1932: VII. Madarász.
88 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla.
89 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla.
90 Vásárhelyi–Szluha 2005–2013: I. 29.
91 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla.; Nagy 1987: XI. Tersztyánszky (Trsztyei vagy nádasi)
92 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. I. leszármazási tábla.; Nagy 1987: III. Csapó.
93 Szemethy 2020: 145.

viseltek, hanem katonatisztnek álltak.[94] Lehetőségeiket jelentősen befolyásolhatta, hogy Lajos nem volt az atyai örökség gondos gazdája, jelentősen eladósodott, és vagyona egy részét elveszette.[95] Mindkét fiának első felesége feltehetően idegen eredetű volt, ami vélhetően összefüggött az összbirodalmi hadsereg heterogén jellegével és az ehhez kapcsolódó házasodási perspektívával. A kapitányként szolgáló[96] ifjabb felsőbüki Nagy Lajos felesége Reibholz Zsuzsanna volt,[97] míg a nemesi testőr,[98] felsőbüki Nagy Dávidé Kappellerin (Pentenedderin) Anna Mária.[99] Közelebbi információkat egyik feleség családjáról sem találtam.

Dávid házassága nem bizonyult sikeresnek, így miután, ahogy a szakirodalomban olvasható, elvált első feleségétől, még háromszor nősült. Másodszor Martonfalvay Júliát vette el,[100] aki nagyanyjának családjából származott,[101] majd Sztariczky Borbálát,[102] végül pedig Fabisch Máriát.[103] Utóbbi két família a 18. század elején nyert magyar nemesi címet.[104] Összességében tehát elmondható, hogy bár a vármegyétől eltávolodtak az alnádor leszármazottjai, valójában jelentős felfelé irányuló társadalmi mobilitásra sem karrierjük, sem pedig házastársaik tekintetében nem sikerült jutniuk.

Három további felsőbüki Nagy családtag is jelentős országos hivatalt töltött be. Felsőbüki Nagy József személynök a verebi Végh családból származó Annát vette el,[105] aki Végh Péter személynök, utóbb országbíró lánya volt, így itt a korábban már említett hivatali karrierépítés szempontjából lehetett fontos a házastárs személye.[106] Ezt a képet erősíti, hogy Végh egyetlen lányát, Júliát Ürményi József

94 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla. Dávid a magyar nemesi testőrségnél szolgált. 1763-ban innen leszerelt, a későbbiekben pedig nincs nyoma katonai szolgálatának. (Hellebronth 1939: 267.) Életét 1781-ben fejezte be. (Tóth 1990: 240.) Lajost huszárkapitányként említették. (Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla. Vö.: Tóth 1990: 240.)

95 Lásd jelen kötet hetedik, Nagy János által írt fejezetét.

96 Tóth 1990: 240.

97 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla.

98 Hellebronth 1939: 267.

99 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla. Vö.: Tóth 1990: 240.

100 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla.

101 Nagy 1987: VII. Mártonfalvay (Mártonfalvai).

102 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla.

103 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. II. leszármazási tábla.

104 Kempelen 1911–1932: X. Sztariczky.; Kempelen 1911–1932: IX. Sütő (alias Fabsich).

105 Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.

106 Lásd jelen kötet negyedik, Vámos András által írt fejezetét.

személynök fia, Miksa vette feleségül,[107] így itt a személynöki pozíciót egymás után betöltő három hivatalnok szoros családi összefonódásáról beszélhetünk.[108]

Az Udvari Kamaránál tanácsosként tevékenykedő felsőbüki Nagy István – aki az alnádor unokaöccse volt – Filszky Gabriellát vette feleségül,[109] akinek a családja 1743-ban Sopron vármegyei nemesként kapott armálist,[110] így nem tekinthető különösebben előkelőnek. Gyermekeik közül egyik sem házasodott főnemessel.[111] Ugyanakkor erősen dominálhattak István udvarközeli kapcsolatai az ő párválasztásuknál: esetükben két vélhetően idegen eredetű házastársat is találhatunk, Halouzier Károlyt és Tiell Jánost.[112] A Halouzierek végül Sopron vármegyei magyar nemesek lettek, hiszen Károly felsőbüki Nagy Teréztől született gyermekeivel együtt itt hirdette ki 1791-ben magyar nemesi címét.[113] Tiell János – bár idegen származású volt – miután, ahogy a szakirodalom írja, elvált feleségétől, felsőbüki Nagy Erzsébettől, Marianne nevű lányukat előbb bentlakásos iskolába küldte, azonban nyolcéves korában végül mégis Sopronba küldte az anyjához, hogy ott nevelkedjen, ne pedig az örökös tartományokban.[114]

Felsőbüki Nagy József személynök gyermekeinek házasságát vizsgálva még három magyar köznemesi házastárssal találkozhatunk, akik közül Végh Péter királyi személynökként szolgált,[115] így a Végh és felsőbüki Nagy család közötti hivatali karrierépítés kapcsán fontos szereplő volt, míg a siklósi Andrássyak[116] és az Okolicsányiak[117] jelentős köznemesi családként vagyonukkal és tekintélyükkel segíthették felsőbüki Nagy István gyermekeinek boldogulását.

Felsőbüki Nagy Pál – aki nem tévesztendő össze azonos nevű reformkori rokonával – az imént említett kancelláriai tanácsos testvére volt, és hétszemélynökként jutott magas beosztásba. Felesége a nem különösebben előkelő származású Kecskés Judit.[118] Gyermekei közül

[107] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.
[108] Cserpes–Szijártó 2010: 1251–1253.
[109] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla. (A keresztnév helyesbítve.)
[110] Nagy 1987: IV. Filszky.
[111] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.
[112] Lásd: Függelék.
[113] Áldásy 1904: I. 466.
[114] Pausz 1917: 14.
[115] Cserpes–Szijártó 2010: 1250–1251.
[116] Nagy 1987: I. Andrássy (siklói) család.
[117] Nagy 1987: VIII. Okolicsányi.
[118] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla. Vö.: Kempelen 1911–1932: V. Kecskés.

az egyik talán főnemesi családból származó házastársat talált, hiszen Dániel feleségét Schwingheim Terézia bárónőnek hívták.[119] Ugyanakkor – bár a család fellelhető a Siebmacher-féle címereskönyvben – bárói címéről a genealógiai szakirodalom nem tud.[120] Ebben az esetben valószínűleg egy tévedésről lehet szó, ugyanis Terézia első férje egy bizonyos Grass Frigyes Ernő osztrák alezredes és örökös tartományi báró volt, akivel 1757 és 1763 között – a férfi haláláig – éltek együtt,[121] majd ezután vette el őt felsőbüki Nagy Dániel. Az ehhez hasonló esetekben a báróné megszólítás bárónőre módosulhatott a magyar nyelvű forrásokban és szakirodalmi munkákban, így Schwingheim Teréziát valójában nem kellene a főnemesek közé sorolnunk. Leszármazottjuk tudomásom szerint nem maradt,[122] aminek fő oka az lehetett, hogy – bár a Mária Terézia komornájaként tevékenykedő Terézia előnyös választásnak tűnhetett a feltörekvő megyei hivatalnok, felsőbüki Nagy Dániel számára – Grass báró halálakor az özvegy már negyvenéves kora körül járhatott.[123]

A *septemvir* leszármazottjai közül további négy gyermeke magyar köznemesi családokkal házasodott, akik közül a Bezerédj és a perlaki Somogy a jobb módú köznemesek közé tartozott, míg a Véghekkel kötött házasság ismételten a hivatali előmenetel miatt lehetett fontos. Annak ellenére, hogy felsőbüki Nagy Pál *septemvir* gyermekeinek láthatóan lehetősége volt a helyi szintnél tovább lépni, egyik gyermeke a középbüki birtokos[124] Pászthory családból nyert házastársat,[125] ami a generációkon átívelő erős helyi kötődés ismételt megnyilvánulásaként értelmezhető.

Az ismert reformkori politikus, felsőbüki Nagy Pál pedig nem feltétlenül az általa viselt hivatali tisztségek, hanem az országos ismertsége miatt került be a mikroelemzés alá vont családtagok közé. Korábban már jeleztem, hogy házasodási stratégiája mind a saját családján belül, mind pedig a teljes *bene possessionati*n belül rendhagyónak tekinthető, méghozzá kétszeresen is. Egyrészt nem nemesi származású házastársat választott feleségéül, amellyel a saját társadalmi közegének megvetése mellett több más dolgot is kockáztatott, hiszen például leszármazottjai nem feleltek meg a

[119] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.
[120] Siebmacher 1909: IV. 117.
[121] Csóka 1936: 297.
[122] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.
[123] Csóka 1936: 297.
[124] Fónagy 2013: I. 474.
[125] Szluha 1998: felsőbüki Nagy, III. leszármazási tábla.

különböző pozíciók kapcsán előírt őspróba követelményeinek.[126] Felesége ugyanakkor roppant tehetős volt, hiszen Morenich Gáspár soproni polgármester lánya, Alojzia 11 000 forintnyi hozománnyal érkezett a házasságba. Felsőbüki Nagy Pál kapcsolata feleségével vélhetően gyorsan megromlott, így négy gyermeke már nem tőle, hanem Klein Izabellától született. Róla azonban szinte semmit sem tudunk. Nagy Pál nem vált el első feleségétől, de mind a négy Klein Izabellától született gyermekét sajátjának ismerte el.[127] De hogyan hatott mindez a gyermekei házasodási lehetőségeire?

A négy gyermekből háromnak ismerjük a házastársát. Közülük ketten is családon belül házasodtak: Júlia felsőbüki Nagy Miklós felesége lett,[128] míg István első felesége felsőbüki Nagy Ilona volt,[129] második pedig Szécskay Vilma, akinek a családja valószínűleg Gömörből származott, de Pest-Pilis-Solt vármegyében is rendelkezhettek birtokokkal.[130] Ifjabb Pál felesége a Vas vármegyei 16. század óta nemesi címmel rendelkező bődi Balogh családból származó Klementina volt.[131]

Érdekes fejlemény, hogy az elméletileg törvénytelen gyermekek ennyire erősen kötődtek házasságukon keresztül is a felsőbüki Nagy családhoz. Elképzelhető, hogy ezzel a törvénytelen származásuk miatti vitatható öröklési jogukat igyekeztek megerősíteni. Bár a további két házastárs társadalmi háttere alapján azt mondhatjuk, hogy a jómódú vármegyei köznemesség nem zárkózott el a felsőbüki Nagy Pál gyermekeivel való házasságkötéstől, valójában elképzelhető, hogy beszédesebb a két családon belüli házasság, amivel elkerülhető volt a magyarázkodás a származás tisztázatlansága miatt.

Konkúzió

A felsőbüki Nagyok története azt tükrözi, hogy a család a 18. századra a legtehetősebb *bene possessionatus* családok közé küzdötte fel magát, miközben generációról generációra adtak legalább egy országos jelentőségű hivatalt betöltő családtagot. Társadalmi kap-

[126] Kempelen 1907: 40. Vö.: Ballabás 2011: 1236–1237.
[127] Németh 2008: 31–33.
[128] Lásd: Függelék.
[129] Szluha 1998: felsőbüki Nagy. III. leszármazási tábla.
[130] Borovszky 1896–1914: Gömör; Pest-Pilis-Solt.
[131] Kempelen 1911–1932: I. Balogh (beödi).

csolatrendszerük része volt nemcsak a jómódú vármegyei nemesség, de az ország legjelentősebb főúri famíliai is, akikkel nemcsak hivatali alárendeltként találkoztak, hanem velük például üzleti kapcsolatban is álltak. Ennyiben a 18. században főnemesi címet nyert családokhoz hasonló pályát futottak be.

Házasodási stratégiájuk azonban határozottan eltérő képet mutat, mint a 18. században az arisztokraták közé lépő családoké: házastársaik közül gyakorlatilag teljesen hiányoznak a főnemesek. A báró Révay família kivételével egyetlen jelentősebb főnemesi családdal sem kötöttek házasságot.[132] A fejezet elején idézett Esterházy Péter regényrészlet alapján azt mondhatjuk, hogy ha az Esterházyaknak Európa volt a „játszóterük", akkor a felsőbüki Nagyoknak a vármegye, mégpedig jellemzően a három Büköt is magában foglaló Sopron vármegye.

Nem volt többre lehetőségük? Vagy nem is akartak túllépni ezen a kereten? Talán inkább ez utóbbiról lehetett szó. A feltörekvő új arisztokraták esetében látható, hogy a felsőbüki Nagyoknál szegényebb és kevésbé jelentős karriert befutó családtagok is tudtak a helyi köznemességnél magasabb szintről házasodni. A felsőbüki Nagyoknál azonban ennek ellenkezője figyelhető meg. Nézetem szerint ennek fő oka a birtokállomány növelése, megtartása, illetve a vármegyei nemességen belüli tekintély megőrzése volt az ő esetükben.

A főnemesi cím megszerzése költséges és időigényes manőver volt. Amint már láttuk, Szluha Ferenc az 1722–1723. évi országgyűlés kapcsán érdemelte ki a bárói címet,[133] de azt ténylegesen csak 1726-ban sikerült megszereznie[134] az ekkor 57 éves hivatalnoknak.[135] Ezzel szemben felsőbüki Nagy István, aki kereken 70 éves volt 1723-ban[136] csak földbirtokadományt kapott, bár azt magasabb értékben, mint Szluha.[137] Véleményem szerint a felsőbüki Nagyok a számukra elérni – illetve idővel megtartani – kívánt társadalmi státusz alapjának a földbirtokvagyont tekintették, ez volt érvényesülési stratégiájuk központi eleme, nem pedig a magasabb társadalmi körökbe való beházasodás vagy a főnemesi, illetve bármilyen más cím megszerzése.

[132] Pálffy Géza is leszögezte, hogy a Révayak már a 16. században is tekintélyes családnak számítottak, így az Esterházy család felemelkedésének fontos jele volt a velük létesített házassági kapcsolat. (Pálffy 2009: 858.)
[133] Málnási 1933: 270.
[134] MNL OL A 57 35. 439–446. Vö.: Szluha 2002: 347.
[135] Szluha 2001, 61.
[136] Nagy 1987: VIII. Nagy (Felső-büki).
[137] Málnási 1933: 270.

Ezzel pedig a vizsgált időszakban végig tipikus *bene possessionatus* családként viselkedtek.

Függelék

Elérhető: elte-hu.academia.edu/TamásSzemethy

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
Magyar Kancelláriai Levéltár
A 57 Királyi Könyvek
A 130 Illésy-gyűjtemény
A Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (MNL SML)
IV. 35. Végrendeletek levéltári gyűjteménye (*Acta testamentaria*)
A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918. 1939: Összeállította: Hellebronth Kálmán. Budapest.
Familysearch www.familysearch.org
Hof- und staats-handbuch der Österreichisch-ungarischen monarchie 1781. Bécs.
Somogyi Temetkezési Adatbázis http://www.somogyitemetkezes.hu/elodeink/nev-szerinti-lista/313

Hivatkozott irodalom

Áldásy Antal 1904–1942: *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke*. I–VIII. kötet. Budapest.
Ballabás Dániel 2011: Főnemesi rangemelések Magyarországon a dualizmus korában. *Századok*. (145.) 1215–1244.
Balogh Gyula 1901: *Vasvármegye nemes családjai*. Szombathely.
Borovszky Samu (főszerk.) 1896–1914: *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest. http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.
Cserpes Tünde – Szijártó M. István 2010: Nyitott elit? A magyar főméltóságok a 18. században. *Századok* (144.) 1225–1261.
Csóka J. Lajos 1936: *Mária Terézia iskolareformja és Kollár Ádám*. Pannonhalma.

Fallenbüchl Zoltán 1989: *Mária Terézia magyar hivatalnokai.* (Történeti statisztikai füzetek 10.) Budapest.

Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában.* I–II., Budapest.

Gyurácz Ferenc 2000: *Bük. Száz magyar falu.* Budapest.

Halmos Károly 1995: Rangemelések a Habsburg Monarchiában. In: Á. Varga László (szerk.): *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére.* (Rendi társadalom – polgári társadalom, Supplementum.) Debrecen, 445–481.

Heckenast Gusztáv 2005: *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár.* Sajtó alá rendezte, kiegészítette és az előszót írta: Mészáros Kálmán. Budapest.

Katafai-Németh József 2005: *Vas megye kastélyai és kúriái.* II. Sárvár. 307–317.

Kempelen Béla 1907: *Nemesség.* Budapest.

Kempelen Béla 1911–1932: *Magyar nemes családok*. I–XI. kötet. Budapest. https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.

Körtvélyessy Gyula: felsőbüki Nagy. https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/default.htm és https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/toc_individuals.htm – utolsó letöltés: 2023. január 16.

Málnási Ödön 1933: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732).* Kalocsa.

Nagy Iván 1987: *Magyarország családai.* Reprint. Budapest. https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/ – utolsó letöltés: 2023. január 16.

Németh Ildikó 2008: Adalékok Felsőbüki Nagy Pál családi életéhez. *Vasi Szemle* (62.) 1. 29–35.

Pálffy Géza 1998: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század). In: Tóth G. Péter (szerk.): *Veszprém a török korban*. Veszprém. 107–190.

Pálffy Géza 2009: Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése). *Századok* (143.) 853–882.

Pausz Gabriella 1917: *Nemes Artner Mária Terézia (1772–1829) és írói köre*. Budapest.

Péter Katalin 1991: A barokk társadalom Magyarországon. In: *A barokk kor műemlékei. Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. Eger. 73–79.

Ruzsa Károly 1994: *Zalavég története*. (Zalai Kismonográfiák 1.) Zalaegerszeg.

Stone, Lawrence 1993: Anglia és a nyitott nemesség (1540–1880). In: Kontler László (szerk.): *Túlélők. Elitek és társadalmi változás az újkori Európában*. Budapest, 77–116.

Szemethy Tamás 2020: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon*. Budapest.

Szemethy, Tamás 2022: A horvát–szlavón elit határátlépési lehetőségei a 18. századi Habsburg Monarchiában. In: Kiss Zsuzsanna–Szilágyi Zsolt (szerk.): *Határ, határhelyzet, határátlépés: A határok fizikai és mentális működése, változása és emlékezete*. Eger, 231–246.

Szijártó M. István 1992: Rokonok és mérföldek. A Somogy megyei köznemesség társadalmi kapcsolatainak térbelisége a 18. században. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv* (23.) 29–46.

Szluha Márton 1998: *Vas vármegye nemes családjai. Leszármazási táblák*. Budapest.

Szluha Márton 2001: A Szluha család Salgótarjánban. In: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* (25.) Salgótarján, 51–61.

Szluha Márton 2003: *Nyitra vármegye nemes családjai*. I–II. kötet. Budapest.

Szluha Márton 2005: A Felsőbüki Nagy család eredete. *Vasi Szemle* (57.) 5. 577–581.

Tóth István György 1990: Nemesi könyvtárak Vas megyében a 18. század második felében. *Történelmi Szemle* (32.) 3–4. 222–258.

Vásárhelyi Miklós – Szluha Márton 2005–2013: *Magyar császári és királyi kamarások ősfái 1740–1918*. I–III. kötet. Budapest.

Weber, Max 1987: *Gazdaság és társadalom. I. kötet*. Budapest.

Witting, Johann 1909: *Der Niederösterreichische Landständische Adel; II. kötet: S-Z Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. Nürnberg.

7. FEJEZET
KONFLIKTUSOK A CSALÁDON BELÜL. VIHAROK FELSŐBÜKI NAGY ISTVÁN ALNÁDOR (1653–1737) VÉGRENDELETE KÖRÜL

Nagy János
ORCID: 0009-0005-7889-3296

Jelen fejezetben felsőbüki Nagy Istvánnak a Somogy Megyei Levéltárban hiteles másolatban fennmaradt végrendeletéről és ennek a családtagok közötti későbbi kapcsolatrendszert meghatározó szerepéről lesz szó.[1] Gondolatmenetem kiindulópontja Szijártó Istvánnak az a megfigyelése, hogy a nemesi családot a közös örökség ténye és reménye tartotta össze, ugyanakkor nemcsak az együttműködésnek, hanem a rivalizálásnak és az ellenségeskedésnek is a terepe volt. A különböző házasságokból származó gyermekek, a fiú-, és leányágak, a família elszegényedett és gazdagabb tagjai közötti konfliktusok különböző módozatait egyaránt észlelhetjük egy-egy családon belül. A nyugat-európai kutatásokkal összevetve látható, hogy a magyar nemesi családok körében nem alakultak ki összetartó, egymással tartósan szolidáris családtagokból álló Montague–Capulet típusú klánok, ellenben e famíliákon belül komoly érdekütközéseket is észlelhetünk.[2] Nem célom a felsőbüki Nagy családon belüli perek teljes körű feltárása, csak a birtokért folyó harc főbb irányait és a feltételezett családi szolidaritás megnyilvánulásait próbálom felvázolni a család levéltár Sopronban található iratanyagának és Sopron vármegye nemességi iratanyagának felhasználásával.[3] Végül jelen fejezetben a felsőbüki Nagyok történetét egy másik birtokos köznemesi család, a csuzi és szentkirályi Csuzy – galánthai Fekete – Niczky – verebi Végh – farádi Vörös rokonság példájával állítom párhuzamba: az öröklési viták még a családtagok közötti politikai

[1] MNL SML IV. 35. Végrendeletek levéltári gyűjteménye (Acta testamentaria) 4. csomó: „Acta testamentaria (Végrendeletek) I." Az 1735. október 23-án kelt végrendeletet először 1757. január 10-én erősítették meg hitelesített másolat formájában Kissitkén, majd másodszor 1817. március 30-án ugyanott.

[2] Szijártó 2006: 56.

[3] MNL GYMSL SL IV.1. p Nemességi iratok. Acta juridica, uo. XIII.11.

szembenállást is kiélezték. Itt a perbeli győztesek és a vesztesek a rendiség és a központi hatalom közötti, a 18. század közepétől kiéleződő küzdelemben egymással ellentétes oldalon foglaltak helyet.

Az 1735. évi végrendelet

Az alnádor 1735. október 23-án Felsőbükön kelt végrendeletének egyik legfőbb célja volt (természetesen az ingó és ingatlan vagyon felosztásán túl) annak elkülönítése, hogy mi tartozott az ősi (tehát őseitől örökölt) és az általa szerzett vagyon körébe, illetve annak deklarálása, hogy két felesége közszerzőnek minősül-e. Az örökölt ősi vagyon felsőbüki Nagy István esetében meglehetősen szerény volt: ő 100 tallér értékűnek mondta az apjától, Nagy György szolgabírótól és anyjától, Pintér Katalintól rá maradt vagyont, amelynek része volt egy fél ház Bükön. (A ház másik felét Mihály nevű testvére kapta, de ezt később megváltotta tőle).

Ami a szerzett vagyont illeti, fő szabályként, egyfajta értelmiségi öntudattal szögezte le, hogy „ami keveset szerzettem, Tudományom által szerzettem". Felsőbüki Nagy István első feleségét, tompaházi Tompa Rebekát – noha bevallja, hogy az asszony 3000 forint értékű jószágot hozott a házasságba – nem ismerte el közkeresőnek (magával egyenrangú szerzőnek).[4] Mindezt tette annak ellenére, hogy számos birtokához felesége jogán, annak felmenői által elidegenített jószágokként jutott hozzá. A közkeresői státusz megtagadását két fontos érvvel támasztotta alá az ország első szakjogásza. Először is végig hivatali munkájából élt már pályakezdőként is: 1677-től Kőszeg szabad királyi város jegyzője, rövid időre (1681) bírája is volt a városnak, majd 1684-ben Sopron és 1687-ben Vas vármegye is megválasztotta jegyzőjévé.[5] Másodszor első felesége anyai örökségének, a Sitkey család birtokainak (Kis-, Nagysitke, Tokorcs, Bajt, Battyán, Kanotha, Vinás, Véged, Gyűrüs, Hahót)[6] visszaváltására fordított költségek és a török idején a már meglevő vagyonában tett

[4] Közszerzőnek a nemesi jogban azt nevezték a korabeli jogászok, akinek a neve a szerzőlevélbe, vagyis a szerződésbe be volt írva, kivéve, ha a „fő keresőnek" tartott férj a feleség keresményhez való jogát nem korlátozta, vagyis másképpen nem rendelkezett. (Szijártó 2006: 51–52. és Horváth-Dominkovits 2001: XXXIX.)

[5] Chernel 1877: 131., 139.

[6] Valójában ezen felsorolt birtokok visszavásárlására került sor 1698-ben gróf Esterházy Dánieltől. Tompa Rebeka nagyanyja, Dömölki Andrásné Sitkey Éva

pusztítások miatt felvett adósságait (8000 forintot és ennek 1000 forintra rúgó kamatait) csak második felesége, Martonfalvay Krisztina segítségével tudta visszafizetni. A birtokok idegen földbirtokosoktól való kiváltásra végrendelete szerint összesen 18000 forintot költött.[7]

Ennek megfelelően a családi vagyon felosztásakor felsőbüki Nagy István is a második feleségétől származó gyermekeit preferálta az első házasságból születettekkel szemben. Az ebből a házasságból származó gyermekek és unokák közt is különbséget tett. Ezt az eljárást a nagyarányú birtokosztódás elkerülésével indokolta: bizonyos családtagok, így a leányág pénzben kapták meg örökségüket. Így a néhai Mária Terézia nevű lányától származó unokái,[8] az asszony első házasságából származó lánya, Palotay Krisztina és a második férjétől, a sikkasztás miatt fogházba került, és ott elhunyt felsőpulyai Madarász László (+1728) somogyi és baranyai alispántól született, árván maradt fia, Madarász Miklós[9] 800–800 forintot kaptak. Rajtuk kívül a vagyonát tékozló és magát adósságokba keverő Erzsébet nevű lánya (született 1685-ben), korábbi Landor Péterné a halimbai zálogba tett birtok kiváltására 1800 forintot kapott.[10] (A végrendelkező kikötötte azonban, hogy a zálogbirtok Erzsébet lánya elhunyta után szálljon vissza Ferenc ágára és Mária Terézia lányától származó unokáira). A két pálos szerzetesnek állt fiú, Imre és Ignác számára testvérük, Ferenc évjáradékot fizessen. Megfigyelhetjük, hogy a földbirtokot egy tagban és a fiúág számára örökítette: a Sitkey és Dömölky családok-

és dédapja, Sitkey Ádám jogán formálhatott jogot ezekre a birtokokra. (Ruzsa 1994: 95., 100.)

7 Felsőbüki Nagy István a zálogban lévő Sitkey-birtokok kiváltására Esterházy Dánielnek (8000 forintot), Esterházy Lászlónak (600 forintot), a Kisfaludy családnak (3000 forintot), Dömölky Pálnak, Györgynek és Erzsébetnek és másoknak, közelebbről meg nem nevezetteknek további összegeket fizetett.

8 Nagy Mária Terézia, Palotay Sámuel özvegye 1700-ban ment hozzá Madarász Lászlóhoz. (Baranyai 1914: 623.)

9 Felsőpulyai Madarász László az Esterházy hercegek dombóvári tiszttartójaként kezdte pályáját. Patrónusa támogatásával lett Baranya vármegye alispánja 1711 és 1716 között. Ezzel párhuzamosan Somogyban is karriert futott be. 1702–1712 között az egyesített Somogy–Zala vármegye jegyzője volt. Somogyban 1710-től helyettes, majd 1715–1727 között első alispán lett, miközben a vármegye adószedői feladatait is ellátta. Mivel nem tudott elszámolni, 1727-ben a főispán lemondtatta hivataláról. A sikkasztásért vád alá helyezett, birtokaitól megfosztott Madarász 1728-ban vizsgálati fogságban hunyt el Tapsonyban. Két árván maradt fia, Sándor és Miklós a vármegye kegyelméből 1730-ban Csertő falut és ehhez tartozó Kotosd-pusztát végül visszakapták. (Ódor 1995: 24., 31.; Reiszig 1914: 479–482.; Baranyai 1914: 623.)

10 Horváth 2014: 135–136.

tól szerzett (a martonfalvai, pálfai, berényi birtokot kivéve), a Vas vármegyei jószágot (a martonfalvai, pálfai, berényi birtokot kivéve) kizárólag Ferenc nevű fia (1696–1755) örökölte, vagyis Tószeget, a két Sitkét és a dömölki (ma Celldömölk) kastélyát.[11]

A második házasságából, Martonfalvay Krisztinától származó gyermekei öröklését illetően már némileg változó gyakorlatot látunk, de itt is a birtokaprózódás korlátozása vezette a végrendelkező döntéseit. Az ebből a házasságból származó legidősebb fiú, ifjabb felsőbüki Nagy István (1703–1758) kapta a kemenesaljai birtoktestet, az anyai ősi jószágot Martonfalva (későbbi nevén Mártonfa) központtal (Pálfa, Berény, Keléd), az édesanyja által építtetett plébániatemplommal. Kisebbik fia, felsőbüki Nagy Lajos (1706–1776) pénzben már megkapta apai örökségét, 12 000 forintot a Johann Ponz von Engeslhoffen indigena báró lányával, Rosaliával történt házasságkötésekor, majd további 4000 forintot: mindkettőt neje tömördi örökségének megváltására. (Az Engelshoffen-fiúág kifizetésére átengedett 4000 forintos összeget Lajos leszármazottainak kihalása és a birtok Engelshoffen-kézre való visszaszállása esetén az alnádor visszakövetelte volna a felsőbüki Nagy család számára). A katonai pályát választó és a Csáky-ezredben huszárkapitányságig eljutó legkisebb fiú, felsőbüki Nagy Zsigmond (1710-?) kapta a korabeli örökösödési szokásjog szerint az atyai házat,[12] vagyis a büki kastélyt az itteni *portió*val és ehhez számos szőlőt (Csepregen, Hidegségen), a szakonyi malmot, iványi erdőbeli jussot, és a marha-, és sertéstartásra berendezkedett martonfalvai majorság felét a sitkei és martonfalvai erdőkben való szabad makkoltatással, de azzal a kitétellel, hogy halála után javai testvérét, Lajost és ágát illessék. Felsőbüki Nagy Zsigmond örökrészének István bátyjáénál kisebb értékére utal, hogy az alnádor Istvánt 150 forintos évjáradék Zsigmond és utódai számára való fizetésére utasította. A legkisebb lány, az ekkor már huszonkét esztendős, de még hajadon felsőbüki Nagy Magdolna (1713–1799) is pénzben kapta volna meg örökségét: az anyai ékszereken és ruhákon kívül 8000 forintot és ennek kamatait nyerte volna el. A végrendeletből is kiérezhető, hogy az atya féltette lányát a büki birtokszomszéd és közeli rokon Czompó Sándortól,

[11] A Dömölky leszármazottak a 16. századi eredetű, majd több zálogbirtokos és bérlő kezére került dömölki kastélyt 1701-ben adták el Nagy István akkori nádori ítélőmesternek. (Koppány 2014: 156.)

[12] Homoki-Nagy 2000: 217.

aki úgymond négy-öt éve hitegeti őt házassággal.[13] Neki inkább azt javasolta felsőbüki Nagy István alnádor, hogy halálát követően – ha alkalmas férjet addig nem találna – vonuljon a pozsonyi orsolyita apácák kolostorába. Magdolna mégsem lett apáca, hanem később hozzáment a Túróc vármegyéből származó, több ágra szakadt főnemesi családból származó, Somogyban középbirtoknyi nagyságú uradalmat kiépítő báró Révay Elekhez.[14] Ez a Magdolna lett a későbbiekben a családi viszály egyik kirobbantója.

Végül az alnádornak két ügyvédi pályát folytató és később jelentős hivatali karriert befutó unokaöccsére, felsőbüki Nagy Pál fiaira, Istvánra és Pálra is kiterjedt a figyelme, akik eddig is „atyafiságos szeretetet" mutattak családja iránt, és akiket megkért családja jogi ügyeinek védelmére. Jelképes gesztusnak, a rokoni szolidaritás kinyilvánításnak és a nemzetségi öröklési rend elismerésének egyaránt tarthatjuk, hogy összes közvetlen leszármazottja kihaltának esetére két később fényes hivatali pályát befutó unokaöccsét, felsőbüki Nagy Pál főszolgabíró fiait, Istvánt (1701–1766) és Pált (1704–1776) tette meg vagyona örököseivé.[15] Felsőbüki Nagy Pál a végrendelet szellemében később is rajta tartotta a szemét a rokonság ügyein: 1761-ben a pesti Királyi Táblán mint ítélőmester „üdvösséges intéssel" segítette a felsőbüki Nagy Ferenc fiú- és leányági leszármazottjai közti peren kívüli megegyezést.[16]

[13] Czompó János és felsőbüki Nagy Kata, Nagy István alnádor lánytestvére voltak a felsőbüki birtokszomszéd, Czompó Sándor (1693–1755) szülei, ő tehát unokatestvére volt Nagy Magdolnának, akinek házasságot ígért. A családfára: Szluha 2011: I. köt. 170–171., 311.

[14] Révay Elek és felesége a Mária Terézia-féle úrbéri összeírás szerint Somogy vármegyében hét településen rendelkezett úrbéres birtokkal összesen 965 hold terjedelemben, amely Fónagy Zoltán osztályozása szerint a korabeli valódi középbirtok kategóriájába esett. (Fónagy 2013 II. 1316.) Magdolnát egy a magyarországi mágnásokat számba vevő 1764. évi összeírás már özvegyként Somogy vármegyei fajszi lakosként említi. (Komáromy 1900: 237.)

[15] A 19. század közepének egyik jogi szakkönyve, Frank Ignác munkája szerint: „az ősi jószág nem azé egyedül a' ki bírja, hanem az egész nemzetségé", de Werbőczyre hivatkozva megerősíti, hogy ágról-ágra szállhat a végrendelkező által meghatározott módon: „az első szerző elágazott maradéka folyvást örökösödik a kitűzött rend szerint". (Frank 1845: 502., 505.)

[16] MNL OL P 643 1. tétel. Évrendezett iratok. 14. cs. Szombathely, 1776. május 31. (Az 1761. június 8-án kelt egyezség átirata.)

A hagyaték későbbi sorsa

Az előbb ismertetett dokumentumban felvonultatott szereplők későbbi sorsát tekintve számolhatunk az egyes családtagok és ágak közti társadalmi-vagyoni differenciálódással: egyesek emelkedése, míg mások süllyedése figyelhető meg. A végrendelet körüli huzavona pedig már felsőbüki Nagy István alnádor halála évében elindult. Felsőbüki Nagy Erzsébet (korábban Landor Péterné, ekkor már Ribinyi Andrásné) a vármegyénél intette meg féltestvérét, felsőbüki Nagy Zsigmondot, hogy a Nagy Benedektől és Nagy Györgytől apjára szállt apai jószágokra és anyja, Tompa Rebeka révén szerzett anyai birtokokra vonatkozó iratokat, illetve a móringlevelet adja ki számára. Az asszony úgy vélte, hogy felsőbüki Nagy Zsigmond a családi iratok „conservator"-a, őrzője a büki családi kastély birtokosaként, ahol István alnádor lakott. Korábban a családi iratokat is itt őrizhették. Zsigmond elutasítóan felelt: ezeket az iratokat bátyjai, felsőbüki Nagy Ferenc és Nagy István vették magukhoz.[17] Ez nem meglepő, ugyanis a magyar jog a családi–nemzetségi okiratok őrzésének jogát és kötelességét a legidősebb fiúnak tartotta fenn.[18] (Hogy felsőbüki Nagy Zsigmond igazat mondhatott, az is közvetve bizonyítja, hogy az itt ismertetetett hiteles másolatban kiadott végrendeletet 1757-ben a legidősebb fiú, felsőbüki Nagy Ferenc kissitkei kastélyban állították ki, tehát valóban ott őrizhették az eredeti példányt a többi családi irattal együtt). Felsőbüki Nagy Erzsébet az apai és anyai öröksége kiadásáért több évig tartó pert folytatott le fivérei ellen, amely 1746-ban a kőszegi kerületi tábla előtt megegyezéssel zárult.[19] Közvetlenül az alnádor halálát követően a felsőbüki Nagy Erzsébet nagynénje gondviselése alatt álló és Csepregen tanuló árva unoka, Madarász Miklós is követelte öröksége egy részét, vagyis Lajos nagybátyjánál levő pénzét és Zsigmond nagybátyjánál levő óráját.[20] Felsőbüki Nagy Erzsébet fiatalabb unokatestvérei, István és Pál ellen is panaszt nyújtott be a vármegyénél, éppen azok ellen

[17] MNL GYMSL SL IV.1. p Nemességi iratok. Acta juridica. Tom. 3. Fam. Nagy. Fasc. I. No. 36. Felsőbüki Nagy Erzsébet keresete a vármegyegyűléshez. Csepreg, 1737. június 16.

[18] Homoki-Nagy 2000: 217.

[19] Nagy Ferenccel és Lajossal való kiegyezést követően végül ifjabb Istvánnal sikerült megállapodnia, aki 100 rajnai forintot fizetett ki nénjüknek. (MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Felsőbük, 1746. augusztus 17. Czompó Sándor tanúsítványa.)

[20] Uo. Gyülevíz, 1737. június 17. Ribinyi András levele.

tehát, akiknek segítenie kellett volna az alnádor famíliáját. A saját és férje vagyonát eltékozló és jogi segítségért cserébe móringja összegét, 4000 forintot felsőbüki Nagy Istvánnak és Pálnak korábban felajánló Nagy Erzsébet megpróbálta visszakövetelni tőlük az így kezükre került és az összeg fejében elvett ingatlan és ingó vagyont,[21] mire Páltól a következő, a rokoni szolidalitásra nem igazán utaló választ kapta: „ott keresse, ahol vannak és találtatnak".[22]

A legstabilabb társadalmi helyzetbe valószínűleg a legidősebb fiú, a család sitkei ágának megalapítója, felsőbüki Nagy Ferenc került. A sitkei ág társadalmi státuszát és a regionális-országos elitbe való beágyazottságát mutatják házassági kapcsolatai. Felsőbüki Nagy Ferenc a Vas és Sopron vármegyében birtokos jómódú nemesi családból származó niczki Niczky Borbálát, Niczky György lányát és Niczky Lázár alispán testvérét vette feleségül, akivel körülbelül 1719-től kezdve az apjától neki átengedett kissitkei kastélyban élt.[23] Gyermekei házasságkötései a regionális vármegyei és az országos hivatalviselő politikai elithez kapcsolták őt. Felsőbüki Nagy György (1729–1803) verebi Végh Péter kancelláriai titkár lányát, Erzsébetet vezette oltárhoz. Lánya, Felsőbüki Nagy Ágnes (1729-?) először románfalvi Fejérváry Pál (+1760 körül) fejéri alispán,[24] majd másodszor Nedeczky András (1727–1775) komáromi alispán, majd kancelláriai tanácsos felesége lett.[25] Felsőbüki Nagy Ferenc és neje vagyonosságát mutatja, hogy a megözvegyült Niczky Borbála a kissitkei kastély falképeinek és a családi kegyurasága alatt álló itteni plébániatemplom Szentháromság-oltárképének a megfestésére az akkor még kevéssé ismert, de kvalitásos festőművészt, Dorfmeister Istvánt kérte fel.[26] A házaspár a jelek szerint nemcsak megtartotta, de tovább is gyarapította a nekik hagyott atyai vagyont: az atyai végrendeletben említett Vas vármegyei, a kemenesaljai járásban fekvő Kis-, és Nagysitkén, Dömölkön kívül Tokorcson, Veszprém

[21] Felsőbüki Nagy István a Landor Péter halála utáni osztozkodáskor a damonyai kúria erőszakos elfoglalásától sem visszariadó Landor-rokonsággal szemben határozottan védte meg unokanővére és saját hitelezői jogait, ezzel az özvegynek adott kölcsöneinek megtérülését is biztosította (MNL OL O 112. No. 207. Felsőbüki Nagy Erzsébet pere Nagy Istvánnal és Pállal szemben a Dunántúli Kerületi Ítélőtábla előtt. Kőszeg, 1743. március 22.)

[22] MNL GYMSL SL IV.1p Nemességi iratok. Acta juridica. Tom. 3. Fam Nagy. Fasc. I., No. 67.

[23] Rúzsa 1997: 47.

[24] Nagy 2020: 433–434.

[25] Szluha 2011: I. köt. 172–173.

[26] Kostyál 1997: 20.

vármegyében Csékúton, Viná ron, Halimbán, és a zalai Végeden és Gyűrűsön rendelkeztek birtokállománnyal.[27]

A legrosszabb anyagi helyzetbe felsőbüki Nagy Lajos, Vas és Sopron vármegyék táblabírája, aranysarkantyús lovag és leszármazottjai kerültek, annak dacára, hogy az időközben elhunyt Zsigmond öccse birtokrészeit is feltehetően ő örökölte meg. Róla joggal állapítja meg büki birtokait vizsgálva Dominkovits Péter, hogy „kiterjedt családjának peremén állott".[28] Egy hatalmaskodásban való részvétele és perlekedő hajlama is hozzájárulhatott családon belüli marginalizációjához: 1751-ben vasvillás tömördi jobbágyai – felsőbüki Nagy Lajos aktív irányításával – elűzték azokat a cigányokat, akiket a birtokszomszéd és rokon, Czompó Sándor hívott téglavetésre Felsőbükre, és akiket a faluszéli legelőn szándékozott letelepíteni. A konfliktus további kiterjedését végül a királyi-központi beavatkozás akadályozta meg.[29] Felsőbüki Nagy Lajos az 1750-es évekre teljesen eladósodott, először 8000 forint értékű régi adóssága fejében felső-, alsó-, és középbüki, továbbá csepregi birtokrészeit volt kénytelen átadni István testvérének, majd később a tömördi birtokától vált meg.[30] Felsőbüki Nagy Lajost atyja, Nagy István alnádor feltehetően hivatali pályájára szánta, ezért – a többgenerációs családi stratégiát követve – gondos nevelésben részesült,[31] így a grazi, majd a nagyszombati egyetemen taníttatta.[32] Levelezése tanulsága szerint

[27] Lásd a bizonyságlevelet az özvegy Niczky Borbála és gyermekei közötti osztályról: MNL OL P 643 1. tétel. Évrendezett iratok. 14. cs. 1774–1779. Osztálylevél. 1776. március 30.

[28] Dominkovits 2009: 30.

[29] Dominkovits Péter kutatásai egy másik értelmezésre mutatnak. Eszerint a legelőhiányban szenvedő település közösségi rendjének védelmében lépett fel Nagy Lajos az egyéni törekvéseivel azt megbontani kívánó Czompóval szemben. (Dominkovits 2015: 436.; Dominkovits 2009: 23–27.)

[30] Dominkovits 1993: 344.; MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Tömörd, 1757. november 29. Felsőbüki Nagy István Nagy Lajossal kötött szerződése, és uo. Szentmiklós, 1795. július 31. Felsőbüki ifjabb Nagy Lajos vasvári káptalan előtti felvallása.

[31] Nagy István apja, felsőbüki Nagy György szolgabíró is felismerte az iskoláztatás fontosságát 1663-ban írt végrendeletében, amikor két fia, István és Pál taníttatásáról intézkedett: Horváth-Dominkovits 2001: 56. (24. sz.) A Nagy Istvántól és testvéreitől, Mihálytól és Páltól leszármazó családtagoknál is tudatos családi stratégiaként jelenik meg az oktatás, mint a társadalmi mobilizáció eszközének kihasználása, amely a jogászi-hivatalnoki pályán sikeressé tette a családot.

[32] A grazi egyetemre 1721-ben iratkozott be, ahol retorikát tanult (Varga 2004: 113. 1062. sz.), majd 1723 és 1725 között a nagyszombati egyetemre járt, ahol bölcsészeti baccalaureusi és magiszteri fokozatot szerzett (Kmetty–Szögi–Varga 2021. I. köt. 492., 4993. sz.)

több alkalommal próbálkozott – saját egykori személyes kapcsolatait latba vetve – Lajos fia számára királyi táblai vagy legalább kőszegi kerületi táblai ülnökség megszerzésével, de sikertelenül.[33] Felsőbüki Nagy Lajos két fia is anyagi nehézségekkel küzdött. Az apjuk által némi pénz ellenében 1764-ben nekik átadott tömördi jószágot (apjuk tudta nélkül) 1770-ben örökjogon eladták Chernel Jóbnak és Dávidnak.[34] Lajos fiai, eltérően a családi hagyománytól, immár nem a jogászi-hivatalnoki pályán próbáltak érvényesülni, hanem a kevéssé jövedelmező katonain indultak el. Felsőbüki Nagy Lajos fiai közül Dávid (1733–1781) az 1760-as évek elején rövid ideig a bécsi nemesi testőrség tagja volt,[35] majd toronyi birtokára visszavonulva gazdálkodott. Gazdag könyvtára az átlag vasi köznemesnél műveltebb és szélesebb látókörű embernek mutatta.[36] Lajos másik fia, ifjabb felsőbüki Lajos (+1798) katonai pályára lépett. Életét megkeserítette az eladósodás és az örökségért folytatott pereskedés.

Ifjabb felsőbüki Nagy Lajos kapitány az 1790-es években lépett fel a Nagy István alnádor végrendeletét úgymond eltulajdonító és saját magának földet szerző leányág ellen. Vádjai szerint nagynénje, Révay Elekné született felsőbüki Nagy Magdolna nemcsak hogy az 1760-as

[33] Az ausztriai ház érdekében szerzett atyai érdemekre való hivatkozás, úgy tűnik, nem szerzett babérokat felsőbüki Nagy Lajos számára. Felsőbüki Nagy István alnádor a jelek szerint 1730-ban Batthyány Lajos gróf alkancellárhoz intézett kérvényt a Trimmel Mátyás halálával megüresedett kőszegi kerületi táblai ülnöki állás Lajos fia számára való megszerzése érdekében (MNL GyMSL SL XIII.11. 5. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 1. Levelezés. Bécs, 1730. május 27. Batthyány Lajos válaszlevele felsőbüki Nagy Istvánnak, és uo. Nagy István datálatlan levele ismeretlenhez). 1733-ban királyi táblai ülnökségre jelentkezett felsőbüki Nagy Lajos, ezúttal is apai párfogással. Megtaláljuk nevét a következő évben az Orbán Ferenc halálával megüresedett ülnöki helyére pályázók között is (MNL GyMSL SL XIII.11. 5. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 1. Levelezés. Felsőbüki Nagy Lajos levélfogalmazványa, dátum nélkül, uo. Batthyány Lajos levele Nagy Istvánhoz. Bécs, 1733.március 18. és MNL OL O 14 Raepresentationes. 3. köt. Pest, 1734. szeptember 28.). Felsőbüki Nagy Lajos 1754-ben Erdődy György országbíróhoz írt kérvényt, amelyben az országbíró hétszemélynökké előléptetett „vice-tisztviselő"-je helyét kérte maga számára. (MNL GyMSL SL XIII.11. 5. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 1. Levelezés. Bük, 1754. augusztus 24. Felsőbüki Nagy Lajos Erdődy György országbírónak.)

[34] Dominkovits 1994: 77–78.

[35] Vas vármegye ajánlására kerül a bécsi nemesi testőrséghez, amelynek 1760 és 1763 között volt a tagja. (Hellebronth é.n. 267.)

[36] Tóth István György könyvtára állománya alapján jogi képzettségét is feltételezi: Tóth (szerk.) 1990: 240–243.

években kicsalta tőle felsőbüki Nagy István alnádor végrendeletét, hanem beleült a bátyja, ifjabb felsőbüki Nagy István (+ 1758) és annak fia, Ignác (+1782) magtalan halála esetén az említett végrendelet szerint Lajost és utódait, vagyis a fiúágat illető mártonfa-pálfalvi birtokba is, noha nagynénjük a számára rendelt 12 000 forintos pénzbeli örökséget megkapta, és ezen felül újabb örökségre nem lett volna jogosult.[37] Ennek ellenére követelései nyomatékosítására Révayné még kastélyt is építtetett Mártonfán.[38] Révaynéval sógornője, ifjabb felsőbüki Nagy István özvegye, Tersztyánszky Jusztina játszott össze, aki férje és gyermekei magtalan halála után – figyelmen kívül hagyva Nagy István alnádor utolsó akaratát – „tacite" kizárta Lajostól származó unokáit az örökösödésből.[39] Még az özvegyi eltartást is felvette, ifjabb Nagy Lajos szerint jogtalanul, és visszakövetelte tőle.[40] Úgy tűnik tehát, hogy felsőbüki Nagy Lajos ágát és annak örököseit, vagyis fiát, ifjabb Lajost és korán elhunyt unokáját, Vendelt (+1794) a leányág kizárta az ifjabb István ágának kihaltát követő birtokosztályból. Tersztyánszky Jusztina rendelkezett mind volt férje, ifjabb felsőbüki Nagy István ágának, mind Lajos ágának a férje által korábban magához váltott birtokaival, ám ezek értékét nagyban csökkenthette, hogy nagy adóssággal voltak megterhelve.[41]

Fontos hangsúlyozni, hogy ifjabb felsőbüki Nagy Lajos végrendelettel kapcsolatos észrevételeit harmincéves időtávlatból, emlékezetből vetette papírra, a dokumentumot azóta nem látta. Leírása alapján

[37] MNL GyMSL SL XIII.11. 8. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 3. Családtagok hagyatékával kapcsolatos iratok. Végrehajtással kapcsolatos észrevételek felsőbüki Nagy Lajos részéről (dátum nélkül).

[38] Virág 2004: 115.

[39] Noha a pontos birtoklástörténetet nem ismerjük, de annyit tudunk, hogy az 1760-as, 1770-es évek fordulójának viszonyait rögzítő, Mária Terézia-féle úrbéri összeíráskor ifjabb felsőbüki Nagy Istvánné is birtokos volt a Vas megyei Pálfán. Virág Zsolt Vas megyei kastélylexikona Mártonfa kapcsán (Révayné mellett) az özvegy és férje itteni birtoklását említi. (Fónagy 2013: II. 1195. és Virág 2004: 115.)

[40] MNL GyMSL SL XIII.11. 8. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 3. Családtagok hagyatékával kapcsolatos iratok. Végrehajtással kapcsolatos észrevételek felsőbüki Nagy Lajos részéről (dátum nélkül)

[41] 1757-ben – a birtokokért cserébe átadott 8000 forinton felül- Nagy István és neje Nagy Lajos további 18 000 forintos értékű, mezőszegedi Szegedy Antal felé kimutatott adósságát vállalta át. MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Tömörd, 1757. november 29. Felsőbüki Nagy István Nagy Lajossal kötött szerződése.

az alnádornak két végrendelete lehetett, az első, feltehetőleg 1733-ben készült változatot nem ismerjük.[42] A második, általunk ismertetett 1735. évi változat tartalmával megegyezik ifjabb felsőbüki Nagy Lajos interpretációja, ám egy számára lényeges pontban különbözik attól: az ominózus végrendelet ifjabb István és azóta elhunyt gyermekei örökrészének sorsa felől nem rendelkezett. A fiúágak előnyben részesítése és az egyes férfiágak kölcsönös örökösödésének (*mutua successio*) garantálásának felsőbüki Nagy István alnádor által lefektetett és ifjabb Lajos által is gondosan számon tartott jogszokása ezen az egy ponton bizonyult támadhatónak, amelyet a leányági leszármazottak ügyesen ki is használtak. Hiába érvelt Nagy Lajos azzal az elvvel, hogy „a jószágok meg ne szagattassanak, 's el ne is adassanak" és a birtok „idegen Familiá"-hoz ne jusson, kilátástalannak tűnő anyagi helyzetbe jutva igazát – úgy tűnik – bírói úton nem tudta a nőággal szemben érvényesíteni.[43] A leányág képviselői vele szemben arra a Werbőczy által is szentesített joggyakorlatra hivatkozhattak, hogy ha valamelyik testvér gyermekáldás nélkül halna meg, akkor örökrészét testvérei és azok lemenői közt egyenlő arányban kell felosztani, tekintet nélkül azok nemére.[44]

A család fiúági örökösödésének folytonosságát azonban – ellentmondásos módon – éppen ifjabb felsőbüki Nagy István özvegye, Tersztyánszky Jusztina korántsem önzetlen lépései alapozták meg. Az egykor felsőbüki Nagy Zsigmond tulajdonába tartozó, majd testvérétől, idősebb Lajostól (1706–1776) 1757-ben megvásárolt büki birtokrészt (rajta a kastéllyal) az özvegy többször zálogba adta idegen birtokosoknak. Így került 1776-ban gróf Szluha György gróf özvegyéhez (született Sinzendorf Rozália grófnőhöz), 1781-ben Kollár Ádám Ferenc bécsi könyvtárigazgatóhoz és udvari tanácsoshoz, majd Blainville tábornokhoz.[45] A még mindig adóssággal terhelt büki birtokrészét 1790-ben – 2000 forintos életfogytiglani eltartási

[42] A Sopronban található családi levéltár repertóriuma említi Nagy István alnádor 1733. évi végrendeletét, amely azonban kutatásom idején nem volt helyén fellelhető, csak ifjabb Nagy Lajos ennek végrehajtásával kapcsolatos észrevételei.

[43] MNL GyMSL SL XIII.11. 8. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 3. Családtagok hagyatékával kapcsolatos iratok. Végrehajtással kapcsolatos észrevételek felsőbüki Nagy Lajos részéről (dátum nélkül).

[44] Homoki-Nagy 2000: 216.

[45] MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Fölsőbük, 1781. augusztus 2. A felsőbüki birtok összeírása, becslése és átadási jegyzőkönyve.

összeg fejében – a számos fiúutóddal megáldott oldalági rokonnak, felsőbüki Nagy Sándor (1736–1799) alispánnak adta át, hivatkozva Nagy István végrendeletének ha nem is betűjére, de szellemiségére, miszerint e jószágok „ a Familiának ditsősségére és hasznára mindvégig a Fiú ágnál állandósan meg maradjanak".[46] Végül 1795-ben ifjabb felsőbüki Nagy Lajos is beadta a derekát, és elállt az időközben Nagy Sándor kezébe jutott vitatott örökség visszakövetelésétől, és elismerte rokona tulajdonjogát. Ebben a döntésében meghatározó szerepet játszhatott saját kedvezőtlen anyagi helyzete, amelyen éppen az alispán rokoni szolidaritása enyhített a neki és időközben elhunyt fiának, Vendelnek pénzben és gabonában nyújtott kölcsönök formájában.[47] Nem utolsósorban ifjabb felsőbüki Nagy Lajosnak jogalapja sem volt erre, ugyanis a birtok elidegenítésétől számított 32 évnyi elévülési idő letelt, amely időintervallumon belül mint az elidegenítő birtokos örökösének lehetősége lett volna megtámadnia a szerződést.[48]A felsőbüki Nagy István alnádor által építtetett büki kastélyt és birtokrészt felsőbüki Nagy Sándor halála (1799) után fia, Pál (1777–1857) birtokolta és használta egészen 1835-ig, amikor a daruvári Jankovits grófi családra szállt az ingatlan.[49]

Csuzy Gáspár és a galánthai Fekete–verebi Végh–farádi Vörös rokonság közötti viszály

A közös örökségért folytatott, a felsőbüki Nagy családéhoz hasonló – ha nem intenzívebb – küzdelem jellemezte a 18. században Csuzy – galánthai Fekete – Niczky – verebi Végh – farádi Vörös család alkotta rokonsági kör viszonyát. A kora újkori magas halandóságból adódó gyakori újraházasodások révén létrejött ún. mozaikcsaládokban az örökösödési konfliktusok is gyakoribbá váltak.[50] Így volt ez a

[46] A 2000 forintos összeget később el is engedte MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Pápa, 1790. október 21. Tersztyánszky Jusztina felvallása a vasvári káptalan előtt büki birtoka átengedése ügyében, és végrendelete.

[47] MNL GyMSL SL XIII.11. 1. doboz. II. A családi birtokokra vonatkozó iratok. A. Bük községi birtok. Szentmiklós, 1795. július 21. Nagy Lajos felvallása a vasvári káptalan előtt.

[48] Az elévülési időre és ennek reformkorban javasolt módosításaira: Béli 2000: 300–301.

[49] Virág 2004: 29.

[50] Erdélyi 2020: 7-31.

Komárom vármegyei Csúzból származó, de a 18. század közepén Veszprém, Zala, Pest-Pilis-Solt vármegye területén jelentős birtokokkal rendelkező, valamint ezen túl – kisebb töredékbirtokaik révén – Pozsony, Bars, Győr, Tolna és Békés megyében is birtokos szentkirályi és csúzi Csuzy család és rokonsága esetén is.[51] A birtokokért folyó torzsalkodás esetükben politikai síkra, az országgyűlési színtérre is kivetült. Az 1751. évi diétán Csuzy Gáspár (1704–1775) veszprémi táblabíró, vármegyéje ellenzéki országgyűlési követe féltestérével, galánthai Fekete Györggyel (1711–1788), a kormánypártot vezető személynökkel, későbbi országbíróval nemcsak a családi örökségért folytatott küzdelemben került szembe, de a diétai üléseken is számos vitában ütköztette meg vele érveit.[52]

A régi, a 13. századra visszavezethető nemességgel bíró, Komárom vármegyei Csuzy család tagjai a környéket sújtó török dúlások következtében legkésőbb Érsekújvár elestét (1663) követően elhagyhatták ősi fészküket, és Pápa végvárának árnyékában kerestek menedéket.[53] Komárom vármegyei törzsbirtokaik elnéptelenedtek, újratelepítésükre csak a 17–18. század fordulójától kezdve fokozatosan került sor.[54] Jellemző volt Pápa és Veszprém végvára esetében (is), hogy a végházak őrsége tisztikarának tagjai – maguk is a török veszély előtt birtokaikról a fallal kerített mezővárosba menekült nemesek – szabad telket és ehhez kertet, szőlőt szereztek az erődök környékén.[55] Csuzy Gáspár nagyapja, Csuzy Pál pápai vicekapitány is a pápai végvár Kristóf utcájában vásárolt házat 1665-ben, és a családtagok ettől kezdve a következő században is a leggyakrabban itt laktak.[56] Csuzy Pál már a Veszprém megyei helyi elitbe házasodott be: elvette

[51] Bars és Pozsony vármegyében is volt egy birtokrészük, ill. szőlőbirtokuk, de az 1754–1755. évi országos nemesi összeírás Csuzy Gáspárt Győr vármegyében is köztudomású nemesként tartotta számon. (Illésy 1900. 76.) Később Csuzy Gáspár felesége, Daróczy Franciska révén a Tolna megyei paksi közbirtokosságban és a Békés vármegyei szentandrási uradalomban is szerzett résztulajdont (Kállay 1983: 106.; Szilágyi 2018: 62–63.)

[52] Csuzy életrajzára: Nagy 2020: 273–283.; Fekete életrajzi adataira: Szemethy 2020: 397–398.

[53] A Komárom és Esztergom megyei falvak pusztulására: Ortutay 2003: 19.; Borovszky 1907: 473.

[54] Edelényi–Szabó 1927: II. köt., 300–302., 306., 308.

[55] Pákay 1942: 33.

[56] MNL OL A 57 5. köt. 703-707. Bécs, 1674. december 9. Királyi megerősítés az 1665. évben a csornai konvent előtti szerződésre. Ezekre 1672-ben királyi donatiót is szerzett: RL B/15. Csuzy család.

a vásonkeői Horváth Katalint, és kezével jelentős birtokokat szerzett a térségben.[57]

Mire Csuzy Gáspár felnőtt, addigra az ősi birtokból jóval kevesebb maradt. Ennek oka abban rejlett, hogy Gáspár és négy felnőttkort megért testvére, Magdolna (1694–1777), Julianna (1696–1782), Krisztina (1700–1760), Imre (1702–?) korán árvaságra jutott.[58] Gáspár apja, ifjabb Csuzy Pál még 1704 folyamán elhunyt, anyja, Érsek Anna 1709-ben pedig idősebb galánthai Fekete Györgyhöz, Veszprém vármegye alispánjához ment feleségül, akitől fia, a később grófi címet szerző ifjabb Fekete György (1711–1788) személynök, majd országbíró született.[59] A korabeli özvegyen maradó és kisgyermekeiket nevelő nemes nők számára a legbiztosabb megoldás saját és gyermekeik társadalmi státuszának megőrzésére, vagyis vagyoni-jogi helyzetük stabilizálására az újraházasodás volt.[60] Így tett a korán megözvegyült Érsek Anna is. Még ennek ellenére is a Csuzy-árvák birtokainak sorozatos elidegenítéséről értesülünk az 1710-es évektől kezdve a vármegyei közgyűlési forrásokból, amit a gondviselők, Érsek Anna és második férje igyekeztek megakadályozni.[61]

A mozaikcsaládon belüli birtokmozgásra is akadt példa. Az első házasságból származó gyermekek örökségből való kitagadására és a későbbi jogi követelések elhárítására a legkézenfekvőbb módszer az anyai javakra szóló királyi adománylevél megszerzése volt.[62] A Csuzy-árvák mostohaapja, idősebb Fekete György, majd később féltestvérük, ifjabb Fekete György már az 1710-es évek második felében szerzett részeket először a Csuzy család Komárom vármegyei birtokaiból, majd az 1730-as évek végén – anyai jogra hivatkozva – Zala, Veszprém és Somogy megyei egykori Csuzy-jószágok egész sorára nyert új adományt, vagyis *nova donatio*t, kisemmizve a Csuzy-

[57] A birtokokra: OSZK Ktt. Fol. Lat. 3599. II. köt. 306. fol. Az 1756. évi családi osztállyal kapcsolatos iratok és RL B/15. Csuzy-család.

[58] Genealógiai adataikra: Lipthay 2009: 19.; Szluha 2003: I. köt., 272–273.

[59] Mészáros 2002: 157., 168.; Késmárky–Simon–Pálmány 2020: 236.

[60] Erdélyi 2020: 16.

[61] 1713-ban Komárom vármegye közgyűlése előtt Érsek Anna tiltakozott a Csuzy-jószágok Sembery Imre által Szluha Ferencnek történő elidegenítése ellen. 1718-ban Fekete György a veszprémi káptalan előtt nyújtotta be tiltakozását e birtokok Amadé Antal és József Exly Jakabnak történő eladása ellen. 1733-ban Érsek Anna a veszprémi püspököt idéztette meg a Csuzy-birtok Bolda puszta elidegenítése ügyében. (RL B/15. Csuzy család.)

[62] Homoki-Nagy 2000: 215.

fiágat.[63] Ilyen szempontból a Királyi Könyvekben szereplő 1738. évi *nova donatio* különösen érdekes: ebben Rendek, Szentistváncsabja, Tarkány, Szentkirálykeszi (Nagykeszi) településeken, illetve Sárfő pusztán nyert ifjabb Fekete György és felesége, Niczky Anna összesen 20 *sessio* (telek) nagyságú birtokadományt *jure materno avito*, vagyis Fekete György anyja, Érsek Anna ősi örökségére történő hivatkozással.[64] Nemcsak Fekete György, hanem Csuzy Gáspár leánytestvére, Julianna révén sógora, a jobbágysorból nemességet szerzett kancelláriai titkár, Végh Péter (1671–1751) és özvegy Bogyay Józsefné (született Csuzy Krisztina) is részt kapott *nova donatió*ként a Csuzy-örökségből.[65]

Az első házasságból származó gyermekeknek jog szerint, konkrétan az 1659. évi 36. törvénycikk szerint, osztály útján kellett volna megszerezniük az öröklött javakat, miként ez Érsek Anna örökösei esetén is történt.[66] Az említett adományozási cselekmények előzménye az volt, hogy 1732-ben – Érsek Anna halálát követően – a Csuzy-leszármazottak (Csuzy Imre és Gáspár, Vörös Pálné Csuzy Magdolna és Bogyay Józsefné Csuzy Krisztina) féltestvérük, ifjabb Fekete György kezelésére bízták szüleik, Csuzy Pál és Érsek Anna után maradt vagyonukat 3000 forintos évjáradék fejében. 1738-ban aztán egymás között felosztották az öröklött jószágot. Míg a dunántúli, főként Zala és Veszprém megyei birtokokból Fekete György és a Csuzy-atyafiak egyenlő arányban részesedtek, addig a Dunán inneni (Komárom és Bars megyei) ősi Csuzy-javakból viszont már csak a Csuzy-leszármazottaknak jutott. Így lett több helyen birtokszomszéd a későbbi személynök és az ellenzéki vezér megyei táblabíró. A legértékesebb vagyontárgyakat, a pápai házat a hozzá tartozó majorsággal, a ménessel, ezüstneműkkel és a badacsonyi szőlőt présházzal Csuzy Gáspár és testvérei, illetve Fekete György egymás között osztották fel. Megemlítendő, hogy a Somló-hegyen fekvő szőlőt présházzal, egy győri házat és a rendeki majorságot egyedül Fekete György kapta. A Komárom megyei birtokokat (82 jobbágytelek, 6 faluban) ötfelé osztották egyenlő arányban. A heresténYi kúriával, az itt levő mészárszékkel, kocsmával és malommal, vala-

[63] Borovszky 1907: 57., 63., 73–74., 97., 111., 122., 556–558., 562–563.; Tuza 2006: 1520., 1522.

[64] MNL OL A 57 38. köt. 108–109. Bécs, 1738. augusztus 26.

[65] MNL OL A 57 38. köt. 106–107., 183–184. Bécs, 1738. augusztus 26. és uo. 1739. február 2.

[66] Homoki-Nagy 2000: 215.

mint az úgynevezett kuriális jogállású telkekkel ugyanezt tették. A birtokok központjában, Csúzon álló kúriát a legidősebb fiú, Csuzy Imre örökölte.[67] A Komárom melletti Szemerén lévő úrilakot viszont Csuzy Gáspár kapta.[68] Az egyes birtokokra való jogigényt csak hosszas pereskedéssel tudták a Csuzyak érvényesíteni, amire jó példa az abonyi uradalomért a galánthai Balogh családdal szemben folytatott másfél évtizedes jogi huzavona.[69] A Fekete György és Végh Péter által a családi osztály után kezükbe került birtokokra kapott, a Királyi Könyvekbe bejegyzett *nova donatió*k összességében arra adtak lehetőséget, hogy ezek a birtokok saját leszármazottaik kezén maradjanak, azokra oldalági vérrokonok ne tarthassanak igényt a jövőben.[70] A kisemmizettség érzése és elszenvedett személyes sérelme vihette Csuzyt az ellenzékbe: 1751-ben a diétán a legtöbbet felszólaló ellenzéki következtében vívta szócsatáit a kormánypárt vezérével, féltestvérével, Fekete György személynökkel. [71]

Közben Csuzy Gáspár családot alapítva jó házasságkötéssel próbált vagyonhoz jutni. Első neje a kilencévi házasság után 1748-ben elhunyt Wagner Erzsébet,[72] meszlényi Meszlényi János győri és fejéri alispán (+1736) özvegye volt.[73] Második felesége Daróczy Franciska, aki a Győrött élő királydaróczi Daróczy Ferenc tolnai és baranyai alispán és Fiáth Zsófia lánya,[74] a nyugat-dunántúli vármegyei elitbe tartozó, Vas vármegyében több alispánt is adó családból származó szentgyörgyi Horváth Ferenc (1706–1748) özvegye volt.[75] Így került Csuzy sógorságba nemeskéri Kiss Sándor veszprémi alispánnal, 1751-es követtársával, aki ugyancsak Daróczy lányt vett feleségül, és

67 MN OL P 61 3. doboz. 1. tétel. Évrendezett iratok. Csúz, 1738. május 16. Fekete György és Csuzy Pál örökösei közötti osztálylevél másolata.

68 Petrovai 2002: 137–138.

69 Kocsis 1995: 405. A középkori vázsonykeői Horváth család örököseként a Pozsony vármegyei eredetű galánthai Balogh család volt a 18. század elején a Pest megyei abonyi uradalom (Abony, Tiszakécske, Tószeg, Paládics) földesura, amelyre oldalági leszármazottként 1740-ben a Csuzy–Tallián–Vörös család is bejelentkezett, és pert indított a korábbi birtokosok ellen. Egy birtokosztály eredményeként végül az új igénylők 1756-ban megkapták az uradalom felét.

70 Frank 1845: I. rész, 505.

71 Szijártó 2009: 93.

72 RL B/15. Csuzy család; Szluha 2003: I. köt., 272–273.

73 Meszlényi Jánosra és feleségére: Farkas 2000: 119–120.

74 A Daróczy család – a középkorban jelentős itteni nagybirtokos Paksyak örököseként – Tolna megye egyik ősi birtokos családja volt, rajta keresztül jutott Csuzy Gáspár kisebb tolnai és békési birtokrészekhez. (Karácsonyi 1896. III. 175.)

75 Nagy 1859: V. köt. 161–162. Balogh-Szluha 1999: 61–62., Szilágyi 2018: 63.

így vele együtt részesedhetett a szerteágazó, leányágon tovább öröklődő Paksy–Daróczy-örökségből.[76] Ezek a „famíliák" – hasonlóan a dél-dunántúli Somlyay–Fajszy, Perneszy, és a Koroknay családok hagyatékához – egyfajta gyűjtőmedencét jelentettek a megyei nemességnek: a családi kapcsolatok révén nemcsak birtokostársaivá váltak egymásnak, hanem egyfajta érdekközösség, illetve kapcsolati háló részeseivé is tette őket.[77]

A családi jogok védőjeként, a família ügyvédjeként legtöbbször Csuzy Gáspár jelent meg a peres eljárások során.[78] Lánytestvérei és ezek leszármazottai szolgálatát (miként más ügyfelei is) gyakran valamely földbirtok átengedésével honorálták. Ezekről ad számot Csuzy Gáspár végrendelete (1771), amelyből például kiderül, hogy a Tallián és a Vörös családtól ajándékképpen egy *sessió*t, vagyis jobbágytelket kapott meg minden földesúri haszonvétellel együtt a Pest vármegyei Abonyban. Ezen túl hűséges szolgálataiért („*pro fidelibus servitis*") közelebbről meg nem nevezett atyjafiai adták neki Pápán az „Alsó Majorok" végében, az ún. Zsemléren, az itteni malmon túli puszta földterületet halászóhellyel. Végrendeletéből kitűnik, hogy aktív hitelezői tevékenységet folytatott, kisebb-nagyobb összegekkel segítette tágabb rokoni körét, így féltestvére-ellenfele, Fekete György fiát, a szertelen életű katona-irodalmárt, Fekete Jánost (1741–1803), felesége családjának több tagját (Daróczy Lajos tanácsost és Eleket), mostohafiait (szentgyörgyi Horváth Zsigmondot, Ignácot és Ferencet), és a sógorának nevezett Festetics Lajos somogyi másodalispánt. Úgy tűnik, hogy élete végén félretette a birtokosztály során rajta esett sérelmeit, és tágabb családja tagjainak is kisebb-nagyobb ingatlanokat hagyott végrendeletében. Özvegyén és gyermekein (Menyhért, Gáspár, József) kívül farádi Vörös Pál és Csuzy Magdolna fiaira is több ingatlant hagyott. Vörös Ignácra, Fejér vármegyei alispánra és királyi tanácsosra (1723–1796) Veszprémben malmot, három itteni házat, egy alósörsi és egy Somló-hegyen fekvő szőlőt, továb-

[76] Szluha 2011: I. köt. 748.; Kállay 1983: 106.

[77] Az említett somogyi, középkori és a hódoltsági időszakban keletkezett nagybirtokok felbomlásáról és leányágon való továbböröklődéséről lásd: Kaposi 1988: 66–73.; Kaposi 2000: 37–39.

[78] Erre két példa: MNL OL A 35 506. köt. Lajstromkönyv. 646. p. 1754. augusztus 8. Komárom vármegyének küldött leirat. Csuzy Gáspár özvegy Csuzy Imréné Farkas Julinanna perében özvegy Ujlaky Ferencné ellen. Ugyanúgy az abonyi uradalomért a galánthai Balogh családdal szembeni perben: MNL OL P 61 4. doboz. 1. tétel. 27–34. fol. Évrendezett iratok Abony, Csobánc, Vásonkő uradalmainak ügyében a Királyi Tábla előtti perről való tudósítás (1754).

bá Győrött egy házat hagyományozott, Vörös Antal (1728–1802) országbírói ítélőmesternek Badacsonyban egy szőlőt juttatott.[79] Úgy tűnik, hogy Gáspár a fiatalabb nemzedékkel szívélyesebb viszonyt ápolt, olyannyira, hogy az állandó pénzzavarban úszó Fekete János gróf Zala vármegyei becsehelyi uradalmát (Becsehely, Póka, Borsfa, Tóth-Szerdahely, Molnári) 205 373 forintért vette zálogba, és saját fiára, Csuzy Józsefre hagyta.[80]

A feltörekvő vő, a csalódott fiú és a tékozló unoka: a Niczky–Fekete-viszály

Míg a Csuzy famíliában, mint általában a köznemesi családok többségénél, a nagyszámú örökös miatt fellépő birtokosztály anomáliái, addig a nagybirtokosok közé lépő és kisszámú örökösössel rendelkező Fekete–Niczky család esetén a végrendelkezőnek a végrendeletben megnyilvánuló akarata, vagyis személy szerinti kedvezése, illetve a birtoktestek egyben tartására és hosszú távú megőrzésére irányuló törekvése robbantotta ki a viszályt. Galánthai Fekete György gyors vagyonszerzését – szorgalmán, jogtudásán, államférfiúi képességein túl – nemcsak az anyja, Érsek Anna révén szerzett birtokok segítették, hanem hozzájárult ehhez a felesége, Niczky Anna családján belüli konfliktus is.

Jól ismert tény, hogy Niczky György sokkal inkább egyengette veje hivatali karrierjét, mint saját fiáét.[81] Fekete György apósa, a korábban somogyi főjegyzőségből és zalai alispánságból királyi jogügyigazgatóvá és hétszemélynökké emelkedő Niczky György (+1764)[82] nagy kiterjedésű birtokait 1756-ban tett végrendeletében – a berzencei uradalmat kivéve – nem egyetlen fiára, Niczky Kristóf grófra (1714–1787), a későbbi tárnokmesterre és országbíróra, hanem lányára és ennek férjére, Fekete Györgyre hagyta. Azonban nem sokkal halálát megelőzően, 1764-ben az idős Niczky – látva lánya gyógyíthatatlan betegségét és unokája, Fekete János pazarló

[79] MTA Kt. Ktt., Történelem 2., 170. (7–12. fol.). «Fragmentum Testamenti Casp. Csuzy». 1771. december 6. (másolat). A Fejér vármegyébe telepedett és itt vezető hivatalokat és országos pozíciókat is elérő farádi Vörös család tagjaira: Farkas 2000: 120–121.; Madzsar (szerk.) 1927: VII.

[80] MTA Kt. Ktt., Történelem 2., 170. (7–12. fol.). «Fragmentum Testamenti Casp. Csuzy». 1771. december 6. (másolat).

[81] Szijártó 2021:416–417.

[82] Szijártó 2021: 68–69., 369–370.

életmódját – megváltoztatta végrendeletét, és úgy döntött, hogy az előző testamentum megtételét követően szerzett birtokokat Kristóf fiára hagyja, unokájának pedig megtiltotta birtokai adóssággal való megterhelését. Sőt, Niczky Kristófra bízta Fekete János jövőbeli gazdálkodásának felügyeletét is, fenntartva neki a zárgondnoki teendőket, amennyiben unokája folytatná vagyona eltékozlását. Ebben az esetben az egyes ágak közötti kölcsönös örökösödésből (*mutua successio*) a Fekete-ágát kizárta volna, és fia, Kristóf, valamint testvére, Niczky Ferenc leszármazottai számára tartotta volna fenn az örökösödés jogát. Niczky György végrendelete hosszú, több évtizedes pereskedésnek és ellenszenvnek vetette el a magvát az életmódján továbbra sem változtató és teljesen eladósódó Fekete János és Niczky Kristóf, illetve ennek utódai között.[83] Hasonlóan Csuzy Gáspár és Fekete György politikai síkon, a rendi diétákon megmutatkozó ellentétéhez, itt az országos hivatalokban folytatott versengésben vált a kedvezményezett Fekete György és kárvallott sógora, Niczky Kristóf egymásnak ellenlábasává.

Összegzés

Felsőbüki Nagy István alnádor végrendelete családi konfliktusok, vagyis vitatott vagyonosztályok, illetve perek lavináját indította el. A köznemesi családot, mint korábban láttuk, a közös örökség ténye és reménye tartotta össze. Az örökösödési viszonyokat a szűkebb értelemben vett családon belül a házastársak halála miatt gyakori újraházasodások bonyolították. Az alnádor végrendeletét vizsgálva látható, hogy a hagyatéktevő – némileg ellentmondásos módon – első feleségét kizárta a közszerzői státuszból, és saját szabad akaratát hangsúlyozva a második nejétől származó gyermekeit részesítette előnyben az első feleségétől származókkal szemben. Ezen túl láthatjuk, hogy a végrendelkező a bőséges gyermekáldást (kilenc felnőttkort megélt gyermek maradt utána) ellensúlyozandó és a 18. századi köznemesi családokat fenyegető birtokaprózódást mérséklendő a fiúgyermekekre földbirtokokat hagyott, míg a lányokat pénzzel elégítette ki. A fiúk közül egyedül Lajos fiánál figyelhető meg az, hogy a járandóságot részben egyetemi taníttatási költségeinek formájában, részben birtokvásárlásaira juttatott pénzben adta ki.

[83] Morvay 1903: 43–47.; Szijártó 2021: 384.

Tudatos családi stratégiának tűnik több fiú egyházi (papi, szerzetesi) pályára küldése, akik ugyancsak pénzben kapták meg örökségüket, így nekik sem kellett a birtokból ingatlant kiszakítani.[84] Nem tudjuk, hogy felsőbüki Nagy István alnádor hivatalviselésből származó készpénzjövedelmei mekkora összeget tettek ki teljes vagyonán belül, de a végrendelet értelmiségi-hivatalnoki öntudata azt sugallja, hogy birtokvásárlásai meghatározó részét is ezekből az összegekből tudta finanszírozni, illetve gyermekei örökségét kiadni.[85] A végrendelet körüli konfliktusok a 18. század folyamán még további két nemzedék életében újultak meg változó intenzitással. Azt látjuk, hogy a végrendelet szövegével ellentétes módon a leányági örökösök, illetve egy-egy özvegyasszony a földbirtokból való részesedésért sikerrel szállhatott harcba, míg a társadalmilag-vagyonilag lecsúszó fiúág (Lajos ága) velük szemben a pereskedések során fokozatosan teret vesztett. A fiúágaknak kedvező kölcsönös örökösödést sem István alnádor fiúági leszármazottjai, hanem jómódú oldalági rokonai tudták kihasználni, amikor az adósságokkal terhelt ősi büki birtokot – kihasználva az ősiség adta lehetőséget – magukhoz váltották, és megteremtették a család egyfajta nemzetségi folytonosságát.

Más dunántúli családokkal, így a leányágnak a birtokból is részt adó és földrajzilag is széttagolt birtokállománnyal rendelkező Csuzyakkal szemben felsőbüki Nagy István alnádor tudatos családi stratégiát folytatott a birtokaprózódás mérséklésére. Megfigyelhető egy egyéni stratégia is a hagyatéki osztozkodás kárvallottjainak és a kedvezőtlenebb anyagi-vagyoni helyzetbe kerülteknek a körében: a társadalmilag vagy vagyoni értelemben előnyös házasságba való menekülés és a feleség révén egy másik nemesi hagyatékból való részesedés. Ez történt Csuzy Gáspár esetén, de felsőbüki Nagy István alnádor második házassága és fia, Lajos párválasztása is erre

[84] Nagy István alnádor unokaöccsei, Pál (1704–1776) hétszemélynök nyolc gyermeke közül három (Boldizsár, Imre és István) ugyancsak egyházi (papi és szerzetesi) pályára lépett. (Szluha 2011: I. köt. 176–177.)

[85] Az uralkodó által az 1722–1723. évi országgyűlésen tanúsított udvarhű szerepléséért 24 000 forint értékű kegyadományt (gratiale) kapott III. Károlytól, amelyet kincstári birtokra tudott volna egyfajta utalványként beváltani. Birtokot nem kapott, az utalás is késett, ezért az udvari pénzügyi kormányszervtől (*Universalbancalitas*) kérte, hogy a kincstár az összeget 1725. november 1-től 5%-os kamat kiutalásával három fiú örököse között ossza fel és készpénzben fizesse meg. (MNL GyMSL SL XIII. 11. 5. doboz. III. A felsőbüki Nagy család tagjaival, egyenes és oldalági rokonságával kapcsolatos iratok. 1. Levelezés. Nagy István levélfogalmazványa (dátum nélkül) és MNL OL P 1997. Évrendezett iratok. 1725. november 5. Nagy István az *Universalbancalitas*hoz.)

lehet példa. A családtörténetekben tapasztalhatunk meg-megújuló pereskedéseket, de a családon belüli szolidaritásnak is számos megnyilvánulását regisztrálhatjuk (egy-egy családtag javára történő végrendelkezés, a megszorult anyagi helyzetben levő családtagnak történő hitelezés, perbeli segítségnyújtás). Ott pedig, ahol a felsőbüki Nagyokhoz képest jóval kisebb volt az örökösök száma, mint például a jelentős uradalmakat felhalmozó, a jómódú birtokos köznemességbe tartozó, majd főnemesi címet is szerző galánthai Fekete és Niczky család esetén sokkal nehezebb volt megtalálni a megfelelő utódot, örököst a felhalmozott családi birtok egyben tartására és hosszú távú működtetésére.

Melléklet

Felsőbüki Nagy István alnádor országgyűlési beszédének fogalmazványa, dátum nélkül.[86] Közli Nagy János.

Jelzete: MNL GYMSML SL XIII.11. [7. nagydoboz.] Családtagok közéleti tevékenységével kapcsolatos iratok. Felsőbüki Nagy család levéltára. Felsőbüki Nagy István alnádor, Sopron vármegyei alispán, királyi tanácsos közéleti működésével kapcsolatos iratok (1698-1725.)

Tekintetes Nemes Statusok, megértették kétség kívül Császár és koronás Király K[e]g[y]elmes Urunk Őfelsége, a Tekintetes Nemes Statusokhoz viseltető ippen[87] atyai kegyes gondviselését és szorgalmatoskodását, hogy tudniillik, minekutána Istennek Ő Szent Felségének gondviselő segítségéből maga Őfelsége, és dicsőséges eleinek győzedelmes fegyvere által édes Magyar Hazánkat egészlen, és ahhoz tartozandó részeknek is nagyobb részét, nem csak terhes, és számos költségekkel, sőt sok keresztény vérnek kiöntésével is a természet szerint való ellenségnek torkából ki ragadta, és szabadította volna, és az említett természet szerint való ellenséget elkergetvén, csöndes és nyugodalmas békességben helyeztette volna, mely kegyesen, és szívesen fáradozzon abban, miképpen azon kívánt békességben Őfelsége szomszéd örökös országival, és provinciáival teendő szövetség, és

[86] Az itt közölt forrás feltehetően felsőbüki Nagy István alnádor 1722. június 30-án az alsótábla előtt elmondott elnöki megnyitó beszédének fogalmazványa. (Erre lásd: Szijártó István írását jelen kötet 9. fejezetében.) A szöveget modernizált átírásban, a tájnyelvi jellegzetességeket is elhagyva közlöm.

[87] Éppen.

egyesség által édes hazánknak, s nemzetünknek örökös megmaradást és boldogulást szerezhessen. Mely Őfelsége, hazánkhoz, s' nemzetünkhöz mutatott atyai kegyes gondviseléséért tartozó Homagialis Devotionk[88] szerint nem csak örökös hálaadással, de érdemes jutalommal is tartozunk, adván erre jó példát a' mi régi dicséretes eleink is, a' mint hazánk írott törvényeink is megbizonyítják, hogy Felséges Királyainknak holtok után mind fiú, mind leány ágon való maradékikoz homagialis Devotiójokat megmutatták.

Tagadhatatlan Istennek Ő Sz[en]t Felségének keze most sem rövidült meg, s- minthogy regnans[89] Felséges Urunk legjobb erejében, s- ideiben vagyon, fiúi ágon leendő maradékokkal is meg áldhatja, melyet óhajtva is kívánunk, de ellenben, valaki e világra születettik, az a' halált el nem kerülhetvén, következendőképpen Felséges Urunk is halandóság alá lévén vettetve, a' történhetendő interregnum[90] által minémű boldogtalanságra juthatnánk, a' Tekintetes Nemes Statusok bölcsén által láthatják. A' történhető veszedelmet pedig nemde nem illik-e minden okossággal bíró embernek elkerülni, és távoztatni, hagyom a Tekintetes Nemes Státusok bölcs ítéletire. Kihez képest, tudván azt, hogy K[e]g[ye]lmes Urunknak Őfelségének most fiú ágon való maradéka nincsen, Őfelsége örökös emlékezetre méltó érdemiért tartozó alázatos homagialis Devotionkat alkalmatosabban meg nem mutathatjuk, következendőképpen édes Hazánkhoz, s' Nemzetünkhöz mutatandó bővebb K[e]g[ye]lmességre nagyobb okot nem adhatunk, mint ha Őfelsége leányágon való Felséges Successorinak is *secundum institutum per Suam Ma[iesta]tem Sacratissimam Primogeniturae ordinem*,[91] egy szívvel és lélekkel offeraljuk,[92] és az által édes hazánknak, s' nemzetünknek mindennemű ellenségei ellen, állandó és örökös megmaradást, s' csöndes nyugodalmat szerzünk. Teljes bizodalommal léven, hogy ha azt el követjük, K[e]g[ye]lmes Urunk Őfelsége is véle született igazsága, és kegyelmessége szerint, a' Tekintetes Nemes Statusokat régi szabadságiban, törvényeiben, és privilegiumiban mind maga megtartani, s' mind pedig Felséges leány ágon lévő successori[93] által is kegyesen megtartani méltóztatik.

88 Értsd: alattvalói hódolatunkat.
89 Értsd: uralkodó.
90 Értsd: az uralkodó halálát követő és az új uralkodó trónra lépése közötti bizonytalan átmeneti időszak.
91 Értsd: a leányági örökösök számára ő legszentségsebb felsége által elrendelt elsőszülöttségi rendet.
92 Értsd: megajánljuk.
93 Értsd: örökösei.

Források

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (RL)
B/15 Magyar Johannita Levéltár. Daróczy Zoltán genealógiai gyűjteménye.
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár. Királyi Könyvek (Libri regii)
O 14 Repraesentationes (Felterjesztések)
O 112 Dunántúli Kerületi Tábla iratai. Polgári persorozat.
P 61 Bogyay család levéltára
P 643 Szőgyény-Marich család levéltára
P 1997 A felsőbüki Nagy család levéltára

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltára (MNL GyMSL SL)
IV.1.a Sopron Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Köz-, és kisgyűlési jegyzőkönyvek
IV.1. p Sopron Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Nemességi iratok (Acta nobilitaria)
XIII.11. A felsőbüki Nagy család levéltára.

Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (MNL SML)
IV. 35. Végrendeletek levéltári gyűjteménye (Acta testamentaria)

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (MTA Kt. Ktt.)

Hivatkozott irodalom

Balogh Gyula – Szluha Márton 1999: *Vas vármegye nemes családjai*. Budapest.

Baranyai Béla 1914: Somogy vármegye nemes családjai. In: Csánky Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai). Budapest. 591–634.

Béli Gábor 2000: Zala vármegye Deák Ferenc által megfogalmazott észrevételei a jogügyi munkálatról. In: Molnár András (s. a. r. és szerk.): *„Javítva változtatni". Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai - Zalai gyűjtemény 49*. Zalaegerszeg. 285–305.

Borovszky Samu 1907: *Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város*. Budapest.

Chernel Kálmán 1877: *Kőszeg sz. kir. város jelene és múltja*. Szombathely.
Dominkovits Péter 1993: Nemesi birtoklás — közigazgatási határok (Adatok a nyugat-dunántúli nemesség XVIII. századi társadalomtörténetéhez). In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): *Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére*. Sopron, 321–348.
Dominkovits Péter 1994: Chernel család tömördi birtokszerzése. In: *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények*. Szombathely, 76-80.
Dominkovits Péter 2009: Ellentétek közepében: cigányok a felsőbüki közbirtokosok konfliktusában a 18. század derekán. In: Kosztics István (szerk.): *Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene II*. Pécs, 2009. 23–34.
Edelényi Szabó Dénes 1927: Komárom megye felekezeti és nemzetiségi viszonyai a mohácsi vésztől napjainkig II. *Magyar Statisztikai Szemle* (3.) 294–322.
Erdélyi Gabriella 2020: Bevezetés. Özvegystratégiák és árvasorsok. In: Erdélyi Gabriella (szerk.): *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon, 1550–1940*. Budapest. 7–34.
Farkas Gábor 2000: A nemesi Fejér vármegye alispánjai 1692–1849. *Turul* (73.) 3–4. 118–124.
Frank Ignác 1845: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. I. rész. Buda.
Hellebronth Kálmán é.n.: *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918*. Budapest.
Homoki-Nagy Mária 2000: A törvényes öröklés jogi szabályozása Magyarországon 1861-ig. In. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica*. (58.) 211–231.
Horváth József – Dominkovits Péter 2001: *A 17. századi Sopron vármegyei végrendeletek*. Sopron.
Kaposi Zoltán 1988: A Somlyay–Faiszy uradalom a 16–18. században. In: Szita László – Vonyó László (szerk.): *Történeti tanulmányok Dél-Pannoniából I. (A dél-dunántúli történészek I. regionális konferenciájának válogatott előadásai, Pécs, 1987. május 9–10.)* Pécs. 65–78.
Kaposi Zoltán 2000: *Uradalmi gazdaság és társadalom a 18–19. században. A vrászlói uradalom átalakulásának folyamata*. Budapest–Pécs.
Karácsonyi János 1896: *Békésvármegye története*. III. kötet. H. n.
Kállay István 1983: A nemesi közbirtokosság. *Levéltári Közlemények*, (54.) 1–2. 101–147.
Késmárky István – Simon István – Pálmány Béla 2020: *Bars és Hont vármegyei nemes családok*. Budapest.
Kocsis Gyula 2005: Abony gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténete a török kiűzésétől a jobbágyfelszabadításig. In: *Gazdaság-, és társadalom-*

történeti tanulmányok. Studia comitatensia 25. Szerk. Farkas Rozália. Szentendre. 395–443.
Kostyál László 1997: A templomfestő Dorffmaister István I. 1760–1780. In: Kostyál László – Zsámbéky Mónika (szerk.): *„Stephan Dorffmaister pinxit". Dorffmaister István emlékkiállítása*. Zalaegerszeg. 17–31.
Kmetty Adrienn – Szögi László – Varga Júlia 2021: *A nagyszombati egyetem bölcsész és teológus növendékei II. 1735–1777*. Esztergom.
Komáromy András 1900: Magyarországi főurak összeírása 1764-ben. *Nagy Iván családtörténeti Értesítő* (2.) 231–241.
Madzsar Imre (szerk.) 1927: *Farádi Vörös Ignác visszaemlékezései az 1778–1822. évekről*. Bevezetést írta és jegyzetekkel ellátta és kiadta: Madzsar Imre. Budapest.
Mészáros Kálmán 2002: A kuruc kor szereplői Pápán. Adatok a város anyakönyveiből. In: Mészáros Kálmán (szerk.): *Írott és tárgyi emlékeink kutatója. Emlékkönyv Bánkúti Imre 15. születésnapjára*. 149–176.
Morvay Győző 1903: *Galánthai Fekete János 1741–1803*. Budapest.
Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.
Ortutay András 2003: Esztergom vármegye a török hódoltság alatt és a török kiűzése utáni évtizedekben. In: Ortutay András: *Jó, ha a dolgokat írásba foglaljuk*. Tatabánya. 13–34.
Ódor Imre 1995: A „hivatali elit" Baranya vármegyében 1711—1813. *Levéltári Szemle* (45.) 21–34.
Pákay Zsolt 1942: *Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján (1531–1696)*. Veszprém.
Petrovai R. Sándor 2002: *Felvidéki kastélyok lexikona. I–II. köt. Nyitrai kerület. Szlovákia*. Révkomárom.
Reiszig Ede 1914: Somogy vármegye története. In: Csánky Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai). Budapest. 355–560.
Ruzsa Károly 1994: *Zalavég története*. (Zalai Kismonográfiák 1.) Zalaegerszeg.
Ruzsa Károly 1997: A kissitkei kastély. *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények.1*. Szombathely. 43–50.
Szemethy Tamás 2020: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon*. Budapest.
Szijártó M. István 2006: Nemes nők és földtulajdon a 18-19. század fordulóján. In: Szijártó M. István: *Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről*, Budapest.

Szijártó M. István 2009: A vallási kérdés az országgyűléseken a 18. század első évtizedeiben. In: Gőzsy Zoltán – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): *Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon – különös tekintettel a Dél-Dunántúlra (1700–1740)*. Pécs, 2009. 87–102.
Szijártó M. István 2021: *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom-, és kultúrtörténeti megközelítésben*. Budapest.
Szilágyi Adrienn 2018: *Az uradalom elvesztése. Nemesi családok a 19. századi Békés megyében*. Budapest.
Szluha Márton 2003: *Nyitra vármegye nemes családjai I. kötet*. Budapest.
Szluha Márton 2012: *Vas vármegye nemes családjai II. kötet. L–Zs*. Budapest.
Tóth István György 1990: Nemesi könyvtárak Vas megyében a 18. század második felében. *Történelmi Szemle* (32.) 3-4. sz. 221–258.
Tuza Csilla 2006: Egy elfeledett 18. századi karrier: Galánthai Fekete György életútja (Vázlat a készülő életrajzhoz). *Századok* 140. (2006) 1519–1529.
Virág Zsolt 2004: *Magyar kastélylexikon. Vas megye kastélyai és kúriái*. Budapest.

8. fejezet
Önfejűség vagy korszellem? Felsőbüki Nagy Pál szakítása az évszázados családi hagyománnyal

Melkovics Tamás
ORCID: 0000-0001-8007-0540

„Nagy Pál 1777-ben született. Ifjúsága kissé zajos volt. S nem hajolván meg sem atyja, sem nagybátyjának, Nagy József kir. személynöknek komoly tekintélye előtt, mellőzte a hivataloskodás kötelékeit. Szelleme függetlenségre ösztönzé, s a magyar közélet pályájára vezeté őt." – Ezekkel a sokat sejtető szavakkal elevenítette fel Bezerédj István 1850-ben,[1] hogy anyai nagybátyja, felsőbüki Nagy Pál pályája kezdetén hátat fordított a családi hagyományoknak, a vele szemben támasztott elvárásoknak, és saját utat választott. S valóban, ha végigtekintünk a felsőbüki Nagyok 18. századi történetén, kitűnik, hogy felsőbüki Nagy Pál szinte minden lényeges ponton ellentétbe került a több mint egy évszázadon át építgetett családi stratégiával, udvarhű felmenőivel szemben ő ellenzéki hangadóként kezdte pályafutását. A kérdés csupán az, hogy a számos alkalommal kiütköző dacos, önfejű jelleme, eltökélt hajthatatlansága terelte őt ebbe az irányba, vagy a politikailag lojális családi légkörből való kilépés a felvilágosodás által „megszédített" kortársak sajátja (is) volt?

Az alapvetés, avagy felsőbüki Nagy Pál és a családi hagyomány

A felsőbüki Nagyok még a 17. század végén kapaszkodtak fel a társadalmi ranglétrán a *bene possessionati* körébe, azaz a köznemesi elithez tartozó jómódú birtokos famíliák közé. Innentől kezdve számos tényező, félig tudatos, félig sorsszerű családi „építkezés" segítette, hogy pozíciójukat a 18. század során mindvégig stabilan meg tudták tartani. A biztos hátteret egy vármegye, jelesül Sopron

[1] Bezerédj 1851: 4.

politikai életének irányítása, kézben tartása biztosította. Elsőként Nagy György (1625–1682) lépett fel a vármegyei tiszti hierarchia felsőbb rétegébe, aki 1658-tól élete végéig viselte a szolgabírói pozíciót. Három fia tovább éltette ezt az örökséget: Pál (1657–1717) haláláig főszolgabíróként tényked ett, István (1653–1737) és Mihály (1670–1730) pedig alispánként a legmagasabb választott tisztséget, s ezzel együtt a vármegye tényleges irányítását tartotta kézben. Előbbi 1689-től egészen 1730-ig, megannyi tisztújításon keresztül, több mint negyven évig őrizte ezt a kulcspozíciót. A vármegye irányítását Pál utódai vitték tovább:[2] István (1701–1766) 1732-től al-, majd 1738-tól 1745-ig főjegyzői feladatokat látott el, Pál (1704–1776) pedig 1738-ban az aljegyzői, 1745-ben a főjegyzői teendőket vette át bátyjától, míg végül az 1746-tól 1749-ig terjedő időszakban visszaszerezte a családnak az alispáni tisztséget. Fiai szintén kivették a részüket a soproni közéletből: Pál (1732–1810) főszolgabíróvá lépett elő, míg főszereplőnk édesapja, Sándor (1736–1799) 1764-től al-, 1771-től főjegyzőként szolgálta a megyét, majd 1779-től egészen haláláig, azaz kereken húsz éven keresztül alispánként irányította is azt.[3] Halála után azonban a család már nem tudta visszaküzdeni magát Sopron vármegye tisztikarának elitjébe.[4]

Felsőbüki Nagy Pál, bár az alispán fiaként nőtt fel, csupán egyszerű, lényegében tiszteletbeli táblabírói címmel rendelkezett, a megye vezetésébe direkt módon sosem volt beleszólása. Tudjuk, hogy 1807. évi országgyűlési szereplését követően az uralkodó Esterházy Miklós herceg főispánnak küldött kéziratában eltiltotta mindenféle hivatalviseléstől, a tiltás azonban csak 1809-ig volt érvényben,[5] pusztán ezzel tehát nem magyarázhatjuk tartózkodását a megyei pozícióktól.[6] Feltűnő továbbá, hogy két öccse, Péter (1781–1843) és Sándor (1782–1852) sem vállalt hivatali teendőket.

Miközben tehát a felsőbüki Nagyok a 18. században Sopron vármegye közéletének legkiemelkedőbb családjává léptek elő, jelesül a század több mint felében az alispáni pozíciót is magukénak tudhatták, többen országos közhivataloknál is feltűntek. Az alispánként

[2] István közvetlen leszármazottai (sitkei ág) elsősorban Vas vármegyéhez kötődtek, de fontosabb megyei tisztségeket nem töltöttek be.

[3] Dominkovits 2015: 429.; Pálmány 2019: I. 534., 683.

[4] Az egyetlen kivétel, tehát a család utolsó olyan szereplője, aki legalább a főszolgabírói címet meg tudta szerezni, felsőbüki Nagy Sándor dédunokája, Miklós (1852–1936) volt.

[5] Domanovszky (szerk.) 1935: III. 391–393.

[6] Melkovics 2013: 61–65.

már említett felsőbüki Nagy István (1653–1737) alapozta meg azt a hagyományt, hogy a családtagok kiváló jogi szaktudásuknak (is) köszönhetően, elsősorban a törvénykezés területén, a Királyi Táblán jutottak fontos pozíciókhoz: 1693-ban személynöki, 1699-ben országbírói, 1714-ben pedig nádori ítélőmester lett, végül 1720 és 1724 között alnádori hivatalt is betöltött.[7] Nyomdokaiba lépett unokaöccse, Pál (1704–1776), aki 1748–1762 között volt személynöki, 1763-tól 1765-ig nádori ítélőmester, majd 1765-től egészen 1776-os haláláig a kor legfőbb bírói fóruma, a Hétszemélyes Tábla egyik köznemesi ülnökeként tevékenykedett.[8] Mindkettejük szolgálatát királyi tanácsosi címmel honorálták. A család harmadik kiemelkedő, országos bírói karriert befutott tagját Pál fia, József (1743–1801) személyében lelhetjük fel, aki 1774-ben ugyancsak a Királyi Táblán lett ítélőmester, ezt követően azonban új utakat keresve az Udvari Kamara, 1780-tól 1795-ig pedig a Magyar Udvari Kancellária tanácsosaként tevékenykedett, mígnem 1795-ben a Királyi Tábla vezetőjévé, személynökké, s egyben Pest-Pilis-Solt vármegye főispáni helytartójává léptették elő. Még 1785-ben elnyerte a Szent István-rend kiskeresztjét, 1796-ban pedig annak középkeresztjét is.[9] A család három egymást követő generációjára is jutott tehát egy olyan szereplő, aki a vármegyei közegből kilépve országos szintű bírói karriert futott be. S ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy a hétszemélynök Pál bátyja, felsőbüki Nagy István (1701–1766) pedig kamarai tanácsosként épített ki jól „kamatozó" bécsi kapcsolatrendszert. Az iskoláztatás fontossága minden bizonnyal a családi stratégia lényegi eleme volt, amely a vármegyei és országos közhivatali, s bizonyos esetekben az egyházi pályákra való felkészítést szolgálta – főszereplőnk két nagybátyja, Boldizsár (1738–1820) és Imre (1744–1828) is a katolikus egyház szolgálatában állt.[10]

Felsőbüki Nagy Pál tanulmányi előmenetele szintén arra enged következtetni, hogy komoly reményeket fűztek karrierjéhez. A soproni gimnázium után 1792 és 1796 között a pozsonyi jogakadémiát látogatta, majd a pesti királyi egyetemen tette le jogi záróvizsgáját. 1798-ban lett jurátus nagybátyja mellett a pesti Királyi Táblán, majd tanulmányai befejezéseképpen, bár majd csak 1804-ben, ügyvédi

[7] Felsőbüki Nagy Istvánról bővebben lásd Szemethy Tamás egyik fejezetét a jelen kötetben.
[8] Felsőbüki Nagy Pálról bővebben lásd Nagy János egyik fejezetét a jelen kötetben.
[9] Pálmány 2019: I. 534.
[10] Dominkovits 2015: 430.

oklevelet szerzett.[11] Ő azonban élete során sem vármegyei, sem országos hivatalt nem vállalt. Az 1820-as évektől kezdve ennek ellenére minduntalan azzal vádolták, hogy ismert ellenzéki szereplőként anyagi helyzetének javítása érdekében számos alkalommal fordult a kormányzathoz: mindezzel a közvélemény előtt egyre kevéssé érthető politikai magatartását is magyarázták. 1830-ban a vele szemben felmerülő vádakra még egy „védőiratban" válaszolt. Ebben leszögezte, hogy a „hivatalok vadászása reám nézve igen régi megunt mese". Szerinte minden esetben, amikor politikai elképzelései nem nyertek széles körben elfogadást: „Reá következendő napon már többen láttak Bécsbe felmenni – ismét mások pedig a hivataly elnyerésére béadott könyörgő levelemet ott már nem csak olvasták, hanem a jutalmamra kirendelt hivatalt meg is nevezték." Felsőbüki Nagy Pál értékelésében ugyan leszögezte, hogy a hivatalviselés nem feltétlen hazafiatlan tett, csupán abban az esetben, ha azt valaki minden tehetség és érdem nélkül, törvénytelen utakon próbálja elnyerni. Elmondása szerint azonban ő, amikor az 1807. évi diéta után minden hivatalviseléstől eltiltották, elhatározta, hogy ilyenre sohasem fog törekedni. „Meggyőződésem szerint mindenkor szerencsésebb volna az az ország, melyben a hivatalok keresnék az embereket, mint amelyben az emberek keresik a hivatalokat."[12] Mindettől függetlenül mégis kapott egy uralkodói kinevezéshez kötött pozíciót: 1832. augusztus 4-én Pálffy Ferenc gróf vagyonának zárgondnoka lett. A zárgondnok személyéről nem a birtokos döntött, hanem a kancellár előterjesztése alapján a király töltötte be az állást. A feladat ugyan nem politikai, hanem tisztán gazdasági jellegű volt, de az uralkodói kegy ténye, valamint az állás jól jövedelmező volta a közvéleményben a kormányzati megvesztegetés gyanúját ébresztette fel.[13] Időről időre tehát olyan magatartással vádolták (országos, vagy éppen megyei hivatalokért való folyamodás, kérvényezés, lobbizás stb.), amely közvetlen felmenői számára még a családi stratégia szerves részét képezte, hiszen az az egyéni előrehaladás fontos eleme volt. Csakhogy, szemben felsőbüki Nagy Pállal, akit ellenzéki vezérszónokként ismert meg az ország, ezen családtagok még a kormányzat iránti lojális politikai magatartással egyengették saját maguk és famíliájuk boldogulásának útját.

[11] Pálmány 2019: I. 682.
[12] Részleteket lásd Melkovics 2013: 92–98. A védőirat: MNL GyMSMSL XIII. 11. 5. 13.
[13] Melkovics 2013: 118–131.

A felsőbüki Nagyok a megyei és az országos hivatalok mellett a legfőbb politikai fórum munkálataiban is részt vettek: közvetlenül a 18. század legelején, a szatmári megegyezést követően, 1712-ben érkeztek meg a diétára. István (1653–1737), a későbbi alnádor alispáni méltóságot viselve képviselte Sopron nemesi közösségét, s ezt megismételte 1714–1715-ben és 1722–1723-ban is, ráadásul fontos szerepet vállalt a *Pragmatica Sanctio* elfogadtatásában. 1728–1729-ben aztán testvére, Mihály (1670–1730) látta el a követi teendőket, Mária Terézia koronázó országgyűlésén, 1741-ben pedig unokaöcscsük, István (1701–1766) képviselte Sopron vármegyét. 1751-ben nem a felsőbüki Nagyok közül választottak követet, 1764-ben ugyanakkor főszereplőnk nagybátyja, Pál (1732–1810) főszolgabíró – Kramarics László főjegyzőt váltva – ismét felléphetett a legfőbb politikai fórum színpadára. Majd a hosszú kényszerszünet után, a század utolsó három diétáján: 1790–1791-ben, 1792-ben és 1796-ban felsőbüki Nagy Pál édesapja, felsőbüki Nagy Sándor alispánként töltötte be az egyik követi pozíciót.[14] Összegezve tehát: 1712-től kezdve az évszázad végén megtartott 1796. évi országgyűlésig bezárólag összesen tíz diéta ült össze, s csupán egyetlenegyszer fordult elő, méghozzá 1751-ben, hogy Sopron vármegyét nem képviselte az alsótáblán egyetlen felsőbüki Nagy sem. A szereplés súlyát tovább erősíti, hogy a kilenc sikeres követválasztás öt családtag között oszlik meg. S akkor még nem is ejtettünk szót arról, hogy a famíliából többen káptalani követként érkeztek az országgyűlésre, míg mások a Királyi Tábla tagjaként vettek részt a diéta – politikai töltettel is bíró – adminisztratív feladatainak lebonyolításában.[15] A későbbi hétszemélynök, Pál (1704–1776) például az 1751. évi diétán személynöki ítélőmesterként tett elévülhetetlen szolgálatokat a kormányzatnak: királyi tanácsosi címét, amely taksáját külön kegyként el is engedték, még az országgyűlés ideje alatt, augusztus 27-én hirdették ki.[16] Jelen tanulmány központi figurájának nagybátyja, József (1743–1801) pedig a kancelláriai tanácsosi pozícióból 1795-ben került a személynöki székbe, pont amikor a Ferenc-féle kormányzat a jakobinus „szervezkedés" után a felvilágosult hivatalnokok kisöprésével személycseréket hajtott végre – ahogy Sándor Lipót nádor fogalmazott, „becsületes és jó" tisztviselőket ültetett a fontosabb pozíciókba. Alsótáblai elnöki szerepét József az 1796. évi országgyűlésen látta el, amit csupán

[14] Sümeghy–Dominkovits 2007: 17–19.
[15] Felsőbüki Nagy István alnádor esetében vö. Szijártó 2005: 158.
[16] Vö. Nagy 2020: 278–279.

egészségügyi helyzetének megrendülése és 1801-ben bekövetkező halála miatt nem folytathatott. Mályusz Elemér értékelése szerint az „új" emberek „becsületes emberek, jó tisztviselők [voltak], de teljesen hiányzott belőlük elődeik nagyvonalúsága, tehetsége, széles perspektívája – ők nem voltak államférfiak. Egy tekintetben felülmúlták elődeiket: az udvarnak azoknál odaadóbb hívei."[17]

Ezen a ponton említést érdemel, hogy József felesége a szintén lojális bürokrata, Végh Péter lánya, Anna volt. Végh ugyancsak 1795-ben lépett feljebb a ranglétrán: tárnokmesterből lett országbíró, így immár ő volt a nádor után a legfontosabb országos főméltóság. Az országbírói és személynöki pozíciókat tehát após és veje birtokolta. József esetén egyértelműen tudatos házasodási stratégiáról beszélhetünk, ami testvéreire is hatással volt: idősebb bátyja, Nagy Sándor a lánya tervezett házassága kapcsán is kikérte véleményét, József pedig áldását adta a frigyre.[18] Felsőbüki Nagy Pál házasodásával is „kilógott" a családból, hiszen 1812-ben 36 éves korában a soproni polgármester, Morenich Gáspár lányát, Alojziát vette feleségül. A családtagok közül így a legelső volt, aki polgári származású házastársat választott magának.[19] A házasság ráadásul botrányba fulladt, amelynek 1847 és 1853 között válóper lett a vége. Mivel azonban nem engedélyezték válásukat, Pál és Alojzia a különélésükről és a törvényes feleséget illető életjáradék összegéről valószínűleg peren kívül egyezséget kötött. Felsőbüki Nagy Pálnak mindeközben kapcsolata volt egy bizonyos Klein Izabellával is, aki nála 34 évvel volt fiatalabb, s tőle születtek törvényes örökössé tett gyermekei: 1829-ben Pál, majd Júlia és Paulina, végül pedig 1848-ban István.

Visszatérve az országgyűlési szereplésre, felsőbüki Nagy Pál abból a szempontból tovább örökítette a családi hagyományt, hogy e téren Sopron vármegyében komoly politikai tekintélynek örvendett, és diétai követi szereplése országgyűlésről országgyűlésre felmerült. A Pálmány Béla által elkészített kétkötetes almanach számításai alapján az utolsó hat rendi országgyűlésen (1825–1848) a 46 magyar vármegyét (a három horvát és a három szlavón megyét nem számítva) összesen 446 követ képviselte. Mivel hét személyt két vármegye is megválasztott, így ténylegesen 439 nemesről kell beszélnünk.

[17] Mályusz 1926: 222.

[18] Bodnár–Gárdonyi 1918: I. 20. (1795. május 11-i levél, 1795. május 15-i válaszlevél)

[19] A felsőbüki Nagyok házasodási szokásairól bővebben ír a jelen kötetben Szemethy Tamás.

A megválasztott követek közül egy diétán 303-an (67,94%), kettőn 91-en (20,40%), hármon 43-an (9,64%), négyen heten (1,57%), ötön pedig mindösszesen ketten (0,45%) szerepeltek. Felsőbüki Nagy Pál négy alkalommal volt jelen ezeken az országgyűléseken, így megállapíthatjuk, hogy bekerült abba a körülbelül 2%-ba, akiket a legtöbb alkalommal választottak vármegyei követté. Ehhez ha hozzávesszük, hogy már az 1807. évi diétán is részt vett, valamint követsége további alkalmakkor is felmerült, bátran mondhatjuk, tekintélye, követi tehetsége Sopron vármegyében hosszú időn át megkérdőjelezhetetlennek bizonyult,[20] miközben kimondottan feszült viszonyt ápolt a megye örökletes főispánjával, Esterházy Miklós herceggel (1765–1833), aki a megye úrbéres földterületének csaknem kétharmadát birtokolta.[21]

Csakhogy míg felmenői diétáról diétára a kormányzat támaszai voltak, különös tekintettel dédnagybátyja, nagyapja és nagybátyja szerzett elévülhetetlen érdemeket a bécsi udvar támogatásában, és édesapja sem mutatott értékelhető ellenzéki és/vagy reformer attitűdöt,[22] felsőbüki Nagy Pál, mint már felemlegettük, 1807-ben ellenzéki radikalizmusával és társadalmi érzékenységével robbant be a köztudatba. Uralkodói dorgálásra idézték Bécsbe, egy időre el is tiltották a hivatalviseléstől, mégis egyik vezérlakja lett az 1823-tól kibontakozó vármegyei ellenállásnak, és a titkosrendőrség az 1825–1827. évi diéta időszakában is az ellenzék fáradhatatlan vezérszónokaként, az ifjúság bálványaként jellemezte. 1830-ban ugyancsak az egyik legveszélyesebb szereplőként hivatkoztak rá, még 1832–1836-ban a liberálisok térnyerése folytán egyre mérsékel-

[20] A család utolsó tagja, aki közvetlenül részt vett a magyar törvényhozás munkájában, felsőbüki Nagy Pál kisebbik fia, István (1848–1927) volt: a Sopron vármegyéhez tartozó lövői kerületet képviselte több cikluson keresztül, később a főrendiház elnöki hivatalának lett titkára, majd tanácsosa.

[21] Részleteket lásd Melkovics 2013: 20–22., 44–45., 74–75.

[22] Bodnár István és Gárdonyi Albert felemlíti, hogy az édesapa, Nagy Sándor egy 1796-os vármegyei közgyűlésen élesen szembeszállt Festetics Ignác gróf főispánnal, s emiatt felsőbüki Nagy Pál inszurgens hadnagyi kinevezése is késedelmet szenvedett. A történet hitelességét erőteljesen rontja, hogy Sopron vármegye örökletes főispánja Esterházy Miklós herceg volt. A vita ugyan a valóságban is lejátszódhatott, hiszen Festetics 1797-ben és 1809-ben a nemesi felkelő lovas sereg ezredes parancsnoka volt, ebben a vonatkozásban azonban a történet már teljesen más megvilágításba kerül. (Bodnár–Gárdonyi 1918: I. 27.) Marczali Henrik elemzése szerint Sopron vármegye részletes, ellenzéki szellemű követutasítást készített az 1790–1791. évi diétára, nincs nyoma azonban annak, hogy Nagy Sándor ezt eréllyel és markánsan képviselte volna. (Marczali 1907: I. 214–220.)

tebbnek tűnő politikájával is az ellenzék oldalán helyezték el, s csak 1839–1840-ben került át értékelésükben a kormánypárti térfélre.[23]

Összességében láthatjuk, hogy a felsőbüki Nagyoknak a köznemesi elitben való megkapaszkodását számos tényező segítette: Sopron vármegye irányításának hosszú időn keresztül való kézben tartása, a politikai értelemben véve döntően lojális országgyűlési szereplés, az igazságszolgáltatás területén, valamint más kormányzati pozíciókban betöltött hivatalviselés, a megfelelő iskoláztatás, a kedvező házasságok stb. Mindezen tényezőkkel felsőbüki Nagy Pál homlokegyenest fordult szembe. Ebben a kontextusban szimbolikus lépésének is tekinthetjük, hogy anyagi problémáinak enyhítése végett az édesapjától megörökölt kastélyt és a hozzá tartozó javakat 1820-ban eladta. Azt az ősi családi fészket, amelyet egy 1696-os véset tudósítása szerint még a család tekintélyét megalapozó alnádor, felsőbüki Nagy István, „magának és utódainak" építtetett.[24]

Közvetlen felmenői, apja és négy nagybátyja több lehetséges követendő életutat kínáltak fel számára: alispán édesapja, Sándor a vármegyei hivatalviselésre; a kőszegi kerületi táblán tényked Dániel a jogi szakértelemre építő bírói karrierre; Boldizsár és Imre az egyházi pályára; a hagyományos utak mellett az új, bürokrata típusú felemelkedési lehetőségre pedig József mutatott példát. Ráadásul mind a négy karrierút magában rejtette az országgyűlés munkájában való részvétel lehetőségét is. Felsőbüki Nagy Pál azonban saját úton indult el: a bizonyos értelemben modernnek tekinthető független politikai szereplést választotta, s ezzel párhuzamosan szakított az udvarhű családi hagyománnyal.

A módszertan, avagy a „köztes generáció" ellenzéki hangadói

Vizsgálatunk alapkérdése tehát az, mennyire unikális felsőbüki Nagy Pál szembefordulása a felsőbüki Nagyok tradicionálisan lojális, erősen kormánypárti politikai szerepvállalásával? Tudunk-e azonosítani hasonló politikai életutakat a korszakban?

[23] Felsőbüki Nagy Pál politikai pályájáról és annak értékeléséről összefoglalóan lásd Melkovics 2013.

[24] Igaz, felsőbüki Nagy Pál a kastély vonatkozásában 15 évig még haszonélvezeti joggal rendelkezett. Büki birtokairól lásd Major 2003.

1. A „köztes generáció": Első lépésként azon politikusok körét szükséges meghatároznunk, akik vizsgálatunk tárgyát képezhetik, ehhez pedig elengedhetetlen kijelölni egy megfelelő generációt. Anélkül, hogy elmélyednénk a generációelméletek szövevényes világában, annyit mindenképpen szükséges rögzítenünk, hogy generáció alatt azon közös időben és térben élő egyének összességét értjük, akik egymással „összekötve" érzik magukat, anélkül, hogy közösséget alkotnának.[25] Felsőbüki Nagy Pál nemzedékének kijelölésekor technikai és tartalmi szempontokat is figyelembe vettünk. Tekintettel arra, hogy az elfogadott nézet szerint a generációk 15, esetleg 20 évente követik egymást, s figyelembe véve, hogy egy adott személyhez illeszthető generációs társakat keresünk, legegyszerűbb, ha vizsgálatunkat az 1777-es születésű felsőbüki Nagy Pálhoz képest a hét–nyolc évvel korábban, illetve hét–nyolc évvel később, azaz az 1770 és 1785 között született magyar nemesek körére terjesztjük ki. Az egy generációhoz tartozást a legalapvetőbb adat, a születési dátum mellett számos további tényező is befolyásolhatja: földrajzi elhelyezkedés, kulturális környezet, társadalmi pozíció, jelentős egyéni intuíciók, életesemények stb. Ha tehát tartalmi szempontokat is figyelembe veszünk a generációalkotás során, akkor jelen makroszintű vizsgálat esetében a közösen, elsősorban fiatalkorban átélt történelmi eseményekre és szocializációs háttérre helyezhetjük a fő hangsúlyt. Megítélésünk szerint felsőbüki Nagy Pál nemzedékéhez tartozónak tekinthetők mindazok, akiknek már van emléke a francia forradalom kezdeti szakaszáról, majd annak radikalizálódásáról, akik gyermekként, serdülő ifjúként, illetve fiatalemberként (5–20 év) tapasztalták meg a II. József halálát követően kibontakozó magyarországi szellemi pezsgést, majd az 1790–1791. évi nagy horderejű diétát, végül a II. Lipót halálával, illetve I. Ferenc trónra lépésével megtorpanó, 1795 után pedig a nyilvános fórumokon háttérbe szoruló reformhajlandóságot és az abszolutizmus egyre erősebb szorítását. Ezen eljárást követve az 1770 és 1785 között született magyar nemességről beszélhetünk. Mindkét módszer természetesen számos buktatót rejt magában, hiszen egy generáció kijelölése mindig és minden esetben a vizsgálatot végző önkényes döntésén is múlik, ezáltal pedig könnyen vitathatóvá válik. Tekintettel azonban arra, hogy a két generációalkotási koncepció eredménye gyakorlatilag egybeesik, ez a „szerencsés" helyzet erősíti vizsgálatunk hitelességét. Kutatásaink alapján úgy véljük, hogy az

[25] Vö. Mannheim 2000: 201–253.

1780-as évek második felében, s még inkább az 1790-es években született szereplők már egy következő nemzedékhez, a magyar liberalizmus első generációjához sorolhatók: ekkor láttak napvilágot olyan szereplők, mint Kölcsey Ferenc (1790), Széchenyi István gróf (1791), Bezerédj István (1796), Beöthy Ödön (1796), Wesselényi Miklós báró (1796), hogy csak a legismertebbeket említsük meg.[26] Az időben hátrafelé, a 18. század közepe felé történő bővítést pedig azért nem látjuk indokoltnak, mivel az 1770-nél korábban születettek esetében a gyermek- és fiatalkori éveket már nem az 1790-es évek eleje, hanem az 1765 és 1790 közötti országgyűlés nélküli időszak határozta meg. Tanulmányunkban tehát egyfajta köztes generációról beszélünk, akik a hagyományos 18. századi politikai sémák és az új típusú 19. századi politikai struktúrák között képeztek átmenetet, miközben meghatározó generációs élményük volt/lehetett az 1790 és 1795 közé eső időszak, aminek hatására – életkoruknál, családi hátterüknél, habitusuknál stb. fogva – sokan sokféle, akár teljesen eltérő következtetéseket vontak/vonhattak le.

2. A „köztes generáció" diétája: felsőbüki Nagy Pál első országgyűlési szereplése 1807-hez köthető, ekkor volt éppen 30 éves, ha hihetünk neki, az 1805. évi diéta kapcsán még azzal hárította el megválasztását, hogy nem rendelkezik megfelelő élettapasztalattal: „még nem birok az ismereteknek és tapasztalatoknak azon mértékével, mely szükséges arra, hogy a honatyák között becsülettel helyet foglalhassak."[27] Kétségtelen, hogy a 19. századi rendi diétákon a vármegyei követek többsége a harmincas, negyvenes éveiben járva vállalta el a megbízatást. Felsőbüki Nagy Pál következő szereplésére ugyanakkor 18 évet kellett várnia, csak 1825-ben, immár 48 évesen léphetett fel újra a diéta színpadára: az 1808. évi országgyűlésen a már említett tiltás miatt nem vehetett részt, 1811-ben pedig saját döntésén múlt, hogy nem vállalt követséget, innentől kezdve azonban kényszerszünet következett, hiszen I. Ferenc 1812 után 13 évig nem volt hajlandó gyűlésbe hívni a magyar rendeket. Felsőbüki Nagy Pál generációjának tehát várnia kellett. Az 1811–1812. évi diéta követi gárdájának (a 46 magyar és a három szlavón vármegye alap-

[26] Vö.: „Magányos reformerek helyett reformmozgalom – 1790 és 1830 különbségét ebben a mondatban lehet összefoglalni." – állapítja meg Gergely András, majd hozzáteszi – „De azzal a kiegészítéssel, hogy nem 1790 nemessége vált többségében liberálissá, s nem az akkor gondolkodókból lettek most politikai vezetők. Új nemzedék lépett a színre – a magyar liberalizmus első nemzedéke." (Gergely 1987: 20.)

[27] *Nemzeti Újság*, 1925. 08. 09.

ján) még csupán harmada, 36%-a került ki ebből a nemzedékből, 1825–1827-ben viszont ez a szám már 46%-ra nőtt, és még 1830-ban is 45%-ot tett ki, 1832–1836-ban azonban visszaesett 28%-ra. A valódi generációváltás 1839–1840-ben történt meg: a vármegyei követek csupán 7%-át adta a „köztes generáció". Felsőbüki Nagy Pál és kortársai számára a politikai csúcspont tehát kitolódott: 1825-ben 40–55, 1830-ban pedig 45–60 évesek voltak. Mindezt a követi gárda átlagéletkora is jól reprezentálja, 1825–1827-ben volt ez a legmagasabb, körülbelül 46 év, majd innentől tartósan csökkenésnek indult: 1830-ban 44 és fél, 1832–1836-ban 41, 1839–1840-ben pedig már csak 38 és fél évet tett ki – minden esetben az országgyűlés kezdő dátumával számolva.[28] Az 1789-es születésű Deák Antal már 1825 októberében arról panaszkodott, hogy a fiatalabb követek csak ritkán jutnak szóhoz, mivel az „öregebb urak", akik már több diétán is szerepeltek, szokás szerint először szólnak hozzá az adott tárgyhoz, s annyira körbejárják azt, hogy az érdemi érvek elfogynak.[29]

3. A generáció ellenzéki hangadói: Nem csupán azért tarthatjuk a vizsgálat tárgyát képező generáció közéleti csúcspontjának az 1825–1827. évi sérelmi diétát, mert ezen generáció képviselői alkotják a résztvevő követek relatív többségét, hanem azért is, és vizsgálatunk szempontjából talán ez a legfontosabb, mert az országgyűlés ellenzéki hangadói is ebből a körből kerültek ki. Márpedig, ha felsőbüki Nagy Páléhoz viszonyítható életpályákat keresünk, akkor a legfontosabb ellenzéki szereplőket kell megtalálnunk. Mindebben segítségünkre lehet a titkosrendőrség.

A bécsi kormányzat már a napóleoni háborúk korának országgyűléseire is küldött titkos megbízottakat, hogy azok rendszeres jelentéseket készítsenek. 1825-ben azonban az Udvari Cenzúra- és Rendőri Hatóság (*Oberste Zensur- und Polizeihofstelle*) 1817 és 1848 közötti vezetőjének, Josef Sedlnitzky grófnak alárendelve egy külön időszakos működésű, pusztán a diéta időtartamára újra és újra felállított szervezetet hoztak létre *Geheimer Dienst* néven, amelynek élén 1848 márciusáig Leopold Valentin Ferstl állt. A napi jelentések nélkülözhetetlenek voltak a kormányzat országgyűléssel kapcsolatos döntéseihez, hiszen Bécs csak 1847 őszén engedélyezte, hogy a politikai sajtó érdemben, bár ekkor is csak cenzúrázva, tudósíthasson a diéta eseményeiről. Az így előállított nagy mennyi-

[28] Az összképet némiképp árnyalja, hogy 1811–1812-ben hasonló, 45 és fél éves átlagéletkorról beszélhetünk.

[29] Molnár 2021: 77.

ségű iratanyag segítségül szolgált a különféle összefoglaló jellegű jellemzések megalkotásánál: az 1825 és 1840 között tartott négy országgyűlés résztvevőiről részletes jellemzések íródtak, amelyek leginkább a kormányzat személyi politikáját szolgálták. Sedlnitzky először az 1825–1827. évi országgyűlésen utasította Ferstlt, valamint Steinbach Ferenc királyi jogügyigazgatósági ügyészt összesítő személyi értékelések készítésére; 1830-ban, 1836-ban és 1840-ben aztán egyre részletesebb szövegek íródtak. Az adott jellemzés megadta az illető személy – általában pontatlanul ismert – életkorát, családi állapotát, felekezeti hovatartozását és vagyoni helyzetét. Ezenfelül felvázolta politikai pályafutását, az adott országgyűlésen játszott szerepét, valamint nyilvános üléseken a fontosabb ügyekben való megnyilatkozásait. Kitért továbbá a politikus általános megítélésére, közéleti ambícióira, és javaslatot tett esetleges kinevezésekre vagy kitüntetésekre. 1830-tól a jellemzés végén helyet kapott az adott személy „politikai osztályozása" is. A diéta résztvevőit hétfokú skálán értékelték (szélsőjobb, jobb, jobbközép, balközép, bal, szélsőbal, ultrabal): a legmegbízhatóbbnak számító politikusok szélsőjobb, a legveszélyesebbnek ítélt ellenzékiek pedig szélsőbal, illetve ultrabal minősítést kaptak.[30] Szögezzük azonban le, hogy a jellemzések a hétfokú skálán történő elhelyezéssel nem teljes mértékben a politikai beállítódást érzékeltették, tehát nem a radikális liberálisoktól az ultrakonzervatívokig terjedő kategóriákat állítottak fel, hanem az udvar és a kormányzat szempontjából értékelt veszélyesség mértéke alapján sorolták be a diéta résztvevőit. A beosztás mikéntjébe a kormánypárti vagy ellenzéki megnyilvánulások tartalma mellett több más körülmény is belejátszott, mint például a politikai képességek, az országgyűlési jelenlét, az üléseken tanúsított aktivitás, a szónoki megnyilvánulások száma, azok minősége, továbbá az intellektuális képességek, a vagyoni és családi háttér, illetve a mozgósítható kapcsolati háló.

A titkosrendőrség az 1825–1827. évi diétán a későbbiekhez képest még kezdetleges jellemzéseket állított össze, viszont ebből az időszakból három különböző áttekintés is rendelkezésünkre áll. Fennmaradt egy általános összesítés, amely nem választotta szét az alsó- és a felsőtábla résztvevőit, hanem betűrendben egymás után sorolta fel a sok esetben csupán egy-egy szóval, szókapcsolattal értékelt politikusokat. Ismerünk még egy terjedelmesebb, 1827.

[30] A titkosrendőri jellemzésekről bővebben lásd Pajkossy 2001: 458–464.

áprilisi keltezéssel ellátott, illetve egy egészen szűkszavú, Ferstl és Steinbach nevéhez köthető, 1827. április 25-re dátumozott jellemrajzvázlatot is.[31] Ezen összesítések alapján a sérelmi hangvételű, 13 év kényszerszünet után összeült országgyűlés követeinek nagyobbik részét ellenzékiként értékelték, a 114 főből pedig 24 esetben jelezték, hogy nem ingadozó, nem is mérsékelt, hanem markánsan ellenzéki politikusról van szó. A 24 főből 15-en az általunk vizsgált generációból kerültek ki, hárman 1770 előtt,[32] hatan pedig már 1785 után születtek.[33] A 15 tagú csoportból további szűréssel 12 olyan személyt jelöltünk ki, akik ténylegesen a legfontosabb ellenzéki hangadóknak tekinthetőek.[34] Ezt a kört bővítettük négy olyan politikai szereplővel, akik a generáció tagjaként 1825–1827-ben ugyan még nem voltak jelen, de 1830-ban ultrabal, vagy szélsőbal minősítést „érdemeltek ki",[35] továbbá az 1783-as születésű, ugyanakkor csak 1839–1840-ben követi pozícióhoz jutó országosan ismert Hunkár Antalt is bevontuk a vizsgált személyek közé – ő 1840-ben bal besorolást kapott.[36] Felsőbüki Nagy Pált nem számolva összesen tehát 16 olyan politikust vizsgálunk, akik – az egy említett eset kivételével – 1825–1827-ben és/vagy 1830-ban ellenzéki hangadók voltak, függetlenül attól, hogy politikai karrierjük hogyan alakult a későbbiekben.

[31] MNL OL I 58. 10. cs. Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; Uo. I 50. Karakteristische Skizze über die Mitglieder des ungarischen Landtags in den Jahren 1825–1827.

[32] Almássy Lajos (1765–1838, Szepes), id. Balogh János (1759–1827, Bars), Máriássy István (1752–1830, Gömör).

[33] Bernáth Zsigmond, ifjabb (1790–1882, Ung), Majthényi Antal (1794–1866, Hont), Somssich Pongrác (1788–1849, Somogy), Szinyei Merse László (1789–1850, Sáros), Takáts Gáspár (1786–1831, Pozsony), Vay Ábrahám báró (1789–1855, Borsod).

[34] Felsőbüki Nagy Pál követtársa, Niczky József (1774–1839, Sopron), továbbá De la Motte Károly gróf (1780–1852, Gömör-Kishont) és Sztojka Imre báró (1776–1858, Máramaros) esetében úgy ítéltük meg, hogy a titkosrendőrség túlértékelte ellenzéki szereplésüket.

[35] Az 1830-as jellemzések: MNL OL I 58. 10. cs. Geschichtliche Darstellung derselben und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; Az 1836-os jellemzések: MNL OL I 58. 10. cs. Darstellung und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig.

[36] Az 1840-es jellemzések: MNL OL I 58. 11. cs. Darstellung und Charakteristik der Mitglieder des ungarischen Reichstages und Oberhauses zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig.

A vizsgálat, avagy a családi háttér és az egyén kapcsolata

Áttekintve a 16 személy családi hátterét, közvetlen felmenőinek politikai hovatartozását, három jól elkülöníthető csoport rajzolódik ki: az ellenzéki családi hagyományokkal rendelkezők (öt fő), a kevésbé tekintélyes családokból újonnan a vármegyei elitbe emelkedők (hat fő), végezetül az inkább udvarhű családi háttérrel érkezők (öt fő).

1. Az ellenzéki hagyományokkal rendelkezők csoportjába a következők sorolhatók: Comáromy István (1777–1845), Abaúj vármegye követe, akit a titkosrendőrség 1827-ben keménynyakú ellenzékiként tartott számon, 1830-ban szélsőbal, 1832–1836-ban pedig balközép besorolást kapott. Bejárta a megyei tisztviselői ranglétra legtöbb fokát. 1799-ben másodaljegyzővé, 1804-ben aljegyzővé, 1810-ben főjegyzővé választották, de az igazi áttörést az 1822–1823. évi megyei ellenállási mozgalomban való részvétel hozta magával: 1824-ben másodalispán lett, majd az országgyűlést követően, 1829-ben a megyei hierarchia élére került alispánként. 1833-ban viszont királyi tanácsosi címmel tüntették ki, 1838-ban a vármegye adminisztrátora, végül Torna vármegye főispánja lett. A terebélyes református kóji Comáromy família tagjai Abaúj mellett Bereg, Bihar, Borsod, Heves, Máramaros, Ugocsa, Zemplén és Nógrád megyei birtokokkal és/vagy illetőséggel rendelkeztek. István édesapja, az ellenzéki szellemiségű Comáromy György (1748–1818) 1782-ben az *Alvó oroszlánhoz* szabadkőműves páholy tagja volt. 1785-ben Abaúj főjegyzője lett, miközben rokona és barátja, Kazinczy Ferenc a megye tiszteletbeli aljegyzőjeként tevékenykedett. 1787-ben Abaúj és Torna vármegyék altörvényszéki elnökévé lépett elő, az 1790–1791., majd az 1796. évi országgyűlésen pedig Abaúj rendjeit képviselte. Mindemellett a sárospataki református kollégium algondnokaként is tevékenykedett.[37]

Idősebb Pázmándy Dénes (1781–1854), Komárom vármegye követe, akit 1827-ben az egyik leghevesebb ellenzékiként írtak le, és akit egy új alkotmányos rend bevezetésének tervével hoztak kapcsolatba, 1830-ban betegeskedése miatt „csak" balközép minősítést szerzett. 1832–1836-ban azonban a legveszélyesebb, ultrabal kategóriában helyezték el, de még 1839–1840-ben is szélsőbal besorolást kapott. Ő is bejárta a megyei ranglétrát: 1802-ben lett Komárom megye alügyé-

[37] Nagy 1857–1868: VI. 318–319.; Kempelen 1911–1932: III. 28.; Pálmány 2011: I. 857–858.; Pálmány 2019: I. 663–664.

sze, 1806-ban alszolgabírája, 1810-től 1817-ig főszolgabírája, végül 1827-től egészen 1840-ig alispánja. Szintén részt vett az 1820-as évek megyei ellenállási mozgalmában, amikor Komárom a rendeleti úton történő adóbeszedést a legvégsőkig megtagadta. 1848-ban elvállalta Fejér vármegye főispánságát, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja lett, 1849 elején azonban birtokaira távozott. A Fejér és Komárom vármegyéhez kötődő református szomori és szomodori Pázmándy családból többen viseltek megyei hivatalt, Dénes édesapja csupán táblabíró volt, de nagybátyja, József (1731–1810), aki hosszú ideig volt a dunántúli református egyházkerület főgondnoka, az 1790–1791. évi országgyűlésen Győr vármegye követeként fontos szerepet vállalt a protestánsok jogait rögzítő 26. vallásügyi törvénycikk megalkotásában. Az ő nyomdokaiba lépett Dénes, aki 1837 és 1849 között ugyancsak ellátta a dunántúli református egyházkerület világi főgondnokságával járó feladatokat.[38]

Somssich Miklós (1784–1870), Somogy vármegye követe az 1811–1812. évi diétai szereplését követően csak 1830-ban képviselte a megyéjét. A titkosrendőrségtől rögtön ultrabal minősítést szerzett, amit számára 1832–1836-ban is fenntartottak, 1839–1840-ben pedig a szélsőbal kategóriában helyezték el, 1840 után ugyanakkor visszavonult az országos közélettől. Megyei pályafutásának érdekes íve volt: 1806-ban al-, 1808-ban főjegyző, 1813-ban már másodalispán lett, az 1817-es tisztújításon azonban csak az árvaszéki elnöki pozíciót fogadta el, s ezt töltötte be egészen 1848-ig. Ugyancsak komoly szerepet vállalt az 1822–1823. évi megyei ellenállási mozgalomban. A katolikus saárdi Somssich família Somogy vármegye egyik lefontosabb nemesi családja volt, a családtagok közül az idők során számosan vezették a megyei hivatalokat. Miklós nagyapja, Antal, somogyi alispán, 1741-ben a megye követe, majd a Kancellária előadó tanácsosa volt; apja, József (1748–1805) csupán táblabírói tisztséget viselt, miközben a Batthyány család uradalmi ügyészeként tényked ett; nagybátyja, Lázár (1739–1807) ugyanakkor Zala vármegye követe volt az 1790–1791. évi diétán, ellenzéki szónokként és buzgó szabadkőművesként volt ismert, több páholyban is tagsággal rendelkezett: a pozsonyi *Biztonsághoz és Egyesüléshez* és a zalaegerszegi *Jó tanácshoz* páholyok mellett a pozsonyi *Hallgatagsághoz* páholy első felügyelője volt. Miklós öccse, Pongrác (1788–1849)

[38] Nagy 1857–1868: IX. 170–175.; Kempelen 1911–1932: VIII. 222.; Pálmány (szerk.) 2002: 1038–1039. (szerző: Hermann Róbert); Pálmány 2011: I. 1074–1076.; Pálmány 2019: I. 786–787.; Soós 2007: 112.

egyébként 1822–1823-ban a megyei ellenállás egyik vezéralakja volt, 1824-ben somogyi alispán, majd 1825-ben követ lett, később azonban a kormánypárthoz szegődött, személynökké léptették elő, majd baranyai főispáni kinevezést kapott.[39]

Ragályi Tamás (1785–1849) Borsod vármegye követe volt, akit 1827-ben a besúgók a legdühösebb és legkárosabb ellenzékinek tartottak, és a református párt azon vezéreként jellemezték, akire még megyéjében sem mertek hivatalt bízni. 1830-ban ugyancsak ultrabal minősítést kapott, 1836-ban viszont már kormánypártiként értékelték. Ekkor rögtön ki is nevezték a pesti Királyi Tábla ülnökévé. 1837 és 1840 között alnádorként, 1841-től hétszemélynökként tevékenykedett. A kiscsoltói református Ragályi família tagjai Gömör, Borsod, Abaúj és Torna megyékben is viseltek hivatalokat. Tamás édesapja, József (1734–1804) már az 1764–65. évi diétán is részt vett Torna színeiben, 1796-ban pedig Borsod vármegyét képviselte. 1786-tól egészen 1802-ig a borsodi alispáni hivatalt is magáénak tudhatta. Tagja volt az *Alvó oroszlánhoz* szabadkőműves páholynak, részt vett az úrbéri operátum kidolgozásában. Tamás jelentős korkülönbséggel idősebb unokatestvére, majd apósa, István (1752–1825) 1785-től borsodi főszolgabíróként, 1790-től főjegyzőként, majd 1804-től egészen 1825-ig alispánként szolgálta a megyét. Szabadkőművesként a budai *Nagyszívűséghez* páholy tagja, a miskolci *Erényes világpolgár* páholynak pedig felügyelője is volt. Felsőszuhai kastélya titkos szobájában több ülést tartottak, és a páholy feloszlatását követően itt rejtették el az iratokat is.[40]

Szirmay Antal (1785–1865), Zemplén vármegye követe 1830-ban szélsőbal, 1832–1836-ban pedig bal besorolást kapott. Megyei szinten csupán táblabírói címmel rendelkezett. A nemesi és grófi ágakkal is rendelkező, szerteágazó, Zemplén mellett Szatmár, Sáros, Szepes, Ung és Nógrád megyékben honos és birtokos katolikus szirmai Szirmay családból származott. Apja, az idősebbik Antal (1747–1812) elkötelezett jozefinistaként és történetíróként volt ismert, 1773-ben zempléni másodaljegyző, 1777-ben főjegyző volt. 1787-ben a Tiszán Inneni Kerületi Tábla elnökévé lépett elő. 1790–1791-ben és 1796-ban is ő látta el a zempléni követséget, tagja lett a jogügyi operátumot kidolgozó bizottságnak. 1797-ben azzal vádolták meg,

[39] Nagy 1857–1868: X. 299–304.; Kempelen 1911–1932: IX. 415–418.; Pálmány 2011: I. 665–666., 1148–1150.; Pálmány 2019: I. 823–825.

[40] Nagy 1857–1868: IX. 579–584.; Kempelen 1911–1932: IX. 32–37.; Pálmány 2011: I. 1113–1116.; Pálmány 2019: I. 808–810.

hogy ő a megye ellenzéki „főkolomposa", s letette a titkos jakobinus esküt is. Zemplén megye Sopronhoz hasonlóan azon legkitartóbb törvényhatóságok egyike volt, amelyek a rendeleti kormányzás idején az adóbeszedés és az újoncozás ellen is a legvégsőkig tiltakoztak.[41]

Láthatjuk, hogy mind az öt politikus egy vagy több vármegyéhez kötődő, helyi szinten tekintélyes és jól beágyazott, számos megyei hivatalviselő családtagot felvonultató református (három fő) vagy katolikus (két fő), dunántúli (két fő) vagy tiszáninneni (három fő) nemzetségből származott.[42] Mind az öt személy közvetlen felmenői között (apa, nagybáty) találunk legalább egy olyan szereplőt, akinél egyértelműen azonosítható az ellenzéki politikai pozíció: ők mindannyian rendelkeztek vármegyei karrierrel, többen az alispáni pozíciót is betöltötték, mindannyian országgyűlési követként is kipróbálhatták magukat (négy esetben jelen voltak az 1790–1791. évi nagy jelentőségű diétán), s mindemellett három esetben szabadkőműves múltat is azonosíthattunk. Az ifjak pedig követték az elődök példáit: megyei karriert futottak be (ketten egészen az alispánságig emelkedtek, egy fő pedig a másodalispánságig jutott), többen részt vettek az 1820-as évek megyei ellenállási mozgalmában, vármegyei következtként az országos politikába kilépve pedig az ellenzék hangadói között mutatkoztak be 1825-ben vagy 1830-ban.

2. Ami az új emberek csoportját illeti, ide a következőket sorolhatjuk: Rohonczy János (1775–1842) Veszprém vármegye követe volt, akit 1827-ben az egyik leghevesebb ellenzékiként írtak le, és 1830-ban bal, 1832–1836-ban pedig balközép minősítést „érdemelt ki". 1797-ben Veszprém vármegye alszolgabírája lett, de a valódi áttörést a megyei ellenállás időszaka hozta meg, amikor Veszprém megye Sopronhoz és Zemplénhez hasonlóan egyike volt azon törvényhatóságoknak, aki mind a rendeleti úton történő adóbeszedés, mind az újoncozás kérdésében a legtovább állták a sarat. 1825-ben Rohonczy megszerezte az országgyűlési követséget, 1827-ben pedig a megye alispáni székét foglalhatta el, amelyet 1837-ig meg is tartott. A katolikus felsőpulyai Rohonczy család a Dunántúlon, elsősorban Sopron megyében rendelkezett birtokokkal, a legelőkelőbb megyei karriert azonban elsőként János futotta be Veszprémben, fia, Ignác

[41] Nagy 1857–1868: X. 738–754.; Kempelen 1911–1932: X. 191–192.; Pálmány 2011: I. 1184.; Pálmány 2019: I. 841.; Soós 2007: 112.

[42] Vö. Szijártó 2005: 181–184.

(1802–1867) ugyanakkor 1842-ben soproni alispán lett, majd 1845-től elvállalta a megye adminisztrátori feladatait is.[43]

Némák Ferenc (1778–1850) Trencsén vármegye követe volt, akit 1827-ben az egyik legtehetségesebb, legbuzgóbb és így legveszélyesebb ellenzékiként jellemeztek, még úgy is, hogy idő előtt távozott az országgyűlésről, s további szerepet már nem is kapott. 1808-ban egy távollévő főrend követeként vett részt a diétán, de az országos politikába a megyei ellenállási mozgalom hatására Illésházy István gróf, az ismert ellenzéki főúr támogatásával léphetett be, akinek jószágkormányzója, 1812 és 1834 között pedig levéltárosa volt: Némák 1825-ben lett megyei táblabíró, valamint diétai követ. Trencsén Sopronhoz, Zemplénhez és Veszprémhez hasonlóan azon nyolc megye közé tartozott, akik a kormányzati nyomásnak a legtovább voltak képesek ellenállni. A katolikus kis-chlivényi Némák család Trencsén megyéhez kötődött. A család tagjai nem töltöttek be fontosabb pozíciókat. Ferenc édesapja, József a korlátkői Apponyi uradalom tiszttartója volt. Testvére, Imre a bicsei Esterházy uradalom igazgatásában vett részt, nagybátyja, László pedig szintén Illésházy szolgálatában állt. A közvetlen családtagok tehát főúri uradalmi gazdatisztek voltak, s egyértelműen Ferenc volt az, aki csak rövid időre, de patrónusának hála a megyei és országos politikában is megmutathatta magát.[44]

Hunkár Antal (1783–1862) először az 1839–1840. évi országgyűlésen képviselte Veszprém vármegyét. A titkosrendőrségtől bal besorolást kapott, majd az 1847–1848. évi diétán szintén jelen volt, s ugyancsak ellenzéki szellemben tevékenykedett. Távollévő főrendek képviselőjeként viszont részt vett már az 1805., az 1807. és az 1808. évi országgyűlésen is. 1825-ben már jelölt volt a vármegyei követ tisztére, az 1827-es tisztújításon pedig másodalispánná választották, de hamarosan lemondott, s majd csak 1835-től tért vissza a megyei és röviddel azután az országos közéletbe. 1848-ban elvállalta megyéje főispáni vezetését, továbbá több kormánybiztosi feladatot is ellátott. 1852-ben előbb halálra, majd végül 4 év várfogságra ítélték. A katolikus haydentzi Hunkár család elsősorban Veszprém és Somogy megyékhez kötődött. A családot Antal tette történelmi jelentőségűvé. Édesapja szolgagyőri birtokos és – a családi hagyományt követve –

[43] Nagy 1857–1868: IX. 759.; Kempelen 1911–1932: IX. 137.; Pálmány 2011: I. 1127–1127.; Soós 2007: 112.

[44] Nagy 1857–1868: VIII. 115–119.; Kempelen 1911–1932: VII. 433–436.; Pálmány 2011: I. 1048.; Pálmány 2019: II. 1325.; Soós 2007: 112.

postamester volt; testvére, Mihály (1781–1822) veszprémi al- majd főszolgabíró lett.[45]

Palóczy László (1783–1861) Borsod vármegye követe volt. Bár csak később érkezett az országgyűlésre, 1827-ben kemény ellenzékiként értékelték, sőt 1832–1836-ban, illetve 1839–1840-ben is szélsőbal minősítést „szerzett", s még 1843–1844-ben is az ellenzéki oldalt erősítette. Borsodi szerepvállalása alügyészi, majd aljegyzői hivatallal kezdődött, végül, 1815-től kezdve 24 évig volt a vármegye főjegyzője. Az 1839-es tisztújításon másodalispánná választották, 1844-től pedig négy éven keresztül az alispáni pozíciót is ő birtokolta. 1848-ban az egyik miskolci kerület választotta képviselőjévé, így lett a képviselőház korelnöke, majd elnöke. A szabadságharc leverése után halálra ítélték, de végül kegyelmet kapott. A Borsodban birtokos református Palóczy családot László tette halhatatlanná, édesapja és a család számos további tagja református lelkészként tevékenykedett.[46]

Eördögh (később Ábrányi) Alajost (1784–1853) 1830-ban választotta Szabolcs vármegye nemesi közössége követéül. Szereplését a titkosrendőrség szélsőbaloldaliként értékelte. Távollévő főrend követeként részt vett már az 1805. évi diétán is. 1829 és 1832 között a vármegye főjegyzője volt, majd 1840 és 1844 között alispánja. A katolikus lászlófalvi Eördögh család elsősorban Turóc megyéhez kötődik, de az idők folyamán a família Szabolcs és Zólyom megyében is szerzett birtokokat, a családból a legmagasabb pozícióba, a megyei hierarchia tetejére Alajos jutott fel.[47]

Bartal Györgyöt (1885–1865), Pozsony vármegye követét a titkosrendőrség 1827-ben a legerősebb ellenzékiek egyikeként tartotta számon, aki hajlik az új alkotmányos eszmék bevezetése felé. 1810-ben Pozsony vármegye aljegyzője, majd levéltárnoka lett, 1817-ben már főjegyzői pozícióban volt, végül a megyei ellenállás idején, 1823-ban alispánná lépett elő. 1827-ben személynöki ítélőmesterré, 1829-ben nádori ítélőmesterré nevezték ki, 1830-ban pedig a Kancellária előadó tanácsosaként tevékenykedett. 1835-ben tagja lett a felségsértési és hűtlenségi pereket irányító titkos bizottságnak is. 1848-ban, a Kancellária megszűnése után a király személye körüli

[45] Nagy 1857–1868: V. 186.; Kempelen 1911–1932: V. 142.; Pálmány 2011: I. 950–952.; Pálmány 2019: II. 1213–1214.; Soós 2007: 112.; Hunkár 2004.

[46] Nagy 1857–1868: IX. 94–98.; Kempelen 1911–1932: VIII. 154.; Pálmány (szerk.) 2002: 638–644. (szerző: Szegőfi Anna); Pálmány 2011: I. 1068–1069.

[47] Nagy 1857–1868: V. 46–48.; Kempelen 1911–1932: III. 439.; Pálmány 2011: I. 897–898.; Pálmány 2019: II. 1155.

minisztériumban vállalt hivatalt. A Pozsonyban birtokos katolikus beleházi Bartal család hírnevét egyértelműen György alapozta meg.[48]

Láthatjuk, hogy az ebbe a csoportba sorolt hat politikus mindegyike kevésbé tekintélyes családban született, felmenőik gazdatisztek, postamesterek vagy éppen református lelkészek voltak. Döntően gazdasági, illetve jogi szaktudásuknak, valamint az 1822–1823. évi megyei ellenállás idején játszott szerepüknek köszönhették, hogy egyfelől a megyei hivatali ranglétrán felfelé, sőt legtöbben egészen a csúcsig lépdeltek (négyen alispánok lettek, egy fő pedig a másodalispáni pozícióig jutott), másfelől lehetőségük nyílt arra, hogy az országos közéletben is bemutatkozzanak (ketten dunántúli, ketten dunáninneni, egy fő tiszáninneni, egy fő tiszántúli vármegye követeként), vagy akár meg is kapaszkodjanak ott.

3. A kormánypárti hagyományokkal rendelkezők csoportjába a következők sorolhatók: Dessewffy Józsefet (1771–1843), Szabolcs vármegye követét 1827-ben a legerősebb és leghevesebb ellenzékiek egyikeként jellemezték, aki a kormány ellensége, és aki egy új alkotmány észrevétlen bevezetésén munkálkodik. Dessewffynek ez már az ötödik és egyben utolsó követi megbízatása volt: 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811–1812-ben pedig Szabolcs vármegye képviseletét látta el. A századelő országgyűléseinek egyik legfontosabb és legnagyobb formátumú szereplőjéről, Kazinczy barátjáról, Széchenyi későbbi vitapartneréről van szó. Az elsősorban katonai érdemek révén felemelkedő, több ágazatra oszló, katolikus vallású cserneki és tarkeői Dessewffy nemzetség egyik ága számára József nagyapja, Sámuel sárosi főispán szerezte meg a főnemesi rangot, akit 1756-ban bárói, 1775-ben pedig – utódaival együtt – grófi rangra emeltek. József édesapja, István (1736–1785) királyi kamarási címet szerzett, de az országos közéletben nem játszott komolyabb szerepet.[49]

Niczky János (1781–1860) Vas vármegye követe volt, akit 1827-ben bősz ellenzékiként jellemeztek. 1830-ban még szélsőbal besorolást kapott, 1832–1836-ban azonban már kormánypártiként a jobb kategóriában helyezték el. Megyei karrierje 1816-ban indult, amikor főjegyzővé választották, majd a megyei ellenállási mozgalom időszakában, 1824-ben alispánná lépett elő. (Vas vármegye a

[48] Nagy 1857–1868: I. 209.; Kempelen 1911–1932: I. 441–442.; Pálmány 2011: I. 811–813.

[49] Nagy 1857–1868: III. 296–308.; Kempelen 1911–1932: III. 307.; Pálmány 2011: I. 881–883.; Pálmány 2019: I. 670–671.; Vaderna 2013.

végsőkig tiltakozott a rendeleti úton történő adókivetés ellen.) Az 1832–1836. évi diéta alatt a Királyi Táblánál kapott pozíciót. 1837-ben alországbíróvá lépett elő, és Kossuth Lajos perében a három év börtönbüntetésre szavazott. 1840 és 1848 között hétszemélynökként tevékenykedett, miközben 1846-ban részt vett a Konzervatív Párt megalapításában. A katolikus, a dunántúli megyékben birtokos és grófi ággal is rendelkező niczki Niczky család tagjai elsősorban Vasban töltöttek be fontos megyei hivatalokat. János felmenői között a 17. és 18. században is számos alispánt és főszolgabírót találunk. S éppen az 1820-as években fordult elő, hogy egyszerre vezette János alispánként (1824-től) Vas, unokatestvére, József (1774–1839) pedig (1820-tól) Sopron vármegyét. József három országgyűlésen keresztül volt felsőbüki Nagy Pál követtársa, 1827-ben még őt is heves ellenzékiként értékelték, 1832–1836-ban azonban Jánoshoz hasonlóan már ő is átkerült a kormánypárti oldalra. A Niczky családban annak is komoly hagyománya volt, hogy egyes családtagok a törvénykezés területén vállaltak hivatali pozíciókat: János édesapja, István (1743–1816) például kerületi táblai ülnök volt, komolyabb megyei vagy országos pozíciókat azonban nem tudott megszerezni.[50]

Borsiczky István (1783–1850), Trencsén vármegye követe, akit a titkosrendőrség 1827-ben vakmerő, gonosz emberként és makacs ellenzékiként jellemzett, 1830-ban, sőt 1832–1836-ban is ultrabal besorolást kapott, tehát továbbra is a legveszélyesebb követek között tartották számon. Távollévő főrend képviselőjeként már az 1805. évi országgyűlésen is részt vett, de közéleti pályáját az 1822–1823. évi rendeleti kormányzással szembeni megyei ellenállás alapozta meg: ekkor Trencsén Sopronhoz, Zemplénhez és Veszprémhez hasonlóan azon nyolc megye közé tartozott, akik a kormányzati nyomásnak a legtovább voltak képesek ellenállni. 1824-ben Illésházy István gróf, az országosan ismert ellenzéki főúr támogatásával alispánná választották, majd ebben a pozíciójában 1828-ban és 1832-ben is megerősítették. Illésházy háttérbe vonulásának, majd 1838-as halálának, valamint Mednyánszky Alajos adminisztrátori kinevezésének hatására azonban Borsiczky pozíciója meggyengült, 1836-ban már nem választották újra. Ezt követően csak 1848-ban került ismét vissza az országos politikába: a trencséni báni kerület népképviselője lett. 1849 májusában a császári csapatok letartóztatták, de 1850-ben uralkodói

[50] Nagy 1857–1868: VIII. 144–154.; Kempelen 1911–1932: VII. 467.; Pálmány 2011: I. 1050–1052.; Soós 2007: 112.; Keszei–Keszei 2020.

kegyelemben részesült. A katolikus vallású borsiczi Borsiczky család erősen kötődött Trencsénhez, több családtag töltött be vármegyei hivatali pozíciókat: István édesapja például megyei fiskálisként tevékenykedett. Néhány családtag a Kancelláriánál, illetve a Kamaránál is vállalt feladatokat. István nagybátyja, Adalbert (1750–1834) pedig 1807-ben és 1811–1812-ben a nyitrai, 1825–1827-ben és 1830-ban pedig a váci káptalan követe volt, 1823-ban nagyprépost, 1832-ben püspökhelyettes lett.[51]

Perényi Zsigmond (1783–1849) Bereg vármegye követe volt, akit 1827-ben erős ellenzékiként jellemeztek, 1830-tól kezdődően országgyűlésről országgyűlésre a felsőtábla munkájában vett részt hosszabb-rövidebb ideig. Főnemes létére pályáját vármegyei karrierrel kezdte: 1805-ben Bereg főjegyzője, 1811-től egészen 1829-ig másod-, majd első alispánja volt. Az 1807. évi diétán Ung, az 1811–1812. évi országgyűlésen Bereg képviseletét látta el. Az 1825–1827. évi diéta után országos hivatalokat vállalt: 1830 és 1834 között a Helytartótanács tanácsosaként, 1834-től pedig hétszemélynökként tényke-dett. 1834-ben Ugocsa vármegye főispáni helytartójává nevezték ki, majd 1836-tól valóságos főispánná lépett elő. Hivatalából címének meghagyása mellett 1845-ben mentették fel. Perényi azon kevesek egyike volt, aki országos hivatali teendői mellett is hellyel-közzel meg tudta őrizni ellenzéki pozícióját. 1848-ban az Országos Honvédelmi Bizottmány egyik elnökhelyettese és a felsőház másodelnöke lett, 1849-ben a főrendi üléseken ő látta el az elnöki teendőket: pozíciójánál fogva aláírásával hitelesítette a Függetlenségi Nyilatkozatot. A szabadságharc leverése után hadbíróság elé állították, és 1849. október 24-én kivégezték. A nagy múltú, katolikus, Ugocsa, Abaúj, Zemplén, Ung és Bereg vármegyékben birtokos, népes Perényi famíliában nem volt egyedülálló a megyei szerepvállalás: Zsigmond édesapja, István (1747–1809) 1792-ben foglalta el az ugocsai alispáni széket, és az 1792., valamint az 1796. évi országgyűlésen is ő képviselte a vármegye nemességét. 1793 és 1799 között a Tiszántúli Kerületi Táblán, 1800 és 1805 között a pesti Királyi Táblán vállalt feladatokat, majd 1806-ban hétszemélynök lett, bár kérésére visszahelyezték a Tiszántúli Kerületi Táblához, de immár elnöki pozícióban. János (1759–1807), Zsigmond katonatiszt nagybátyja, aki az 1807. évi országgyűlésen Ugocsa jóvoltából szintén ott volt a követek so-

[51] Nagy 1857–1868: II. 170–171.; Kempelen 1911–1932: II. 353.; Pálmány (szerk.) 2002: 154–156. (szerző: Ress Imre); Pálmány 2011: I. 719., 846–847.; Pálmány 2019: I. 567.; Soós 2007: 112.

rában, szabadkőműves páholytagsággal is rendelkezett. János fia, Gábor (1793–1860) Zsigmondhoz hasonlóan ellenzékiként kezdte meg közéleti szereplését: az 1825–1827., az 1830. és az 1832–1836. évi diétán is ő képviselte Ugocsa vármegyét, később azonban a kormánypárt oldalára került, 1845-ben adminisztrátorként éppen ő váltotta Zsigmondot a vármegye élén.[52]

Marczibányi Márton (1785–1834) táblabírói minőségében Szerém vármegye követségét látta el az 1830. évi országgyűlésen, és szélsőbaloldali besorolást kapott. A tehetős katolikus puchoi és csókai Marczibányi família Trencsén mellett Csongrád, Csanád, Torontál és Szerém megyékben is rendelkezett birtokokkal. Több megyében láttak el fontos helyi tisztségeket, s több családtag is részt vett a rendi országgyűléseken. Márton nagyapja, Lőrinc (?–1769) csanádi alispán, apja, az ifjabbik Lőrinc (1754–1786) torontáli alispán, nagybátyja, Imre (1763–1814) Trencsén másod-, majd első alispánja, 1790–1791-ben, 1802-ben, 1808-ban, 1811–1812-ben országgyűlési követe volt, 1825-ben pedig királyi tanácsosi cím birtokosa lett. Márton unokatestvérei közül János (1790–1830) Torontál, Antal (1793–1872) Trencsén követe volt az 1825–1827. évi diétán, utóbbi 1830-ban és 1832–1836-ban is erős ellenzéki szereplő maradt, 1839–1840-ben azonban már kormánypártiként politizált.[53]

Az utolsóként ismertetett öt esetben (két fő főnemes, három fő köznemes) nem tudtunk igazolni egyértelműen tetten érhető ellenzéki családi hagyományt. Sokkal inkább a néhol markánsan képviselt udvar- és kormányhű attitűd mutatható ki, de tegyük hozzá, egyik esetben sem olyan magától értetődően, mint a felsőbüki Nagyok kapcsán. A közvetlen felmenők között ugyanis csak az alispán, országgyűlési követ és hétszemélynök Perényi István, valamint az alispán, diétai küldött és királyi tanácsos Marczibányi Imre viselt komolyabb megyei és országos közhivatalokat, illetve vett részt a legfőbb politikai fórum munkájában. Említsük azonban azt is meg, hogy Perényi Zsigmond és Marczibányi Márton nem egyedüliként vállalta fel az ellenzéki szerepkört, hiszen unokatestvéreik ugyancsak

[52] Nagy 1857–1868: IX. 226–237.; Kempelen 1911–1932: VIII. 260–262.; Pálmány (szerk.) 2002: 1040–1042. (szerző: Jónás Károly); Pálmány 2011: I. 220–221., 1086–1087.; Pálmány 2019: I. 326., 790–791.; Melkovics 2016; Melkovics 2020.

[53] Nagy 1857–1868: VII. 294–300.; Kempelen 1911–1932: VII. 63–64.; Pálmány 2011: I. 208–210., 1027–1030.; Pálmány 2019: I. 756–758., II. 1289.

az oppozíciót erősítették az 1825–1827. évi országgyűlésen, továbbá Perényi nagybátyjánál szabadkőműves múlt is kimutatható.

A konklúzió, avagy „Hagyjatok békében!"

Összességében kijelenthetjük, hogy a 18. századi családi stratégia szempontjából felsőbüki Nagy Pál minden téren sokat ártott a família felemelkedésének és a köznemesi elitben maradásának: vármegyei és országos hivatali pozíció hiánya, a markáns ellenzéki szerepvállalás, a kormányzati tiltás, a vagyoni helyzet leromlása, a házassági botrány stb. Mindezen tények ellenére ugyanakkor, az emlékbeszéd pátoszát lehántva, igazat adhatunk Tóth Lőrincnek, hogy kétségtelenül családja leghíresebb és – a személyét ért vádak ellenére is – legmegbecsültebb szeplőjévé vált, aki elsőként mondta ki az országgyűlésen, hogy a társadalom egészét magában foglaló nemzetfogalom előrébb való a rendi, csupán a nemességre kiterjedő nemzetfelfogásnál, s akit éppen emiatt Széchenyi István és Kossuth Lajos is politikai tanítómesterként aposztrofált: „sokkal tovább fog élni a hálás maradék emlékezetében, mint a családjából magas hivatalos polcokra emelkedett, címekkel s kitüntetésekkel elárasztott nagy urak, kik inkább csak ő miatta említtetnek meg akkor, midőn az egyszerű táblabírónak neve örökké élni fog, míg a Kárpátoktól Adriáig egy hű magyar emlékezni és hálát érezni tud."[54]

Ha megpróbáljuk beilleszteni generációjának tagjai közé, akkor megállapíthatjuk, hogy felsőbüki Nagy Pál az 1825–1827. évi ellenzéki hangadók között is unikálisnak számított. A vizsgált személyek többsége ugyanis vagy különösebb családi előzmények nélkül, újonnan lépett be a megyei hierarchia felsőbb rétegeibe, illetve az országos közéletbe (hat fő), vagy a közvetlen felmenők között is tetten érhető már bizonyos fokú és mértékű ellenzéki hagyomány (öt fő). Csupán öt esetben azonosíthattunk lojális családi hátteret, de korántsem olyan egyértelműséggel, mint a felsőbüki Nagyok vonatkozásában. Ráadásul a tizenhat vizsgált személy felsőbüki Nagy Pállal ellentétben fontos megyei pozíciókat vállalt: ketten a másodalispánságig, kilencen pedig egészen az első alispánságig jutottak – legtöbbjük számára az 1822–1823. évi megyei ellenállási mozgalomban való

[54] Tóth 1874: 7.

szerepvállalás szolgált ugródeszkaként.[55] 1830-at követően aztán a nagyító alá vett életpályák szerteágaznak. Többen országos közhivatalokért „cserébe" hátat fordítottak ellenzékiségüknek (Bartal, Comáromy, Niczky, Ragályi).[56] Mások elvesztették megyei befolyásukat (Marczibányi, Némák). Megint mások – felsőbüki Nagy Pálhoz hasonlóan – nem tudtak és/vagy nem is akartak lépést tartani a liberális fiatalsággal (Eördögh, Dessewffy, Rohonczy, Somssich, Szirmay). Voltak azonban néhányan a generáció fiatalabbjai közül, akik még 1848–1849-ben is komoly szerephez jutottak (Borsiczky, Hunkár, Palóczy, Pázmándy, Perényi).

Ha pedig nem saját korosztályának tagjaival hasonlítjuk össze pályáját, hanem döntően vármegyei beágyazottságú felsőbüki Nagy család három korábbi nemzedékének egy-egy kiemelkedő szereplőjéhez (alnádor, hétszemélynök, személynök) viszonyítjuk felsőbüki Nagy Pál szereplését,[57] különös tekintettel arra, hogy alispán édesapja és személynök nagybátyja sem volt már életben akkor, amikor megkezdte politikai pályafutását, akkor is azt mondhatjuk, hogy pályája kivételes. Heves ellenzékiségének és a felvilágosodás által is táplált társadalmi érzékenységének okait minden bizonnyal sosem határozhatjuk meg teljes bizonyossággal, annyi mindenesetre egyértelműnek tűnik, hogy egy kimondottan önfejű és öntörvényű, makacs és dacos személyiséggel rendelkezett: habitusa tetten érhető politikai és magánéletének számos aspektusában. Így kezdte közéleti pályáját, szembefordulva a családi elvárásokkal, és így is fejezte be azt 1840-ben: „Ne gondold azonban, hogy én ezekben valamely dicsőséget helyheztetek; átengedem szívesen akárkinek a babérkoszorút; legkisebb gondom is nagyobb annál, mit gondol az együgyű sokaság. […] Igy fizet a világ – kurvannya! – élj boldogul."[58]

[55] I. Ferenc rendeletei ellen az 52 vármegyéből 41 tett panaszt. A királyi dorgálások után azonban már csak 26 megye tagadta meg az újoncok kiállítását és 19 pedig az adó kifizetését. 1822 őszére már csupán nyolc vármegye állt ellen mindkét tekintetben: Bars, Nógrád, Nyitra, Sopron, Trencsén, Veszprém, Zala és Zemplén. Ezeken kívül még Komárom, Ung, Vas és Varasd, tiltakozott az adómegajánlás ellen. (Soós 2007: 112.) A 12 legkitartóbb megyéből elemzésünkben hat szerepelt: Komárom, Sopron, Trencsén, Vas, Veszprém és Zemplén. 1823 januárjában az udvar katonaságot vezényelt ki az engedetlen megyék központjába, a rend helyreállítására pedig királyi biztosokat nevezett ki, több helyen betiltotta a vármegyei közgyűléseket, az ellenszegülő tisztviselőket pedig bebörtönöztette.

[56] Vö. Kecskeméti 2008: 36–46.

[57] Vö. Szijártó M. István fejezetét a jelen kötetben

[58] Idézi Tóth 1874: 53. (Felsőbüki Nagy Pál levele Széchenyi Istvánnak, 1840)

Így kezdte egész életét és így is fejezte azt be 1857-ben. Makacssága miatt pár napra a bécsi adósok börtönébe került, majd szabadulását követően alkoholba fojtotta bánatát, agyvérzést kapott, és 80 évesen meghalt: „Hagyjatok békében; ember más nemzetből, ha ily csapás érné, sírna; a magyar iszik."[59]

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

I 50. Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Hungarica aus der Privatbibliothek S. M. Franz I. Karakteristische Skizze über die Mitglieder des ungarischen Landtags in den Jahren 1825–1827.

I 58. Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Kabineti iratok. Jelentések a magyar országgyűlések tárgyalásairól. 10. cs. Ungarischer Landtag vom Jahre 1825, 1826, 1827. Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; Ungarischer Landtag vom Jahre 1830. Geschichtliche Darstellung derselben und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; Ungarischer Landtag vom Jahre 1832–1836. Darstellung und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; HHStA Ungarn Hungarica Comitialia Fasc 417L. Konv. A.

I 58. Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Kabineti iratok. Jelentések a magyar országgyűlések tárgyalásairól. 11. cs. Ungarischer Landtag vom Jahre 1839–40. Darstellung und Charakteristik der Mitglieder des ungarischen Reichstages und Oberhauses zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig; Politischer, detalierter Überblick des ungarischen Landtags im Jahre 1839/40.

[59] Felsőbüki Nagy Pál haláláig zárgondnoki teendőivel foglalkozott, 1857-ben azonban feljelentették, és 36 000 forintos pénzösszeg kifizetésére kötelezték. Ő azon meggyőződése miatt, hogy „ezen ügyben egyedül a nagyszombati kerületi tábla a kompetens fórum", nem fizetett, mire a bécsi adósok börtönébe zárták. Három nap múlva szabadult. Bécsbe utazott barátjához, Wirkner Lajos udvari tanácsoshoz, majd megkérte, hogy gondoskodjon gyermekeiről, és rögtön „gutaütéstől érve, összerogyott." Lánya könnyes szemmel mesélte, „hogy Nagy, mióta a fogságból hazament, naponkint szeszes italokat vesz magához". (Wirkner 1879: 83–84.)

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL)
XIII. Családok. 11. Felsőbüki Nagy család iratai. 5. Felsőbüki Nagy Pál táblabíróval, Sopron vm. országgyűlési követével kapcsolatos iratok. 12–15. d.
Nemzeti Újság, 1925. 08. 09.: Különös magyar karrierek. Felsőbüki Nagy Pál.
Hunkár 2004: *Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai*. (S. a. r. és szerk. Hudi József.) Pápa.
Wirkner Lajos 1879: *Élményeim: néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő nyilvános pályám naplójegyzeteiből*. Pozsony.

Hivatkozott irodalom

Bezerédj István 1851: Nagy Pál. In: Csengeri Antal (kiad.): *Magyar szónokok és statusférfiak (Politicai jellemrajzok)*. Pest, 1–18.
Bodnár István – Gárdonyi Albert 1918: *Bezerédj István, 1796–1856*. I–II. kötet. Budapest.
Domanovszky Sándor (szerk.) 1925–1935: *József nádor iratai*. Kiadta és magyarázatokkal kísérte Domanovszky **Sándor.** I–III. kötet. Budapest.
Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 420–450.
Gergely András 1987: Egy nemzetet az emberiségnek: Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról. Budapest.
Kecskeméti Károly 2008: *Magyar liberalizmus, 1790–1848*. (Eszmetörténeti Könyvtár 10.) Budapest.
Kempelen Béla 1911–1932: *Magyar nemes családok*. I–XI. kötet. Budapest.
Keszei Franciska – Keszei Szabolcs 2020: A nicki templom titkai. A Kisfaludy és a Niczky családok nyomában. *Vasi Szemle* (74.) 3. 293–308.
Major Ágota 2003: Felsőbüki Nagy Pál birtokainak alakulása a három Bük községben. *Vasi Szemle* (57.) 5. 591–538.
Mályusz Elemér 1926: Bevezetés. In: Mályusz Elemér (szerk.): *Sándor Lipót főherceg nádor iratai*. Budapest, 3–229.
Mannheim Károly 2000: A nemzedékek problémája. In: Mannheim Károly: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Budapest, 201–253.
Marczali Henrik 1907: *Az 1790/91-diki országgyűlés*. I–II. kötet. Budapest.
Melkovics Tamás 2013: *Felsőbüki Nagy Pál. Élete, politikai pályafutása és közéleti szerepvállalásának jelentősége*. (A Magyar Nyugat Történeti Kiskönyvtára 13.) Vasszilvágy.

Melkovics Tamás 2016: Perényi Zsigmond báró. Bírából vádlott és vértanú. In: Kedves Gyula – Pelyach István (szerk.): *Az 1848-1849. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest, 107–133.

Melkovics Tamás 2020: Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond báró a reformkorban. In: Kedves Gyula – Pelyach István (szerk.): *Perényi Zsigmond báró. Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest, 13–35.

Molnár András 2021: *Deák Antal a pozsonyi diétán. Egy országgyűlési követ politikai tevékenysége és mindennapjai, 1825–1833*. Budapest.

Nagy Iván 1857–1868: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XII. és pótkötet. Pest.

Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.

Pajkossy Gábor 2001: Kölcsey, ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta. *Irodalomtörténeti Közlemények* (110.) 3–4. 458–464.

Pálmány Béla (szerk.) 2002: *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*. Budapest.

Pálmány Béla 2011: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848*. I–II. kötet. Budapest.

Pálmány Béla 2019: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812*. I–II. kötet. Budapest.

Soós István 2007: A Habsburg-kormányzat és a magyar rendek 1812 és 1825 között. *Történelmi Szemle* (49.) 1. 91–118.

Sümeghy Dezső – Dominkovits Péter 2007: Sopron vármegye követei a rendi országgyűléseken (1580–1847). *Arrabona* (45.) 2. 7–31.

Szijártó M. István 2005: *A diéta: A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792*. Budapest.

Tóth Lőrinc 1874: *Felsőbüki Nagy Pál emlékezete*. (Értekezések a Történeti Tudományok köréből. III. kötet. 8. szám.) Budapest.

Vaderna Gábor 2013: *Élet és irodalom. Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében*. Budapest.

9. FEJEZET
NÉGY NEMZEDÉK ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZETT

Szijártó M. István
ORCID: 0000-0003-1800-2998

A felsőbüki Nagy család több tagja játszott fontos szerepet Magyarország közéletében a kései rendiség időszakában. Ez a tény kiváló lehetőséget kínál arra, hogy hosszabb távon, de legalábbis a tág értelemben vett 18. század egészére koncentrálva vizsgáljuk meg, hogyan alakult a hatalmi elit belső strukturálódása.[1] E célból a következő konkrét kérdésre keressük jelen vizsgálatban a választ: Egy korábbi kvantitatív generációtörténeti elemzés eredményeivel összevetve mit mutat a felsőbüki Nagy család néhány kiemelkedő tagjának pályafutása?[2] Abban a reményben, hogy a 18. századi magyar politikai elit hivatalviselő szegmensére vonatkozó korábbi csoportszintű vizsgálatok konklúzióit nemcsak színesíti, hanem érdemben el is mélyíti az egyetlenegy família tagjaira koncentráló megközelítés, majd pedig annak meghosszabbítását, kiterjesztését is lehetővé teszi, előbb a pályáját már a 17. században megkezdő felsőbüki Nagy István alnádor, majd felsőbüki Nagy Pál hétszemélynök, ezt követően felsőbüki Nagy József személynök, végül pedig a már a 19. században komoly politikai karriert befutó felsőbüki Nagy Pál országgyűlési ellenzéki szónok pályafutását fogjuk ebből a sajátos szempontból vizsgálat tárgyává tenni.

[1] A hatalmi elitre és elsősorban a közhatalmat gyakorló hivatalviselők vizsgálatára koncentráló megközelítés elvi megalapozását, a közhatalom gyakorlásának és a közhivatalok viselésének összefonódására vonatkozó megfontolásokat lásd: Szijártó 2021: 57–61.

[2] A korábban már két változatban is publikált kvantitatív generációtörténeti elemzés első verziója a Századokban jelent meg: Szijártó 2019: 1189–1206. Módosított változatát lásd: Szijártó 2021: 132–148. Innen került átemelésre a vizsgálat eredményeinek alábbi rövid összegzése. Azonban – amint azt később kifejtem – ennek az elemzésnek az összesített számai itt javításra kerülnek, vagyis jelen szöveg szándékaim szerint nem ismétlése a korábbiaknak, hanem az említett első és második változat helyébe lép.

A nemzedéktörténet tekintetében Wilhelm Dilthey és Mannheim Károly elméleti alapvetésére támaszkodva[3] korábban négy nemzedékét vizsgáltam a 18. századi magyar hivatalviselő elitnek: azokat, akik 1680 előtt születtek, és esetleg már a török háborúkban is részt vettek, a Rákóczi-szabadságharcot azonban már bizonyosan felnőtt fejjel élték meg (őket, az 1660 és 1680 között született generációt neveztem „háborús" nemzedéknek), az 1700 és 1720 között születetteket „konszolidációs" nemzedéket, akiknek legfeljebb gyermekkori tapasztalataik lehettek a háborúskodásról, a kettő közötti, e tekintetetben vegyes fiatalkori élményanyaggal rendelkező „átmeneti" nemzedéket (akik 1680 és 1700 között látták meg a napvilágot), végül azokat, akik felnőttkorukat már Mária Terézia uralkodásának időszakában élték le: ők alkották a „tereziánus" generációt (az 1720 és 1740 között születettek).

Ebben az említett korábbi elemzésben két dolgot vizsgáltam meg. Először azt, hogy e négy nemzedékhez tartozó, a Kancellária, a Helytartótanács vagy a Kamara tanácsosaiként és titkáraiként, illetve a Királyi Kúrián bíróként professzionális hivatalviselők milyen belső megoszlást mutattak: mekkora hányaduk volt született arisztokrata, a vármegyék hivatali apparátusából felemelkedő köznemes, illetve a – rögvest definiálandó – „bürokrata" köznemes hivatalnok? Másodjára pedig azt vizsgáltam meg, hogy az ilyen hivatalviselőként tevékenykedő köznemesek előtt milyen felemelkedési lehetőségek nyíltak meg: maguk bárók vagy grófi rangot szereztek-e, vagy a következő nemzedékben fiaik ismét az országos elithez tartozást jelentő pozíciót töltöttek-e be, esetleg ők szereztek főnemesi címet. A generációtörténeti megközelítés mindkét tekintetben azt jelenti, hogy arra fordítottam a legnagyobb figyelmet, hogy e két tekintetben milyen különbségek mutatkoznak a négy megjelölt generáció, a háborús nemzedék, az átmeneti nemzedék, a konszolidációs nemzedék

[3] Dilthey szerint az „egy időben felnövekvő egyéneket a legnagyobb befogadóképesség éveiben, de később is azonos alapvető hatások érik, mind az őket befolyásoló szellemi kultúra, mind a társadalmi-politikai állapotok részéről. Azért alkotnak nemzedéket, egyidejűséget, mert ezek a hatások egyöntetűek." (Idézi Mannheim 1969: 39.) „Csak a közös történeti-társadalmi élettér teszi lehetővé, hogy a születésnek megfelelő elhelyezkedés a kronológiai időben szociológiailag relevánssá váljék. […] A tudatformálás szempontjából döntő jelentőségű, hogy mely élmények rakódnak le »első benyomásként«, »fiatalkori élményként«", mert az „első benyomásoknak megvan az a tendenciájuk, hogy *természetes világképként* rögződjenek" – teszi hozzá Mannheim Károly. (Uott 61. A szerző kiemelése.) Vö. Daniel 2020: 304.

és a tereziánus nemzedék között. Az a 68 hivatalviselő alkotta az általam vizsgált sokaságot, akik legalább negyedszázadig viselték az említett komoly hatalommal járó hivatalokat, így joggal tekinthetők hivatásszerűen működő királyi hivatalnokoknak, illetve bíráknak.[4]

Most tehát arra nyílik lehetőség, hogy ezen már korábban elvégzett kvantitatív vizsgálat eredményeit összevessem a felsőbüki Nagy család több tagjának pályafutásával: előbb annak tükrében értelmezzem a felsőbüki Nagy család egyes tagjainak karrierjét, majd pedig időben meghosszabbítsam a vizsgálatot.

Az alnádor és a háborús nemzedék egyéb tagjai

Mindössze nyolc professzionális hivatalviselőt találunk az elsőként vizsgált, háborúsnak nevezett generáció, vagyis az 1680 előtt született nemzedék tagjai között.[5] Nyilvánvalóan ez a legkisebb csoport, hiszen az 1723. évi reformhoz köthetjük a Helytartótanács és a Kúria hivatalszerű működésének megindulását: a korábbi időszakban csak a Kancellárián és a Magyar Kamaránál lehetett ilyen jellegű hivatalviselést folytatni. A csoportban háromnegyedes többségben lévő hat köznemest két csoportra bonthatjuk: hárman vármegyei hivatalviselő pályafutásukat folytatták országos szinten, míg a többieknél ez hiányzik. Az utóbbiaket nevezem jelen vizsgálat keretei között bürokratáknak. Nyilván nem puszta véletlen, hogy ők, a „bürokraták" a Kancelláriánál és a Kamaránál futották be teljes pályafutásukat, míg a többieké, a „vármegyékből jövőké" a Helytartótanácsnál vagy a Kúriánál indult. Vagyis ez utóbbi két dikasztérium kapcsolata a vármegyékkel sokkal szorosabb volt.

A 18. századi politikai szereplők is pontosan látták, hogy ezeknél a Kamara és a Kancellária lojálisabb az uralkodóhoz. Wenzel Anton

[4] Kerekítve ugyanis ez a duplája az 1723 és 1783 közt a Helytartótanácsnál tanácsosként eltöltött átlagos hivatali időnek, amely Papp Gábor megállapítása szerint 12,16 év volt. (Papp 2006.) Kizártam továbbá a vizsgálatból a helytartótanácsi számvevő tanácsosokat, illetve két egyházit, Ordódy Gábort és Mándich Antalt is. A rendi főméltóságok *ex officio* valamennyien a vizsgált csoport részét alkották, és az Államtanács ekkoriban egyetlen magyar tagját, Izdenczy Józsefet sem hagyhattam ki e vizsgálatból. Különböző forráskritikai megfontolásokból (ezekről lásd: Szijártó 2021: 136–137.) a vizsgált csoportba soroltam még a következőket: Koller Ferenc, Cothmann Antal, Majthényi Károly, Almásy Pál és Szlávy Pál. (Jóllehet az ő szolgálati éveik száma nem érte el a huszonötöt.)

[5] Lásd Szijártó 2021: 341–352.

von Kaunitz gróf államkancellár 1761-ben kelt memorandumának első pontja szerint „Elsősorban nagy figyelmet kellene fordítani arra, hogy saját királyi hivatalnokaink az udvar érdekei iránt több buzgalmat tanúsítsanak, és különösen Őfelsége parancsainak jobban engedelmeskedjenek, mint eddig történt. [...]" Második pont viszont már tesz egy különbséget: „Különösen a kancellária és a kamara személyzeténél kellene alkalmazni ezt az alapelvet, mert elsősorban e szervek révén vezethetők be hasznos intézkedések. Legalábbis e hatóságok vezetői legyenek az udvarnak feltétlenül engedelmes hívei." Ezt úgy is lehet értelmezni, hogy e lojalitási kritérium érvényesítését a Habsburg Monarchia vezetése a Helytartótanács és a Kúria esetében egyelőre még illúziónak tartotta.[6]

A vármegyei szintről az országosra való fellépést egy esetben egyértelműen, két másikban feltehetően elősegítette a diétai szerepvállalás. A háborús nemzedék köznemes professzionális hivatalviselői közül ketten bárói rangot szereztek, vagyis harmadrészük, azaz nem elhanyagolható kisebbségük azonnali sikert aratott, és az arisztokráciába emelte családját. Ha pedig azt nézzük, hogy leszármazottaik milyen arányban tudtak gyökeret tudtak verni az elitben, akkor már a sikert látjuk dominánsnak, hiszen körükben tábornokokat, arisztokratákat, sőt egy kalocsai érseket is találunk, és egyedül csak a Baranyi család esetében látunk visszafordulást a vármegye szintjére.[7]

A fiúk nemzedékének ellenzékiségét tekintve viszont nemcsak ez a család érintett, hanem az a két arisztokrata família is, amelyekből egy-egy tagjuk a háborús nemzedék professzionális hivatalviselői közé került: Esterházy Károly egri püspöknél és Patachich Boldizsár már arisztokratának született, majd az érseki székbe emelkedő fia, Patachich Gábor esetében is találkozunk ellenzéki megnyilvánulásokkal. Azonban ilyenek még a professzionális hivatalviselő apák, Pálffy János és Esterházy Ferenc pályafutást is tarkítják, sőt egy köznemes professzionális hivatalviselő, Sigray József esetében is előfordulnak. Ez a három eset annak a jele, hogy – bár valamennyi professzionális hivatalviselő karrierjét alapvetően az uralkodó lojális szolgálata határozta meg – a háborús nemzedék szóban forgó tisztségviselőit, úgy tűnik, valamennyire mégis az önállóság jellemezte.

[6] Közli Poór 2009: 59.

[7] A másik kivétel a Tallheimb család, amelyről nem tudok semmi érdemit mondani.

Bár 1653-ban született,[8] azaz hét évvel a fent megjelölt határ előtt, mégis minden okunk megvan felsőbüki Nagy István alnádort a professzionálisnak tartható tisztviselők háborúsnak nevezett nemzedéke tagjaival egy csoportba sorolni, hiszen amúgy is csak az arányosság kedvéért korlátoztuk ezt a generációt két évtizedre, az 1660 és 1680 között születettekre. Az a megfontolás, hogy őket háborús tapasztalataik formálhatták – főleg a későbbi nemzedékekkel szemben –, felsőbüki Nagy Istvánra is teljesen érvényes. Habsburg-hűsége mellett patrónusa, Esterházy Pál nádor támogatása[9] segítette őt ahhoz, hogy kőszegi (végrendelete szerint 1677-től volt itt jegyző,[10] sőt egy ideig a bíró tisztjét is betöltötte[11]), majd 1683-tól Sopron vármegyei, 1687-től Sopron és Vas vármegyei tisztviselőségét[12] (jegyző volt, majd a csúcson, 1689-től egészen 1730-ig Sopron vármegye alispánja[13]) a Királyi Kúrián folytathassa: 1693-tól személynöki, 1699-től országbírói, 1715-től nádori ítélőmester, végül alnádor volt 1720 és 1724 között.[14] Minthogy a Királyi Táblán szolgált egy negyedszázadot, őt is professzionális hivatalviselőnek tarthatjuk a jelen generációtörténeti vizsgálatban alkalmazott mérce szerint.

Ami politikai szereplését illeti, ebből kiemelkedik aktív részvétele a *Pragmatica Sanctio* magyarországi elfogadásában. A diéta kezdetén, 1722. június 30-án felsőbüki Nagy István alnádorra hárult az

[8] Szluha Márton adatát Szemethy Tamás idézi jelen kötet második fejezetében.

[9] Dominkovits 2017: 31–32. A hivatali kinevezéseknél kezdetben döntőnek látjuk az ajánlók szerepét: először is a patrónusokét, majd a rokonokét, végül az ősökét: egy ismeretlen jelentkező lojalitását a kinevező számára annak patrónusai, családtagjai és ősei garantálták. A második fejezetben Szemethy Tamás arról ír, hogy felsőbüki Nagy István az Esterházy család mellett a Batthyány és a Pálffy családdal is kliensi viszonyban állott. A Batthyány-családhoz fűződő kliensi viszonyról lásd még: Kökényesi 2021: 260. Emellett a felsőbüki Nagyokat még a Széchenyi családhoz is szoros kapcsolatok fűzték, hiszen 1703-ban gróf Széchenyi György halála esetére végrendelete egyik végrehajtójának rendelte a későbbi alnádort. (Bártfai Szabó László (szerk.) 1929: I. 138. Ezt az adatot Dominkovits Péternek köszönhetem.) Ehhez a családi kapcsolathoz még lásd az ötödik fejezetet Nagy János tollából. A kinevezések mérlegelésekor később biztosan emelkedett az egyéni kvalitások súlya. Felsőbüki Nagy István 1745. évi udvari kamarai tanácsosi kinevezésének folyamatát részleteiben lásd: Kökényesi 2021: 255–256, általában a kinevezésekről uő: 257–261.

[10] MNL SML IV. 35. 4. csomó: „Acta testamentaria (Végrendeletek) I."

[11] Nagy János a jelen kötet hetedik fejezetében Chernel Kálmán adatát idézi.

[12] Szemethy Tamás jelen kötet második fejezetében Heckenast Gusztávot idézi. Sopron vármegyei jegyzőségére 1684-es dátumot ad Dominkovits Péter. (Dominkovits 2015: 429.)

[13] Dominkovits 2015: 429, vö. Tóth 1874: 6.

[14] Sebők Richárd jelen kötet harmadik fejezetében Heckenast Gusztávra hivatkozik.

a feladat, mint – a nádor szerint – „jóindulatú és nagy tekintélyű" helyettesre,[15] hogy a betegágyat nyomó báró Horváth-Simonchich János királyi személynök helyett ő mondja el az alsótáblát üdvözlő szokásos beszédet. A korábbiakhoz hasonlóan a beszéd két központi fogalma a béke és a nyugalom volt. Majd az orátor ezekből a Habsburg-ház nőági trónöröklésének elfogadását vezette le: az ugyanis szerinte védelmet biztosítana Magyarországnak a különböző bajok ellen. Ezt a szónoklatot követte a Királyi Táblán rangban felsőbüki Nagy István után következő Szluha Ferenc nádori ítélőmester beszéde, amelyben a nőági trónöröklés elfogadását ajánlotta a rendeknek, akik lelkes éljenzésben törtek ki. Elfogadták a határozatot, majd erről értesítették a felsőtáblát is, amelynek hasonló döntése után a diéta küldöttséget menesztett Bécsbe III. Károlyhoz, közölve vele a magyar országgyűlés határozatát.[16]

A diétát[17] követően Szluha Ferenc bárói rangot kapott, mellé pedig egy 20 000 forint értékű birtokot, felsőbüki Nagy István alnádor pedig egy 24 000 forint értékű jószágot.[18] Utóbbi 1737-ben halt meg Felsőbükön épített kastélyában.[19] Ha családja következő nemzedékében az országos hivatalviselést és az arisztokrata rang megszerzését tekintjük sikernek, akkor ezt nem saját gyermekei, hanem unokaöccsei érték el: az egyik *septemvir,* a másik udvari kamarai referendárius lett. A szigorúan vett háborús nemzedék hat köznemes tagjával összevetve, felsőbüki Nagy István alnádor karrierje tipikusnak tűnik: a csoport vármegyéből felemelkedő feléhez hasonlóan nem a Kancellárián vagy a Kamránál szolgált, hanem végig a Kúrián bíráskodott; lojalitása – tudomásom szerint[20] – egy pillanatra sem kérdőjeleződött meg, ami pedig a társadalmi felemelkedést illeti, noha ő maga nem szerzett főnemesi rangot, családja

[15] Csekey 1917: 253. A helyettesítésre lásd Johan Georg Mannagetta udvari tanácsos Pozsonyban 1722. június 24-én kelt levelét. (Forgó 2021: 41–42.)

[16] Szijártó 2021: 274. Az alnádor beszédének latin kivonata: MNL OL N114 7. kötet 3. skk. A beszéd magyar nyelvű fogalmazványát Nagy János megtalálta, és jelen kötet hetedik fejezetének mellékletében közli is.

[17] A diéta egyik naplóját is ő készítette: MNL OL N120 17. kötet.

[18] Málnási 1933: 270. Erről részletesebben lásd a Nagy János által írt hetedik fejezetet a jelen kötetben.

[19] Nagy János a jelen kötet hetedik fejezetében Heckenast Gusztáv és Fazekas István adatát idézi.

[20] Akkor is lojális maradt az uralkodóhoz, amikor ezért drágán megfizetett. 1705-ben Strattmann Eleonórának írott levelében számol be arról, hogy kurucok háromszor is felprédálták a házát. (Kökényesi 2021: 246.) Az idézett levelezésről lásd még: Dominkovits 2000: 1.

a következő nemzedékben is az elit része maradt – bár esetében ez nem fiait, hanem unokaöccseit jelenti, ahogy ezt rögvest látni fogjuk.

Az átmeneti, valamint a konszolidációs nemzedék professzionális tisztségviselői és a *septemvir*

Az átmeneti nemzedék, az 1680–1700 között születettek 14 fős csoportjában[21] megbomlik az az egyensúly a három alkotórész (a született arisztokraták, a vármegyei hivatalviselés után országos hivatalra jutók és a bürokraták) között, amelyet az előző nemzedékben láttunk, és az utóbbiak kerülnek túlsúlyra. Azt látjuk továbbá, hogy ellenzéki politikai attitűddel sem e második generációnál, sem fiainak nemzedékében nem találkozunk, csak lojálitással. A 13 ide tartozó köznemesből hárman maguk részesültek főúri rangemelésben, háromnak pedig a fia, vagyis az átmeneti nemzedék professzionális köznemes hivatalviselőinek közel egynegyede, fiaikat is beleértve közel fele arisztokrata lett.

A konszolidációs nemzedék[22] professzionális hivatalviselői már a 18. század első két évtizedében születtek. 24 fős csoportjuk nagyobb, mint a háborús és az átmeneti generáció professzionális hivatalviselőié összevéve. Ez világosan tükrözi a professzionális hivatalviselés elterjedését a 18. századi Magyarország központi dikasztériumaiban és bírói hivatalaiban.

Közülök 15-en voltak köznemesi születésűek. Többségük, kilenc fő a „bürokraták" közé sorolható. Erre a nemzedékre már kiegyenlítődött azok aránya, akik a Kamaránál vagy a Kancelláriánál viseltek hivatalt (négyen) azokéval, akik a Helytartótanácsnál vagy a Kúriánál álltak alkalmazásban (öten). A konszolidációs nemzedékhez sorolható „bürokrata" professzionális hivatalviselők kiemelkedően sikeresek voltak a társadalmi felemelkedés tekintetében: a kilencből hét esetben hagytak a következő nemzedékre főnemesi rangot, illetve viseltek a család tagjai a fiúk generációjában országos tisztségeket.

A hat „vármegyéből érkező" köznemesi születésű tisztviselő többsége – öten – először a Kúriára került, illeszkedve a korábban tapasztalt mintához, a Kancelláriára pedig csak egyetlenegy. A diétai szereplés karrierjük felívelésének hátterében az esetek nagy részében tetten érhető vagy legalábbis feltételezhető – pontosan úgy, mint az átmeneti

[21] Lásd Szijártó 2021: 352–371.
[22] Lásd Szijártó 2021: 372–403.

nemzedék azon köznemes professzionális hivatalviselői körében, akik a vármegyékből érkeztek. Az ő integrációjuk a konszolidációs nemzedékben maradéktalanul sikeresnek mondható azzal a mércével mérve, hogy hány arisztokratát vagy országos hivatalviselőt találunk a következő generáció tagjai között – vagyis e tekintetben felülmúlták még a „bürokrata" köznemeseket is.

Feltűnő, hogy az esetek nagyobb részében éppúgy megjelenik náluk a politikai ellenzékiség, mint az ebbe a nemzedékbe tartozó arisztokrata hivatalviselők gyermekeinek kisebb felénél. (Ezek az arisztokraták azonban már nemcsak az olyan a régi főnemességhez tartozó családokból jöttek, mint a háborús nemzedék professzionális hivatalnokai közé tagot delegáló Esterházy vagy Pálffy família, hanem itt már a 18. századi hivatalviselés révén felemelkedő új arisztokrata családok, a magyar *noblesse de robe* sarjai is felbukkannak).

A köznemes tisztviselők (most már együtt tekintve a „vármegyéből érkezőket" és a „bürokratákat") hosszú távú, családjuk társadalmi felemelkedésében mérhető sikeressége emelkedő tendenciát mutat három nemzedéken keresztül: a háborús nemzedék esetében hatból négy, az átmeneti nemzedék családjainál 13-ból kilenc, míg a konszolidációs nemzedék esetében már 15-ből 13 a „befutottak" aránya. (Lásd az 1. táblázatot.) Jól látszik, hogy egyre nagyobb lett az uralkodót főhivatásszerűen vezető hivatalnokként szolgálók társadalmi megbecsültsége, és ezen pályát választva a társadalmi sikeresség esélye egyre nőtt.

9.1 táblázat
A társadalmi felemelkedés esélye a köznemesi születésű professzionális tisztviselők négy generációjában

	háborús nemzedék	átmeneti nemzedék	konszolidációs nemzedék	tereziánus nemzedék
a főnemesi rang megszerzése mekkora eséllyel történt meg a hivatalviselő által	2/6	3/13	6/15	3/18
a hivatalviselők fiainak (esetleg unokaöccseinek) az országos elitben való meggyökerezésre mekkora eséllyel került sor (főnemesként, országos hivatalt stb. betöltve)	4/6	9/13	13/15	5/18

A konszolidációsnak nevezett generációhoz tartozik felsőbüki Nagy Pál (1704–1776)[23] hétszemélynök,[24] aki a háborús generációhoz

[23] Nagy János adata jelen kötet ötödik fejezetéből.

[24] Sajnos születési dátumát nem ismerve az itt röviden összegzett kvantitatív nemzedéktörténeti vizsgálat két korábban publikált változatában is tévesen soroltam őt a tereziánus nemzedékbe. (Erre egyébként Nagy János is rájött, lásd jelen kötet ötödik fejezetét.) Ezért itt nem egyszerűen megismétlem a korábban már közölt számszerűsített eredményeket, hanem helyesbítem azokat.

kapcsolva tárgyalt felsőbüki Nagy István alnádor unokaöccse volt.[25] Apját, a főszolgabírói hivatalt viselő felsőbüki Nagy Pált követve előbb vármegyei karriert futott be: al-, majd főjegyző volt, végül első alispán:[26] az 1746. április 4-i tisztújító közgyűlésen választották Sopron vármegye főjegyzőjéből első alispánná.[27] Ebből a hivatalából került a Királyi Táblára előbb személynöki (1748–1762), majd nádori ítélőmesteri pozícióba (1763–1765), és lett végül 1765. július 7-én lojális diétai szereplésének köszönhetően hétszemélynök: a Hétszemélyes Táblán 1765-től haláláig, 1776-ig bíráskodott.[28] Abban, hogy vármegyei karrierjét országos hivatalokra váltotta, nyilván fontos szerepe volt nagybátyja, felsőbüki Nagy István alnádor emlékezetén túl bátyja, a szintén felsőbüki Nagy István névre hallgató udvari kamarai tanácsos befolyásának is.[29]

Felsőbüki Nagy Pál az 1751. évi országgyűlésen számtalan feladatot látott el mint általában az ítélőmesterek, és pedig politikailag jelentőseket és kevésbé fontosakat egyaránt.[30] De túl mindezen a vitákban is nyilván részt vett a kormánypárt oldalán. Június 11-én például azt indítványozta, hogy az uralkodói előterjesztésekre közvetlenül válaszoljanak amellett, hogy leszögezik a további sérelmek benyújtásának szükségességét is.[31] (Így próbálta felsőbüki Nagy Pál elejét venni annak, hogy a sérelmek felett folytatott vita elhúzódása megakadályozza az előrelépést a Mária Teréziának fontos uralkodói előterjesztések ügyében.) A diéta után ugyanúgy királyi tanácsosi rangot kapott, mint Brunszvik Antal. Mária Terézia elengedte a szokásos – elég jelentős összeget képviselő – taksa lefizetését felsőbüki Nagy Pálnak, aki tőle még egy nyakláncot is kapott aranyéremmel.[32]

[25] Széljegyzet az alnádor végrendeletének másolatához (MNL SML IV. 35. 4. csomó: „Acta testamentaria (Végrendeletek) I."), továbbá: Sebők 2016: 957., illetve Sebők 2017: 49. Az említett széljegyzet szerint az alnádor öccsének, felsőbüki Nagy Pál fő[szolga]bírónak két fia volt: István referendárius és Pál *septemvir*.

[26] Nagy János adata, bővebben lásd az ötödik fejezetet.

[27] Dominkovits Péter szíves közlése.

[28] Sebők 2012: 41–42.; Sebők 2016. 1749. november 29-én köszönt le Sopron vármegye első alispánjának a tisztségéről, amelyet személynöki ítélőmesterként is betöltött egy rövid ideig – Festetics Pál volt mellette a *substitutus vicecomes* –, de ez nyilván csak átmeneti megoldás lehetett. (Dominkovits 2022: 308.)

[29] Nagy János adata jelen kötet ötödik fejezetéből.

[30] Lásd például OGYK GY 700.467 4., 126., OGYK GY 700.466 341–342., 1751: 26. tc. lásd https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/75100026.TV/ts/10000101/

[31] OGYK GY 700.470 32.

[32] Nagy 2020: 236.

Az 1764–1765. évi országgyűlésen felsőbüki Nagy Pál ítélőmester tagja volt a Bécsbe, Mária Teréziához delegált üdvözlő küldöttségnek, majd az országgyűlés által a Stájerországgal fennálló határ megvizsgálására létrehozott deputációnak.[33] A Királyi Tábláról hatan kerültek bele abba a diétai versbe, amely rövid jellemzést adott a kiemelkedő személyiségekről. Egyikük felsőbüki Nagy Pál volt. Róla azt állította a versezet, hogy magánérdekei vezérelik a közügyek tárgyalásában.[34] Mint ismert, ezen az diétán még a magyar rendiség sok általában „kormánypárti" tényezője is ellenzéki hangnemet ütött meg, még ha ideiglenesen is, amikor a nemesi kiváltságok elleni támadásként értelmezték Kollár Ádám udvari könyvtáros *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae* című könyvének megjelenését, és korábban nem látott ellentét bontakozott ki a magyar rendek és Mária Terézia között. Amikor 1764. szeptember 27-én a személynök mellett mindössze ketten érveltek az alsótáblán a királynői előterjesztések mellett, akkor ezek egyike volt felsőbüki Nagy Pál nádori ítélőmester.[35]

Bár ezzel teljesen összevág előléptetése hétszemélynökké, mégis felmerülhet az olvasóban (például akkor, ha nagybátyja valamikori jutalmazását veti össze az övével), hogy nem rendült-e meg ebben az időszakban még az ő lojalitása is. Erre utalhatna akár az, hogy egy kormánypárti paszkvillus, mely felsőbüki Nagy Pál mint ellenzéki főkolompost szidalmazta. Viszont nemcsak ilyen gúnyiratot ismerünk: egy ellenzéki paszkvillus szintén elégedetlenségét fejezte ki vele szemben – ha kisebb mértékben és enyhébb formában is: „csak igen gyengén adja híres fényét, és nem mer nyíltan színt vallani."[36] Kapcsolatai Sopron vármegyével hétszemélynökként sem szakadtak meg: példának okáért jelen volt 1766-ban mind az május 26-i, mind a július 28-i közgyűlésen.[37]

Felsőbüki Nagy Pál birtokai és anyagi viszonyai nem állnak ennek a vizsgálatnak a homlokterében, de nyilván nem állhatott rosszul anyagilag sem, ha 1775-ben Széchényi Ferenc adósságaiból 2300 forint felsőbüki Nagy Pál örököseitől, 2000 forint pedig felsőbüki

[33] OGYK GY 700.455 8., 1765: 16. tc.
[34] OSZK K Fol. Lat. 4073 8–10. (44. vers)
[35] Horváth M. 1868: I. 397.
[36] Téglás 1928: 106–107.
[37] Dominkovits Péter szíves közlése.

Nagy Pál tanácsostól származott.[38] Ez a tény viszont rámutat egy fontos kapcsolódásra. Felsőbüki Nagy Pál későbbi hétszemélynök kapcsolata a Széchényi családdal pályafutása kezdeteire nyúlt vissza: ennek Sopron és Somogy vármegyei birtokain ő töltötte be vármegyei pályafutását megelőzően az uradalmi fiskális posztját.[39]

Jól látszik, hogy míg felsőbüki Nagy István alnádor átlagos volt a háborús nemzedékhez képest mint vármegyéből jött professzionális hivatalviselő köznemes, aki családját az elitbe tudta juttatni (legalább a következő nemzedékben, és ha nem is fiaiban, de legalább unokaöccseiben), úgy unokaöccse, felsőbüki Nagy Pál hétszemélynök az övéhez viszonylag hasonló pályaívével már a kisebbséghez tartozott a konszolidációs nemzedék professzionális hivatalviselőinek körében mint korábbi vármegyei tisztviselő. A diétai szereplés az ő esetében is előmozdította karrierjét, mint ahogyan az sok a „vármegyéből érkező" professzionális hivatalviselő esetében történt, de némileg másképpen: ő nem vármegyi követként a diéta alkalmával jelent meg először az országos politikai színterén (mint például korábban felsőbüki Nagy István 1687-ben[40]), hanem eleve ítélőmesterként volt jelen, és (többek közt diétai) szolgálatai tették lehetővé pályafutása megkoronázását, hétszemélynöki kinevezését: előléptetése a Királyi Tábláról kevesebb munkát és nagyobb presztízst jelentettek. Felsőbüki Nagy Pál abban a tekintetben azonban átlagos volt a konszolidációs nemzedékhez tartozó köznemes professzionális tisztviselők között, hogy az ő fia is az országos elit tagja maradt. Összességében úgy fogalmazhatunk, hogy a felsőbüki Nagyok a 18. század derekán továbbra is azt a stratégiát követték, mint a 17–18. század fordulóján, és ez továbbra is sikeresnek bizonyult.

Nem tartozik a professzionális hivatalviselők közé, mert nem viselt központi hivatalt vagy bírói tisztséget egy negyedszázadon keresztül (s ráadásul ezek feltérképezésekor az Udvari Kamara nem is került e vizsgált központi hivatalok közé), de felsőbüki Nagy István alnádor másik unokaöccséről, a felsőbüki Nagy Pál *septemvir* testvéréről,

[38] Bakács 1965: 120. Az előnevet viszont nem írja Bakács István, így csak feltételezem, hogy a felsőbüki Nagy család tagjairól van itt szó.

[39] Nagy János adata az ötödik fejezetből. A két család közötti korábbi szoros kapcsolatra lásd még a 9. lábjegyzetben idézett adatot.

[40] Sümeghy–Dominkovits 2007: 17. Nem is ő volt a család első országgyűlési követe, hiszen az egyik diétai követ posztjára 1681-ben Nagy György szolgabírót választotta Sopron vármegye. (Uők: 16.)

a már futólag említett felsőbüki Nagy István (1701–1766)[41] udvari kamarai előadó tanácsosról (referendáriusról) is érdemes mintegy zárójelben említést tennünk. Ő előbb Sopron vármegye főjegyzője volt 1741-ben[42], illetve 1742-ben a Sopron vármegyei *insurrectio* egyik alezredese,[43] majd udvari kamarai referendárius.[44] Őt azért sem hagyhatjuk ki teljesen ebből a történetből, mert unokaöccsének, a család következő nemzedéke kiemelkedő figurájának, felsőbüki Nagy József személynöknek a karrierjét talán még inkább előmozdította (ha indirekt módon is), mint annak apja, felsőbüki Nagy Pál hétszemélynök.

A tereziánus nemzedék professzionális hivatalviselői és a személynök

A tereziánusnak titulált generációban, amelynek tagjai 1720 és 1740 között születtek, majdnem ugyanannyi professzionális hivatalviselőt találunk, mint az előzőben: 22-t. Arisztokrata csak négy van közöttük, de mind régi arisztokrata. Mintha a frissen főnemességet szerző famíliák sarjai ebben az időszakban már nem a professzionális hivatalviselés felé fordultak volna – szemben az előző időszakkal, amikor a főnemes tisztviselők nagyobb felét a *noblesse de robe* adta. Ezt fontos jelzésként is értkelhetjük: mintha ők érzékelték volna, hogy megváltozott a helyzet, összezsugorodtak a professzionális hivatalviseléssel járó előnyök – azok, amelyek éppen az előző generáció hivatalviselésén keresztül felemelték a családot. A tereziánus nemzedékhez tartozó professzionális hivatalviselő köznemesek közül – és ez ismét markáns differencia – csupán hárman kaptak életük során főnemesi rangot. Úgy is mondhatjuk, hogy az aspiránsoknak a korábbi nemzedékhez képest bővebb köréből csupán feleannyian.

[41] Felsőbüki Nagy 2022: 94. Halálának dátumát megerősíti, hogy végrendelete 1766. április 21-i dátummal, hagyatéki eljárásának aktája még ugyanezen évből a bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* gyűjteményében, az *Oberstho fmarschallamt* anyagában található. (Oross András szíves közlése. https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=3990679, illetve https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2124147)

[42] Tóth 1874.

[43] Lásd a vármegye 1742. május 18-i közgyűlésének jegyzőkönyvét: MNL GySMVm S L, *Prot.* XI. 1229. (Dominkovits Péter szíves közlése.) Tóth Lőrinc 1741-et ír, nyilván azért, mert az 1741-ben elhatározott *insurrectió*ról van szó, amelynek kiállítására 1742-ben került sor. (Vö. Tóth 1874: 6.)

[44] Tóth 1874: 6.

Míg az első három vizsgált nemzedékben a köznemes professzionális hivatalviselők legalább szűk egynegyede, esetleg bő egyharmada kapott személyében főnemességet, az most egyhatodra esett vissza. Ha pedig tekintjük a következő nemzedékben bekövetkező társadalmi emelkedést is (tekintetbe véve a főnemesi rang mellett az országos elitbe való tartozásnak egyéb formáit is), akkor a törés még inkább nyilvánvaló: míg ennek esélye eddig nemzedékről nemzedékre javult (az eleve nagyon magas kétharmados arányról nőtt hét nyolcadosra), ez a tereziánus nemzedéket tekintve visszaesett alig bő egynegyedre. (Lásd az 9.1 táblázatot.)

Szintén változást mutat a köznemesek belső megoszlásának alakulása, de ez nem a korábban érvényesülő tendencia megfordulását, hanem éppen kiteljesedését jelenti. A bürokraták csoportja már az átmeneti és a konszolidációs nemzedékben túlsúlyba került a professzionális hivatalviselők között, most pedig ez a többség elsöprővé vált az arisztokratákkal és a „vármegyéből érkező" egyetlen hivatalviselővel szemben (18:1). Hasonlóan ahhoz, amit már a konszolidációs nemzedéknél tapasztalhattuk, nem érvényesült az a régebbi megoszlás sem, amely szerint a „bürokraták" a Kancellária vagy a Kamara hivatalaiban kezdik pályájukat, a „vármegyéből jöttek" pedig a Kúrián vagy a Helytartótanácsnál: most már mindenütt „bürokratákat" találunk.

Végül ami az ellenzékiséget illeti, a tereziánus nemzedékben már nemcsak maguknál a professzionális hivatalviselőknél nem találkozunk ellenzéki politikai állásfoglalással, hanem családjuk következő generációjában sem – kivéve mindössze egyetlenegy régi ellenzéki famíliát. Azt lehet mondani, hogy a tereziánus nemzedékben sikerült egy hosszú távon is teljesen lojális hivatalnoki garnitúrát kinevelni – és ezért már azt az árat sem kellett megadnia az uralkodónak, hogy ennek tagjait az országos elitbe emelje. A professzionális hivatalviselésnek mint a magyar politikai elitbe való beemelkedésnek a lehetősége éppen a tereziánus nemzedék előtt zárult be.

Ahogy felsőbüki Nagy István alnádor kívülről, amolyan tiszteletbeli tagként tartozott a háborús nemzedék professzionális tisztviselői közé, úgy illeszkedik testvérének unokája, felsőbüki Nagy József pályafutása a tereziánus nemzedék professzionális hivatalviselőinek karrierjéhez anélkül, hogy ő maga közéjük tartozott volna. A felsőbüki Nagy família tagjai közül József jutott a legmagasabbra a rendi társadalom ranglétráján. Felsőbüki Nagy József (1743–1801)

a soproni jezsuita gimnáziumba járt,[45] 1769-től „királyi fiskális", 1774-től ítélőmester volt, 1776-ban lett udvari tanácsos és udvari kamarai referendárius (hasonlóképpen röviden említett nagybátyjához, felsőbüki Nagy Istvánhoz), 1780-ban a kancelláriára került tanácsosnak, végül pedig 1795-ben személynöki kinevezést kapott[46] mint az idősebb generáció tagja, aki sohasem volt a felvilágosodás híve[47] a magyar jakobinus összeesküvést követő megtorlás és általános szigorítás részeként. Gróf Pálffy Károly kancellár mellett a józsefi korszak másik nagy túlélője[48] volt tehát: nemcsak megőrizni tudta kancelláriai tanácsosi pozícióját,[49] hanem az 1795. évi visszarendeződés után még előre is tudott lépni. Nyilván nem pusztán a véletlen műve, hogy éppen apósa helyére került előbb 1780-ban a Magyar Udvari Kancellária tanácsosi pozíciójába (amikor az személynöki kinevezést kapott), majd szintén apósa utódja lett a személynöki pozícióban[50] (mikor ő országbíró lett, amely hivatalt 1802-ig évi nyugdíjazásáig töltötte be).[51]

Apósa olyan fontos szerepet játszott felsőbüki Nagy József hivatali előmenetelében, hogy Vámos András úgy fogalmaz, hogy mintha inkább a Végh család része lett volna, mint a felsőbüki Nagy famíliáé.[52] Viszont kicsit nagyobb időtávban nézve a dolgot, inkább többszörös kapcsolatokat, összefonódásokat láthatunk, mint egyszerűen azt, hogy a nagyon sikeres verebi Végh család, és konkrétan ifjabb verebi Végh Péter országbíró fiúörökös híján veje támogatását választotta. Az országbíró első felesége ugyanis felsőbüki Nagy István udvari kamarai referendárius és Filszky Gabriella lánya, felsőbüki Nagy Mária Éva volt.[53] Ifjabb verebi Végh Péter pályájának felívelésében

45 Lásd a jelen kötet negyedik fejezetét Vámos András tollából.

46 [Somogy Lipót] 1802: 6–7. Vö. Berényiné Kovács et al. 2016: 184. Személynöki kinevezéséről még MNL OL A79 1. köt. 39. (Vámos András adatát ezúton köszönöm.) Hasonlóképpen: Fallenbüchl 1987–1994: I. 157. Kinevezésének évét megerősíti Fazekas 2014: 1149.

47 Mályusz 1926: 222–223.

48 Felsőbüki Nagy József neve a kerületi főispánok kiválasztásakor is felmerült: Ürményi József említette az ő nevét előterjesztésében II. Józsefnek 1785. március 1-én. (Hajdu 1982: 181–182. Köszönöm Vámos Andrásnak ezt a referenciát.)

49 Fallenbüchl 1984–1985: 329.

50 Lásd Vámos András fejezetét a jelen kötetben.

51 Fallenbüchl 1988: 73. Vö. Domanovszky (szerk.) 1925–1935: I. 18.

52 Lásd jelen kötet negyedik fejezetét.

53 A feleség egyes adatok szerint felsőbüki Nagy Éva (1732–1780) volt (Felsőbüki Nagy 2022: 113.). Kökényesi Zsolt pedig a Stephansdom anyakönyve alapján az esküvőt 1752 novemberére teszi, és a menyasszony nevét felsőbüki Nagy Mária Annaként adja meg. (Kökényesi 2021: 272.) Ezek helyett én a Vámos

nemcsak azonos nevű apja, idősebb Végh Péter kancelláriai tanácsos kapcsolatai vagy nagybátyja, Fekete György országbíró támogatása (ő Végh Péter anyjának, Csuzy Juliannának a féltestvére volt)[54] sejthető, hanem apósa, a már többször említett felsőbüki Nagy István kamarai tanácsos befolyása is.[55] Ifjabb verebi Végh Péter országbíró lánya, Anna azután édesanyja unokatestvéréhez ment hozzá, felsőbüki Nagy Pál *septemvir* fiához, felsőbüki Nagy József személynökhöz.[56] Az ő pályáját azután – mint láttuk – ifjabb verebi Végh Péter mozdította hathatósan elő.

Felsőbüki Nagy József pályájának az a mozzanata, amelynek helye van nemzeti történelmünkben is, egyértelműen az 1790–1791. évi országgyűlés *decretum*ának megszületésehez kötődik. Amikor II. Lipót reichenbachi megegyezése a porosz királlyal lényegében megtorpedózta az 1790 tavaszán–nyarán megfogalmazott magyar rendi törekvéseket, a Magyar Udvari Kancellária javaslata jelentette a rendek és a uralkodó közötti azon kompromisszumot, amelyet II. Lipót a *Staatsrat* megkerülésével fogadott el. Ez pedig Mályusz Elemér szerint Pálffy kancellár, gróf Zichy Károly országbíró, Ürményi József személynök, gróf Teleki Sámuel alkancellár és Majláth József alkancellár és Pászthory Sándor kancelláriai tanácsos mellett éppen felsőbüki Nagy József munkájának eredménye volt. Az 1790. szeptember 21-i leirat szellemében ugyan nem került sor a hitlevélnek a rendek által szorgalmazott módosítására, az uralkodó azonban elfogadta a rendi törekvéseknek a régi törvényekhez igazodó részét.[57] Így született meg a később igen fontos hivatkozási alapul szolgáló 1791. évi 10. törvénycikk is a gyakran idézett fogalmazással: „Magyarország, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, szabad és [...] független, azaz semmi más országnak vagy résznek alá nem vetett, [...] tulajdon törvényei és szokásai szerint [...] igazgatandó és kormányozandó ország."[58]

András fejezetében idézett adatot fogadom el, és a felsőbüki Nagy Mária Éva névváltozatot használom.

54 Horváth Gy. 2014: 292. Róla lásd a jelen kötet hetedik fejezetét.

55 Fazekas 2014: 1153.

56 Sebők 2016: 957. Ugyanerre még Kökényesi 2021: 272, továbbá Vámos András szakdolgozata Szluha Mártont idézi. (Vámos 2009: 81., vö. Szluha 2012: II. 795.)

57 Mályusz 1926: 35–36.

58 1791: 10. tc., https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/79000010.TV/ts/10000101/ (2023. február 25-i letöltés.)

28 éves pályafutása vezető központi hivatalokban tulajdonképpen felsőbüki Nagy Józsefet is professzionális hivatalviselőnek minősítené – bár korábbi kvantitatív vizsgálatunk mint 1740-et követően született hivatalnokot már nem vizsgálta, és udvari kamarai pályafutását sem vette volna tekintetbe, amely nélkül nincsen meg a negyedszázados tisztviselői karrier hatalomgyakorlást jelentő pozícióban. Ettől eltekintve azonban nyilván nem rína ki a kvantitatív analízis tereziánus nemzedékéből.

Ez abban a értelemben is helytálló megállapítás lenne, hogy a tartós társadalmi felemelkedést biztosítani családja számára nem sikerül felsőbüki Nagy Józsefnek sem. Abban a tekintetben sem kivételes pályafutása, hogy nagyapja testvérével, felsőbüki Nagy István alnádorral és apjával, felsőbüki Nagy Pál hétszemélynökkel ellentétben vármegyei karriert nem futott be pályafutása első szakaszában. Mint láttuk, ez a tereziánus nemzedékben már egészen kivételes volt: szinte minden köznemest „bürokratának" minősíthetünk, és csak egyetlenegy professzionális hivatalviselő érkezett vármegyei hivatalból. Bár felsőbüki Nagy József országos hivatalviselését a Kúrián kezdte, onnan már két év múlva Bécsbe került egy birodalmi hatáskörű szervhez, és innen tért vissza a Magyar Királyság vezető hivatalaiba: előbb a bécsi Magyar Udvari Kancellária kötelékébe, majd innen mint tökéletesen megbízható „káder" a Kúria élére. Vagyis a kétéves ítélőmesteri kitérőt leszámítva ő már tényleg nem a felsőbüki Nagyokat addig jellemző pályát futotta be, hanem „bürokrata" köznemesként egy lapra, az uralkodó lojális szolgálatára tett fel mindent. Ebben az értelemben mégis jogosnak látszik Vámos András említett feltevése: mintha személyében a verebi Végh család egy újabb tagját látnánk.

Az ellenzéki szónok és pályájának távolra mutató tanulságai

Az itt röviden, kisebb módosításokkal összegzett korábbi, négy generációra kiterjedő kvantitatív vizsgálat eredményei hátteret biztosítanak a felsőbüki Nagy család egyes tagjai 18. századi hivatali pályafutásának értelmezéséhez. Az első itt vizsgált, háborúsnak nevezett nemzedékekben olyan mintázatot látunk, hogy a vármegyei hivatalból előre lépő köznemesek karrierjében gyakran az országgyűlési szereplés jelentette a kitörési pontot, és tipikusan a Helytartóta-

nácson és a Királyi Kúria hivatalain keresztül kerültek az országos szintű hivatalok, valamint bíróságok vezető tisztségeibe – szemben az ekkor még kisebbségben lévő bürokratákkal, akik elsősorban a Kancellárián és a Kamarán keresztül emelkedtek fel. Bár ilyenformán a vármegyei nemesség megpróbálta kihasználni azt a lehetőséget a társadalom elitjébe való felemelkedésre, amelyet elsősorban az 1722–1723. évi diéta által hozott, főhivatású tisztviselők munkáját szükségessé tévő reformintézkedések nyitottak meg, hamarosan kiszorították őket innen a bürokratának nevezhető, vármegyei háttérrel nem rendelkező tisztviselők.

Mindez azt mondatja velünk, hogy a század elején felsőbüki Nagy István alnádor karrierje az egyik tipikus utat jelentette. Már csak ezért sem mondhatjuk, hogy példáját unokaöccse, felsőbüki Nagy Pál hétszemélynök pusztán lemásolta volna fél évszázaddal később, mert a konszolidációs nemzedék már másképpen viszonyolt a hivatalviseléshez, mint a megelőző nemzedékek. Ennek tagjai már ifjú korukban maguk előtt láthatták a főhivatású hivatalviselést, mint a hatalomgyakorlásnak országos szinten érvényesülő lehetőségét, és nagy valószínűséggel eleve hivatalnoki pályára készültek. Felsőbüki Nagy Pál *septemvirt* nagybátyja követése a konszolidációs nemzedékben már egy kisebbség részévé tette: ekkoriban már egyértelműen a „bürokratáknak" állt a zászló, és a „vármegyékből érkezők" kisebbségbe szorultak. De még igaz volt az, hogy a professzionális hivatalviselés a vezető királyi hivatalokban a társadalmi felemelkedés kiváló lehetőségét jelentette. Ez a felsőbüki Nagyok esetében nem főnemesi rang megszerzése volt, hanem abban nyilvánult meg, hogy a család a következő generációra is egy (vagy két) tagjának hivatalviselése révén az országos elit tagja maradt.

A negyedikként vizsgált tereziánus nemzedék viszont más viszonyokkal találkozott. A professzionális hivatalviselők létszáma már nem bővült tovább, a társadalmi felemelkedés korábban fokozatosan javuló esélyei pedig immár egyenesen beszűkültek. A professzionális hivatalviselők körében minimálisra szorult vissza a vármegyéből érkezők aránya, vagyis utóbbiak számára az elitbe történő beemelkedésnek ez a csatornája fél évszázad múltán már be is záródott. Helyükbe és az arisztokrata professzionális hivatalviselők helyébe is a "bürokrata" köznemesek léptek. Ebben a helyzetben értelmezendő felsőbüki Nagy József karrierje, aki – apjával és nagyapja fivérével szemben – lényegében "bürokrata" típusú pályaívet futott be. De így sem adódott már számára lehetőség arra, hogy családját hosszabb

távon a társadalmi elitbe emelje be – ahogyan a többi „bürokrata" professzionális hivatalnok köznemes esélyei is drasztikusan romlottak e tekintetben.

Bár az esetleges ellenzéki politizálást tekintve azt láttuk, hogy a tereziánus nemzedék döntően bürokrata professzionális tisztviselői (sőt gyermekeik is) az uralkodó iránti megkérdőjelezhetetlen lojalitással tevékenykedtek, és belőlük már szinte teljesen hiányzott az a politikai ellenzékiség, amely még a konszolidációs nemzedékben is fel-fel lobbant, a felsőbüki Nagy család vármegyei beágyazottsága megmaradt, és így a család legismertebb tagja éppen egy ellenzéki szónok lett a 19. század elején. A szóban forgó politikus, felsőbüki Nagy Pál a személynöknek nem a fia, hanem az unokaöccse volt. Apja, felsőbüki Nagy Sándor volt, Sopron vármegye főjegyzője, majd 1779-től 1799-ig első alispánja, követ az 1790–1791., 1792. és 1796. évi országgyűlésen.[59] Az ő fia, felsőbüki Nagy Pál lett azután már az 1807. évi diétán az ellenzék elismert vezére, aki ékesszólásával és debattőri képességeivel kiemelkedett,[60] és még a reformkor kezdetén is nagy tekintélynek örvendett.

Az egyik lehetőség annak mintájára értelmezni a felsőbüki Nagy család (itt tárgyalt) utolsó nemzedéke kiemelkedő képviselőjének harcos ellenzékiségét, hogy idővel egyes, az uralkodó lojális szolgálatával az elitbe, sőt a születési arisztokrácia soraiba emelkedő családokban is megszülettek az ellenzékieskedő vagy egyenesen harcosan ellenzéki tagok, mint mondjuk gróf Fekete János vagy gróf Török Lajos. Mondhatni: egy-egy lojális (akár itt „bürokratának" nevezett köznemes vagy a hivatalviselésen keresztül felemelkedő új arisztokrata) család hűségét is csak pár évtizedre tudta biztosítani magának az uralkodó.[61] Az alnádor, a *septemvir* és a személynök után tekintve az orátor felsőbüki Nagy Pál politikai pályáját értelmezve csábító ezt az utat választani.

Van viszont másik lehetőség is. Alaposabb vizsgálat tárgyává tehetjük a felsőbüki Nagy család említett tagjainak pályafutását, tekintetbe véve a professzionális hivatalviselők négy 18. századi nemzedékének tapasztalatait is, és mérlegelhetjük azt is, hogy a vármegyei háttérrel a kúriai szolgálatra összpontosító stratégia a század

[59] Tóth 1874: 7., 11.

[60] Csengery Antal jellemzését idézi Wertheimer 1892: 256.

[61] Lásd Szijártó 2021: 384–387., 525–528. Érdemes lenne egyszer összeszámolni: a 18. századi professzionális hivatalviselők családjából a 19. század első felében vagy konkrétan a reformdiétákon hány ellenzéki politikus származott.

elején még köznapi volt, de a század második felére már kivételes lett, és ezért már felsőbüki Nagy József is más, „bürokrata" pályaívet futott be, amelyen felérhetett a csúcsra. Azután hozzáilleszthetjük a felsőbüki Nagyok hivatalviselésének összképéhez még egyes, itt nem említett családtagok karrierjét is, példának okáért gondolhatunk egyfelől az alnádor fivérére, felsőbüki Nagy Pál főszolgabíróra, másfelől a személynök fivérére, felsőbüki Nagy Sándor alispánra. Ha így teszünk, akkor adódik egy olyan értelmezés, hogy a felsőbüki Nagyokat vizsgálva a vármegyei elitnek egy tipikus családjával állunk szemben, amely kivételesen egy-egy tagját az országos elitbe katapultálta ugyan, de nem szakadt el a vármegyétől – egyetlen kivétellel, felsőbüki Nagy József személynököt, a „tiszteletbeli Végh"-et kivéve. A 19. századi ellenzéki szónok nem az alnádor, a hétszemélynök és a királyi személynök pályáját folytatta vagy éppen ellenpontozta, hanem azokhoz hasonlóan, de azoktól lényegében függetlenül a vármegyei hivatalviselés talajáról serkent.

A 18. századi politikai elit négy generációjára irányuló kvantitatív vizsgálat azt mutatta meg, hogy igaza van Robert Evansnak, aki – a reformkorra vonatkozóan – a magyarországi elit megkettőződésének tézisét állította fel. Szerinte Magyarországon a politikai dominanciáért két elit, a központi és a vármegyei hivatalok viselői versengtek Ennek hátterében az a diétának az intézménytörténeti vizsgálata által sugallt tendencia sejthető, hogy a 18. század végére végbement egy polarizáció: a rendiség és az uralkodó szolgálata egyre inkább egymással szemben nyert értelmezést, a két politikai tényező kompromisszumának az esélyei egyre romlottak.[62] A professzionális hivatalviselők négy 18. századi nemzedékének története is leképezi a politikai tényezők egyre élesedő szembenállását.

A felsőbüki Nagy família tagjai ebben a történetben tipikusan a vármegyei nemesség útját járták. Kiemelkedett a vármegyei hivatalviselésből, és országos karriert futott be felsőbüki Nagy István alnádor (amikor a háborús nemzedék köznemesi tagjai számára széles út nyílt meg a társadalmi felemelkedés felé a professzionális hivatalviselésen keresztül), illetve felsőbüki Nagy Pál hétszemélynök (amikor ez a konszolidációs nemzedék „vármegyéből jött" tagjai számára még éppen nyitva állt ez az út), de ezzel csak azt a lehetőséget aknázták ki, amely általában a vármegyei nemesség számára adódott, nem léptek ki tartósan annak köréből. Bár a család jelenléte az országos

[62] Szijártó 2005, Szijártó 2021.

politikai elitben nemzedékről nemzedékre megújítást nyert, ez nem tartott sokáig, illetve nem vált állandóvá – mondjuk főnemesi rang elnyerésével. A család jeles személyiségei közül egyedül felsőbüki Nagy József királyi személynök hagyta el a vármegyei nemesség számára szokásosan adott kört, mert amikor magasabbra emelkedett a negyedik vizsgált, tereziánus nemzedék részeként, mint felmenői és rokonai, ezt velük szemben nem „vármegyéből érkezőként", hanem „bürokrata" pályaíven tette.[63] A család egészét tekintve ő volt a kivételes, nem pedig unokaöccse, az ellenzéki szónok egy generációval később. Amikor a 19. század első évtizedeiben végleg szétvált az Evans által említett két elit, és a központi dikasztériumokban működő lojális bürokraták álltak szemben a nagyobb részt ellenzéki szellemű, a vármegyéket kormányzó *bene possessionati*val, akkor a négy vizsgált nemzedék után, az ötödikben felsőbüki Nagy Pál diétai politikusként a vármegyei nemesség útját választotta – ahogyan azt korábban apja tette, illetve szinte a teljes felsőbüki Nagy família a kései rendiség korában.[64]

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Vármegye Soproni Levéltára (MNL GyMSVm S L)

IV. A. 1.a. Sopron vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek jegyzőkönyvei / *Protocolla I. Comitatus Soproniensis* (*Prot.*)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

A 79 Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. *Index individuorum Cancellariae,* 1690–1821
1. kötet: *Index individuorum Cancellariae.*

N114 *Regnicolaris* levéltár, *Archivum Regni,* Kovachich Márton György

[63] Ha a professzionális hivatalviselés vizsgálatakor az Udvari Kamarát is tekintetbe vettük volna, és amennyiben a futólag említett felsőbüki Nagy István nem hal meg 22 évnyi udvari kamarai tanácsosi hivatalviselés után (Kökényesi 2021: 488.), hanem csak három évvel is tovább szolgál, ő is bekerült volna a jelen vizsgálatban professzionálisnak nevezett hivatalviselők közé, és akkor már nem állíthatnám, hogy családjában egyedül felsőbüki Nagy József futott be „bürokrata" pályát.

[64] Elemzéseben tehát más következtetésre jutok, mint jelen kötet nyolcadik fejezetében Melkovics Tamás, aki kivételesnek látja családjában felsőbüki Nagy Pál pályáját. Nagy János joggal mutat rá arra, hogy itt felsőbüki Nagy Pál választása helyett kényszer érvényesüléséről is lehetne beszélni, illetve ugyanő felveti egy új szempont, a nemzeti gondolat hatásának lehetőségét.

gyűjteménye
7. kötet *Diarium diaetae Poson*[*iensis*] *a*[*nnorum*] 1722 *et* 23. (A Szapáry János Péter gróf ercsi könyvtárában található eredetiről másolva.)
N120 *Regnicolaris* levéltár, *Archivum Regni, Acta diaetalia*
17. kötet: *Diarium et acta* I.
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (MNL SML)
IV.35 Végrendeletek levéltári gyűjteménye (*Acta testamentaria*).
Országgyűlési Könyvtár (OGYK)
Gyurikovits-gyűjtemény (GY)
700.455 *Acta comitiorum inclyti regni Ungariae et partium eidem adnexarum pro dominica sanctissimae et individuae trinitatis in diem 17am mensis junii 1764 incidente in civitatem Posoniensem indictorum benignae quippe directoria propositionisque suae maiestatis sacratissimae ac alia clementissima mandata et decreta cum suis accessoriis.*
700.466 *Acta diaetae anni MDCCLI.*
700.467 *Acta seu diarium comitiorum regni, anno millesimo septingentesimo quinquagesimo primo Posonii celebratorum.*
700.470 *Diarium diaetae regni Hungariae* 1751.
Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)
Kézirattár (K)
Fol. Lat. 4073 Országgyűlési versek, 1765–1823.
[Somogy Lipót] 1802: *Halotti beszéd mellyel méltóságos felső-büki Nagy Jósef urnak, a' Szent István Rendje Commendátorának, a' Törvényekben Királyi Személyes jelenlétel Helytartójának, Felséges Tsászár, és Apostoli Király Udvari Tanátssossának, Nemes Pest, Pilis, és Sólth törvényessen öszve kaptsolt Vármegyékben a' Fő-Ispányi Hivatal Administratorának etc. etc. tzimmeres Igazságát, és feddhetetlen jámbor életét le rajzolta és, a' midőn Nemes Soprony Vármegyében, Röjtökön, mint tulajdon Urodalmi Helységében, 1802ik esztendőben, Boldog Aszszony Havának 7dik nappán, temettetésének alkalmatosságával a' gyászos Egyházi Tzeremoniák tartatnának élő nyelvel hirdette Somogy Leopold Györi Kánonok, és Plébánus.* Bécs.

Hivatkozott irodalom

Bakács István 1965: *A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII–XVIII. században*. Budapest.

Bártfai Szabó László (szerk.) 1929: *Gróf Széchényi György levelei báró Ebergényi Lászlóhoz. 1697–1724*. I–II. kötet. Budapest.

Berényiné Kovács et al. 2016: Berényiné Kovács Gyöngyi – Fodor Dorottya – Fuchs György – Gaálné Barcs Eszter – Györgyi Csaba – Kiss Anita – Magyar Endre Lénárd – Schramek László Péter – Somogyi László: *Pest megye évszázadai. Hivataltörténeti áttekintés*. Főszerkesztő: Schramek László Péter, szerkesztette: Kiss Anita. Budapest, 2016.

Csekey István 1917: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel*. Budapest.

Daniel, Ute, 2020: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Budapest.

Domanovszky Sándor (szerk.) 1925–1935: *József nádor iratai*. Kiadta és magyarázatokkal kísérte Domanovszky Sándor. I–III. kötet. Budapest,

Dominkovits Péter 2015: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle* (69.) 4. 420–436.

Dominkovits Péter 2017: Megyei hivatalviselőkből a rendi diéták követei. Párhuzamos családi karrierek a kora újkori Sopron vármegyében. *Korall* (18.) 70. 23–35.

Dominkovits Péter 2000: Tolnay Dániel levele Kőszeg 1705. december 8-i kuruc ostromáról. *Kőszegi Lapok* (2.) 2. 1–2.

Dominkovits Péter 2022: Tisztújítások az úrbérrendezés előtti, 18. századi Sopron vármegyében. *Soproni Szemle* (76.) 3. 306–309.

Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország főméltóságai. Az udvari méltóságok archontológiaja*. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Fallenbüchl Zoltán. Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1984–1985: Mária Terézia dikaszteriális tanácsosai, 1740–1780. In: Kovács Ilona (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve* (29.) 283–334.

Fallenbüchl Zoltán 1987–1994: *A hivatalnokság története, 1790–1815*. Budapest.

Fazekas István 2014: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok* (148.) 1131–1155.

Felsőbüki Nagy, Stephen 2022: *Illustrated Overview of the Felsőbüki Nagy Family of Hungary and America*. Naples FL – Greenewich CT – Budapest.

Forgó András 2021: *Auf Ihrer Kaiserlichen Majestät allergnädigsten Befehl. Hofrat Johann Georg von Managettas Berichte über den ungarischen Landtag, 1722–1723 und 1728–1729.* (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien XX.) Wien.

Hajdu Lajos 1982: *II. József közigazgatási reformjai Magyarországon.* Budapest.

Horváth Gyula Csaba 2014: Régi és új elit a 18. századi Magyarországon. In: Dobszay et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig.* Budapest, 283–298.

Horváth Mihály 1868: Az 1764-ki országgyűlés története. In: *Horváth Mihály kisebb történelmi munkái.* Pest, I. 375–422.

Kökényesi Zsolt 2021: *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765).* Budapest. https://doi.org/10.56037/978-963-414-873-9

Málnási Ödön 1933: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732).* Kalocsa.

Mályusz Elemér 1926: Bevezetés. In: Mályusz Elemér (szerk.): Sándor Lipót főherceg nádor iratai. Budapest, 3–229.

Mannheim, Karl 1969: A nemzedéki probléma. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjuságszociológia* [!] Budapest, 31–67.

Márkus Dezső (szerk.) 1899–1901: *Magyar törvénytár V. kötet: [Az] 1740–1835. évi törvényczikkek.* Budapest, 1899–1901. (A jegyzetekben a rövid, a szövegben a teljes formával hivatkozom a törvénycikkekre.)

Nagy János 2020: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen.* (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 7.) Budapest.

Papp Gábor 2006: A Helytartótanács köznemesi tanácsosai (1723–1783). Az első eredmények. Elhangzott a Diaeta munkacsoport 2006. április 12-i konferenciáján. https://szijarto.web.elte.hu/PG.html – Utolsó letöltés: 2015.10.07.

Poór János 2009: *Megbékélés és újjáépítés, 1711–1790.* (Magyarország története 12.) Budapest.

Sebők Richárd 2012: Hivatali pályafutások a 18. századi Királyi Kúrián. In: Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. századi végi Magyarországon.* Budapest, 15–50.

Sebők Richárd 2016: Professzionalizáció az igazságszolgáltatásban. A Királyi Kúria köznemes bíráinak példáján. *Századok* (150.) 945–965.

Sebők Richárd 2017: Az 1722–1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő ítélőmesterek prozopográfiai elemzése. *Korall* (18.) 70. 36–64.

Sümeghy Dezső – Dominkovits Péter 2007: Sopron vármegye követei a rendi országgyűléseken (1580–1847). *Arrabona* (45.) 2. 7–31.
Szijártó M. István 2005: *A diéta: A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792*. Budapest.
Szijártó M. István 2019: A „professzionális" hivatalnokok tereziánus nemzedéke és a „bürokraták" hatalomátvétele. *Századok* (153.) 1189–1206.
Szijártó M. István 2021: *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben*. Budapest.
Szluha Márton 2012: *Vas vármegye nemes családjai* I–II. kötet, Budapest.
Téglás J. Béla 1928: *A történeti pasquillus a magyar irodalomban*. Szeged.
Tóth Lőrinc 1874: *Felsőbüki Nagy Pál emlékezete*. (Értekezések a Történeti Tudományok köréből. III. kötet. 8. szám.) Budapest.
Vámos András 2009: *A távollévők követei a 18. századi országgyűléseken*. (Szakdolgozat.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
Wertheimer Ede 1892: *Ausztria és Magyarország a tizenkilenczedik század első évtizedében. Második kötet: A pozsonyi békekötéstől a schönbrunni békekötésig*. Budapest.

THE FELSŐBÜKI NAGY FAMILY AND THEIR CENTURY IN THE HISTORY OF HUNGARY. PATHS OF THE POLITICAL ELITE IN THE EIGHTEENTH AND EARLY NINETEENTH CENTURIES

István M. Szijártó
ORCID: 0000-0003-1800-2998

This volume is not the history of the Felsőbüki Nagy family but an investigation into some crucial aspects of the history of the Kingdom of Hungary in the eighteenth and early nineteenth centuries through analyzing the careers of some outstanding members of this family.[1] Chapters of this volume intend to embark on wider historical investigations and they try to profit from some obvious parallels. What we have here is, therefore, a certain type of microhistory.

This approach of history is based on a micro-analysis, but strives to answer a 'great historical question' and, finally, it focuses on agency. The first element of this definition is fairly clear-cut: to have microhistory we need a micro-investigation, a historical analysis that focuses intensively on something relatively small: an event, an individual, a little community. Now, we make an attempt with some members of an outstanding gentry family. However, and here comes the second element of its definition, one that we can clearly identify in the research practice of the original Italian *microstoria* school of the 1970s and 1980s: in microhistory, it is expected that the concentration on minute detail should uncover some more general historical truth; the justification of the concentration on something small lies in providing answers to these 'great historical questions.' And, finally, *microstoria* clearly insisted on human agency, arguing that people should be seen not as puppets in the hands of underlying social, cultural, or other forces of history, but as active individuals who have goals and possess options and therefore make choices and decisions.[2] And this is something, again, that we see very clearly in the careers of members of the Felsőbüki Nagy family, who belonged

[1] I would like to thank Dr. Sonia Spurdle and Dr. Malcolm Hogg for their kind assistance with the English text.

[2] Cf. Magnússon–Szijártó 2013 and Szijártó 2017.

to the political elite of Hungary in different periods between the end of the seventeenth century and the first half of the nineteenth.

Thus, this volume is making an attempt at proposing valid statements about the Hungarian political elite of this 'long eighteenth century' in general through a concentration on certain members of a particular gentry family. This way, the chapters of this volume present the history of the Hungarian office-holding elite from the late seventeenth-century beginnings to the climax of the late eighteenth and early nineteenth centuries. On the one hand, certain details from the history of the Felsőbüki Nagy family serve as pretext for more general investigations, and general conclusions are built upon these; on the other, such details themselves give rise to hypotheses that aim at a more general validity.

Hungary in the eighteenth century

With the expulsion of the Ottomans from the territory of the medieval Kingdom of Hungary in the late seventeenth century and with the related acceptance of hereditary Habsburg rule (enacted in 1687 in the male, in 1723, in the female line), the political situation in eighteenth-century Hungary was fundamentally different from that characterizing the earlier two centuries. Although, as part of the Habsburg Monarchy, Hungary took part in European wars, and certain wars even affected her territory, this was an unusually long peaceful period in her history – at least from 1711 on, since the war of independence led by Prince Ferenc II Rákóczi. In this last one in the succession of Hungarian rebellions against the Habsburgs, the self-defence of Protestants against the Counter-Reformation was not any more its determining feature. It was rather the result of an overall dissatisfaction resulting from the protracted war expelling the Turks (1683–1699) as liberating imperial troops meant hardly bearable burdens for the population. To this, we can add that the political rights of the estates of Hungary were curtailed: most importantly, the rights of levying taxes were lost by them in 1670, and also nobility was taxed.

Albeit the Rákóczi war of independence (1703–1711) ended in a military defeat, it forced both parties to accept political realities; on the one hand, a dissatisfied Hungary could cause significant problems for the Habsburgs pursuing their dynastic interests in the

West, while on the other hand, the resources of the Kingdom of Hungary were inadequate to attain full independence. Therefore, the concluding Treaty of Szatmár (1711), later approved by King Charles III (1711-1741, as emperor Charles VI), stabilized the position of the Hungarian estates – more and more an anachronism in the age of absolutism. The diet, the parliament of Hungary, regained control over taxation, and noble elites (aristocracy and gentry, in contrast to the masses of petty nobility) did not have to pay tax, though they might offer the ruler voluntary *subsidia*. The rulers of Hungary were not any longer elected at the diet, but their coronation oath and the *diploma inaugurale* issued before their coronation were a result of bargaining with the diet, so the essential contractual nature of their rule was conserved to a significant extent. The estates of Hungary preserved the monopoly of regional administration as well as significant rights in national administration and jurisdiction throughout the eighteenth century.

The viability of this compromise was amply demonstrated by the War of the Austrian Succession, when, unlike Bohemia, Hungary stayed loyal to Queen Maria Theresa (1740–1780, later empress, 1745–1780). As a consequence, Hungary was left out of the reforms initiated by Count Haugwitz, that drew closer the ties of the Austrian and Czech provinces, and introduced regular taxation for the nobility and the clergy. This historical *Sonderweg* of Hungary, its special path within the Habsburg Monarchy, gradually deviated from that of the western provinces, conserving an increasingly outdated dualism of king and estates, which the estates redefined in modern terms by the 1790s, as they came to call their rights and privileges the 'constitution' of Hungary.[3] As we know, this *Sonderweg* led finally to the establishment of the dual monarchy of Austria-Hungary in 1867.

The special status of the Kingdom of Hungary among the kingdoms and provinces of the Habsburg monarchy became more accentuated in the second half of the eighteenth century, when, to Maria Theresa's growing dissatisfaction, the diet of Hungary rejected her proposals for noble taxation. Joseph II (1780–1790) was not crowned king of Hungary, so that he would not be bound to take a coronation oath and sign a *diploma inaugurale*. Following a decade characterized by his short-lived radical reforms, in 1790 the estates of Hungary made an attempt to re-structure politics and acquire positions comparable

[3] Szijártó 2019.

to those enjoyed by their Polish counterparts. They were, however, forced back to realities and accepted a compromise with Leopold II (1790–1792) that more or less corresponded to the earlier *status quo*. The long reign of his son, Francis I (1792–1835, as Holy Roman emperor, Francis II, 1792–1804, as emperor of Austria, Francis I, 1804–1835) was defined by the wars waged against revolutionary and Napoleonic France and a corresponding conservative consolidation, against which a liberal political opposition was formed in Hungary.

The Felsőbüki Nagy family and the rise of the office-holding gentry

In Hungary, noble privilege was extended to a significant section of the population: five per cent by the late eighteenth century. Beneath the small group of titled aristocracy, we find a huge and complex lesser nobility with its overwhelming majority composed of various groups of petty nobility, and with its landed gentry elite on the top. The highest social layer of the latter was the well-to-do gentry, the so called *bene possessionati*. Together with the aristocracy, they were the most important players in politics in early modern Hungary. In the period under consideration in this volume, the Felsőbüki Nagy family belonged to the *bene possessionati*.

Chapter 1 of the present volume, written by Péter Dominkovits (*The river-head: Data and a sketch of the history of the noble society of Sopron county*), gives an overview of the beginnings of our story in the seventeenth century and of the social *milieu* of Sopron county on the western edges of the Kingdom of Hungary, not far from Vienna, dominated by great landholdings. In contrast to the count Nádasdy family, predominant in the sixteenth century and the first half of the seventeenth, the count (later prince) Esterházy family, overwhelming by the late seventeenth century with an uninterrupted and unquestioned dominance for two centuries to come, achieved a much more thorough social control. For the gentry of Sopron county, social elevation was possible only through their service. While the Zeke, Récsey and Tolnay families supply well-researched examples of the *servitor* families of the Nádasdy house, members of the Eörsy and Kürtössy families give examples of gentry families who served the Esterházys. These families held county offices managing local administration and justice, and their most talented members were

catapulted into royal office: first of all to positions held in the Hungarian Chamber in Pressburg (Pozsony, Bratislava), and in exceptional cases to those of the Hungarian Royal Court Chancellery in Vienna, in the seat of the emperor who was also king of Hungary. Both the last will of György Nagy (not yet called Felsőbüki Nagy), dated in Bük in 1663, preserved in the family archive of the Felsőbüki Nagy family, and the careers of the later members of this family from the late seventeenth century on, locate the family in the social *stratum* of the well-to-do *servitor* gentry families of the Esterházy house.

While, at the time of its foundation in the early eleventh century, the system of counties in the Kingdom of Hungary was a bulwark of royal power, from the end of the thirteenth century, it was gradually transformed into the organ of the self-government of the local nobility. In the eighteenth century, the nobility exercised the bulk of administration and certain judicial and local legislative power through the organization of the county. Its head, the *supremus comes*, was appointed by the king, usually a lay or ecclesiastical lord, the actual self-government of the county was directed by the elected *vicecomes*. (In the eighteenth century, several members of the Felsőbüki Nagy family filled this most prestigious county office.) Counties enjoyed considerable autonomy from the central royal government. They even represented the state on the local and regional levels, as – beyond the flimsy and specialized apparatus of the Hungarian Chamber – the ruler had no alternative agents in Hungary on these levels. As the army could be relied on only exceptionally, the court and the central administrative offices (the Chancellery in Vienna and from 1724 the Council of Lieutenancy in Pressburg) were dependent on the counties' mostly elected official apparatus in implementing their orders. The counties are, therefore, the clue to the political development of Hungary in the eighteenth and nineteenth centuries. Especially the fact that they collected taxes made them into a mighty bulwark of the estates' power. Differences between Hungary and the other Habsburg provinces became especially sharp when Hungary was left out of the earlier mentioned great administrative reforms of the mid-eighteenth century: it continued to be run by the *bene possessionati* unlike the other provinces of the Monarchy, administered by royal bureaucrats, as observed by P. G. M. Dickson.[4]

[4] Dickson 1995: 350.

From the county offices, the careers of several members of the Felsőbüki Nagy family lead upwards. Chapter 2 by Tamás Szemethy (*István Felsőbüki Nagy's scope for action*) investigates the roles of patron-client relations in this upward social mobility. The chapter takes the relationship between István Felsőbüki Nagy and Palatines Prince Pál Esterházy and Count Miklós Pálffy as a starting point. The palatine was the highest dignitary of the Kingdom of Hungary. Chairman of the upper house of the diet, he was regarded as the intermediary between the king and the nation. He was chosen by the diet from four candidates proposed by the ruler, two of whom had to be Catholic and two Protestant. By the eighteenth century, the palatine's position enjoyed only a shadow of its former power, and yet the palatine, as president of the Council of Lieutenancy and of the Court of Appeals (*Tabula Septemviralis*), remained the most prominent of the king's officers in Hungary. As *vicepalatinus,* István Felsőbüki Nagy was the first among the palatine's clients, an eminent jurist, filling an important position both as vice chairman at the Royal Court of Justice and vice speaker in the lower house of the diet.

Tamás Szemethy sketches the process by which the all-important seventeenth-century relationship between the *dominus* and his *servitor* was transformed into the looser relationship between the patron and his client in the eighteenth century. Szemethy dismisses the myth that *vicepalatinus* István Felsőbüki Nagy was awarded the title of a baron, *i.e.* he was elevated into the aristocracy. Nevertheless, the first great member of the Felsőbüki Nagy family proved to be successful in securing a place for his family in the elite of Sopron county and even among the families that could send members to serve the ruler in Vienna. He bequeathed his unwavering loyalty, his significant landholdings, as well as the benevolent attitude of his patrons to his scions. All these were crucial factors in their future careers.

The next two chapters trace the careers of further members of the Felsőbüki Nagy family through positions held in the Royal Court of Justice (in Pest) and the Chancellery (in Vienna). But in both of these chapters, the scope of research will be opened considerably. Chapter 3 is a fully fledged social history of the Royal Court of Justice. Richárd Sebők investigates the careers of three members of the Felsőbüki Nagy family: *vicepalatinus* István Felsőbüki Nagy, *septemvir* Pál Felsőbüki Nagy and *personalis* József Felsőbüki Nagy (*Members of the Felsőbüki Nagy family and the Royal Court of Justice in the eighteenth century and in the first half of the nineteenth*). In this

chapter, Sebők presents the chances of upward social mobility offered by carrying the highest judicial offices.

The judicial system of the Kingdom of Hungary underwent a significant restructuring in the early 1720s. The supreme court of justice, the so-called *Curia Regia* was composed of two parts. Its upper section was the Court of Appeals, *Tabula Septemviralis,* originally composed of seven judges. It was extended to having fifteen members by article 24 of 1723, and, besides ecclesiastical and secular lords, also lesser noble judges were appointed as *septemvir.* Article 25 of 1723 made the lower section of the *Curia Regia*, the Royal Court of Justice, into a permanent tribunal situated in Pest. Chaired by the *personalis,* its further judges were an aristocrat and a bishop, then the *vicepalatinus,* the *vice judex curiae regiae,* four *magistri protonotarii* (one appointed by the palatine, one by the *judex curiae regiae, i.e.* the lord chief justice of Hungary, and two by the *personalis*) and six further judges, *assessores.* Four of these were appointed by the king and two by the archbishop of Esztergom. In addition, in 1723, four district tribunals were set up in Hungary. As we have seen, *vicepalatinus* István Felsőbüki Nagy was outshone by József Felsőbüki Nagy, who could climb one step higher on the ladder, to the chair of the Royal Court of Justice, while Pál Felsőbüki Nagy served in the Court of Appeals. As noted earlier, some nominations were the privilege of the high dignitaries of Hungary. The other judges of the supreme court of justice were all appointed by the king or the queen.

Richárd Sebők's first analysis is extended to cover those judges of the Royal Court of Justice that successively filled the offices of the three *protonotarii,* that of the *personalis* (of which there were two), that of the *judex curiae regiae,* and that of the palatine – just as István Felsőbüki Nagy did. In the eighteenth century, the *protonotarii* were no longer the clients of their patrons, the *personalis,* the lord chief justice and the palatine, but these judicial offices were seen as steps in a system of royal offices, the next more prestigious than the previous one. Sebők's second investigation compares the career of Pál Felsőbüki Nagy to those other judges of the Royal Court of Justice who jumped the office of the *protonotarius* of the lord chief justice, being promoted from *protonotarius* of the *personalis* to *protonotarius* of the palatine – just as he was. The third analysis of Chapter 3 is focussed on those cases in which the father abdicated in favour of his son as a judge of the Royal Court of Justice – although

József Felsőbüki Nagy did not immediately succeed his father, Pál Felsőbüki Nagy, as a judge of this court of justice – and we learn that this practice did not bring unworthy office-holders into position. In these three scholarly investigations, the main emphasis on these three outstanding members of the Felsőbüki Nagy family is replaced by a partial prosopography of the judges of the Royal Court of Justice.

Similarly to Chapter 3, also Chapter 4 (*Office-holding at the Royal Chancellery as a sign of success: József Felsőbüki Nagy and the rise of the lesser noble office-holding elite in the eighteenth century*) is focussing on the history of a central administrative institution. András Vámos takes his starting point as the role of József Felsőbüki Nagy's office-holding in Vienna in the Hungarian Royal Court Chancellery in his following appointment as *personalis*. Through a set of other examples, he proceeds to prove the great role of holding office especially here, among all royal government organs. Office-holding in the Chancellery counted as a position of confidence, as here – in contrast to other Hungarian government organs – royal decisions were prepared, *i.e.* an important phase of political decision-making took place.

András Vámos sets out to analyze the professional career of each of the councillors of the Royal Hungarian Court Chancellery from its organization in 1690 to 1808: 99 persons altogether.[5] Two thirds of them were of lesser noble birth: it is on them that the focus is directed. This group is subdivided first into those who held earlier county offices and those who did not (the 'bureaucrats'), and second into those who were the first in their families to hold royal office and those who were not, *i.e.* to first-generation and second or more generation office-holders. This full prosopography demonstrates that the Chancellery, as the most prestigious royal office, employed only those Hungarian nobles who had already proved their talent in other, less prestigious, royal offices. There was no straight road from the counties to the Chancellery in Vienna – as demonstrated by for example József Felsőbüki Nagy's career.

[5] The Transylvanian councillors serving in the united Hungarian-Transylvanian Chancellery (1783–1791) are not considered here.

In the focal point of Hungarian politics: the diet

To county assemblies, held a few times a year, all noblemen were invited in theory, but it was the gentry, especially the *bene possessionati*, together with the local representatives of the aristocrats' great landholdings, who mostly participated. Similary, the diets held intermittently in the eighteenth century[6] were the forum for political discussions and decision-making attended by the lay and ecclesiastical lords as well as representatives of the gentry. The latter had the right to participate in parliamentary discussions, most importantly as county deputies sent to the lower house, but not only as those: they could become MPs when absent peers delegated them as personal representatives, and the complete Royal Court of Justice participated at the diet, too: the *personalis* acted as chairman of the lower house and the judges, the *protonotarii*, did all the paperwork – a crucially important task.

Besides county assemblies, sessions of the diet provided the second real political arena in Hungary – and on the national level. Thus, in Hungary, there was no need for public opinion to be articulated in coffee houses, salons and reading societies, that were slowly transformed in the long run from representing a literary public into a political public, a process that took a decisive turn in the case of France only after 1789.[7] In Hungary, politics was discussed directly, similarly to eighteenth-century England,[8] and a relatively wide stratum of society had access to participation in political decisions. This breadth of political participation was almost exceptional in the Europe of the *ancien régime*.

We can say that the three basic features in Hungarian political life in the eighteenth century, the conservation of the old dualism of king and estates, the significant role played by the estates in politics, and the important positions held *vis-à-vis* the ruler, all these represented political anachronisms in the eighteenth century. If we add to these the possibility of regular participation in political life, open to a significant section of society, we arrive at a noteworthy achievement of Hungary in the eighteenth century. In this respect, the Kingdom of Hungary is, however, not wholly unique. Certain

[6] In the eighteenth century, diets were held in 1708–1715, 1722–1723, 1728–1729, 1741, 1751, 1764–1765, 1790–1791, 1792 and 1796.
[7] Habermas 1990: 122–141.
[8] Habermas 1990: 126–133.

features mentioned above can be discerned elsewhere in the region, too – most of them, certainly, in the Polish-Lithuanian union, but Wolfgang Neugebauer states that the whole of East Central Europe, from Estland in the north to Hungary in the south, offers the best chances to study the estates in the second half of the eighteenth century, and he sees the *renaissance* of the estates occurring from the end of the eighteenth century, while Klaus Zernack speaks explicitly about an East Central European *Libertaskultur*.[9]

It is, therefore, not surpising that the diet played a not negligeable part in the careers of the office-holding gentry in general and also in that of one of the Felsőbüki Nagy family in particular. Investigating the career of Pál Felsőbüki Nagy and the history of the diets held in 1751 and in 1764–1765, Chapter 5 by János Nagy (*Parliamentary politics as a springboard? The career of Pál Felsőbüki Nagy (1704–1776)*) concludes that parliamentary politics could be decisive insofar as it demonstrated the MP's ability, actually, no matter whether with a loyal political stance or as a member of the opposition. An impressive performance in parliamentary debates could catapult the MP in question into a chair in one of the central offices or courts of justice of the country. The beneficial effect of praised accomplishments in the diet could be illustrated by the career of Pál Felsőbüki Nagy, who participated at the diet in 1751 and in 1764–1765.

Family matters

Chapters 6 and 7 are centred on the family. Taking his starting point as Max Weber's concept of *connubium,* Tamás Szemethy demonstrates the role of marriage and affinal kin in the rise of families in the eighteenth century in his second chapter in the volume (*Cherchez la femme! Marriage strategy in the Felsőbüki Nagy family*). Affinal relatives seem to be no less important in social progress than consanguinal kin.

Between 1711 and 1799, 91 Hungarians coming from 76 different lesser noble families were awarded aristocratic titles. Among their wives, 60 per cent came from the lesser nobility (and the rest from the aristocracy, be it old or new, Hungarian or foreign). If we examine the marriages of their children, this figure drops to 37 per cent. What

[9] Neugebauer 1994: 14, 21.

we can see here, is a clear tendency toward the acceptance of the new aristocrats by the old ones, a trend of social integration. This picture can be compared to the marriages of the Felsőbüki Nagy family that stood on the threshold of aristocracy – although, as we have seen, it did not make the final step.

Tamás Szemethy extends his investigation to seven generations of the Felsőbüki Nagy from Benedek Nagy, who won the letter patent of nobility in 1616, to the mid-nineteenth century. He has found that no fewer than 100 marriage partners out of 105 belonged to the lesser nobility and only two belonged beyond doubt to the aristocracy. Moreover, if we look at the spatial exent of the area which these husbands and wives came from, we see a concentration in Sopron county and, within this, a clear preference demonstrated by members of the Felsőbüki Nagy family for Bük (composed of three separate villages in the eighteenth century). The pattern that emerges here is in stark contrast to what we have seen in the case of the new aristocrats. It seems that a concentration on the high-flying members of the Felsőbüki Nagy family is misleading: most of the family clearly remained on the level of the county. Tamás Szemethy sees in them a typical *bene possessionatus* family that deliberately concentrated its aspirations on its county: to the preservation of its landholdings there and its local prestige – instead of being elevated into the aristocracy that involved high costs.

Chapter 7, the second one written by János Nagy in this volume, explores another aspect of inter-familial relations: the troubles arising from the aspirations of the scions of the same gentry family for the same inheritance (*Conflicts within the family: Storm around the last will of* vicepalatinus *István Felsőbüki Nagy)*. In his last will, *vicepalatinus* István Felsőbüki Nagy preferred his children from his second marriage to his children from the first. Erzsébet Felsőbüki Nagy, daugher of the *vicepalatinus* from his first marriage, sued her half-siblings for her maternal and paternal inheritance. This lawsuit was closed with a compromise in 1746 in the district court of Kőszeg. Then, she sued her cousins, István and Pál Felsőbüki Nagy. To these she had earlier offered her jointure, 4000 forints, in exchange for the legal assistance that they had promised her, but now, she tried to recover this amount from them in court. Later, as the *vicepalatinus*'s son, Lajos Felsőbüki Nagy, had got completely indebted and consequently had lost his assets to his relatives, his son, capitain Lajos Felsőbüki Nagy Jr., tried to take legal steps in

the 1790s to recover as much of his inheritance as possible. He claimed that certain landholdings should have been reserved for the male branch of the family, but the female branch expropriated the male. As these estates ended up in the hands of *vicecomes* Sándor Felsőbüki Nagy who helped Lajos Jr. and his son with loans, he finally withdrew his legal claims.

Another example of conflicts within the family is the case of the Csuzy inheritance. Gáspár Csuzy lost most of his paternal inheritance to his stepfather, György Fekete Sr., and to his half-brother György Fekete. Other chunks of the Csuzy inheritance were cut by his sister, Krisztina and his brother-in-law, Péter Végh. Péter Végh's son, with the same name, was promoted to the high dignity of the lord chief justice (*judex curiae regiae*) in 1795, second to the palatine only, by this time a Habsburg archduke. When Végh was promoted, his son-in-law, clearly enjoying his full support, got an appointment as *personalis*. He was no one other than József Felsőbüki Nagy.

Not only Végh was appointed to the highest position available for a Hungarian of his time, but one of his predecessors in office was György Fekete, Gáspár Csuzy's half brother, lord chief justice between 1773 and 1783. Fekete could build on the support of his father-in-law, György Niczky, *causarum reagalium director*, that is, chief crown prosecutor, who actually preferred Fekete to his son, Kristóf Niczky, and gave him most of his support. Fekete clashed with Gáspár Csuzy in the diet, the first being at that time *personalis,* chairman of the lower house of the parliament and leading the loyalist MPs in the lower house, the latter a county deputy leading the opposition. Similarly to this conflict, also Fekete and Kristóf Niczky were rivals – in this case, among the professional office-holders. Also Kristóf Niczky could climb to the highest available position in Hungary, that of the lord chief justice, which he filled between 1786 and 1787.

As these cases demonstrate clearly, in gentry families we can often meet signs of not just cooperation but also rivalry, even hostility. The gentry family was held together by the fact and the hope of a common inheritance – which could easily turn the members of the family against each other.

Towards a general picture

In Chapter 8, *Obstinacy or* Zeitgeist*? Pál Felsőbüki Nagy breaking with century-old family tradition,* Tamás Melkovics investigates the career of the best known member of the Felsőbüki Nagy family, the famous parliamentary orator of the early decades of the nineteenth century. He was the son of Sándor Felsőbüki Nagy, *vicecomes* of Sopron county for two decades. After loyal members of the Felsőbüki Nagy family had elevated their family into the gentry elite through careers in judicial authorities and holding royal offices, Pál Felsőbüki Nagy became the first outstanding representative of the liberal 'reform' opposition in the early nineteenth century. He belonged to the 2 per cent of MPs who were present at at least four of the six diets held between 1825 and 1848, and he was also representing Sopron county at the diet in 1807 – and his activity there earned him a royal banishment from representing Sopron county at the next diet in 1808.[10]

He clearly had an unquestionable authority in his home county, and this was so despite his tense relationship with the *supremus comes* of Sopron county, Prince Miklós Esterházy. This fact illustrates the significant change that happened between the late seventeenth century and the first half of the nineteenth: the emancipation of the county gentry from the dominance of the great landholding aristocracy, and the consequent appearance of the *bene possessionati* in the diet, the national arena of politics. By the end of the eighteenth century, the county deputies emerged as the leading political factor in Hungarian politics and this fact can be perceived in the background of the developments in the first half of the nineteenth century, when a liberal opposition was organized, striving for comprehensive social and political reform, especially in the *Vormärz* period, or the so called age of reform (1830–1848).

Trying to understand Pál Felsőbüki Nagy's defection to oppositional politics, Tamás Melkovics investigates his generation of politicians, those born between 1770 and 1785. Secret police reports help to select from these the leaders of the opposition at the diet, resulting in a group of 16 MPs apart from Pál Felsőbüki Nagy himself. Among them, we find three sub-sections with equal weight: those coming from families belonging traditionally to the opposition,

[10] He declined to represent Sopron county in 1811–1812, and then the diet was not convoked again by the king until 1825.

those coming from recently emerging lesser noble families with no traditions at all, and those from families, like the Felsőbüki Nagy, that were traditionally loyal.

Pál Felsőbüki Nagy was not only unique when contrasted to the outstanding members of his family, all loyal to the king or the queen from the end of the seventeenth century to the end of the eighteenth, but he was also unique in his generation in so far as he held no county office at all. He lost his wealth and the family mansion in Bük, his marriage to a non-noble bride ended in scandal and his children were born out of wedlock; still his political stance, that was sharper and clearer than those five other politicians that fell into the last sub-section, earned him a name and the reverence of a whole generation. Up to this day, he is the best-known Felsőbüki Nagy, the only one who made it into the schoolbooks.

In the final chapter, written by the editor of the volume and the author of this summary, the lessons of the research done about members of the Felsőbüki Nagy family will be summed up framed into a broader investigation (*Four generations and what came afterwards*). It can be established that holding leading royal administrative and judicial offices in the central royal authorities of Hungary (the Chancellery, the Hungarian Chamber, the Council of Lieutenancy and the Royal Court of Justice) opened the gates of the social elite in front of certain members of the gentry – but this gate was opened only for a certain period. In contrast to earlier generations, for those professional office holders, occupying a leading office for at least 25 years, the double of the average period in these offices, who were brought up already in Maria Theresa's reign, this gate was already closed. Members of the gentry who arrived from the counties and held leading offices in the central royal authorities were gradually replaced by 'bureaucrats', office holders who had no county background, were not prone to demonstrate occasional oppositional behaviours in politics, and who were loyal to the king beyond question. These more general tendencies are mirrored by both the rise of members of the Felsőbüki Nagy family in the beginning of the eighteenth century and in the mid-century, a family that was and remained integrated into the *bene possessionati* of Sopron county all along, and its subsequent marginalization.

This volume maps the paths of the Hungarian political elite from the late seventeenth century to the early nineteenth applying a microhistorical approach and discovering aspects of family history,

office history and social history. In this respect, the 'long eighteenth century', that is between these end points, can be justly called the century of the Felsőbüki Nagy, we might as well name this complete period after this eminent gentry family.

Bibliography

Dickson, P. G. M. 1995: Monarchy and Bureaucracy in Late Eighteenth-Century Austria. *English Historical Review* (110.) 436. 327–367. https://doi.org/10.1093/ehr/CX.436.323

Habermas, Jürgen 1990: *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchung zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Frankfurt am Main. (First edition: Berlin, 1962.)

Magnússon, Sigurður Gylfi – Szijártó, István M. 2013: *What is microhistory? Theory and practice*. London – New York. https://doi.org/10.4324/9780203500637

Neugebauer, Wolfgang 1994: *Standschaft als Verfassungsproblem. Die historische Grundlagen ständischer Partizipation in ostmitteleuropäischen Regionen*. S. l.

Szijártó, István M. 2017: Probing the limits of microhistory. *Journal of Medieval and Early Modern Studies* (47.) 1. 193–198. https://doi.org/10.1215/10829636-3716638

Szijártó, István M. 2019: The Birth of the Constitution in Eighteenth-Century Hungarian Political Thought. In: Ferenc Hörcher – Thomas Lorman (eds): *A History of the Hungarian Constitution: Law, Government and Political Culture in Central Europe*. London – New York. 46–62. https://doi.org/10.5040/9781788315814.ch-003

TÁRGY- ÉS NÉVMUTATÓ

Abaúj vármegye 204, 206, 212, 261
Aczél István 52–56, 91–92, 97–98, 102, 109, 111,
Acsády Ádám 87
Adelffy Antal 135
Adelffy János 93, 107, 111
adminisztrátor lásd vármegyei hivatalviselők
alispán lásd vármegyei hivatalviselők
aljegyző lásd vármegyei hivatalviselők
alkancellár lásd kancelláriai hivatalviselők
Almásy Ignác 90, 94, 97, 99–103, 109, 111
Almásy János 57–58, 60, 62, 67
Almásy Pál, idősebb 60, 67, 69, 94, 131
Almásy Pál, ifjabb 131
Almássy Lajos 203
alnádor lásd kúriai bírák
alsó-ausztriai tanácsos, az Alsó-Ausztriai Kormányzat tanácsosa 86, 88
alsótábla lásd országgyűlés
altárnokmester 58, 67,
Amadé Antal 178
arisztokrácia, arisztokrata 16–17, 22, 27, 30, 84, 86, 88–89, 100, 103, 118, 143, 147, 156, 220, 222, 224–226, 231–232, 236–237
  új arisztokrata 39, 144–148, 161, 226, 237
Aspern 68
Avakumovics István 87, 109
Ábrányi Alajos lásd Eördögh Alajos
Államtanács 93, 102, 221
Bachó János 93–94, 97, 101, 108, 111
Bajzáth József 87–88, 108
Balassa József 88, 108
Balogh János nógrádi követ 129
Balogh János, idősebb, barsi követ 203
Balogh Klementina 160
Balogh Péter 90–92, 97, 99, 101, 109, 111
Baranya vármegye 105–106, 167, 180, 206
Baranyay János 65
Barkóczy Ferenc 93
Bars vármegye 53, 58–59, 177, 179, 203, 215
Bartal György 57–62, 209–210, 215
Battha Bálint 66, 69
Battha László 89, 94–95, 108, 111
Battha Pál 66, 95
Batthyány Ádám kerületi főkapitány 29

Batthyány Ádám országbíró 36
Batthyány Lajos 84, 87, 107, 173
Batthyány Tivadar 88, 107
Batthyány-Strattmann Eleonóra 36, 224
Bácsmegyei Györgyné 19
Bánát 84
Bánfalva 19
Bedekovich Ferenc 89, 92–93, 97, 101–103, 109, 111
Bedekovich Miklós 93
Benyovszky Emánuel 42
Benyovszky Móric 42, 145
Berzeviczy Ferenc 145
Berzeviczy Gergely 83
bene possessionati, bene possessionatus 11, 18, 34, 104, 153, 155, 159–160, 162, 191, 239
Beöthy Imre 57–58, 60, 62
Beöthy Ödön 200
Bereg vármegye 204, 212
Bernáth Zsigmond 203
Bezerédj Imre 35–36
Bezerédj István 191, 200
Bécs, bécsi 10, 18, 23, 36–37, 40, 44, 79–83, 85, 92–93, 99, 102–103, 109–110, 121–124, 127, 129, 133, 135, 156, 173, 175, 193–194, 197, 201, 216, 224, 229, 235
Bicse 208
Bihar vármegye 45, 55–57, 204
Biró István 64
Biró János 64, 69
Birodalmi Tanács 61
bírósági reform
  a 18. század elején 51, 134
  II. József korában 51–52, 57, 59, 66, 68, 80
Blainville lásd Poirot
Bogyoszló 34
Boros Lajos 93–94, 109, 111
Borsiczky Adalbert 212
Borsiczky István 211–212
Borsod vármegye 53, 66, 92, 203–204, 206, 209
Brunszvik Antal 37, 44–45, 52–56, 90, 93–95, 97, 101–103, 108, 111, 124, 127, 131, 228
Brunszvik József 45, 89, 94–95, 97, 99, 101, 103, 108, 111
Brunszvik Mihály 44
Buda 79, 94
Bük 23, 28, 166, 169, 224
Chernel Dávid 173
Chernel Jób 173
Chernel Mihály 23
Chernelháza 19
Comáromy György 204
Comáromy István 204
connubium 144
Cothmann Antal 90, 93, 103, 108, 11, 131, 221
Cziráky Antal 88–89, 100, 110
Cziráky Zsuzsanna 22
Czompó János 169
Czompó Sándor 135, 168–169, 172
Csanád vármegye 213
Csapó Anna 156
Csáky Imre 32, 87, 107
Csepreg 37, 39, 132, 168, 170, 172
Csongrád vármegye 94, 213
Csorna 16–17, 19
Csór 61
Csuzy Gáspár, idősebb 105, 126, 176–181, 183–184
Csuzy Gáspár, ifjabb 181
Csuzy Imre 178–180
Csuzy József 182
Csuzy Julianna 105, 178–179, 234
Csuzy Krisztina 178–179

Csuzy Magdolna 178–179, 181
Csuzy Menyhért 181
Csuzy Pál, pápai vicekapitány 177
Csuzy Pál, ifjabb 178–179
Darabos Gáspárné 19
Darás István 22
Daróczy Elek 181
Daróczy Ferenc 180
Daróczy Franciska 177, 180
Daróczy Lajos 181
Dávid Károly 145
De la Motte Károly 203
Deák Antal 201
Dersffy Orsolya 18
Dessewffy István 210
Dessewffy József 210
Dessewffy Sámuel 40, 210
Dévay András 67
diéta lásd országgyűlés
Dilthey, Wilhelm 220
dominus 20, 29, 30, lásd még patrónus
Dorfmeister István 171
Dókus László 52–56
Dömölky György 167
Dömölky Pál 167
Dömölky Erzsébet 167
Draskovich Miklós 19
Dunán Inneni Kerületi Tábla lásd kerületi tábla
Dunántúl 17, 20, 154, 156, 207, lásd még Nyugat-Dunántúl
Dunántúli Kerületi Tábla lásd kerületi tábla
elit 11, 16, 38, 45, 70, 95, 97, 121, 136, 143, 145, 153, 171, 177, 180, 191–192, 198, 204, 214, 220, 222, 225, 227, 230, 232, 236–238
  hatalmi elit 10, 219
  hivatali, hivatalviselő elit 9, 16, 79, 103, 171, 220
  politikai elit 9, 11, 16, 118, 131, 137, 171, 219, 232, 238–239
ellenzék lásd országgyűlés
Engelshoffen Ferenc Lipót 154
Engeslhoffen János 154, 156
Engeslhoffen Róza 154, 156
Eördögh (Ábrányi) Alajos 209, 215
Eörsy Zsigmond 20
eperjesi császári–királyi kerületi főtörvényszék 54
Erdélyi Kancellária 85, 93
Erdődy György 122, 173
Erdődy Lajos 88, 108
Erdődy László Ádám 84, 87, 107
Erős Gábor 31
Esterházy Dániel 33, 166–167
Esterházy Ferenc alispán 18
Esterházy Ferenc kancellár 88–89, 109
Esterházy Ferenc tárnokmester 222
Esterházy Imre 87
Esterházy József 89, 110
Esterházy Károly 222
Esterházy László 167
Esterházy Miklós herceg 192, 197
Esterházy Miklós nádor 18, 20
Esterházy Miklós József herceg 132
Esterházy Pál nádor 9, 18–19, 33–34, 136, 223
Esterházy Pál Antal 121
Esztergom 52
Esztergom vármegye 45, 52–53, 55–56, 177
Érsek Anna 178–179, 182
Fabisch Mária 157
familiaritás, familiáris 16–17, 20–22, 29–30, 32 , 52, 103, 117, 136, lásd még patrónus-kliens

Farkas Gáspár 92, 108, 111
Farkas Julianna 181
Fáy Barnabás 90, 92–93, 97, 99, 101–102, 110–111
Fáy Gábor 93
Fejér vármegye 61, 105–106, 171, 180–182, 205
Fekete György, idősebb 178
Fekete György, ifjabb, gróf 92–93, 97–101, 103, 105, 107, 112, 120, 123–124, 126, 177–183, 234
Fekete János 181–183, 237
Fellebbviteli Tábla lásd Királyi Kúria
Felsőbük, lásd Bük
felsőbüki Nagy lásd Nagy, felsőbüki
Felsőszuha 206
felvilágosodás, felvilágosult 79, 83, 117, 191, 195, 215, 233
I. Ferenc 199–200, 215
Ferstl, Leopold Valentin 201–203
Festetics Ignác 197
Festetics Kristóf 93
Festetics Lajos 181
Festetics Pál 28, 92–93, 97, 101–103, 108, 112, 128, 131, 132, 135, 228
Fiáth Zsófia 180
Filszky Gabriella 158, 233
Fiume, fiumei 81, 98, 101
főispán lásd vármegyei hivatalviselők
főispáni adminisztrátor lásd vármegyei hivatalviselők
főjegyző lásd vármegyei hivatalviselők
főnemesi cím 29, 37, 39, 41–45, 61, 144–148, 151, 155, 161, 185, 210, 220, 224–225, 227, 231–232, 236, 239
főszolgabíró lásd vármegyei hivatalviselők
Galícia 69, 93–94, 98, 102, 112, lásd még Kelet-Galícia
generáció 11, 17–21, 24, 32, 36, 83, 90–95, 97, 105–106, 118, 144, 148–149, 152–153, 155–156, 159–160, 172, 193, 198–203, 214–215, 220–221, 223, 225–227, 231–233, 235–236, 238-239, lásd még nemzedék
generációtörténet 219–220, 223
Germeten, Bernhard Heinrich 86, 107
Ghillányi György 91, 103, 107, 111
Gosztonyi István 67
Gömör vármegye, Gömör-Kishont vármegye 160, 203, 206
Grass Frigyes Ernő 159
Grassalkovich Antal 123, 147
Gugánovics Pál lásd Siskovics Pál
Gyöngyösy Gábor 122
Győr 124, 179–180
Győr vármegye 21, 64, 177, 180, 205
Győry Ferenc 82, 93, 97, 100–101, 103, 108, 111
Gyürky István 91–92, 97, 99, 101, 109, 111
Habsburg-ház 34, 136, 224
Habsburg-Lotaringiai József lásd József nádor
Habsburg-Lotaringiai Károly lásd Károly főherceg
Habsburg-Lotaringiai Sándor Lipót lásd Sándor Lipót nádor
Habsburg Monarchia 18, 133, 154, 222,
Hadik András 28
Haditanács lásd Udvari Haditanács
Hadrovics Antal 91–92, 109, 112
Halouzier Károly 158

harmincados 31
hatalmi elit lásd elit
házasodás, házasság 10, 17–18, 20, 39, 70, 82, 104, 106, 143–149, 152–161, 165–169, 171, 176, 178–180, 183–184, 196. 198, 214
helytartói ítélőmester lásd kúria bírák
Helytartótanács 11, 45, 53, 55, 57, 61, 79, 81, 86, 88–90, 93–98, 100–101, 105–106, 111, 212, 220–222, 225, 232
Heves és Külső-Szolnok vármegye 67, 131, 204
Hétszemélyes Tábla lásd Királyi Kúria
hétszemélynök lásd kúriai bírák
hivatalviselő elit lásd elit
Hoffmann, Johann Georg 86, 107
Hont vármegye 57, 203
Horváth Ferenc 180–181
Horváth Ignác 181
Horváth Katalin 178
Horváth Zsigmond 181
Horváth-Simonchich János 34, 224
Horvátország 92, 152
Hrabovszky Antal 124
Hunkár Antal 203, 208
Hunkár Mihály 209
Hunyady András 42
Hunyady Antal 42
Hunyady István 42
Hunyady János 42–43
Hunyady József 42
Hunyady László 42, 89, 93, 97–98, 108, 111
Hüttner János 107
Ikva-völgy 16, 20
Illésházy István 208, 211
Illésházy Miklós 87
Illésy Ferenc 132
Illír Deputáció 84 102
insurrectio, nemesi felkelés 106, 125, 128–129, 135–136, 197, 231
Izdenczy József 89, 93, 97, 101–103
Jaklin Balázs 87
jakobinusok lásd magyar jakobinusok
Jambrikovits Erzsébet 120
Jambrikovits György 121
Jankovich Miklós 65, 118, 130–131,
jászok és kunok nádori főkapitánya 67
Jeszenák János 121
Jeszenák Pál 129
Jeszenszky Mihály 33
jogügyigazgató lásd királyi jogügyigazgató
József nádor 59, 82, 128,
Kamara lásd Magyar Kamara
Kancellária lásd Magyar Udvari Kancellária
kancelláriai hivatalviselők 57, 84, 89, 93–94, 96, 104–105, 107, 111–112, 171, 179, 220
alkancellár 60–61, 63, 84, 87, 100, 173, 234
kancelláriai tanácsos 43, 45, 54–56, 60–63, 65–66, 79–82, 84–91, 93–108, 111–112, 123–124, 135, 155–156, 158, 171, 175, 193, 195, 205, 209, 220, 233–234
Kappellerin (Pentereddérin) Anna Mária 157
Kaunitz, Wenzel Anton von 222
Kazinczy Ferenc 204, 210
Káldy Ferenc 23
Káldy Péter 23, 119
Kállay János 145
III. Károly (VI. Károly császár) 118, 184, 224
Károly főherceg 93

Károlyi Ferenc 31
Károlyi Sándor 31–32
Kecskés Judit 80, 120, 158
Kelcz József 82, 93–94, 101, 108, 111
Kelet-Galícia 112
Kemenespálfa 39
Kempelen Engelbert 94
Kempelen Farkas 94
Kempelen János 94, 97, 102, 108
Keresztély Ágost hercegprímás 38
Keresztúr 21
kerületi biztos, kerületi főispán 80–81, 94–95, 98, 101, 233
kerületi tábla 134
Dunán Inneni (nagyszombati) Kerületi Tábla 59, 105
Dunántúli (kőszegi) Kerületi Tábla 64, 133, 135, 170, 173, 216
Tiszán Inneni Kerületi Tábla 53, 55, 206
Tiszántúli Kerületi Tábla 68, 93, 212
Kéry Ferenc 19, 88, 107
királyi jogügyigazgató 22, 61, 80, 83, 90, 95, 105, 122, 134, 136, 182, 220, 223, 236
Királyi Jogügyigazgatóság 57, 61, 202
Királyi Könyvek 40–41, 43–44, 179–180
Királyi Kúria 10, 51–55, 57–60, 62–63, 66–67, 69–70, 77, 79, 86, 88–89, 95–96, 98, 104, 117, Fellebbviteli Tábla 52–53, 59
Hétszemélyes Tábla 51, 54–56, 58–59, 60, 62–63, 66–68, 70, 89–91, 93–94, 98–99, 105, 111, 118, 123, 130, 132, 135, 193, 228
Királyi Tábla 51–52, 55–56, 58–68, 70, 80, 82, 88–91, 93–96, 98–99, 104–105, 111, 118–119, 122, 126, 130, 134–135, 169, 173, 181, 193, 195, 206, 211–212, 223–224, 228–230
Királyi Tábla lásd Királyi Kúria
kisgyűlés lásd vármegyegyűlés
Kismarton 19, 33
kliens 29–33, 35–37, 223, lásd még patrónus-kliens
Klimo György 87–88, 107
Klein Izabella 152, 160, 196
Koháry Ferenc 88–89, 109
Kollár Ádám Ferenc 127, 129, 175, 229
Koller Ferenc 89, 94–95, 97–98, 100–103, 108, 111, 127, 221
Koller János Kristóf 94
Koller József 89, 94–95, 107, 111
Kollonich (Zay) László 88, 107
Komárom vármegye 178–181, 204–205, 215
kommenzalitás 144
Koncsek Bernát 89, 93, 108, 111
Korlátkő 208
kormánypárt lásd országgyűlés
koronaőr 54, 106
Kossuth Lajos 211, 214
Kölcsey Ferenc 200
közgyűlés lásd vármegyei gyűlés
Kőszeg 28, 35–36, 51, 133, 135, 166, 170, 173, 198, 223
Kramarics László 132, 153, 195
Kurbélyi György 87–88, 110,
Kúria lásd Királyi Kúria
kúriai bírák
alnádor 10–12, 24, 27–29, 34–35, 38, 42, 52, 54–56, 70, 95, 117, 129–130, 134, 148, 150, 152, 154–158, 165–166, 168–176, 183–185, 193, 195, 198, 206, 215, 219, 211, 223–224, 228, 230, 232, 235–238

hétszemélynök, *septemvir* 24, 118, 130–131, 158, 173, 182, 184, 193, 195, 206, 211–213, 215, 227–231, 235–236, 238
nádori / helytartói ítélőmester 23–24, 28, 34, 34, 37–38, 45, 52, 54–60, 62, 117, 128, 130–131, 136, 168, 193, 209, 223–224, 228–229
országbírói ítélőmester 23, 28, 33–36, 45, 52, 118, 124, 131, 182
személynök 10, 28, 34, 42, 55–57, 59–63, 70, 79, 82–83, 90, 92, 95, 98–100, 102, 104–106, 111, 118, 123, 126–127, 129–130, 133–134, 137, 155, 157–158, 177–179, 180, 191, 193, 195–196, 206, 215, 219, 224, 229, 231, 233–234, 237–239
személynöki ítélőmester 23, 28, 33, 45, 52–54, 56–60, 62–63, 66–67, 80, 93, 95, 111, 117, 123, 126, 193, 195, 209, 223, 228
Külügyminisztérium 61
Kürtössy Ferenc 19
Kvassay László 130–131
Lamberg Ferenc Antal 132
Landor Margit 119
Landor Péter 171
Lányi József 90, 93–94, 101, 109, 111
Legfőbb Semmitőszék 61
Lemberg 68
létszámfeletti ülnök 54, 58–60, 68
II. Lipót 85, 199, 234
liberalizmus 200
Lipthay Antal 41–42
Lipthay Frigyes 41
Lombardia 69
Lovász Zsigmond 91–92, 97, 101–102, 109, 111
Luzsénszky István László 32–33
Madarász László 167
Madarász Miklós 167, 170
Madarász Sándor 167
Magyar Kamara 11, 21–22, 59, 90–91, 94–95, 98, 100–101, 106, 111, 212, 220–222, 225, 232, 236
Magyar Királyi Helytartótanács lásd Helytartótanács
Magyar Udvari Kancellária 10–11, 20, 22, 40, 44–45, 54–57, 59–63, 65–66, 70, 80–81, 83–105, 107–108, 111, 130–132, 135, 158, 193, 205, 209, 212, 220–221, 224–225, 232–236
Majláth György idősebb 57, 59, 61–62, 90, 94–95, 97–99, 101, 109, 112
Majláth György ifjabb 57, 99–100
Majláth József 66, 95
Majláth József gróf 234
Majthényi Antal 203
Majthényi Károly 128, 131, 221
magyar jakobinusok 81, 195, 207, 233
Mannheim Károly (Karl Mannheim) 220
Mannagetta, Johan Georg 224
Marczibányi Antal 213
Marczibányi Imre 213
Marczibányi János 213
Marczibányi Lőrinc, idősebb 213
Marczibányi Lőrinc, ifjabb 213
Marczibányi Márton 213
Marich István Dávid 60
Marich Mária 60
Martonfalva 37, 39, 168
Martonfalvay Erzsébet 135, 156
Martonfalvay Júlia 157
Martonfalvay Krisztina 167–168
Mattyasovszky Imre 91–92, 107, 111

Mattyasovszky László 87
Mágóchy Ferenc 18
Mándich Antal 221
Máramaros vármegye 92, 203–204
Mária Terézia 64, 96, 118, 127, 131, 135–137, 155, 159, 169, 174, 195, 220, 228–229
Mária Terézia-rend 41
Máriássy István 203
másodalispán lásd vármegyei hivatalviselők
Mednyánszky Alajos 211
Mednyánszky Pál 93–94, 103, 107, 111
Melczer László 52–55
Meskó Ádám 28, 38, 136
Mesterháza 19
Mérey Sándor 59, 99
Mikos Mihály 93–94, 109, 112
mikrotörténelem, -elemzés, -vizsgálat 9, 155, 159
Miskolc 206, 209
Morenich Alojzia 152, 160, 196
Morenich Gáspár 152, 160, 196
Moson vármegye 21
Munkács 18
Nagy Ágnes, felsőbüki 171
Nagy Benedek, felsőbüki, 1616-ban nemeslevelet nyert 27, 79, 170
Nagy Benedek, felsőbüki, Nagy György szolgabíró rokona 23
Nagy Benedek, felsőbüki (1720–1803) 122
Nagy Boldizsár, felsőbüki 184, 193
Nagy Dániel, felsőbüki 132–133, 159
Nagy Dávid, felsőbüki 157, 173
Nagy Erzsébet, felsőbüki 119, 155, 167, 170–171
Nagy Erzsébet, felsőbüki, Tiell Jánosné 158
Nagy Ferenc, felsőbüki, Nagy György szolgabíró öccse 23
Nagy Ferenc, felsőbüki (1696–1757) 155, 167, 169–171
Nagy György, felsőbüki, szolgabíró 19, 23, 27, 104, 119, 166, 170, 172, 192
Nagy György, felsőbüki (1729–1803) 171
Nagy Ignác, felsőbüki, pálos szerzetes 167
Nagy Ignác, felsőbüki, a hétszemélynök fia 133
Nagy Ilona, felsőbüki 160
Nagy Imre, felsőbüki 167, 185, 193
Nagy István, felsőbüki, alnádor 9–10, 23, 27–29, 31, 33–40, 43–45, 51–52, 55–56, 70, 77, 104, 117, 119, 134, 136, 148, 152, 155, 165–170, 172–176, 183–186, 192–193, 195, 198, 219, 223-224, 228, 230, 232–233, 235–236, 238
Nagy István, felsőbüki (1703–1758) 24, 156, 168, 170, 172–175
Nagy István, felsőbüki (1701–1766), udvari kamarai tanácsos 44, 79, 82, 104, 106, 118–119, 124, 130, 132, 135, 137, 155, 169–171, 192–193, 195, 223, 228, 231, 233–234, 239
Nagy István, felsőbüki (1729–1809), jezsuita szerzetes 124, 185
Nagy István, felsőbüki (1848–1927) 160, 196–197
Nagy József, felsőbüki 10, 51, 63–64, 69–71, 77, 79–83, 88, 90, 94, 97–98, 101, 104–106, 112, 133, 155, 157–158, 193, 195–196, 219, 231–236, 238–239
Nagy Julianna, felsőbüki 82

Nagy Júlia, felsőbüki 160, 196
Nagy Kata, felsbőbüki 169
Nagy Lajos, felsőbüki 40, 155–156, 168, 170, 172–175, 183–184,
Nagy Lajos, felsőbüki, ifjabb, kapitány 157, 172–176
Nagy Magdolna, felsőbüki 39, 156, 168–169, 173
Nagy Mária Éva, felsőbüki 82, 106, 137, 233–234
Nagy Mária Terézia, felsőbüki 155, 167
Nagy Mihály, felsőbüki 24, 104, 121–122, 166, 172, 192, 195
Nagy Miklós, felsőbüki 160
Nagy Paulina, felsőbüki 196
Nagy Pál, felsőbüki, főszolgabíró, az alnádor testvére 24, 104, 119, 169, 172, 192, 228, 238
Nagy Pál, felsőbüki, *septemvir* 10, 24, 51, 56–64, 70, 77, 80, 95, 104, 117–133, 135–137, 152, 155, 158, 169–171, 184, 192–193, 195, 219, 227–231, 234–238
Nagy Pál, felsőbüki (1732–1810), főszolgabíró, a *septemvir* fia 132–133, 192, 195
Nagy Pál, felsőbüki, reformkori politikus 11, 117, 152, 155, 159–160, 176, 191–192, 196–201, 203, 211, 214–216, 219, 237, 239
Nagy Pál, felsőbüki (1829-1911) 160, 196
Nagy Péter, felsőbüki 192
Nagy Sándor, felsőbüki, alispán 24, 132–133, 176, 192, 195–197, 237–238
Nagy Sándor, felsőbüki (1782–1852) 192
Nagy Teréz, felsőbüki, Halouzier Károlyné 158
Nagy Vendel, felsőbüki 176
Nagy Zsigmond, felsőbüki 168, 170, 172, 175
Nagyszombat 33, 216,
nagyszombati egyetem 22, 27, 68, 119, 124, 172
Natale, Luca 31
Nádasdy Boldizsár 106
Nádasdy Erzsébet 106
Nádasdy Ferenc (1555–1604) dunántúli főkapitány 17
Nádasdy Ferenc (1623–1671) országbíró 19–21
Nádasdy Lipót 65, 106
Nádasdy Mihály 88, 108
Nádasdy Pál 21–22
Nádasdy Tamás 15–16, 21
nádor lásd rendi főméltóságok
nádori ítélőmester lásd kúriai bírák
Nedeczky András 65–66, 69, 92–93, 108, 111, 171
Nedeczky Ferenc 65, 93
Nedeczky Imre 94
Nedeczky István 65
Nedeczky Károly kancelláriai tanácsos 65, 94, 107, 111
Nedeczky Károly veszprémi nagyprépost 65
nemesi felkelés lásd *insurrectio*
nemzedék 11, 15, 90, 106, 118, 182, 184, 199–201, 215, 219–227, 230–232, 235–239, lásd még generáció
Neuhold János 90, 93–94, 108, 112
Némák Ferenc 208, 215
Némák Imre 208
Némák József 208

Némák László 208
Németh János 83, 90, 93,97, 99, 109, 112
Németkövesd 21
Névery Elek 89, 93, 110–111
Niczky Anna 179, 182
Niczky Borbála 171–172
Niczky Ferenc 183
Niczky György 95, 122–123, 130–131, 171, 182–183
Niczky István 211
Niczky János 210–211
Niczky József 203–211
Niczky Kristóf 90, 94–95, 97, 99–101, 103, 108, 111, 182–183
Niczky Lázár 171
Novus Ordo Judiciarius 80, 99
Nógrád vármegye 53, 66, 92, 95, 129, 204, 206, 215
Nyitra 107, 212
Nyitra vármegye 215
Nyugat-Dunántúl 15
Okolicsányi Imre 87, 88, 108–109
Olasz István 23
Orbán Ferenc 173
Orczy István 28
Ordódy Gábor 221
országbíró lásd rendi főméltóságok
országbírói ítélőmester lásd kúriai bírák
országgyűlés, diéta 10, 19, 52, 60, 67, 91–92, 96, 117–119, 177, 183, 195–198, 200–202, 214, 222–225, 230, 235, 237–239
1681. évi országgyűlés 230
1708–1715. évi országgyűlés 28, 195
1722–1723. évi országgyűlés 34, 38, 44, 51, 148, 161, 184–185, 195, 223–224, 236
1728–1729. évi országgyűlés 67, 121, 195
1741. évi országgyűlés 67, 195, 205
1751. évi országgyűlés 64, 105, 118, 125–127, 177, 180, 195, 228
1764–1765. évi országgyűlés 66, 118, 125, 127–136, 195, 206, 228–229
1790–1791. évi országgyűlés 81, 195, 197, 199, 204–207, 213, 234, 237
1792. évi országgyűlés 81, 195, 206, 212, 237
1796. évi országgyűlés 82, 195, 204, 206, 212, 237
1802. évi országgyűlés 82, 210, 213
1805. évi országgyűlés 200, 208, 210–211
1807. évi országgyűlés 192, 194, 197, 200, 208, 210, 212, 237
1808. évi országgyűlés 55, 200, 208, 213
1811–1812. évi országgyűlés 200, 205, 210, 212–213
1825–1827. évi országgyűlés 58–59, 197, 201–204, 207–209, 211–213
1830. évi országgyűlés 60, 197, 201, 205–207, 211, 213
1832–1836. évi országgyűlés 60, 197, 201, 205–207, 209, 211, 213
1839–1840. évi országgyűlés 201, 205, 208–209, 213
1843–1844. évi országgyűlés 209
1847–1848. évi országgyűlés 201, 208–209
1848–1849. évi népképviseleti országgyűlés 209, 211–212

alsótábla 34, 82, 126–130, 134, 185, 195, 207, 224, 229
ellenzék 125–126, 128–129, 197–198, 217, 237
kormánypárt 10, 135, 177, 180, 198, 202, 206, 210–211, 213, 228–229
országgyűlési követ 19, 59–60, 64, 67, 91–92, 96, 121, 125–126, 128–132, 134–135, 177, 180, 195–197, 200–201, 203–213, 230, 237
Oszterhuber Antal 133
óbudai kincstári uradalom 57
Padova lásd Pádua
Palásthy Ferenc 91, 107, 111
Palotay Ferenc 156
Palotay Krisztina 167
Palotay Sámuel 167
Palóczy László 209
Patachich Ádám 87–88, 108
Patachich Boldizsár 92, 103, 107, 112, 222
Patachich Gábor 222
Patachich István 92
Patachich Sándor 88, 107, 120
patrónus 20, 22, 30–33, 36–37, 45, 52, 118–119, 133, 167, 208, 223, lásd még *dominus*
patrónus-kliens 9, 30–33, 36–38, 136
Pádua 41
Pálffy Ferenc 194
Pálffy János 35–36, 53, 67, 222
Pálffy József 88–89, 109–110
Pálffy Károly 233–234
Pálffy Lipót 88, 108
Pálffy Miklós nádor 9, 33–36, 38
Pálffy Miklós kancellár, majd országbíró 88, 107
Pápa 177
Pászthory László 95, 130–131, 135
Pászthory Sándor 81, 89, 94–95, 97, 101, 109, 111, 234
Pázmándy Dénes 204–205
Pázmándy József 205
Pentenedderin Anna Mária lásd Kappellerin Anna Mária
Perényi Gábor 213
Perényi István 212
Perényi János 212
Perényi Zsigmond 212
Pest 79, 82, 104, 123
Pest-Pilis-Solt vármegye 57, 82, 160, 177, 180–181, 193
Petkovich Lajos 91, 110, 112
Petrovics Péter 87, 109
Petrovszky Ferenc 41
Petrovszky Zsigmond 41
Péchy Gábor 52–55
Péterffy János Ferenc 89, 93–94, 103, 107, 111
Pintér Katalin 23, 166
Platthy Mihály 57–62
Pogány Lajos 91–92, 101, 109, 112
Poirot de Blainville, Christoph 175
politikai elit lásd elit
Ponz von Engelshoffen, Johann lásd Engelshoffen János
Ponz von Engelshoffen, Rosalia lásd Engelshoffen Róza
Pozsony 22, 40, 105, 132–133, 169, 193, 205
Pozsony vármegye 18, 20, 53, 58–59, 177, 180, 203, 209–210
Pragmatica Sanctio 38, 117, 148, 195, 223
professzionalizáció 30, 88, 117
Pulszky Ferenc 39
Püchler József 88–89, 109

Ragályi István 206
Ragályi József 206
Ragályi Tamás 206
Rábaköz 16–17
Rákóczi-szabadságharc 31, 220
Ráttky Györgyné 19
Redl Ferenc 89–90, 94–95, 97, 102, 108, 111
Redl Ferenc József 95
Reibholz Zsuzsanna 157
rendi főméltóságok 221
nádor 15–16, 19–21, 33–35, 38, 59, 67, 79, 82–83, 127–128, 136, 195–196, 223–224
országbíró 15, 19, 21, 36, 53, 57, 62,79, 82, 100–103, 105–106, 124, 157, 173, 177–178, 182, 193, 196, 233–234
tárnokmester 61–62, 79, 101, 103, 105, 182, 196
reformkor 11, 16, 105, 152, 158–159, 176, 237–238
Regensburg 68
reichenbachi megegyezés 234
Reviczky Ádám 59, 68–69
Reviczky János 91–92, 107, 111
Reviczky József 68
Répce-vidék 16
Révay Elek 39, 152, 156, 169
Révay Miklós 37, 39–40, 43
Révay Péter 88–89, 109,
Rohonczy Ignác 207–208
Rohonczy János 207
Rosos Pál 87–88, 109
Röjtök 137
Rudnyánszky József 65, 125
Ruszt 19
Sándor Lipót nádor 79, 195
Sajghó Benedek 120
Sajtoskál 19
Sanctio Criminalis Josephina 80
Sauer Kajetán 87–88, 109
Savoyai Jenő 37
Sághy Mihály 131
Sáros vármegye 39, 203, 206, 210
Sárospatak 204
Sárvár 19, 21
Schwingheim Terézia 151, 159
Sedlnitzky, Josef 201–202
Selmecbánya 123
Semsey András 90–92, 97–102, 109, 111
septemvir lásd kúriai bírák
Sigray János 35, 38, 145
Sigray József 37, 43–44, 91 , 97, 101, 103, 107, 111, 145, 222
Sigray Károly 43
Sigray László 43
Sinzendorf Rozália 175
Sinzendorf Vince 132
Siskovics (Gugánovics) Pál 42
Siskovics Imre 42
Siskovics József 42
Sitkey Ádám 167
Sitkey Éva 166
Skultéty Ferdinánd 89, 93, 108, 111
Somlyai János 89, 93, 109, 111
Somogy Ferenc 37, 43
Somogy Lipót 63, 79, 83
Somogy vármegye 95, 120, 124, 133, 144, 145, 153–154, 165, 167, 169, 178, 181–182, 203, 205–206, 208, 230,
Somogyi János 91–92, 97, 100–102, 109, 111
Somssich Antal 91–92, 96, 108, 112, 205
Somssich József 205
Somssich Lázár 205
Somssich Miklós 205

Somssich Pongrác 203, 205
Sopron 16–17, 19, 22, 80, 119, 133, 152, 158, 160, 165, 175, 193, 196, 233
Sopron vármegye 9, 11, 15–24, 27–28, 30, 33, 35, 51–52, 56, 58, 95, 104, 119–123, 132–134, 136–137, 144, 152–155, 158, 161, 165–166, 171–172, 185, 191–192, 195–198, 203, 207–208, 211, 215, 223, 228–231, 237
Sopronkeresztúr lásd Keresztúr
Sopronkövesd lásd Németkövesd
Steinbach Ferenc 202–203
Strattmann Eleonóra lásd Batthyány-Strattmann Eleonóra
szabadkőműves 204–207, 213–214
Szabolcs vármegye 102, 209–210
Szalay Anna 22
Szatmár 195
Szatmár vármegye 31, 206
Száraz György 90–92, 99, 103, 107, 111
Szegedy Antal 174
Szeleczky Márton 35
Szelepcsényi György 19
személynök lásd kúriai bírák
személynöki ítélőmester lásd kúriai bírák
Szentiványi Ferenc 90–92, 97. 99, 101, 108, 111
Szentmiklós 22, 34
Szepes vármegye, Szepesség 32, 203, 206
Szepesi Kamra, Szepesi Kamarai Adminisztráció 21, 32, 38, 101
Szepsy János 21
Szerencsy István 99
szervitor 9, 20–23, 29
Szerém vármegye 213
Széchényi Antal 120
Széchényi Ferenc 120, 229
Széchényi György érsek 19
Széchényi György gróf 121, 223
Széchényi Ignác 120
Széchenyi István 200, 210, 214
Széchényi Judit 120
Széchényi Zsigmond, idősebb 120
Széchényi Zsigmond, ifjabb 120
Szécsen Antal 108
Szécsen Sándor 91–92, 97, 100–101, 103
Szécskay Vilma 160
Széll Imre 57–58, 60–62
Szilassy József 52–56
Szinyei Merse László 203
Szirmay Antal, idősebb 206
Szirmay Antal, ifjabb 206, 215
Szirmay György 38
Szlávy Pál, idősebb 95, 129, 221
Szlávy Pál, ifjabb 89, 94, 110–111
Szluha Ferenc 38–39, 43–44, 65, 91, 103, 107, 111, 148, 161, 178, 224
Szolgagyőr 208
Szögyény Zsigmond 60
Szögyény(–Marich) László 57, 59–62
Sztariczky Borbála 154, 157
Sztáray Imre 145
Sztojka Imre 203
Szvetics Jakab 28, 91–92, 97–98, 101, 103, 108, 111, 123–124
Takáts Gáspár 203
tárnokmester lásd rendi főméltóságok
Tersztyánszky János 52–56, 131
Tersztyánszky Jusztina 156, 174–176
Teleki Sámuel 234
Temes vármegye 53, 92
Teuffel Erasmus 15
Tevely Magdolna 119
Tiell János 158

Tiell Marianne 158
titkosrendőrség 82, 197, 201–205, 208–209, 211
Tisza István 42
Tisza Lajos 42
Tiszán Inneni Kerületi Tábla lásd kerületi tábla
Tiszántúli Kerületi Tábla lásd kerületi tábla
Titkos Konferencia 37
Tolna vármegye 61–62, 177, 180
Tolnay Dániel 22, 134
Tolnay Fábián 21
Tolnay János 21–22
Tolnay Péter 21
Tolnay Tamás 21
Tompa Rebeka 33, 155, 166, 170
Tompaháza 19
Torna vármegye 54, 204, 206
Torontál vármegye 92, 213
Török József 91, 97, 101–103, 108, 111, 145
Török Lajos 237
Trencsén vármegye 208, 211–213, 215
Trieszt 101–102
Turóc vármegye 169, 209
Tuscan Pál 87–88, 107
Udvari Cenzúra- és Rendőri Hatóság 201
Udvari Haditanács 28, 84, 94, 112
Udvari Kamara 44, 69, 80, 84–86, 89–90, 93–95, 98, 102, 104–106, 112, 121–122, 124, 135, 193, 230, 239
Ugocsa vármegye 204, 212–213
Ung vármegye 102, 203, 206, 212, 215
új arisztokrácia, új arisztokrata lásd arisztokrácia, arisztokrata
ügyvéd 21–22, 80, 119–123, 135–136, 169, 181, 193
Ürményi István 95
Ürményi József 79, 81–83, 90, 94–95, 97–99, 101–102, 108, 112, 157, 233–234
Ürményi Miksa 82
Varasd vármegye 92, 215
Vas vármegye 16, 22, 28, 31, 39, 51, 57, 91–92, 135, 137, 152, 154, 160, 166, 168, 171–174, 180, 192, 210–211, 215, 223
Vasváry Ferenc 21
Vay Ábrahám 203
Vay Ádám 67
Vay Dániel 145
Vay Miklós 145
Vác 212
vármegyegyűlés, közgyűlés, kis- vagy részgyűlés 18, 178, 197, 215, 228–229
vármegyei ellenállás 197, 204–211, 214
vármegyei hivatalviselők 11, 19, 22, 28, 30, 55, 57, 62, 65, 90–92, 96–97, 104, 118, 121, 133, 136, 192, 198, 212, 221, 223, 225, 230, 235, 238
(főispáni) adminisztrátor 56, 82, 98, 101–102, 204, 208, 211, 213
alispán 18, 20, 23–24, 28, 30, 33, 35, 52–53, 55–56, 58–59, 62, 64–66, 91–92, 95–96, 104–105, 117, 120–123, 131, 133–135, 167, 171, 176, 178, 180–182, 185, 192, 195, 198, 204–214, 223, 228, 237–238, 249, 256–257
aljegyző 65, 92, 96, 121–122, 192, 204, 206, 209

főispán 17–20, 33, 45, 54–57, 61–62, 70, 82, 98, 101–102, 105–106, 120–121, 132–133, 135, 167, 192, 197, 204–206, 208, 210, 212, 233
főjegyző 53, 55–58, 62, 65–66, 92, 94–96, 106, 117, 121, 133–135, 182, 192, 195, 204–206, 209–210, 212, 228, 231, 237
főszolgabíró 53, 65, 132–133, 169, 192, 195, 206, 209, 211, 228, 238
másodalispán 53, 65, 181, 204–205, 207–210, 214
Velence 68
Vereb 105
Veszprém 177, 181
Veszprém vármegye 92, 126, 152, 154, 171, 177–180, 207–209, 211, 215
Végh Anna 82, 104, 157, 196, 234
Végh Antal 105
Végh Erzsébet 171
Végh Ignác kamarai tanácsos 105
Végh Ignác váltófeltörvényszéki elnök 105
Végh István 106
Végh Júlia 157
Végh Péter, idősebb 89, 93, 95, 104–105, 108, 111, 171, 179–180, 234
Végh Péter, ifjabb, országbíró 79, 82–83, 90, 94–95, 97, 99, 101, 105–106, 108, 111, 137, 157–158, 196, 233–234
Végh Péter, legifjabb 106
Viczay Jánosné 19
Vörös Antal 182
Vörös Ignác 181
Vörös Pál 181
Wagner Erzsébet 180
Wagram 68
Weigler, Georg Leonhard 86, 107
Wesselényi Miklós 200
Wien lásd Bécs
Wirkner Lajos 216
Wlassics Mihály 93–94, 109, 112
Zala vármegye 34, 91, 95, 167, 177–179, 182, 205, 215
Zalaegerszeg 205
Zichy Ádám 38
Zichy Károly 79, 88–89, 100, 108, 234

L'Harmattan France
5-7 rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 Torino
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

Olvasószerkesztő: Esztergomi Ilona
Borítóterv: Kára László
Tördelés: Kovácsné Daróczi Annamária
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter